GOTTFRIED KELLER

Heinrich cel verde

Volumul I

Editura Univers

CLU

Gottfried Keller

HEINRICH CEL VERDE

— ediția a II-a —

*

Traducere de IULIA SOARE și DRAGOȘ VACARIUC

București, 1985

Editura Univers

PARTEA ÎNTÎI

ELOGIU OBÎRȘIEI

Tatăl meu a fost fiul unui țăran dintr-un sat străvechi, al cărui nume se trăgea de la alemanul acela ce-și înfipsese sulița acolo, în pămîntul lui, pe vremea împărțirii moșiilor, durîndu-și o gospodărie. După ce, de-a lungul veacurilor, neamul care dăduse numele satului s-a stins, pierzîndu-se în popor, un feudal a luat acest nume drept titlu și și-a construit un castel, a cărui așezare n-o mai știe nimeni ; tot atît de puțin se știe cînd a murit ultimul „nobil" din familia aceea. Satul însă există și azi, mai populat și mai plin de viață ca oricînd, iar cele cîteva zeci de nume ale locuitorilor săi au rămas neschimbate, cu ele trebuind să se mulțumească familii tot mai numeroase și mai ramificate. Micul cimitir din jurul bisericii, care, în ciuda vechimii ei, e mereu albă și strălucitoare, nu e însă mai vast, și solul lui e alcătuit literalmente din osemintele descompuse ale generațiilor trecute ; pînă la o adîncime de zece picioare[1] e cu neputință să dai de un singur grăuncior care să nu fi hoinărit prin organismul uman și să nu fi participat vreodată la răscolirea pămîntului din jur. Exagerez însă, fiindcă nu țin seama de cele patru scînduri de brad care coboară și ele de fiecare dată în pămînt și-și trag obîrșia din semințiile de uriași tot atît de vechi, ce cresc pe dealurile verzi de prin partea locului ; n-am ținut seamă nici de pînza aspră, dar decentă, din care sînt confecționate cămășile mortuare, pînză crescută pe aceste cîmpuri, care a fost apoi toarsă și înălbită, făcînd deci parte în aceeași măsură din familie ca și scîndurile de brad, ceea ce nu împiedică pămîntul din curtea bisericii să fie la fel de răcoros și de negru ca oricare altul. Crește pe el și o iarbă foarte verde, în

[1] Unitate de măsură egală cu 33 cm.

timp ce trandafirii și iasomia conviețuiesc într-o neorînduială și o abundență divină, astfel încît nici nu se poate spune că tufele sînt plantate pe mormîntul proaspăt, ci că fiecare mormînt trebuie săpat în pădurea de flori, groparul fiind singurul care cunoaște cu precizie hotarele acestei vegetații haotice și punctul de unde începe porțiunea ce urmează să fie săpată de acum înainte.

Satul numără două mii de locuitori cu totul, același nume fiind purtat de cîteva sute dintre ei. Dintre aceștia însă cel mult douăzeci-treizeci obișnuiesc să-și zică „vere", pentru că amintirile lor urcă rareori pînă la același străbun. După ce au ieșit din negura de nepătruns a vremurilor la lumina zilei, acești oameni se bucură cît pot de ea, circulă, își apără pielea, pentru ca apoi, cînd le bate ceasul, vrînd-nevrînd, să se piardă iar în neguri. Ori de cîte ori se cufundă în meditații, ei ajung aproape la convingerea că trebuie să aibă în spate un lanț neîntrerupt de treizeci și doi de strămoși și, în loc să cerceteze legătura firească de continuitate dintre ei, sînt mai degrabă porniți să facă tot ce le stă în putință ca lanțul să nu se rupă din pricina lor. Iată de ce pot povesti în cele mai mici amănunte tot felul de legende și de mituri minunate despre ținutul lor, fără să știe însă de ce s-a însurat bunicul cu bunica. Fiecare își închipuie că posedă toate virtuțile, cel puțin acelea care, potrivit vieții pe care o duce el, îi par a fi virtuți adevărate ; cît despre fărădelegi, țăranul ca și boierul are aceleași temeiuri de a dori ca nelegiuirile părinților săi să se cufunde în uitare, căci, în ciuda orgoliului său, uneori e totuși un om și nimic mai mult.

O întindere mare, circulară, de cîmpii și de păduri alcătuiește marea, indestructibila avuție a locuitorilor. Ea s-a păstrat de cînd lumea aproape neschimbată ; chiar dacă se întîmplă ca vreo mireasă să înstrăineze o parte din ea, se găsesc flăcăi tineri care să pornească în expediții de pradă pînă la o depărtare de opt ore, în căutarea unei compensații corespunzătoare, îngrijindu-se totodată ca însușirile sufletești și trăsăturile fizice ale comunității să-și păstreze diversitatea proprie. În această privință ei dau dovadă de o înțelegere mai profundă și mai chibzu-

ită față de noi posibilități de prosperare, decît anumite orașe bogate cu tradiții patriciene sau comerciale, sau decît dinastiile domnitoare europene.

În schimb, repartiția proprietății s-a schimbat în fiecare an cîte puțin și la fiecare jumătate de veac atît de mult, încît nu mai poți s-o recunoști. Copiii cerșetorilor de ieri sînt azi bogătașii satului, iar mîine urmașii lor se agită din răsputeri în clasa de mijloc, fie pentru a sărăci apoi complet, fie pentru a se ridica iarăși.

Tatăl meu a murit atît de timpuriu că n-am mai apucat să-l aud povestind despre tatăl *lui*; prin urmare nu știu aproape nimic despre omul acela, sigur e doar că pe atunci rudele lui apropiate aveau greutăți materiale, deși într-o formă decentă. Fiindcă nu-mi pot închipui că străbunicul meu, despre care nu știu absolut nimic, a fost un derbedeu, presupun că averea lui s-a fărîmițat între prea mulți urmași. Adevărul e că am și eu numeroși veri depărtați, pe care abia mai pot să-i deosebesc între ei și care, mișunînd ca furnicile, sînt pe cale să-și însușească iarăși o bună parte din pămînturile ciopîrțite și îmbucătățite. Da, dintre aceștia, cîțiva bătrîni s-au îmbogățit iar în acest interval de timp, în schimb copiii lor sînt din nou săraci.

În vremea aceea, Elveția nu mai semăna aidoma cu țara ce i se păruse atît de mizeră secretarului de legație Werther [1], chiar dacă peste sămînța proaspătă a ideilor franceze ninsese din belșug cu ordine de încartiruire austriece, rusești și chiar franțuzești[2], totuși înclinația spre visare, spre care îl îmbia o blîndă toamnă caldă, nu l-a împiedicat pe tata să lase într-o bună zi în plata Domnului vacile pe care le ducea la păscut și să plece la oraș ca să învețe o meserie bună. De atunci consătenii săi l-au cam pierdut din vedere pentru că, după anii de ucenicie plini de greutăți, dar încununați de succes, îmboldurile

[1] În anul 1808 Goethe a adăugat la romanul său *Suferințele tînărului Werther* cîteva *Scrisori din Elveția* în care critică unele orînduieli din acea țară.

[2] În timpul celui de-al doilea război al coaliției împotriva lui Napoleon (1799—1802) Elveția a fost arena de luptă a acestor armate.

lui, care prinseseră aripi tot mai îndrăzneţe, l-au purtat peste mări şi ţări şi în calitate de priceput cioplitor în piatră a cutreierat meleaguri depărtate. În acest răstimp însă, primăvara stearpă, care cu foşnet lin s-a aşternut pretutindeni după bătălia de la Waterloo, a răspîndit peste tot şi în Elveţia lumina ei albăstrie de lumînare ; însoţită de tot felul de cutii şi de cartonaşe, respectabila doamnă Restauraţie a pătruns cu solemnitate, instalîndu-se foarte comod şi în satul natal al tatălui meu, ai cărui locuitori descoperiseră şi ei, în ultimul deceniu al secolului trecut, că trăiesc din timpuri imemoriale într-o republică. Păduri umbroase, munţi şi văi înzestrate cu cele mai plăcute locuri de distracţie, un rîu limpede, bogat în peşte, toate aceste lucruri plăcute repetîndu-se mereu, pînă departe, într-o megieşie frecventată de oameni veseli, la care se alăturau cîteva castele locuite, au dat prilejul seniorilor de aici să invite numeroşi oaspeţi de la oraş, amatori de vînătoare, de pescuit, de dansuri, de cîntece, de mîncare şi de băutură. Toată lumea se mişca mai uşor după înţeleapta abolire a malacovului şi a perucii, părăsite acolo unde le azvîrlise revoluţia, şi după adoptarea veşmîntului grecesc folosit pe vremea imperiului, deşi prin locurile noastre acest eveniment a avut loc ceva mai tîrziu. Ţăranii priveau cu uimire chipurile de zeiţe înconjurate de văluri albe ale onorabilelor lor consătence, pălăriile lor ciudate, precum şi taliile mai ciudate încă, încinse strîns sub subsuoară. Splendoarea regimului aristocratic se desfăşura cu deosebire în casele preoţeşti. Slujitorii bisericii reformate din Elveţia stabiliţi în ţară nu erau nişte bieţi, nişte umili sărăntoci, asemenea confraţilor lor din nordul protestant. Cum toate beneficiile averilor bisericeşti din ţară erau accesibile aproape în exclusivitate burgheziei din oraşele stăpînitoare, ele constituiau un supliment pentru cele mai importante demnităţi laice ale sistemului de cîrmuire, şi preoţii, ai căror fraţi purtau spada sau mînuiau balanţa justiţiei, erau părtaşi la glorie, fie exercitîndu-şi cu energie influenţa şi cîrmuind în felul lor spiritul lumii înconjurătoare, fie trăind o viaţă veselă şi lipsită de griji. Foarte adesea se trăgeau din familii avute, şi ca-

sele parohiale de la țară arătau mai curînd ca niște conace ale unor mari boieri ; mulți dintre păstorii sufletelor proveneau din rîndurile nobilimii și țăranii erau obligați să le spună „părintele Iuncher“ [1]. Preotul din satul meu natal nu se număra printre aceștia și nu era nici măcar un om bogat ; făcînd însă parte dintr-o veche familie orășenească, îmbina în persoana și în felul său de trai orgoliul, spiritul de castă și dorința de desfătare a unei burghezii bine chivernisite. Îi plăcea să spună că e aristocrat și dădea demnității sale bisericești o nuanță aspră, cazonă și iuncherească ; fiindcă, pe vremea aceea, nu se știa încă nimic nici despre urmele, nici despre existența conservatismului modern din broșuri. Casa preotului nostru era plină de zarvă și de veselie, copiii profitau din belșug de roadele cîmpului și de animalele din grajd, oaspeții își luau singuri din pădure iepuri, sitari și potîrnichi și, cum vînătoarea cu gonaci nu se obișnuia încă prin părțile noastre, țăranilor li se cerea prietenește să participe la mari partide de pescuit, ceea ce prilejuia de fiecare dată petreceri, casa preoțească răsunînd veșnic de larmă și de bucurie. Tot ținutul era cutreierat în sus și în jos, se făceau și se primeau vizite cu nemiluita, se ridicau corturi, sub unele se dansa, sub altele treceau pîraie cristaline, astfel încît la adăpostul lor se scăldau grecoaicele ; cetele gălăgioase năvăleau în cîte o moară singuratică și răcoroasă sau porneau pe lacuri și rîuri îmbulzindu-se în luntre, în fruntea lor aflîndu-se totdeauna preotul cu pușca pe umăr sau cu o trestie solidă în mînă.

În cercurile acestea, cerințele spirituale erau puține ; în biblioteca de literatură profană a preotului — așa am mai apucat-o și eu — se găseau cîteva vechi romane pastorale franceze, poemele bucolice ale lui Gessner [2], comediile lui Gellert [3] și un exemplar ferfenițit din Münchhausen. Două sau trei exemplare disparate din Wie-

---

[1] *Iuncher* — de la *Jung Herr*, cu semnificația de tînăr nobil, fiu de nobil.

[2] *Salomon Gessner* (1730—1788) — poet și pictor elvețian.

[3] *Christian Fürchtegott Gellert* (1715—1769) — scriitor iluminist german.

land [1] păreau să fi fost împrumutate din oraș și nerestituite. Se cîntau cîntecele lui Hölty [2], și numai tinerii aduceau uneori cîte un exemplar din Matthisson [3]. Cît despre preot, timp de treizeci de ani, ori de cîte ori venea vorba despre lucruri de acest fel, obișnuia invariabil să întrebe: „Ați citit *Messida* lui Klopstock [4] ?" și cînd i se răspundea, firește, afirmativ, tăcea prevăzător. De altfel, oaspeții săi nu făceau parte din acele cercuri foarte rafinate, care întreține o atmosferă de cultură printr-o activitate spirituală superioară, încercînd s-o întărească cu ajutorul unei educații alese, ci aparțineau unei clase amatoare de confort, mulțumită să se bucure de roadele străduințiilor celorlalți și să petreacă fără bătaie de cap atît timp cît se bucurau de consacrarea bisericii.

Dar încă de pe atunci toată această splendoare purta în ea germenii decăderii. Preotul avea un fiu și o fiică, ale căror înclinații se deosebeau de ale mediului în care trăiau. În timp ce fiul — preot și el, destinat să fie urmașul tatălui său — se împrietenise cu niște țărani tineri, stătea zile întregi cu ei pe cîmp sau pleca la tîrgurile de vite cercetînd cu ochi de cunoscător vacile tinere, fata nu pierdea nici un prilej să-și atîrne în cui veșmintele grecești și se retrăgea în bucătărie sau în grădină, pregătind gustări bune pentru oaspeții neastîmpărați care se întorceau de la plimbare. De altfel, activitatea ei culinară era pentru orășenii aceia hulpavi un punct de atracție, a cărui valoare nu era de lepădat, în timp ce grădina mare și bine îngrijită era mărturia unei permanente rîvne și a unei excepționale înclinații spre ordine.

Fiul sfîrși prin a se însura cu o fată de țăran, o făptură voinică și cu bani frumoși, se mută în casa ei, și în toate cele șase zile lucrătoare ale săptămînii nu se mai ocupă decît de vite și de ogoare. În așteptarea succesiunii la înalta funcție ce-i era hărăzită, făcea exerciții de

---

[1] *Christoph Martin Wieland* (1733—1813) — poet iluminist german.

[2] *Ludwig Hölty* (1748—1776) — poet liric german.

[3] *Friedrich v. Matthisson* (1761—1831) — poet liric german.

[4] *Friedrich Gottlieb Klopstock* (1724—1803) — poet și patriot german.

semănător şi răspîndea sămînţa divină cu multă chibzuială, după care plivea răul înfăţişat sub forma unor buruieni autentice. Iată de ce, în casa preoţească domneau teama şi mînia la gîndul că într-o bună zi tînăra ţărancă se va muta în ea şi o va conduce, deşi nu ştia nici să stea graţios pe iarbă, nici să pregătească un iepure şi să-l aducă la masă cu tot ritualul. De aceea dorinţa tuturora era ca fata preotului, care nu mai era în floarea primei tinereţi, să atragă vreun preot de seama ei, sau să rămînă încă multă vreme forţa care să menţină această casă. Dar şi aceste speranţe erau sortite să se prăbuşească.

TATA ŞI MAMA

Căci într-o bună zi, tot satul fu cuprins de o mare agitaţie din cauza sosirii unui bărbat frumos şi zvelt, purtînd un frac verde de stofă bună şi croit după ultima modă, pantaloni strîmţi pe picior şi cizme Suvorov bine lustruite, cu marginile răsfrînte şi căptuşite cu galben. Cînd cerul era acoperit, ieşea cu o umbrelă de mătase roşie ; avea un ceas mare de aur, fin cizelat, care-l făcea să pară în ochii ţăranilor o persoană foarte distinsă. Străinul acesta, care se plimba cu multă graţie pe ulicele satului, care păşea prietenos şi amabil pragurile uşilor scunde şi făcea vizite mătuşilor şi bătrînilor cumetri, nu era altul decît Lee, calfa de pietrar, care după călătorii în ţări îndepărtate îşi încheiase glorios lunga pribegie. Putem folosi cuvîntul „glorios", dacă ne gîndim că plecase din sat cu doisprezece ani în urmă, fiind pe atunci un copilandru de paisprezece ani, gol şi dezbrăcat, că-şi făcuse ucenicia lucrînd multă vreme la meşterul său, că plecase printre străini cu o lădiţă sărăcăcioasă şi cu bani puţini şi că acum se întorcea ca un adevărat domn, cum spuneau ţăranii. Căci în căsuţa cu acoperiş scund în care locuiau neamurile lui, se aflau două lăzi voluminoase, dintre care una era înţesată cu haine şi cu rufăria lui fină, în timp ce în cealaltă se îmbulzeau modele, schiţe şi cărţi. Din întreaga fiinţă a acestui tînăr de douăzeci şi şase de ani se desprindea un fel de avînt ; ochii lui ardeau parcă de o căldură nestinsă, strălucitoare şi plină de entuziasm lăuntric, vorbea totdeauna o germană literară şi se străduia să vadă şi în cel mai neînsemnat fleac latura lui cea mai bună şi cea mai frumoasă. Străbătuse toată Germania, din miazăzi pînă-n miazănoapte şi lucrase în toate oraşele mari ; anii lui de pribegie se nimeriseră a coincide cu războaiele de eliberare, astfel că îşi însuşise

cultura şi tonul zilelor acelora, în măsura în care le putuse înţelege şi îi ajunseseră accesibile ; împărtăşise mai cu seamă speranţa sinceră şi încrezătoare a cinstitei clase de mijloc într-o realitate mai bună şi mai frumoasă, deşi n-avea habar despre rafinamentele spirituale şi despre superba fericire care, în anumite cazuri, începea să se răspîndească pe vremea aceea în rîndurile înaltei societăţi.

Numai puţini tovarăşi de muncă erau însufleţiţi de aceleaşi gînduri şi reprezentau primii germeni, puţini şi tainici, ai înnobilării, ai luminării, care douăzeci de ani mai tîrziu au pătruns în rîndurile meşteşugarilor pribegi, plini de ambiţia de a ajunge muncitorii cei mai buni şi mai căutaţi. Prin hărnicie deci şi prin chibzuinţă, au ajuns să-şi cizeleze şi spiritul şi să se prezinte încă din perioada anilor de pribegie, atît ca înfăţişare, cît şi ca însuşiri lăuntrice, ca nişte oameni capabili şi demni de respect. În afară de asta, marile opere ale arhitecturii germane vechi îi dăduseră lui Lee, cioplitorul în piatră, o iscusinţă care-i lumina mai bine calea, insuflîndu-i sentimente artistice pline de bucurie, astfel încît acum, tainicul imbold care-l îndepărtase de pajiştile verzi şi-l mînase departe, spre viaţa ordonată a oraşelor, părea justificat. Tînărul nostru învăţase cu o sîrguinţă de fier să deseneze, îşi petrecuse nopţile şi zilele de sărbătoare copiind lucrări şi modele de tot felul şi, odată obişnuit să mînuiască dalta pentru a executa contururi şi ornamentaţii artistice, odată ajuns un meşter desăvîrşit, nu se potolise, ci începuse să studieze arta cioplirii pietrelor şi chiar unele discipline ţinînd de alte ramuri ale arhitecturii. Se străduí deci pretutindeni să lucreze pe şantierele marilor construcţii publice, unde avea mai multe de văzut şi de învăţat, şi dădu dovadă de atîta interes, încît curînd arhitecţii ajunseră să-l folosească în egală măsură în birouri la planşeta de desen, la masa de scris, cît şi pe şantier. Se înţelege de la sine că nu-şi pierduse timpul degeaba acolo, ci-şi petrecuse pauzele de prînz desenînd toate planurile şi copiind toate calculele pe care putea pune mîna.

Nu ajunse, e drept, chiar la nivelul unui artist cu pregătire academică și cu o formație multilaterală desăvîrșită, deveni însă un om care-și putea permite să nutrească planul îndrăzneț de a fi un meșter constructor destoinic în țara sa. Cu această intenție precisă se întoarse în sat, spre marea uimire a neamurilor sale, uimire care spori și mai mult cînd, într-o elegantă cămașă cu manșete și exprimîndu-se într-o limbă dintre cele mai literare, pătrunse printre personajele franco-elenice din casa parohială și o peți pe fata preotului. Fie că fratele cu apucături țărănești își oferise mijlocirea, sau doar că pilda lui fusese un îndemn, în orice caz, inima fetei fu repede cucerită de chipeșul ei pretendent și uimirea pe care amenința s-o stîrnească acest eveniment se potoli repede, pentru că peste puțin părinții fetei muriră unul după altul.

Prin urmare, cei doi făcură nunta pe tăcute și se mutară la oraș, fără să mai cate în urmă la trecutul plin de strălucire al casei preoțești, în care peste puțin se mută preotul cel tînăr aducînd niște căruțe încărcate cu coase, cu seceri, cu îmblăcie, cu greble, cu furci pentru fîn, cu uriașe paturi cu polog, cu roți de tors, cu dărace pentru in, însoțit fiind de tînăra și îndrăzneața lui soție, care cu slănină afumată și cu găluște lipsite de rafinament alungă repede veșmintele de muselină, evantaiele și umbrelușele de soare din casă și din grădină. Doar armele de vînătoare în perfectă stare, atîrnate pe un perete, arme pe care și urmașul preotului se pricepea să le mînuiască, mai atrăgeau toamna cîțiva vînători și stabileau o oarecare deosebire între casa parohială și oricare altă casă țărănească.

În oraș, tînărul meșter constructor își începu activitatea tocmind cîțiva lucrători, muncind el însuși de dimineața pînă seara și acceptînd tot felul de comenzi neînsemnate, în executarea cărora se dovedi atît de îndemînatic și de demn de încredere, încît în mai puțin de un an afacerile sale luară proporții și creditul de care se bucura spori. Era atît de inventiv și de priceput, atît de dibaci și de descurcăreț, încît în scurtă vreme mulți orășeni începură să-i ceară sfaturile și serviciile ori de cîte ori

nu se puteau hotărî în ce mod să modifice o construcție veche, ori să facă una nouă. În asemenea împrejurări, tînărul meșter se silea totdeauna să îmbine frumosul cu utilul și se bucura cînd clienții îi dădeau mînă liberă ; așa se face că oamenii se aleseră cu o serie de ornamentații, cu ferestre și cu pervazuri de proporții mai pure, fără să fi trebuit să plătească mai scump bunul-gust al constructorului.

În schimb, soția sa se îngrijea de gospodărie cu un adevărat fanatism, și casa lor se mări curînd prin angajarea unui mare număr de lucrători și de servitori. Supraveghea cu energie și cu talent umplerea și golirea coșurilor în care se transportau alimentele și era spaima precupeților și disperarea măcelarilor, nevoiți să facă uz de toată autoritatea vechilor lor drepturi pentru a adăuga și cîte un oscior în balanță cînd se cîntărea carne pentru doamna Lee. Deși meșterul Lee nu avea mai nici un fel de cerințe personale, deși printre numeroasele sale principii, economia se afla pe primul plan, era totuși atît de generos și atît de grijuliu față de binele public, încît banii aveau pentru el valoare numai în măsura în care puteau folosi la realizarea unui scop sau la ajutorarea unei ființe, fie că făcea personal lucrul acesta, fie că punea pe alții să-l facă ; numai datorită soției sale deci, care nu cheltuia un ban fără rost, și se bucura de marea faimă de a nu da nimănui nici cît negru sub unghie, nici mai mult nici mai puțin, Lee avea după doi-trei ani de zile economii care, împreună cu creditul pe care-și-l cucerise încă de pe vremea aceea, îi dădeau o bază din cele mai substanțiale pentru spiritul său inventiv. Cumpăra pe banii lui case vechi, le dărîma, și în locul lor clădea case orășenești arătoase, punînd în aplicare numeroase inovații, fie ale altora, fie ale sale. Vindea aceste case cu un cîștig variabil, apucîndu-se apoi numaidecît de alte lucrări și dînd tuturor construcțiilor sale amprenta unei permanente năzuințe spre o mare bogăție de formă și de conținut. Chiar dacă vreun arhitect savant se întreba uneori cui i se puteau atribui o parte din ideile lui, sau în seama cui putea pune lipsa de claritate și de armonie, recunoștea că erau totuși idei și, dacă era un caracter obiectiv, aducea elogii rîvnei acestui meșter într-o epocă în care ar-

hitectura, cel puțin în provinciile mai depărtate, era neinteresantă și searbădă.

Viața aceasta activă îl situă pe neobositul Lee în centrul unui larg cerc de orășeni, cu care stabili un schimb de influențe, toți laolaltă alcătuind, o elită strîns legată prin aceleași concepții și aceeași receptivitate, căreia îi împărtăși nepotolita lui năzuință spre bine și frumos. Era prin deceniul al treilea, și în Elveția un mare număr de oameni cultivați, ieșiți chiar din sînul claselor dominante, reluau acum ideile clarificate ale marii revoluții și pregăteau un teren fertil și mănos pentru zilele din iulie[1], manifestînd o mare solicitudine față de nobilele valori ale culturii și demnității umane. În situația în care se aflau Lee și tovarășii săi, ei constituiau descendența destoinică a unei clase de mijloc muncitoare, care, de cînd lumea, se trăgea și se împrospăta din rîndurile poporului de pe acele meleaguri. În vreme ce oameni distinși și învățați dezbăteau viitoarea formă a statului, adevărurile filozofice, juridice și, în general, problemele unei umanități mai frumoase care deveneau centrul preocupărilor tuturor, niște meseriași cuminți își concentrau activitatea asupra lor înșiși și asupra celor mai mărunți decît ei, încercînd deocamdată, cu mult simț practic, să-și orînduiască treburile cît puteau mai bine. Numeroase asociații, adesea primele de acest gen, luară ființă, în cele mai multe cazuri avînd drept scop să asigure într-un fel oarecare bunăstarea membrilor lor și a familiilor acestora. Se creară, prin contribuție colectivă, școli care să ofere copiilor oamenilor de rînd o educație mai bună ; pe scurt, numeroase inițiative asemănătoare, noi încă și meritorii pe vremea aceea, prilejuiră acestor oameni multă bătaie de cap, dar totodată și o posibilitate de a se cultiva, dat fiind că, în numeroasele lor întruniri, trebuiau să elaboreze statute de tot felul, să aleagă conducători și, atît între ei cît și în jurul lor, să lămurească și să apere drepturi și reguli.

[1] Autorul se referă la Revoluția din 1830 de la Paris, care a activizat forțele progresiste din Elveția.

La aceste diferite elemente se adăugă, răscolind pe toată lumea, lupta de eliberare a poporului grec[1] care, aici ca pretutindeni, şi pentru prima oară într-un moment de toropeală generală, trezi din nou spiritele, amintind că libertatea e cauza întregii omeniri. Participarea la manifestările elenice[2] insuflă tovarăşilor ignoranţi în materie de filologie ai lui Lee, pe lîngă entuziasmul de pînă atunci, un nobil elan cosmopolit, şi-i descotorosi pe meseriaşii cu idei luminoase de acele cîteva noţiuni ale burtăverzimii şi ale burgheziei care le mai rămăseseră. Lee era pretutindeni în frunte, un prieten de nădejde, devotat tuturor, respectat, ba chiar venerat de toţi pentru caracterul lui cinstit şi pentru sentimentele lui nobile. Putem spune că era cu atît mai fericit, cu cît această situaţie nu-i inspira nici o vanitate. Abia acum se apucă el din nou să înveţe şi să-şi însuşească ceea ce-i era accesibil. Îi îndemnă şi pe prietenii săi să facă la fel şi, peste puţin, aveau toţi cîte o mică bibliotecă de lucrări istorice şi de ştiinţe ale naturii. Cum mai toţi căpătaseră în tinereţe cunoştinţe insuficiente, în faţa lor se deschise acum un cîmp bogat şi mănos, mai cu seamă în domeniul istoriei, pe care îl parcurgeau cu o bucurie tot mai mare. Duminică dimineaţa se îmbulzeau în mai multe încăperi, umplîndu-le pînă la refuz, dezbătînd şi împărtăşindu-şi descoperiri mereu noi, afirmînd că aceleaşi cauze provocau totdeauna aceleaşi efecte şi altele de acest gen. Chiar dacă nu-l puteau urma pe Schiller pe culmile lucrărilor sale filozofice, îşi ridicau cu atît mai mult moralul citindu-i operele istorice şi, din acelaşi punct de vedere, pătrundeau şi înţelesul versurilor sale, pe care în felul acesta le simţeau şi le gustau într-un mod foarte practic, chiar dacă nu puteau înainta mai adînc în valoarea lor artistică, a cărei măreţie reieşea de la sine. Personajele sale îi fermecau, nimic nu le putea da o satisfacţie asemănătoare. Înflăcărarea, gîndirea şi stilul său plin de căldură şi de puritate exprimau mai bine viaţa lor simplă şi modestă, decît existenţa anumi-

[1] Este vorba de luptele de la începutul secolului al XIX-lea pentru eliberarea de sub jugul Turciei.

[2] Serbări animate de prietenia dintre popoare.

tor admiratori ai lui Schiller, membri ai lumii savante contemporane. Dar așa, simpli și foarte practici cum erau, nu se considerau pe deplin mulțumiți citindu-i piesele în halat : ei doreau să vadă desfășurîndu-se în fața lor aceste întîmplări pline de semnificație, de viață și de pitoresc, și cum pe atunci nici nu putea fi vorba de un teatru permanent în orașele helvetice, luară repede o hotărîre — tot Lee îi stimulase și de data asta — și începură să joace chiar ei teatru, atît cît se pricepeau. Firește că scena și mașinile se confecționau mai repede și mai trainic decît se învățau rolurile, unii încercînd să se înșele pe ei înșiși în privința proporțiilor sarcinii lor, bătînd cuie sau tăind scînduri cu o energie sporită ; totuși, nu se poate nega că ușurința de exprimare, atitudinea degajată, care au rămas proprii mai tuturor acestor prieteni, pot fi în mare parte atribuite acestor exerciții. Cînd îmbătrîneau, renunțau la astfel de preocupări, dar păstrau sentimentul a tot ce e înălțător în orice domeniu. Dacă azi s-ar întreba cineva cum de aveau timp pentru toate astea, fără să-și neglijeze munca și familia, i s-ar putea răspunde în primul rînd că erau niște oameni sănătoși și naivi, nu niște visători, care pierd o mulțime de timp pentru fiecare faptă și pentru fiecare muncă mai deosebită, despicînd firul în patru înainte de a se apuca de un lucru, iar în al doilea rînd, că, dacă de la șapte dimineața la zece seara, orele unei zile sînt folosite cu chibzuială, ele constituie o cantitate de timp mai întinsă decît își închipuie un cetățean din zilele noastre, care încremenește în fața unui pahar de vin, învăluit în fum de țigară. Pe atunci oamenii nu erau tributarii hoardelor de cîrciumari, ci preferau să pună singuri toamna în pivniță roadele nobile ale viței-de-vie și oricărui meseriaș, bogat sau sărac, i-ar fi fost rușine să nu poată oferi seara, la sfîrșitul unei întruniri, un pahar de vin făcut de el și nu adus de la cîrciumă. În timpul zilei n-ai fi prins pe nimeni intrînd cu o carte sau cu un sul de hîrtie în atelierul altuia, sau atunci o făcea în grabă și pe furiș, ferindu-se de calfe, cu mutra unui școlar care face să circule pe sub bănci planul vreunei glorioase expediții războinice.

Dar viața asta agitată trebuia să sfîrșească printr-o nenorocire. Înhămîndu-se la tot felul de munci și lucrînd în continuă încordare, Lee se simți într-o zi foarte înfierbîntat, dar nu luă acest lucru în seamă, dînd prilej germenilor unei boli primejdioase să încolțească în el. În loc să se cruțe de data asta și să fie foarte atent, nu se putu împiedica să-și continue activitatea punînd și el mîna oriunde era nevoie. Multilateralele probleme profesionale reclamau întreaga lui participare și Lee credea că nu-și poate permite s-o restrîngă brusc. Calcula, specula, încheia contracte, umbla departe prin țară după cumpărături, era în același timp cocoțat sus, în vîrful schelelor, și jos în prăvălii, smulgea unui lucrător lopata din mînă și o mînuia energic de cîteva ori, apuca nerăbdător cîte o rangă, ajutînd la rostogolirea unui bolovan mare, ridica singur pe umeri cîte o bîrnă dacă i se părea că oamenii nu vin destul de repede și o căra gîfîind unde era nevoie, apoi seara, în loc să se odihnească, ținea cîte o prelegere însuflețită la vreo asociație, sau noaptea tîrziu apărea transfigurat și plin de pasiune pe scenă, unde, stăpînit de idealuri înalte, ducea o luptă obositoare, ce-i prilejuia o încordare și mai puternică decît munca de peste zi. Rezultatul a fost că omul acesta tînăr se prăpădi brusc, în floarea vîrstei, adică tocmai cînd alții abia încep să muncească, se prăpădi în timp ce făcea tot felul de proiecte și nutrea tot felul de speranțe, fără să mai vadă răsăritul vremurilor noi, pe care el și prietenii săi le așteptaseră cu încredere. Își lăsă soția singură cu un copil de cinci ani, copilul acela fiind eu.

Omul pune totdeauna de două ori mai mult în seama destinului, învinovățindu-l de ceea ce-i lipsește decît ține seamă de ceea ce are în realitate ; așa se explică de ce nesfîrșitele povestiri ale mamei mi-au insuflat un dor cu atît mai puternic după tatăl meu, pe care nu mai apucasem să-l cunosc. Ceea ce-mi amintesc limpede despre el se referă în mod ciudat la o singură clipă frumoasă, exact cu un an înaintea morții sale, cînd într-o seară de duminică m-a purtat în brațe pe cîmp, a smuls din pămînt o tufă de cartof și mi-a arătat tuberculii ce se îngroșau, dornic să trezească în mine cunoașterea și recunoștința față de Creator. Îi mai văd și acum, foarte aproape de

obrazul meu, haina verde și nasturii lucioși de metal, îi văd ochii strălucitori, în care am privit cu uimire, după ce mi-am întors căutătura de la tulpina verde pe care o ținea sus în aer. Ulterior, mama mi-a povestit adesea cu admirație de înălțarea sufletească, pe care frumoasele sale cuvinte au strecurat-o în inima ei și a slujnicei care ne însoțea. Dintr-o perioadă și mai depărtată, îmi amintesc de el din cauza ciudatului echipament militar, în care-și luase rămas bun într-o dimineață de la noi, trebuind să participe la o perioadă de instrucție de cîteva zile ; cum tata era archebuzier, imaginea aceea, cu plăcuta culoare verde și cu strălucirea veselă a metalului s-a identificat în ochii mei cu persoana lui. Din ultima perioadă a vieții sale n-am păstrat însă decît o impresie confuză iar de trăsăturile chipului său nu-mi amintesc de loc.

Cînd mă gîndesc că părinții devotați sînt puternic legați chiar de copiii cei mai ticăloși, că nu și-i pot smulge niciodată din inimă, îmi spun că e de neînchipuit ca niște așa-zișI oameni cumsecade să se depărteze de cei care i-au zămislit și să-i lase în voia sorții pentru că sînt răi și duc o viață nedemnă. În schimb prețuiesc dragostea copilului, care nu se leapădă de un tată zdrențăros și disprețuit și nu-l reneagă, după cum înțeleg durerea nețărmuită dar sublimă a unei fiice care rămîne alături de o mamă criminală pînă pe eșafod. De aceea nu știu dacă faptul că mă simt de două ori fericit de a descinde din părinți cinstiți și respectați poate fi considerat o dovadă de noblețe, iar cînd, ajuns la maturitate și exercitîndu-mi pentru prima oară drepturile cetățenești, într-o epocă zbuciumată, cîte un om în vîrstă se apropia de mine la întruniri, îmi strîngea mîna și-mi spunea că fusese prieten cu tatăl meu și că se bucură văzîndu-mă și pe mine acolo, roșeam de plăcere. Roșeam și după aceea, cînd mai veneau mulți alții, fiecare spunînd că-l cunoscuse pe „omul" acela și spera că voi fi vrednicul lui urmaș. Adesea nu mă puteam stăpîni, deși îmi dădeam seama că-i o prostie, să clădesc castele pe nisip, încercînd să-mi închipui ce s-ar fi întîmplat cu mine dacă tata ar fi trăit și cît de ușor accesibilă mi-ar fi fost lumea în toată plenitudinea ei,

chiar din primii ani ai tinereții ; sub îndrumarea acelui om minunat, aș fi păşit zilnic mai departe, şi el şi-ar fi trăit în mine a doua tinerețe. Pe cît de străină dar vrednică de invidiat mi se pare viața laolaltă între frați, pe cît de puțin înțeleg dezbinarea ce se produce adesea între ei precum şi nevoia de a-şi căuta prieteni în afară, cu atît mai inedite, mai inimaginabile şi mai fericite mi se par relațiile dintre un tată şi fiul său, ajuns om în toată firea, deşi întîlnesc zilnic asemenea cazuri. De aceea trebuie să fac un efort ca să mi le imaginez şi să-mi reprezint un lucru pe care nu l-am trăit niciodată.

Eu, însă, pe măsură ce mă maturizez, pe măsură ce păşesc în întîmpinarea destinului meu, trebuie să mă concentrez şi să mă întreb : Oare cum ar proceda *el* în locul tău, cum ți-ar judeca *el* faptele dacă ar mai fi în viață. Ajuns la zenitul existenței, s-a întors într-un univers necuprins, lăsînd în mîinile mele slabe firul de aur al vieții pe care-l căpătase şi el şi al cărui început nu-l cunoaşte nimeni. Iar mie nu-mi mai rămîne decît să-l înnod cu cinste de un viitor necunoscut sau, poate, dacă voi muri, să-l rup pentru totdeauna. După mulți ani şi la intervale lungi, mama mea a visat de cîteva ori că tata se întorsese pe neaşteptate dintr-o lungă călătorie în ținuturi depărtate şi că aducea cu el bucurie şi fericire. De fiecare dată îşi povestea visul dimineața ; apoi se cufunda în amintiri şi în meditații adînci, în timp ce, străbătut de un fior sfînt, eu încercam să-mi imaginez cu ce ochi m-ar privi omul acela drag şi cum s-ar petrece aievea lucrurile dacă s-ar ivi cu adevărat într-o bună zi în fața noastră.

Cu cît mai nelămurită e reprezentarea înfățişării sale exterioare, aşa cum o port în mine, cu atît mai luminoasă şi mai clară s-a alcătuit în fața mea imaginea ființei sale interioare, imagine nobilă, devenită o parte din marele infinit, spre care mă duc ultimele mele gînduri şi sub a căror ocrotire am impresia că viețuiesc.

Capitolul trei

COPILĂRIA. PRIME NOȚIUNI DE TEOLOGIE. BANCA DE LA ȘCOALĂ

Primele timpuri după moartea tatei au însemnat o grea perioadă de doliu și de griji pentru văduva lui. Moștenirea era într-o stare de totală nesiguranță și pentru descurcarea situației era nevoie de lungi tratative. Contractele încheiate fuseseră întrerupte în toiul execuției, unele lucrări se împotmoliseră, facturi mari în curs trebuiau achitate, aveam de încasat bani din toate părțile și stocuri de materiale de construcție fură vîndute de nevoie în pierdere. Dată fiind situația din clipa aceea, era îndoielnic că maică-mi, biata de ea, îi va rămîne un ban ca să aibă din ce trăi. Funcționari judecătorești veneau, puneau sigilii, apoi le scoteau iar, prietenii defunctului și numeroși oameni de afaceri mișunau, dădeau o mînă de ajutor și făceau ordine ; se proceda la verificări, la socoteli, la sortări și la licitații. Cumpărători și noi antreprenori se prezentau, căutau să rupă din preț sau să pună sub sechestru mai mult decît li se cuvenea. Hărmălaia și încordarea erau atît de mari încît mama, totdeauna cu ochii în patru, nu mai știa pînă la urmă pe unde să scoată cămașa. Treptat, încurcăturile se lămuriră, întreprinderile fură lichidate una după alta, toate datoriile achitate, pretențiile satisfăcute, după care se dovedi că singura avere ce ne rămînea era casa în care locuisem în ultima vreme. Era o clădire veche, înaltă, cu multe încăperi și înțesată de sus pînă jos ca un stup. Tata o cumpărase cu intenția de a clădi în locul ei una nouă, dar cum era de construcție veche, și cum ușile și ferestrele purtau urmele unor podoabe artistic lucrate, nu se putuse hotărî s-o dărîme, astfel încît continuase s-o locuiască împreună cu alți chiriași. E drept că era o casă grevată de anumite drepturi aparținînd altora, totuși harnicul ei proprietar o amenajase la repezeală și o închiria-

se în condiții atît de avantajoase, încît plusul anual de chirie asigura urmașilor săi un modest venit.

Primul lucru pe care-l făcu mama fu să-și restrîngă cu desăvîrșire cheltuielile și să suprime tot ce era de prisos, tot ceea ce înainte presupunea ajutorul unor slujitori. În liniștea acestei văduvii am început pentru prima oară să devin conștient, ceea ce m-a determinat să circul în interiorul casei urcînd și coborînd scările. La etajele de jos era întuneric, atît în odăi, fiindcă străzile sînt înguste, cît și pe scări și în ganguri, fiindcă tot spațiul atribuit ferestrelor fusese întrebuințat pentru camere. O serie de nișe și de ganguri laterale dădeau acelor locuri un aspect mohorît și haotic și constituiau pentru mine taine încă nedezlegate ; dar cu cît urcai mai sus, cu atît totul devenea mai prietenos și mai vesel, fiindcă etajul superior, unde locuiam noi, era mai înalt decît casele vecine. O fereastră mare lăsa să pătrundă lumină din belșug pe scările ce se ramificau în diferite direcții și pe lespezile vesele ce pardoseau minunata galerie de lemn, constituind un contrast luminos cu întunericul și răceala din adîncuri. Geamurile camerei în care locuiam noi dădeau spre numeroase curți mici, din cele înconjurate adesea de un cvartal de case, pline de un zumzet tihnit și trainic, pe care nici nu-l bănuiești din stradă. Ziua urmăream ore în șir desfășurarea vieții cotidiene din interiorul acestor curți ; aveau grădini verzi, care mi se păreau a fi mici edenuri, cînd razele soarelui coborau după-amiaza asupra lor și cînd rufele albe puse la uscat fluturau blînd. Dacă oameni pe care-i văzusem de la distanță apăreau uneori în odaia noastră și stăteau de vorbă cu mama, mi se părea uimitor de străini și de familiari în același timp. În propria noastră curticică înconjurată de ziduri înalte, se afla un petec minuscul de iarbă și doi sorbi scunzi ; o fîntînă mică și neobosită își vărsa apa într-un bazin de gresie, a cărui piatră s-a înverzit de tot. E un loc strîmt și răcoros, unde numai vara e plăcut, cînd soarele zăbovește zilnic cîteva ore aici. Cînd se deschide poarta casei, verdele ascuns strălucește atunci atît de cochet spre stradă, încît trecătorii se simt totdeauna cuprinși de un fel de

nostalgie a grădinii. Toamna, soarele aruncă priviri mai scurte și mai slabe, iar cînd frunzele celor doi pomișori se îngălbenesc, cînd boabele de sorb se înroșesc ca focul, vechile ziduri se auresc trist, șuvița de apă le adaugă o anumită nuanță argintie, atunci spațiul acela strîmt și retras capătă un farmec atît de minunat și de melancolic, încît umple sufletul de o mulțumire, aidoma celei pe care o trezesc priveliști îndepărtate. Către asfințit însă, atenția mea începea să urce de-a lungul zidurilor, ajungînd sus, tot mai sus, pe măsură ce lumea acoperișurilor, pe care le cuprindeam cu privirea de la geamul nostru, se învăpăia tot mai mult, însuflețită de superba strălucire a culorii. Dincolo de aceste acoperișuri lumea mea se sfîrșea definitiv : căci cununa de neguri a munților de zăpadă, abia vizibilă dincolo de ultimele acoperișuri, a fost multă vreme pentru mine una cu norii, lipsită, cum mi se părea a fi, de orice legătură cu pămîntul real. Mai tîrziu, cînd am încălecat pentru prima oară pe porțiunea cea mai înaltă a acoperișului nostru uriaș și am cuprins cu privirea toată splendoarea lacului, din care se înălțau poalele verzi ale munților mătăhăloși, i-am recunoscut bineînțeles pe aceștia din excursiile tot mai lungi făcute în mijlocul naturii ; cît am fost mic însă putea mama să-mi spună mult și bine că sînt niște munți mari, mărturii de nezdruncinat ale atotputerniciei lui Dumnezeu, eu tot nu reușeam să-i deosebesc prea bine de norii a căror plutire și înfățișare mereu schimbătoare mă preocupa aproape exclusiv în fiecare seară și al căror nume avea pentru mine un sunet la fel de gol ca și cuvîntul munte. Cum vîrfurile îndepărtate acoperite cu zăpadă îmi apăreau cînd înnegurate, cînd luminoase, cînd întunecate, cînd albe, cînd roșii, ele mi se păreau la fel de vii, de minunate și de puternice ca și norii, astfel încît numeam nor sau munte și alte lucruri, dacă-mi inspirau respect și curiozitate. Așa se face că am numit nor — și azi îmi mai răsună slab în urechi cuvîntul acesta, iar faptul mi l-au mai povestit adesea și alții confirmîndumi-l — primul chip feminin care mi-a plăcut. Era o fată din vecini și i-am spus așa luîndu-mă după prima impresie ce mi-a făcut-o fiindcă era îmbrăcată într-o rochie albă. Și aveam multă dreptate cînd preferam să nu-

mesc munte acoperișul lung și înalt al unei biserici ce se înălța masivă deasupra tuturor crestelor celorlalte acoperișuri. Era îndreptat spre apus și întinderea lui vastă constituia un cîmp nemărginit pentru ochii mei, care zăboveau cu plăcere sporită asupra lui cînd era luminat de ultimele raze ale soarelui. Suprafața aceea plană și înclinată care, înroșită pînă la incandescență, se înălța deasupra orașului întunecat, avea de fapt pentru mine sensul pe care fantezia îl dă luncilor și șesurilor ameițitoare. În acest acoperiș era împlîntat un turnuleț zvelt, ascuțit ca un ac, cu un mic clopot în interior și cu un cocoș strălucitor de aur, care se rotea în vînt. În amurg, cînd clopotul începea să bată, mama îmi vorbea despre Dumnezeu și mă învăța să mă rog ; eu întrebam : „Ce e Dumnezeu ? Un bărbat ?" și ea răspundea : „Nu, Dumnezeu e un spirit !" Acoperișul bisericii dispărea treptat, învăluit în umbre cenușii, lumina urca mereu pe turnuleț, pînă cînd strălucirea ei se aduna în aurul cocoșului, și într-o seară, convingerea fermă că acest cocoș e Dumnezeu a năvălit în mine. Într-un fel, el era acum prezent în micile mele rugăciuni copilărești, pe care le spuneam cu multă plăcere. Odată, însă, am primit o carte cu poze în care am găsit o reproducere colorată reprezentînd un tigru falnic și impunător și atunci noțiunea mea de Dumnezeu a trecut asupra sa, deși, așa cum se întîmplase și în cazul cocoșului, nu mi-am exprimat nici o părere în privința asta. Erau doar intuiții lăuntrice și numai cînd auzeam rostindu-se numele lui Dumnezeu vedeam apărînd înaintea ochilor întîi pasărea strălucitoare, apoi tigrul cel frumos. Încetul cu încetul, în gîndurile mele își făcu loc nu o imagine mai clară, ci o noțiune mai nobilă. Îmi rosteam *Tatăl nostru*, pe care-l fragmentasem și-l rotunjisem ca să-l învăț pe de rost cu mai multă ușurință și care, repetat cu mare măiestrie și cu numeroase variante, ajunsese pentru mine un exercițiu plăcut, pentru că repetam de două sau trei ori cîte una din părți, sau după ce șopteam în grabă și cu glas scăzut o frază, accentuam pe cea următoare rar și cu glas tare, apoi reluam rugăciunea de la coadă la cap, încheind-o cu cuvintele cu care începea, adică „Tatăl nostru". Din această rugăciune s-a sedimentat în mine presimțirea că

Dumnezeu trebuie să fie o ființă cu care se poate sta de vorbă, firește mai bine decît cu pozele acelea înfățișînd animale.

Acestea erau relațiile inofensive și plăcute dintre mine și ființa supremă ; nu știam ce înseamnă nevoi și recunoștință, dreptate și nedreptate, și, cînd nu mă gîndeam la el, acceptam ideea că Dumnezeu era doar un om cumsecade.

Curînd s-a ivit un motiv care m-a făcut să intru în raporturi mai conștiente cu el și să-i adresez pentru prima oară pretenții omenești și asta s-a întîmplat cînd, la vîrsta de șase ani, m-am trezit într-o frumoasă dimineață, într-o sală tristă, în care vreo cincizeci-șaizeci de băieți și de fetițe învățau carte. Mă aflam într-un grup de alți șapte copii, adunați în formă de semicerc în jurul unei table pe care străluceau litere mari și trăgeam cu urechea, foarte cuminte și încordat, așteptînd să văd ce avea să se petreacă. Cum eram cu toții novici, directorul școlii, un om mai în vîrstă, cu capul mare, cu trăsături grosolane, ținu să ne predea personal prima oră și ne ceru să numim pe rînd figurile acelea ciudate. Cu mult timp în urmă, auzisem într-o zi cuvîntul Pumpernickel[1] care-mi plăcuse peste măsură, numai că nu reușeam să-i dau o formă materializată și nimeni nu-mi putea explica ce e, fiindcă obiectul purtînd acest nume se afla la sute de ore depărtare de noi. Acum, cînd trebuia să spun repede un nume pentru P mare, a cărui înfățișare îmi părea extrem de ciudată și de comică, în sufletul meu se făcu lumină, astfel că am rostit cu hotărîre ; „Asta-i Pumpernickel !" N-aveam nici un fel de îndoială cu privire la lume, la mine sau la Pumpernickel, și inima mea era plină de veselie, dar pe cît de serios și de plin de satisfacție era în clipa aceea chipul meu, pe atît de mare fu convingerea directorului că eram un șmecher rafinat și un obraznic, a cărui maliție trebuia imediat pedepsită, așa că se repezi asupra mea și mă trase de păr cu atîta sălbăticie, că nu mai știam pe ce lume sînt. Prin caracterul lui inedit și neobișnuit, atacul acesta neașteptat îmi făcu impresia unui vis urît, și pentru moment n-am putut decît

[1] Pîine neagră de Westfalia.

să-mi aţintesc privirile asupra directorului, să mă uit la el fără o vorbă, fără o lacrimă, dar plin de zbucium sufletesc. Niciodată n-am putut suferi copiii care, ori de cîte ori greşesc sau au un conflict oarecare, ori de cîte ori cineva îi atinge ori se apropie de ei, încep să scoată urlete oribile, care-ţi sparg urechile ; şi dacă tocmai din cauza acestor urlete, astfel de copii primesc o porţie dublă de bătaie, eu mă aflam în extrema cealaltă, înrăutăţindu-mi totdeauna situaţia fiindcă eram incapabil să vărs o lacrimă în faţa judecătorilor mei. Cînd învăţătorul a văzut că nu plîngeam, ci mă mulţumeam să-mi duc surprins mîna la cap, s-a năpustit încă o dată asupra mea, dornic să smulgă din rădăcină presupusa mea încăpăţînare şi nesimţire. De data asta, m-a durut cu adevărat, dar în loc să izbucnesc în urlete, am strigat cu glas rugător şi înspăimîntat : „Şi ne fereşte de cel viclean !", cu gîndul la Dumnezeu, despre care mi se spusese atît de des că e un părinte milos pentru cei asupriţi. Dar asta a fost prea mult pentru bunul meu învăţător : cazul meu lua aspectul unui eveniment ieşit din comun, ceea ce-l făcu să-mi dea imediat drumul, întrebîndu-se cu sinceră îngrijorare ce metodă se cuvenea să adopte. Ne-a lăsat liberi pentru restul dimineţii şi pe mine m-a condus personal acasă. Abia cînd am ajuns, am izbucnit în lacrimi şi am plîns pe furiş, cu faţa spre fereastră, netezindu-mi părul ciufulit de pe frunte şi ascultîndu-l pe omul acela care, în sanctuarul camerei noastre, mi se părea încă şi mai străin şi mai duşmănos şi care discuta serios cu mama, încercînd s-o asigure că eram de pe acum stricat de cine ştie ce elemente nefaste. Mama era la fel de uimită ca şi mine, fiindcă, spunea ea, eram un copil extrem de liniştit, nu ieşisem niciodată pînă atunci de sub supravegherea ei, nu mă făcusem vinovat de nici o necuviinţă şi de nici o obrăznicie. E drept că aveam tot felul de idei năstruşnice, dar ele nu păreau să trădeze un caracter rău, astfel că trebuia întîi de toate să mă obişnuiesc cu şcoala şi cu însemnătatea ei. Învăţătorul se declară satisfăcut, dar clătină din cap, convins în sinea lui — şi lucrul acesta s-a dovedit a fi aşa în numeroase ocazii — că am apucături periculoase. De altfel, la plecare declară pe un

ton foarte semnificativ că de obicei apa liniştită sapă malul adînc. De atunci şi pînă azi, mi-a fost dat adesea să aud aceste cuvinte, care m-au necăjit mereu, pentru că nu există om mai vorbăreţ decît mine, cînd sînt în largul meu. Dar am băgat de seamă că mulţi oameni care vorbesc totdeauna cu autoritate, ceea ce nu-i face niciodată mai deştepţi pe cei ce nu ajung să strecoare o vorbă din pricina lor, îşi fac o părere proastă despre aceştia îndată ce încetează să trăncănească şi în jurul lor se aşterne liniştea. Iar dacă, pe neaşteptate, se mai amestecă cineva în vorbă, faptul li se pare şi mai suspect. Cînd însă se pune problema copiilor taciturni, marii palavragii, care nu se pricep să spună decît o banalitate ca : apa liniştită sapă malul adînc, pot să provoace adevărate calamităţi.

După-masă am fost trimis iar la şcoală, am intrat cu multă neîncredere în sălile bîntuite de pericole, care păreau a fi întruchiparea unor visuri bizare şi înfricoşătoare. Dar n-am dat cu ochii de dascălul cel rău, care se afla într-o încăpere, un fel de cameră secretă, unde obişnuia să ia mici gustări. Uşa acestei încăperi avea o ferestruică rotundă prin care tiranul îşi vîra deseori capul, cînd în clasă era zgomot. Geamul ferestruicii lipsea de multă vreme, aşa că învăţătorul nostru putea să-şi întindă mult capul prin rama goală ca să vadă pînă în fundul clasei. În ziua aceea funestă, administratorul şcolii pusese în pauza de prînz geamul care lipsea şi chiar în clipa cînd trăgeam temător cu coada ochiului spre el, geamul zbură în ţăndări cu un zornăit puternic şi capul voluminos al duşmanului meu trecu prin el. Primul meu impuls a fost să scot un chiot de sinceră bucurie ; abia cînd am văzut că e într-un hal fără hal şi că sîngerează, m-am ruşinat şi atunci, pentru a treia oară s-a făcut lumină în sufletul meu şi am înţeles cuvintele : „Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri !" Iată cum se face că din prima zi de şcoală, am învăţat o mulţime de lucruri ; nu aflasem, e drept, ce era Pumpernickel, aflasem, însă, că la nevoie trebuie să-l chemăm în ajutor pe Dumnezeu, care e drept şi care ne învaţă să nu păstrăm în noi nici ură, nici dorinţă de răz-

bunare. Dacă-l ascultăm cînd ne porunceşte să iertăm greşiţilor noştri, puterea de a ne iubi şi duşmanii ne vine de la sine. Căci pentru osteneala ce ne costă fiecare victorie asupra noastră, cerem o răsplată şi, înainte de toate, în modul cel mai firesc ea înseamnă să dorim binele duşmanului nostru, fiindcă indiferent nu poate să ne rămînă. Nimeni nu poate nutri bunăvoinţă şi dragoste fără a fi el însuşi înnobilat graţie lor, cu atît mai mult cînd aceste sentimente se revarsă asupra celui ce se numeşte duşman sau adversar. Eram foarte sensibil la această maximă fundamentală, specifică creştinismului şi, pe cît de repede mă consideram jignit sau mîniat, pe atît de repede puteam să uit şi să iert. Mai tîrziu, cînd mintea mea a început să înţeleagă ce înseamnă revelaţia, am fost foarte dornic să descopăr în ce măsură această lege nu e decît expresia unei cerinţe dinainte prezentă şi recunoscută în oameni, deoarece vedeam că numai unii dintre ei, şi anume cei împinşi de o pornire sufletească firească, i se supuneau în mod cinstit şi dezinteresat. Ceilalţi, care făceau un efort ca să-şi biruie pornirile vindicative iniţiale sau ca să renunţe la dreptul de a se răzbuna, mi se păreau prin aceasta superiori duşmanilor lor, căci ei nu se potriveau cu noţiunea de pură abandonare ; căci există o înţelepciune, o inteligenţă vastă, care înseamnă tot iertare, şi una din consecinţele ei este că adversarul se zbuciumă singur şi se distruge în mînie neputincioasă. Tot graţie iertării, superioritatea în bătăliile mari, istorice, cîştigată de învingător după ce a repurtat bărbăteşte o victorie e sporită şi justificată astfel încît ea se maturizează şi din punct de vedere moral. Iată de ce, a cruţa un adversar înfrînt şi a-l ajuta să se ridice e o problemă care ţine mai curînd de înţelepciunea universală, în timp ce a iubi cu adevărat un duşman în plină prosperitate, şi cîtă vreme ne face rău, e un fenomen pe care nu l-am întîlnit nicăieri.

LAUDĂ LUI DUMNEZEU ȘI MAMEI. DESPRE RUGĂCIUNE

În primii ani de școală, găseam tot mai dese prilejuri să-mi înmulțesc relațiile cu Dumnezeu pe măsură ce numărul micilor evenimente din viața mea creștea. Mă încadrasem repede în mersul lumii și, ca toți ceilalți copii, făceam tot ce nu puteam lăsa nefăcut. În felul acesta am cunoscut pe rînd bucurii și necazuri, după cum aveam o purtare frumoasă sau îmi neglijam îndatoririle și făceam tot felul de ștrengării copilărești. Ori de cîte ori însă mă aflam într-o încurcătură, îmi întorceam privirile spre Dumnezeu și, cînd se apropia punctul culminant, îl rugam din adîncul inimii, în cîteva cuvinte bine alese, cerîndu-i un deznodămînt favorabil sau mîntuirea de primejdie ; spre rușinea mea, trebuie să mărturisesc că ceream lucruri sau imposibile, sau nedrepte. Se întîmpla de multe ori ca păcatele mele să fie trecute cu vederea, și atunci nu omiteam să improvizez sincere rugăciuni de mulțumire, care erau cu atît mai pline de bucurie cu cît înțelegeam mai puțin de ce meritam să fiu pedepsit, ceea ce s-a întîmplat multă vreme pînă am început să comit greșeli conștiente. Invocările mele erau alcătuite pe baza celui mai straniu amestec ; o dată m-am rugat să găsesc soluția reușită la o problemă grea de aritmetică, altă dată am cerut ca șeful clasei să capete orbul găinilor și să nu observe pata de cerneală din caietul meu ; cînd mă temeam să nu întîrzii, voiam, asemenea unui alt Iosua [1], ca soarele să se oprească în loc, sau doream să obțin o prăjitură gustoasă dată altuia. Cînd o fată, căreia eu îi ziceam nor alb, a plecat pentru mai multă vreme în călătorie și a venit să-și ia rămas bun de la noi într-o

[1] După *Vechiul Testament*, Iosua a cerut cu succes să se oprească soarele în loc.

seară după ce eu mă culcasem, dar puteam auzi ce se vorbește, l-am rugat fierbinte pe cerescul meu tată să nu-i îngăduie să uite de mine, fiindcă eram ascuns îndărătul perdelușelor albe ale patului, ci să mă mai sărute o dată zdravăn. În cele din urmă, am adormit repetînd mereu aceeași scurtă propoziție și nici pînă azi nu știu dacă rugămintea mea a fost îndeplinită.

Într-o zi am fost reținut la arest și a trebuit să rămîn la școală în timpul prînzului, astfel că n-am mîncat decît seara. Aflam pentru prima oară ce înseamnă foamea și înțelegeam totodată îndemnul mamei, care aducea laudă lui Dumnezeu, mai ales pentru că ocrotea toate ființele și le dădea hrană, înfățișîndu-mi-l ca pe creatorul pîinii noastre gustoase, făcută în casă, așa cum spune rugăciunea : Pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi ! Atunci s-a trezit în mine interesul față de lucrurile bune de mîncat și oarecare înțelegere față de calitatea lor, considerîndu-le legate exclusiv de femei, al căror principal rost era să le procure și să le vrăjească. În plimbările mele prin casă pătrundeam tot mai adînc în gospodăriile colocatarilor noștri, acceptînd deseori să gust ce fierbea în cratițele lor și, lipsit de recunoștință cum eram, mîncarea îmi plăcea pretutindeni mai mult decît cea pe care o pregătea mama. Chiar cînd rețetele sînt identice, fiecare gospodină dă mîncării un gust deosebit ce corespunde caracterului ei. O ușoară preferință față de un condiment sau un zarzavat, o cantitate mai mică sau mai mare de grăsime, mai multă sau mai puțină frăgezime acordă bucatelor o anumită particularitate, care exprimă lăcomia sau cumpătarea, moliciunea sau durîtatea, căldura sau răceala, risipa sau avariția persoanei care gătește și asigură posibilitatea de a cunoaște cu precizie o gospodină după cele cîteva feluri de mîncare mai răspîndite în rîndurile burgheziei ; cît despre mine, care am fost de timpuriu un cunoscător, îmi dau instinctiv seama gustînd o supă de carne cum trebuie să mă port cu creatoarea ei. Bucatele mamei, însă, erau, ca să spun așa, lipsite de orice particularitate. Supele ei nu erau nici grase, nici slabe, cafeaua nu era nici tare, nici

slabă, nu folosea nici un bob de sare de prisos, dar nimic nu lipsea. Mama gătea corect, fără manierisme, cum spun artiștii, utilizînd alimentele în proporții perfecte, astfel încît puteai consuma oricît de mult din mîncărurile ei fără să-ți strici stomacul. Cînd era în fața plitei, cu mîinile ei înțelepte și gesturile cumpătate, părea întruchiparea cotidiană a proverbului : omul mănîncă pentru a trăi, nu trăiește pentru a mînca. Niciodată și nicăieri nu se făcea vinovată de un prisos sau de o lipsă. Cum, din cînd în cînd mă ghiftuiam din plin în alte părți, mediocritatea aceasta prozaică mă plictisea, astfel că, după ce mă săturam și înghițeam ultima bucătură, începeam să critic cu violență mesele ei. Fiind totdeauna numai noi doi la masă și mama preferînd să stea cu mine de vorbă și să mă distreze decît să se gîndească la un sistem riguros de educație, nu mă punea numaidecît la punct și nici nu mă dojenea, ci mă combătea cu elocință, amintind de soarta și de viața altor oameni, îmi spunea că, într-o bună zi, voi fi poate bucuros să mă așez în fața bucatelor ei și să le mănînc, dar că atunci ea nu va mai fi pe lume. Deși pe vremea aceea nu înțelegeam prea bine cum se va întîmpla asta, eram de fiecare dată mișcat și năpădit de o spaimă misterioasă simțindu-mă brusc cuprins de descurajare. Dacă, pe deasupra, mama îmi atrăgea atenția asupra nerecunoștinței de care dădeam dovadă față de Dumnezeu, criticînd minunatele sale daruri, pe viitor mă feream să-l mai supăr pe atotputernicul binefăcător și reflectam îngîndurat la minunatele, la desăvîrșitele lui însușiri.

S-a întîmplat însă că, pe măsură ce-l concepeam mai limpede, pe măsură ce ființa lui îmi devenea mai indispensabilă și mai profitabilă, relațiile mele cu Dumnezeu se învăluiau într-un fel de stinghereală, și cînd rugăciunile mele au început să capete un anumit conținut, m-am simțit cuprins de o sfială crescîndă la gîndul că trebuia să le rostesc cu glas tare. Mama, fire simplă și cumpătată, nu avea ceea ce se cheamă o credință fierbinte, ci era pur și simplu o femeie evlavioasă. Dumnezeul ei nu era îndestulătorul, nu era împlinitorul numeroase-

lor, tainicelor, imperioaselor cerințe ale inimii, ci doar un tată grijuliu și ocrotitor, era providența. Sentința ei obișnuită era : dacă uiți de Dumnezeu, uită și Dumnezeu de tine ; în schimb n-am auzit-o niciodată vorbind despre o dragoste pătimașă față de Dumnezeu. Cu atît mai mult însă, în nenorocirea noastră, era legată de el, principalul pentru ea fiind ca tot viitorul lung și nebulos ce mă aștepta să fie totdeauna dominat de Dumnezeu, dătătorul de hrană, de Dumnezeu ocrotitorul, și de aceea clădea în mine, cu neostoită grijă, temeliile unei credințe însuflețite în el.

Potrivit acestei năzuințe înduioșătoare și ascultînd de povețele unei femei fățarnice și netrebnice, într-o duminică, după ce ne așezasem la masă, mama a vrut să introducă o rugăciune pe care n-o spuneam niciodată pînă atunci. Recită deci o scurtă și veche rugăciune populară, cerîndu-mi s-o repet și eu și s-o spun totdeauna de acum înainte. Mare i-a fost însă mirarea cînd, după primele cuvinte pronunțate pe un ton sec, am amuțit brusc și n-am mai putut scoate o vorbă.

Mîncarea abur ea pe masă, în cameră era liniște deplină, mama aștepta, dar eu nu scoteam nici un sunet. Își repetă invitația, dar fără nici un rezultat ; fiindcă tăceam mai departe abătut, mama se mulțumi de data asta cu atît și crezu că atitudinea mea era doar un obișnuit capriciu copilăresc. În ziua următoare, scena se repetă, mama se neliniști cu adevărat și mă întrebă : „De ce nu vrei să te rogi ? Ți-e rușine ?" Cam așa stăteau lucrurile, dar nu puteam să-i dau un răspuns afirmativ, pentru că n-ar fi fost adevărat în sensul la care se gîndea ea. Masa așternută mi se părea un ospăț de sacrificiu, în timp ce împreunarea mîinilor și ruga solemnă în fața castroanelor aburinde se transformau într-un ceremonial care-mi provoca dintr-o dată o greață de neînvins. Nu era rușinea față de lume, cum o numește de obicei preotul ; cum era să-mi fie rușine de mama, cînd în fața bunătății ei nu ascundeam nimic ? Îmi era rușine față de mine însumi ; pe mine însumi nu mă puteam auzi vorbind, și nici după aceea n-am mai reușit niciodată să mă rog cu glas tare, oricît de singur și de ferit aș fi fost.

„Bine, pînă nu-ţi faci rugăciunea nu mănînci !“ spuse mama şi eu m-am sculat de la masă şi m-am dus într-un colţ, unde m-am cufundat într-o mare tristeţe în care intra şi oarecare îndărătnicie. Mama rămase la masă ca şi cum ar fi vrut să mănînce, deşi nu era în stare, şi între noi se aşternu un fel de încordare apăsătoare, cum nu mai simţisem vreodată şi care-mi strîngea inima. Ea se învîrti încolo şi încoace, apoi strînse masa, dar cînd se apropie ora la care trebuia să plec iar la şcoală îmi aduse mîncarea, frecîndu-şi ochii, de parcă i-ar fi intrat un fir de praf în ei şi spuse : „Mănîncă, copil încăpăţînat ce eşti !“. Am izbucnit şi eu în lacrimi şi suspine, m-am aşezat la masă şi după ce sughiţurile de plîns s-au potolit, am mîncat cu poftă. În drumul spre şcoală am oftat de uşurare şi de mulţumire pentru modul fericit în care obţinusem eliberarea şi împăcarea

Cînd, mulţi ani după aceea, mi-am vizitat satul natal, această întîmplare mi-a răsărit viu în minte, graţie unui episod din viaţa unui copil, petrecut cu mai bine de o sută de ani în urmă prin locurile acestea şi care a făcut o adîncă impresie asupra mea. Într-un colţ al cimitirului era prinsă de zid o placă de piatră, pe care nu era gravat decît un blazon, pe jumătate mîncat de vreme, şi o dată : 1713. Oamenii spuneau că e mormîntul copilului vrăjitor şi răspîndeau tot felul de poveşti fantastice despre el, şi anume, că era de viţă nobilă şi de la oraş, că fusese surghiunit în casa parohială, în care trăia pe atunci un om cucernic şi aspru, spre a fi lecuit de lipsă de credinţă şi de o ciudată predispoziţie spre vrăjitorie. Dar lucrul acesta nu se întîmplase ; mai cu seamă copilul nu putuse fi determinat să rostească cele trei nume ale Sfintei Treimi, încremenise în această nelegiuită încăpăţînare şi avusese o moarte jalnică. Era vorba, pare-se, de o fetiţă deosebit de deşteaptă şi de delicată, în vîrstă doar de şapte ani, care fusese totuşi cea mai cumplită vrăjitoare. Se spunea mai ales că ştiuse să seducă bărbaţi maturi care, după o simplă privire, se îndrăgosteau nebuneşte de ea şi săvîrşeau tot felul de fapte rele de dragul ei. Se mai spunea că şi-ar fi făcut mendrele cu nişte păsări, că ar fi ademenit cu deosebire

toți porumbeii din sat în curtea preotului, vrăjindu-l pînă și pe acest cucernic domn și determinîndu-l adesea să pună mîna pe ei, să-i frigă și să-i mănînce spre propria sa pierzanie. Fetița, spuneau oamenii, fermeca și peștii din apă, șezînd zile întregi neclintită pe mal, ademenind păstrăvii bătrîni și înțelepți, care se opreau lîngă ea și se zbenguiau țanțoși, mîngîiați de razele soarelui, prin fața ei. Bătrînele speriau copii care dădeau dovadă de lipsă de evlavie cînd era vorba de fetița vrăjitoare, adăugînd multe amănunte ciudate și fantastice. E adevărat însă că în casa preotului atîrna pe un perete un tablou în ulei, vechi și întunecat, înfățișînd chipul acestui copil deosebit. Era o fetiță extrem de fragilă, îmbrăcată într-o rochie de damast de un verde palid, a cărei margine era rigidă, prinsă într-un malacov larg ce-i acoperea piciorușele. În jurul taliei subțiri și delicate se încolăcea un lanț de aur, care cobora în față pînă în podea. Pe cap purta o găteală în formă de coroană din fluturași strălucitori de aur și de argint, întrețesuți cu găitane și perle. Fetița ținea în mîini un craniu de copil și un trandafir alb. Niciodată n-am văzut un chip de copil atît de frumos, de drăgălaș și de inteligent ca fața palidă a acestei fetițe; era mai curînd ovală decît rotundă, cu o expresie de adîncă tristețe întipărită pe ea, ochi negri și strălucitori cu o căutătură melancolică, implorînd parcă ajutorul privitorului, în timp ce în jurul gurii închise plutea o rămășiță de zburdălnicie, sau poate de zîmbitoare amărăciune. O suferință grea părea să imprime acestui chip un fel de precocitate, un fel de feminitate și trezea în sufletul privitorului dorința involuntară de a vedea fetița în carne și oase, de a o mîngîia, de a o alinta. Și în amintirea satului acela străvechi, rămăsese în mod inconștient dragă și prețioasă, iar poveștile și legendele ce i se atribuiau trădau în aceeași măsură simpatie involuntară și orcare.

Adevărul e că fetița, unic copil al unei familii nobile, mîndre și foarte evlavioase, manifestase o aversiune îndărătnică față de rugăciuni și de slujbe religioase de orice fel, că rupea cărțile de rugăciune ce i se dădeau, că dacă era în pat își ascundea capul sub pernă cînd cineva se ruga în fața ei, că izbucnea în țipete jalnice ori de cîte

ori era dusă în biserica întunecoasă și rece, declarînd că se teme de omul cel negru din amvon. Se născuse dintr-o primă căsnicie nefericită și poate că simpla ei prezență constituise un motiv de discordie. Iată de ce, — toate mijloacele folosite pentru a fi abătută de la inexplicabila ei nelegiuire rămînînd zadarnice —, se luase hotărîrea să fie încredințată unui preot vestit prin rigoarea credinței sale. Dacă familia considerase faptul drept o nenorocire inexplicabilă și o pată pentru reputația sa, omul acela apatic și dur vedea în el o sinistră manifestare a diavolului, care trebuia combătută cu toată energia. Luă deci măsurile necesare și un *„diarium"* [1] vechi și îngălbenit, rămas de la el în casa parohială conține unele însemnări care aduc lămuriri suficiente cu privire la metoda întrebuințată cît și la cele întîmplate ulterior sărmanei ființe. Am copiat fragmentele de mai jos pentru conținutul lor ciudat, și le transcriu aici pentru a păstra astfel în propriile mele amintiri pe aceea a copilului care altfel s-ar putea pierde.

[1] Jurnal.

Capitolul cinci

MERETLEIN

„Astăzi am primit la termen de la ilustra şi cucernica doamnă de M. plata datorată pentru pensiunea pe primul trimestru, drept care am dat pe loc confirmaţiune şi am trimis un raport. Pe urmă i-am dat micuţei Meret (Emerantina) cuvenita corecţiune săptămînală, pe care am înăsprit-o prin aceea că am întins-o pe bancă, administrîndu-i pedeapsa cu o nuia nouă, nu fără a o însoţi cu lamentaţiuni şi suspine îndreptate către Domnul, pentru ca să ducă la bun sfîrşit dureroasa acţiune. Drept e că micuţa urla în mod jalnic şi-mi cerea cu smerenie şi îndurare s-o pardonez ; cu nimic însă n-a împiedicat-o aceasta să stăruie apoi în îndărătnicia ei şi să-şi întoarcă faţa cu dispreţ de la cartea de cîntece pe care i-o întindeam spre învăţătură. Aşa se face că, după ce am lăsat-o să răsufle puţin, am vîrît-o la arest, în cămara întunecoasă, unde a plîns şi s-a jeluit, pentru ca apoi să se liniştească, începînd cu totul pe neaşteptate să cînte şi să chiuie, asemenea celor trei prea fericiţi în cuptorul Babilonului [1], şi trăgînd cu urechea, am recunoscut că sînt aceiaşi psalmi ferzificaţi, pe care altminterea refuzarisise să-i înveţe, atîta doară că acuma-i cînta într-un fel fără noimă şi de tot lumeşte, de parc-ar fi fost nişte cîntece neroade şi prostănace, pentru doici şi copii ; drept aceea, am fost nevoit să iau această purtare drept o nouă nelegiuire şi ispravă urîtă a diavolului."

În continuare :

„Am recepţionat o scrisoare extrem de lamentabilă de la *Madame*, care este în realitate o persoană foarte

[1] Autorul se referă la legenda despre cei trei bărbaţi din *Vechiul Testament* care, la cererea lui Nabucadnezar, au refuzat să se închine idolilor şi au fost aruncaţi în foc, de unde au ieşit nevătămaţi.

bună și dreptcredincioasă. Ea a stropit numita scrisoare cu lacrimile sale și m-a înștiințat despre marea mîhnire pricinuită domnului soț al ei de faptul că treaba nu merge mai bine cu mica Meret. Și fără îndoială că asta-i o mare nenorocire dacă a căzut taman peste o familie cu vază și cu renume și, cu respect fie zis, ne-am putea da cu părerea că ar fi la mijloc păcatele domnului bunic din partea tatălui, care a fost un om fără Dumnezeu, un nebun și un rău cavalir. Care păcate răzbat acum și se răzbună în această biată mică ființă. Am făcut utilitate de alt tractament față de micuță și de azi înainte voi proba cura de flămînzire. Tot asemenea am dat poruncă însăși consoartei mele să coase o rochiță din pînză aspră de sac, și i-am interzis lui Meret să folosească altă costumațiune, acest veșmînt de penitență potrivindu-i-se cel mai bine. Îndărătnicia ei rămîne neschimbată."

„Azi m-am văzut nevoit s-o opresc pe mica demoazelă de a avea orice raporturi și distracții cu copiii de țărani, pentru că a șters-o cu ei în pădure, s-a scăldat acolo în eleșteu, și în pofida ordinațiunii mele, și-a scos cămășuța de penitență, a atîrnat-o în pom sărind și dănțuind despuiată în fața ei, precum și îndemnîndu-și ortacii la batjocuri și nemernice nelegiuiri. Administrat corecțiune în lege."

„Azi mare spectacol și tot felul de buclucuri. Venit-a tînărul Müller Hans, strengar mare și voinic, și luatu-m-a la rost din pricina lui Meret, pe care, spune el, o aude țipînd și urlînd în fiecare zi. M-am controversat cu acesta, cînd iată, sosește și Tropf, învățătorul cel tînăr, și mă amenință că face plîngere împotriva mea, apoi se repede la creatura cea rea, o mîngîie, o sărută, etc. etc. Am dat porunci ca dascălul să fie arestuit și înaintat guvernatorului provincial. Și lui Müller Hans trebuie să-i vin de hac, cu toate că e bogat și iute la mînie. Mai că-mi vine a crede ce spun țăranii, cum că fata ar fi o vrăjitoare, afară doar că această opiniune ar fi împotriva rațiunii. Într-un fel sau altul, diavolul sălășluiește în ea și eu mi-am luat o mare belea pe cap."

„Toată săptămîna asta am recepționat în casa mea un pictor, trimis de *Madame*, pentru a-i face micuței dom-

nișoare portretul. Familia îndurerată nu mai dorește s-o s-o ia înapoi pe creatura asta, și doar spre tristă aducere aminte și pocăită contemplare, precum și pentru marea frumusețe a fetiței, vrea să păstreze un *conterfey* al ei. Domnul, mai ales, nu vrea să se lepede de ideea asta. Consoarta mea îi dă în fiecare zi pictorului cîte două căni mari de vin, care pasă-mi-te nu-i ajung, fiindcă în fiecare seară se duce la "Leul roșu" și joacă acolo cu chirurgul. Este un subiect arogant, drept care îi dau deseori cîte un șitar sau o știuculiță, trecute în contul trimestrial la *Madame*. La început a încercat să se apropie și să se împrietenească cu micuța, iar ea s-a atașat imediat de dînsul, așa că l-am prevenit să nu intervină în procedura mea. Cînd i s-au adus hainele de sărbătoare precum și podoabele, pe care le-a îmbrăcat, așișderea cu pălăria și cingătoarea bine păstrate, micuța a arătat un mare *plaisir* și a început a dănțui. Curînd însă, această plăcere a fost adumbrită cînd, la ordinul doamnei *maman* am poruncit să se aducă un cap de mort, pe care i l-am dat pentru a-l ține în mînă, dar ea n-a vrut să-l ia *partout*, dar pînă la urmă, plîngînd și tremurînd, tot l-a ținut în mînă, de parcă ar fi fost un fier înroșit în foc. Drept e că pictorul s-a exprimat că poate să zugrăvească tigva din memorie, pentru că ea face parte din primele elemente ale artei sale, eu însă nu m-am învoit, întrucît *Madame* îmi scrisese așa : "Suferința fetiței e și a noastră, și în această suferință găsim prilej de ispășire, în măsura în care putem ispăși pentru ea ; de aceea sîntia voastră să nu dea înapoi de la nimic cît privește îngrijirea și educațiunea ei. Dacă vreodată Domnul Dumnezeu cel atotputernic și milostiv va binevoi, precum nădăjduiesc, să lumineze și să mîntuie în oarecare măsură pe fetița noastră, va fi mulțumită, firește, aflînd că a ispășit o parte din penitența hărăzită îndărătniciei ei, de bunul plac al Stăpînului nostru, ale cărui cărări sînt de nepătruns !" Cu aceste curajoase cuvinte în gînd, am găsit cu cale că e bine să folosesc acest prilej pentru a impune micuței aspra penitență cu tigva. A fost nevoie de fapt de una de copil, mică și ușoară, întrucît pictorul se plîngea că o tigvă mare de bărbat nu s-ar potrivi cu

minuțele ei, ținînd seama de regulile artei sale, și pe aceasta a ținut-o după aceea, cu mai multă plăcere ; de asemenea pictorul i-a dat și un trandafiraș alb, ceea ce am încuviințat, pentru că putea trece drept simbol bun."

„Astăzi am primit pe neașteptate un *contreordre* cu privire la tablou, anume să nu-l mai spediționez la oraș, ci să-l păstrez aici. Păcat de munca harnică a pictorului, care găsea că grația fetiței e *șarmantă*. Să fi știut eu mai devreme, îl puneam pe omul nostru să facă pe pînză în prețul ăsta propriul meu *conterfey*, că tot trebuiau să se risipească bunele victualii, pe lîngă plată."

„Am mai primit poruncă să pun capăt oricărei *instruction* lumești, cu deosebire învățătura limbii franceze, pentru că lucrul acesta nu mai e considerat necesar, la fel și soția mea să sisteze lecțiile de spinetă, lucru care o mîhnește, pare-se, pe fetiță. De acum înainte să o *tractez* ca pe o simplă orfană, aflată sub tutelă, avînd doar grijă să nu pricinuiască supărări societății."

„Alaltăieri, mica Meret a dezertat și am fost cuprins de mare teamă pînă azi la prînz la ora douăsprezece, cînd i s-a dat de urmă la Buchenloo [1], unde ședea dezbrăcată pe haina ei de penitență și se încălzea goală la soare. Își despletise de tot părul și-și pusese pe cap o coroniță din frunze de fag, își atîrnase în jurul mijlocului o basma și avea în față un *quantum* de fragi frumoase, din care se ospăta zdravăn. Cînd ne-a zărit a vrut s-o șteargă iarăși, dar i-a fost rușine de goliciunea ei și a încercat să-și tragă rochița, drept care am reușit s-o capturăm. Acum e bolnavă și arată a fi *confuse*, deoarece nu dă nici un răspuns cum trebuie."

„Lui Meretlein îi merge iar mai bine, dar e din ce în ce mai schimbată, s-a prostit și a amuțit de tot. Consultația medicului pe care l-am chemat glăsuiește că-și va pierde mințile, ori că se va tîmpi, și că de-acum înainte ar trebui să fie tot timpul sub supraveghere mediținală ; s-a ofertat să facă el acest lucru și a făgăduit că o va pune iar pe picioare, dacă fetița va fi plasată în casa lui. Dar am băgat de seamă că *Monsieur chirurgo* se gîndește numai la pensiunea grasă, tot asemenea și la darurile lui

[1] **Pădure de fagi (dialect).**

Madame, drept care i-am comunicat acesteia ceea ce am găsit cu cale, cum că, pare-se Domnul Dumnezeu voieşte acum să-şi aducă la îndeplinire planul cu privire la creatura sa, şi că nici o mînă de om nu poate şi nici nu trebuie să mai schimbe ceva, aşa cum şi e de fapt."

Sărind cinci sau şase luni, se poate citi mai departe :

„Pare-se că acest copil, cu toată tîmpenia în care s-a cufundat, se bucură de o sănătate nemaipomenită şi a făcut nişte obraji rumeni şi voioşi. Acum îşi petrece toată ziua în lanul de fasole, unde n-o vede nimeni şi unde nimeni nu se sinchiseşte de ea, întrucît nu mai face nimănui supărare."

„Meretlein şi-a amenajat în mijlocul lanului de fasole un mic salon, aşa s-a descoperit, unde a acceptat a fi vizitată de copii de ţărani, care i-au adus poame şi alte victualii, pe care le-a îngropat cu grijă în chip de provizii. Tot astfel a fost găsită îngropată şi tigva aceea mică de copil, care se pierduse de mult, din care pricină nu putuse fi restituită paracliserului. De asemenea a ademenit vrăbii şi alte păsări şi le-a îmblînzit, ceea ce a produs multă pagubă fasolei, dat fiind că nu se putea trage cu puşca în lanul de fasole din cauza micuţei locatare. Totodată s-a jucat cu un mic şarpe veninos, ce se strecurase prin îngrăditură, şi se aciuise la ea ; *in summa*, a trebuit să fie iarăşi luată în casă şi ţinută acolo."

„Nu mai are obrajii roşii, iar chirurgul afirmă că nu va mai presta mult. Le-am şi scris părinţilor."

„Astăzi, înainte de a se lumina de zi, trebuie că biata Meretlein a fugit din pat, s-a furişat afară, în fasole şi a murit acolo ; căci noi în acest loc am găsit-o moartă, într-o groapă mică, pe care o săpase în pămînt, de parcă ar fi vrut să se vîre în ea. Înţepenise de tot şi părul, precum şi cămăşuţa, erau ude şi grele de roua care se aşternuse în picături limpezi pe obrăjorii ei încă rumeni, la fel ca pe o floare de măr. Ne-a cuprins o spaimă straşnică, şi astăzi n-am mai ştiut unde mi-e capul de încurcătură şi de *confusion*, pentru că domnii de la oraş au sosit tocmai cînd consoarta mea era plecată la K., pentru a cumpăra de acolo confect şi proviziuni ca să-i tracteze cum se cuvine. Din pricina asta n-am mai ştiut pe ce

lume sînt și am avut multă alergătură și bătaie de cap, și servitoarele au trebuit să spele și să îmbrace micul leș, dar să se îngrijească totodată și de o gustare bună. În cele din urmă le-am spus să prăjească șunca crudă pe care soția mea o pusese în oțet încă de acum opt zile, și Jacob a prins trei din păstrăvii cei blînzi, care mai trec mereu prin dreptul grădinii, deși răposata (?!) Meret n-a mai fost lăsată afară, la apă. Am avut noroc cu cele pregătite, care au fost pe placul lui *Madame*. A fost o mare tristețe și am petrecut mai bine de două ore în rugăciune și considerațiuni asupra morții, la fel și în discuții melancolice asupra bolii fatale a fetiței răposate, căci spre sporita noastră alinare, trebuie să presupunem că aceasta ar fi izbucnit de la o dispoziție fatală a sîngelui și a creierului. Asemenea am mai vorbit și despre alte însușiri importante ale copilului, despre ideile sale deseori deștepte și pline de grație, ca și despre *impromptu*-urile sale, acestea toate neputîndu-se potrivi laolaltă din pricina miopiei noastre pămîntești. Mîine, înainte de masă, i se va face o înmormîntare creștinească, prezența respectabililor părinți fiind necesară, altminteri țăranii s-ar putea împotrivi."

„Ziua asta a fost cea mai minunată și mai cumplită, nu numai de cînd am avut de-a face cu nefericita creatură, ci în genere din toată liniștita mea existență. Căci venind vremea hotărîtă și bătînd orele zece, am pornit în urma micului leș și ne-am îndreptat spre țintirim, în timp ce paracliserul trăgea clopotele mici, treabă pe care n-o făcea cu prea multă rîvnă, din care cauză sunau cam slab și dangătul clopotelor se pierdea pe jumătate în vîntul puternic ce sufla mînios. Și cerul era cu totul întunecat și apăsător, iar curtea bisericii era goală, aflîndu-se în ea doar mica noastră companie, în schimb țăranii erau adunați dincolo de ziduri și se uitau curioși pe deasupra acestora. Dar tocmai cînd au vrut să coboare în groapă coșciugul, din el s-a auzit un țipăt ciudat, așa că ne-am speriat cum nu se poate mai tare și groparul a sărit afară de acolo. În schimb chirurgul, care se apropiase și el în fugă, a desfăcut iute capacul, l-a dat la o parte, micuța noastră s-a ridicat vie, a ieșit sprintenă din groa-

pă și s-a uitat la noi. Și cum în aceeași clipă razele lui Phoebus au străbătut în mod ciudat și energic printre nori, arăta, cu rochia ei de brocat galben și cu coroniță sclipitoare pe cap, ca un copil de zîne sau de spiriduși. Doamna *Maman* a căzut pe loc într-un leșin adînc, iar domnul de M. s-a prăbușit plîngînd la pămînt. În ce mă privește, de uimire și de spaimă am rămas încremenit. Și în momentul acela am crezut cu tărie că era vorba de o vrăjitorie. Dar fetița s-a dezmeticit repede și a țîșnit ca o pisică prin curtea bisericii, luînd-o spre sat, încît cuprinși de groază toți oamenii au fugit în casele lor și au zăvorît ușile. Punct în clipa aceea se încheiau orele de școală și copiii ieșeau grămadă pe stradă, și cînd puștimea a văzut ce se întîmplă, nu i-a mai putut opri nimeni și s-au dus după micul leș și l-au urmărit, iar în urma lor a dat buzna și învățătorul, cu bastonul în mînă. Fetița a fost însă tot timpul cu vreo douăzeci de pași înainte și nu s-a mai oprit pînă la Buchenloo, unde s-a prăbușit fără suflare, iar copiii au gîdilat-o peste tot și au mîngîiat-o și *caresat*-o, dar degeaba. Toate acestea le-am aflat de la alții, căci noi, în mare grabă, ne-am căutat un *refuge* în casa preoțească, și am încremenit în adîncă *désolation*, pînă ce micul leș a fost adus înapoi. El a fost așezat pe o matrață după care doamna și domnul au plecat, lăsînd o mică placă de piatră, pe care nu sînt gravate decît blazonul familiei și data. Acum copila trece drept moartă, dar noi nu îndrăznim să ne ducem la culcare de spaimă. Domnul *medicus* stă lîngă ea și spune că și-a găsit în sfîrșit tihna."

„Astăzi după mai multe *experimentații*, domnul *medicus* a dat de știre că fetița e moartă cu adevărat și a fost înmormîntată în liniște și nu s-a mai întîmplat nimic ș.a.m.d."

TOT DESPRE BUNUL DUMNEZEU. DOAMNA MARGRET ȘI OAMENII EI

N-aș putea afirma că, după ce Dumnezeu a dobîndit în mintea mea chipul precis și prozaic al celui care hrănește și care vine în ajutor, inima mea de copil s-ar fi umplut de simțiri gingașe și de profunde bucurii sufletești, mai ales că acum El nu mai avea veșmintele strălucitoare ale amurgului, pe care le-a îmbrăcat din nou mai tirziu. Cînd mama vorbea despre Dumnezeu și despre lucrurile sfinte, continua să insiste în mod special asupra *Vechiului Testament,* vorbind despre istoria fiilor lui Israel în pustiu, despre neguțătorii de grîne ai lui Iosif și ai fraților săi, despre văduva cu ulciorul de untdelemn și despre altele de același fel sau, în mod excepțional, despre ospătarea celor cinci mii de oameni din *Noul Testament.* Toate aceste întîmplări îi plăceau tare mult și-mi vorbea despre ele cu căldură, numai că pe cea din urmă o relata mai mult ca să-și facă datoria față de o poveste cucernică petrecută în momentul desfășurării dramei agitate și însîngerate a patimilor lui Cristos. Oricît de mare era respectul pentru bunul Dumnezeu pe care mi-l inspirau ele și, deși în toate împrejurările eram cu gîndul la el, sufletul și imaginația mea au rămas pustii atîta timp cît n-am primit altă hrană în afara experiențelor de pînă atunci ; și dacă n-aveam vreun motiv să mă rog cu stăruință, Dumnezeu mi se părea o ființă de-a dreptul plicticoasă și anostă, care-mi inspira tot felul de meditații și de ciudățenii, mai cu seamă că fiind mereu singur, nu le uitam.

Așa, de pildă, am fost tare chinuit o vreme de tentația bolnăvicioasă de a-i da lui Dumnezeu porecle grosolane, ba chiar de a-l ocări așa cum auzisem pe stradă Această tentație începea totdeauna printr-o dispoziție sufletească plăcută, printr-o voioșie lăuntrică pînă cînd

după o luptă îndelungată și pe deplin conștient de blasfemie, rosteam iute cîte unul din acele cuvinte, sigur fiind că n-are nici o valoare și rugîndu-mă în același timp de iertare. După aceea nu mă puteam opri să-l mai rostesc o dată și să simt o satisfacție plină de căință, și tot așa mai departe, pînă ce această frămîntare ciudată se potolea. Era un fenomen care mă chinuia de obicei înainte de culcare, deși după aceea nu lăsa în mine nici neliniște, nici confuzie. Mai tîrziu mi-am spus că era vorba de experimentarea inconștientă a omniprezenței lui Dumnezeu, care începea și ea să mă preocupe și că, pe atunci, a luat ființă în mine senzația apăsătoare că nici o clipă din viața noastră lăuntrică nu poate rămîne necunoscută lui Dumnezeu și că omul nu merită cu adevărat o pedeapsă atîta timp cît El e pentru noi ființa vie pe care ne-o închipuim.

Între timp, legasem o prietenie care a venit în ajutorul imaginației mele aflată în veșnică căutare, m-a scăpat de frămîntări fără rost și, adăugîndu-se simplității și cumpătării mamei, a jucat pentru mine rolul pe care, în viața unor copii însetați de asemenea material, îl împlinesc bunicile și doicile care știu multe povești.

În casa de peste drum exista o sală întunecoasă și mare, plină de vechituri. Pe pereți atîrnau tot felul de veșminte vechi de mătase, stofe și covoare. Arme și echipament ruginit, picturi în ulei, înnegrite și rupte acopereau rama ușii de la intrare și se întindeau pe ambele laturi ale fațadei casei ; pe niște mese și pe alte cîteva piese de mobilier de modă veche se adunau în teanc obiecte minunate de sticlă și de porțelan, figurine de lemn și de ceramică. În încăperi mai mari se aflau munți de paturi și obiecte de gospodărie, înghesuite claie peste grămadă, iar deasupra lor, uneori pe cîte un pisc izolat și periculos, se găseau ceasornice cu ornamentații în formă de spirală, crucifixuri, îngeri de ceară și altele de acest fel. Tot timpul însă, în colțul cel mai tăinuit, ședea o femeie în vîrstă, grasă, purtînd haine de modă veche, o femeie scăldată într-o lumină slabă și sumbră, în timp ce un omuleț și mai în vîrstă decît ea, colțuros și cărunt, secondat de cîteva ajutoare, muta dintr-un loc în altul

obiectele şi servea o mulţime de oameni ce veneau şi plecau neîncetat. Sufletul negustoriei era însă femeia, ea dădea toate poruncile şi toate dispoziţiile, deşi nu se mişca niciodată de la locul ei şi nici n-o văzuse nimeni vreodată pe stradă. Purta totdeauna mîneci scurte, albe ca neaua, artistic suflecate, într-un fel cum nu se mai obişnuia nicăieri, şi cum se purta probabil acum o sută de ani. Era cea mai originală femeie din lume. Cu patru decenii în urmă, săracă lipită şi neştiutoare venise împreună cu bărbatul ei la oraş ca să-şi cîştige pîinea. Muncise cu ziua, trudise din greu şi dăduse din colţ în colţ ani de zile, după care reuşise să pună bazele unui negoţ de vechituri şi, cu timpul, avînd noroc şi îndemînare, ajunsese la o bunăstare remarcabilă, de care profita în mod ciudat. Citea greu şi numai literele de tipar, în schimb nu ştia nici să scrie, nici să socotească cu cifre arabe, ale căror taine nu izbutise niciodată să le pătrundă ; toată aritmetica ei se mărginea la cifrele romane şi anume la unu, cinci, zece şi o sută. Indiferent de modul în care-şi însuşise aceste patru cifre în tinereţe, pe meleaguri depărtate şi dispărute din amintirea ei, cînd îi fuseseră transmise prin mijlocirea unei întrebuinţări milenare, ea le mînuia cu o îndemînare uluitoare. Nu ţinea nici un registru şi n-avea nimic scris, dar, în orice clipă, ştia totul despre negoţul ei, care se extindea deseori asupra a mii de articole de tot felul, şi asta mulţumindu-se să aştearnă pe tăblia mesei, cu iuţeală uimitoare, şi cu ajutorul uneia din bucăţelele de cretă, pe care le purta veşnic în buzunar, coloane uriaşe alcătuite din cele patru cifre După ce înşira astfel din memorie toate sumele, îşi făcea socotelile ştergînd pur şi simplu şirurile unul după altul, cu degetul ud, cu aceeaşi repeziciune cu care le însemnase, şi notînd într-o parte rezultatele obţinute. Aşa apăreau noi grupe de cifre, de dimensiuni mai mici, a căror valoare şi semnificaţie nu le ştia decît ea, pentru că erau totdeauna aceleaşi patru cifre, care altora le păreau un străvechi alfabet magic păgîn. De altfel, nu izbutea niciodată să facă aceeaşi operaţie cu creionul sau cu peniţa, şi nici măcar cu condeiul de plumb pe o tăbliţă de ardezie, fiindcă, pe de o parte, avea nevoie de

întreaga tăblie a mesei și, pe de altă parte, nu era în stare să facă semnele acelea energice decît cu ajutorul unei crete moi. Se plîngea deseori că nu poate reține nimic fixat, dar tocmai așa se explica memoria ei ieșită din comun, din care izvorau deodată sumedenie de cifre, forfoteau pline de viață și dispăreau din nou, la fel de repede. Raportul dintre venituri și cheltuieli nu-i dădea mare bătaie de cap ; făcea față nevoilor casei și celorlalte cheltuieli scoțînd punga, care alcătuia baza negoțului, iar cînd, în această pungă rămînea un prisos, îl preschimba imediat în aur, pe care-l închidea în sipetul ei cu lucruri de valoare, afară doar dacă nu hărăzea o parte din el pentru a întreprinde ceva deosebit, sau pentru a împrumuta în mod excepțional pe cineva, căci altfel nu dădea bani cu dobîndă. Avea legături mai ales cu țărani de pretutindeni, care-și procurau de la ea obiectele necesare, și dădea oricui marfă pe datorie, realizînd adesea cîștiguri bune în acest chip, dar alegîndu-se tot atît de des și cu pierderi. Așa se face că multă lume ajunsese să depindă de ea, să-i fie datoare ori s-o dușmănească ; de aceea era în permanență înconjurată de oameni care încercau să-i cîștige bunăvoința, sau de platnici care-i aduceau fel de fel de daruri ca s-o cucerească sau ca s-o mulțumească, așa cum se face cu un guvernator sau cu o stareță. Toate roadele cîmpului sau ale livezilor, lapte, miere, struguri, șunci și cîrnați erau trasportate la ea în coșuri grele, alimentele acestea alcătuind temelia unui trai îmbelșugat și impunător, care începea îndată ce se închidea prăvălia plină de zgomot și cînd viața casnică își făcea apariția în camera de locuit, mai ciudată încă decît prăvălia.

Aici îngrămădise doamna Margret în chip de podoabe obiectele care-i plăcuseră cel mai mult din negoțul ei, căci nu șovăia să oprească un lucru care-i trezise interesul. Pe pereți atîrnau vechi icoane de sfinți pe fond de aur, și ferestrele ei aveau geamuri pictate. Despre toate aceste lucruri știa să spună povești ciudate, atribuindu-le chiar puteri tăinice, ceea ce le dădea un caracter sacru, împiedicînd înstrăinarea lor, oricît s-ar fi străduit uneori cunoscătorii să smulgă neștiinței ei obiecte de artă cu adevărat valoroase. Într-un sipet din lemn de abanos, doam-

na Margret păstra medalii de aur, exemplare rare de taleri, giuvaere în filigran și alte nimicuri scumpe, pentru care nutrea o mare afecțiune și pe care nu le înstrăina decît dacă putea realiza un cîștig excepțional. În fine, pe un raft de lîngă perete, se îngrămădeau nenumărate cărți vechi, care-și pierduseră forma și pe care le aduna totdeauna cu multă rîvnă. Se aflau aici diferite biblii, cosmografii vechi cu numeroase gravuri în lemn, descrieri fabuloase de călătorii, în special mitologii ciudate din secolul trecut, cu gravuri imense, împăturite, foarte mototolite și zdrențuite ; despre aceste opere naive spunea că sînt de-a dreptul cărți păgîne sau idolatre. Mai avea și o bogată colecție de scrieri populare, din acelea care pomenesc despre un al cincilea evanghelist [1], despre tinerețea lui Cristos, despre aventurile sale încă necunoscute din deșert, despre descoperirea leșului său bine conservat, precum și documente privitoare la apariția și spovedania unui necredincios chinuit în iad ; cîteva cronici, ierbare și cărți de prorociri completau această colecție. Pentru doamna Margret toate tipăriturile, fără deosebire, precum și tradițiile orale ale poporului conțineau anumite adevăruri, și întreaga lume cu toate manifestările ei, viețile străinilor, sau propria ei viață erau la fel de minunate și de pline de semnificație ; purta încă în ea superstiții nestrămutate din vremi trecute, lipsite de rafinament și de mlădiere. Asimila totul cu o dragoste plină de curiozitate, și se încredea orbește în tot ce se oferea fanteziei sale neastîmpărate, îmbrăcînd orice material în formele concrete, palpabile ale caracterului popular, asemănătoare cu acele masive vase de metal care, în ciuda vechimii lor, au rămas mereu strălucitoare, grație neîncetatei lor folosiri. Toți zeii și idolii popoarelor păgîne, din vechime sau din timpurile noastre, așa cum se înfățișau în legende și în ilustrațiile cărților, o preocupau, mai ales pentru că-i considera ființe aievea, pe care Dumnezeu cel adevărat le va birui și le va nimici ; vuietul și forfota acestor arătări ciudate, învinse pe jumătate, o atrăgeau și-o înfiorau în aceeași măsură ca și uneltirile

[1] *Noul Testament* nu cunoaște decît patru evangheliști — Matei, Marcu, Luca și Ioan.

cumplite ale unui ateu, în persoana căruia nu vedea, și nici nu putea să vadă altceva, decît un om care neagă cu îndărătnicie și rea-voință credința în existența lui Dumnezeu, în ciuda realității acestuia. Marile maimuțe și satirii din țările sudice, despre care citea în cărți străvechi de călătorie, tritonii și naiadele fabuloase nu erau altceva decît popoare lipsite de Dumnezeu, ajunse la stadiul de animale, sau niște atei care în această stare jalnică, plini de căință pe de o parte, încăpățînați pe de altă parte, constituiau o mărturie a mîniei lui Dumnezeu, îngăduindu-și totodată să-i necăjească în tot felul pe oameni.

Seara, cînd focul ardea trosnind, cînd oalele abureau, cînd masa era încărcată cu mîncăruri populare consistente, iar doamna Margret se instala comod într-o atitudine impunătoare pe scaunul ei frumos încrustat, începea să se adune o societate alcătuită din cu totul alți oameni decît cei ce puteau fi văzuți în prăvălie în cursul zilei. Erau femei și bărbați nevoiași, unii atrași de aroma unei mese îmbietoare, alții de discuții iscate în jurul unor probleme superioare, căutînd și găsind astfel posibilități diverse de destindere după truda zilnică. Cu excepția cîtorva lingăi fățarnici, puțini la număr, aproape toți ceilalți simțeau nevoia sinceră să se entuziasmeze în timpul acestor discuții lămuritoare pentru alte lucruri decît cele cotidiene și, mai ales în materie de religie și de miraculos, să găsească o hrană mai condimentată decît le puteau oferi instituțiile culturale publice. Insatisfacția sufletească, setea nestinsă de adevăr și de cultură, destinele trăite, toate stîrnite de încercarea de a împăca aceste imbolduri tumultuoase cu lumea materială, iată ce-i aduna aici pe acești oameni, uniți de altfel și în diverse secte bizare, despre a căror viață și activitate doamna Margret cerea regulat știri, ea însăși avînd un temperament prea laic și prea comod pentru a intra în rîndurile lor. În schimb, pe bigoți îi dojenea folosind un vocabular drastic și, ori de cîte ori îi bănuia de misticism, devenea sarcastică și amară. Era dornică de fabulos și de mister, dar le căuta în lumea materială, în viață și în destin, în nestatornice fenomene exterioare ; despre minuni sufle-

teşti, despre dispoziţii excepţionale, despre aleşi şi altele de acest fel, nici nu voia să audă, şi-şi mustra cu asprime oaspeţii care începeau să discute asemenea lucruri. În ochii ei, Dumnezeu era un creator măiestru şi ingenios al unor lucruri şi întîmplări minunate ; i se mai părea şi *într-o* altă direcţie interesant şi vrednic de cinstire, fiindcă sprijinea cu hotărîre pe oamenii harnici şi chibzuiţi care, pornind de la nimic, de la mai puţin chiar decît nimic, îşi cuceream singuri norocul în lume şi ajungeau să-şi facă un rost. Iată de ce îi preţuia mai ales pe tinerii care, de la o situaţie modestă, ba chiar de la sărăcie, ajunseseră graţie talentului, spiritului de economie şi chibzuinţei la o stare materială bună, bucurîndu-se chiar de protecţie înaltă. Evoluţia bunăstării unor astfel de protejaţi constituia pentru ea o problemă personală şi cînd, în cele din urmă, prosperitatea la care ajungeau le îngăduia să se bucure cu conştiinţa curată de o modestă opulenţă, marea ei satisfacţie era să contribuie din belşug la strălucirea lor şi să se bucure de ea. Era miloasă din fire şi ajuta din toată inima pe săraci şi pe cei scăpătaţi, deşi cu măsură, în schimb pentru cei cărora le mergea din plin făcea o adevărată risipă, dacă ţinem seamă de situaţia ei. De cele mai multe ori, oamenii de acest gen, odată ajunşi, cultivau pe lîngă alte relaţii mai serioase şi favorurile acestei femei ciudate, pînă în momentul cînd o generaţie mai tînără le lua locul. Iată de ce întîlneai deseori printre cei cîţiva credincioşi nevoiaşi pe cutare sau cutare domn distins şi bine îmbrăcat, a cărui atitudine gravă îi intimida şi-i stingherea. Iată de ce, cînd aceste personaje nu erau de faţă, nu pierdeau prilejul să-i reproşeze doamnei mondenitatea şi înclinaţia spre măririle lumeşti, de fiecare dată iscîndu-se discuţii şi controverse agitate.

Prezenţa în cercul prietenilor ei intimi a unor gheşeftari evrei ar putea fi atribuită tot predilecţiei faţă de cîştiguri grase şi faţă de activitate neobosită. Hărnicia şi atenţia veşnic trează a acestor oameni, care veneau deseori la ea, lăsîndu-i în seamă colete grele, încredinţîndu-i spre păstrare pungi de bani scoase din tainiţe ascunse, fără să-i ceară un cuvînt sau o chitanţă ; blîndeţea felului lor, modestia plină de curiozitate, la care se

adăugau o viclenie necruțătoare în materie de negustorie, uzanțele religioase stricte și descendența lor biblică, pînă și dușmănia ce manifestau față de creștinism și păcatele urîte ale strămoșilor lor făceau din acești oameni frămîntați și disprețuiți niște ființe deosebit de interesante și de apreciate de această femeie, cînd veneau la adunările din fiecare seară, unde-și făceau cîte o cafea sau își prăjeau cîte un pește pe plita doamnei Margret. Cînd femei creștine și evlavioase le reproșau cu blîndețe că pînă nu de mult evreii fuseseră niște pușlamale ticăloase, că furaseră și omoriseră copii de creștini și că otrăviseră fîntînile, sau cînd Margret afirma că numai cu vreo doisprezece ani în urmă Ahasverus, evreul veșnic rătăcitor, poposise o dată la „Ursul negru", ceea ce o făcuse pe ea să stea două ore la pîndă în fața casei ca să-l vadă plecînd, totul în zadar, fiindcă el plecase mai departe înainte de revărsatul zorilor, evreii răspundeau cu un zîmbet blînd și fin, fără să-și piardă buna dispoziție.

Dar cum și ei se temeau de Dumnezeu și cum religia lor avea un profil bine conturat, se potriveau totuși mai bine în această societate decît alte două persoane, care s-ar fi nimerit oriunde aiurea decît tocmai aici, deși păreau a fi sarea indispensabilă pentru amestecul uluitor din casa aceea.

Capitolul șapte

TOT DESPRE DOAMNA MARGRET

Cei doi erau atei declarați. Primul, un simplu tîmplar, vorbind în monosilabe, confecționase și potrivise capacele cîtorva sute de coșciuge. Era un om cumsecade și din cînd în cînd declara scurt și răstit că el crede la fel de puțin într-o viață veșnică, pe cît de puțin se poate ști ceva despre Dumnezeu. În rest, nu-l auzeai niciodată spunînd vreo vorbă grosolană sau jignitoare ; își fuma tihnit luleaua și asculta răbdător puhoiul de fraze cu care-l asaltau femeile dornice să-l convertească. Celălalt era un croitor în vîrstă, cărunt, neastîmpărat și șiret care jucase fără îndoială multora diverse renghiuri. În timp ce primul era liniștit și îngăduitor, făcînd doar rareori profesiuni de credință riguroase, celălalt avea o atitudine de sfidare și simțea o deosebită plăcere să rănească și să sperie sufletele credincioase prin negații și îndoieli grosolane, prin glume crude și profanatoare, răstălmăcind, ca un adevărat Buhoglindă, cu cuvînt simplu și stîrnind cu umorul lui gras și suculent o nelegiuită poftă de ris în bieții oameni. Nu înțelegea și nu respecta nimic, nici măcar natura, singura lui cerință personală părînd a fi tăgăduirea existenței lui Dumnezeu și desființarea lui. Spre deosebire de el, tîmplarul nu părea să se sinchisească prea mult de așa ceva ; dimpotrivă, în anii de ucenicie observase cu atenție lumea, continua și acum să se instruiască și, cînd se dezgheța, știa să vorbească cu dragoste despre tot felul de lucruri interesante. Croitorul se bucura numai cînd putea să unelteasă ceva, să facă vreo farsă ori să se ia la harță cu niște femei entuziaste ; pînă și purtarea lui față de evrei era caracteristică și se deosebea de a meșterului de coșciuge. În timp ce acesta îi trata cu amabilitate și prietenie, ca pe niște egali, croitorul îi sîcîia și-i tachina ori de cîte ori îi venea

bine, legîndu-se de ei cu cea mai autentică aroganță creștină și spunîndu-le toate glumele triviale despre evrei pe care le știa, astfel că, uneori, nenorociții se supărau cu adevărat și plecau. Atunci își ieșea și doamna Margret din sărite și alunga demonul din casa ei ; numai că acesta se înfățișa curînd din nou și era din nou tolerat cînd își dădea pe față năravurile, deși cu oarecare prudență și exprimîndu-se cu mai multă blîndețe. Era ca și cum vorbăreții și certăreții ceilalți ar fi avut nevoie de el ca de o întruchipare a ateismului, așa cum și-l închipuiau *ei ;* căci, în definitiv, asta și era, dovedindu-se după aceea că el se silea mai curînd să înăbușe ideea despre Dumnezeu și despre nemurire, idee care-l încurca și-i stînjenea îndeletnicirile meschine și fără rost. În clipa morții, disperarea și căința lui au fost atît de mari, atît a urlat, a clănțănit din dinți și a vrut să se roage, încît oamenii cumsecade au repurtat o biruință strălucită. În schimb, tîmplarul a dat la rindea ultimul coșciug, cel pe care și-l hărăzea chiar lui, cu aceeași liniște și nepăsare cu care confecționase odinioară primul.

Așa se prezenta societatea care se aduna adesea seara, și mai cu seamă în serile de iarnă, la doamna Margret. Nu știu cum s-a făcut că, pe neașteptate, am început să intru mereu ziua în prăvălia aceea simpatică, să mă învîrtesc printre oameni activi, după care seara mă instalam la picioarele stăpînei, la care mă bucuram de mare trecere. Mă remarcam prin marea atenție cu care ascultam discuțiile în jurul unor fenomene dintre cele mai extraordinare. Firește, în primii ani, nu înțelegeam încă nimic din acele dezbateri teologice și morale, deși erau destul de puerile. Totuși, nici atunci nu se prelungeau prea mult, pentru că societatea trecea destul de repede la întîmplări și experiențe materiale, transportîndu-se în felul acesta pe terenul unei filozofii a naturii, unde mă simțeam de asemenea în largul meu. Oaspeții doamnei Margret încercau mai ales să stabilească o legătură între fenomenele din lumea spiritelor, presimțiri, vise etc., și să pătrundă plini de curiozitate în misterioasele domenii ale cerului înstelat, în adîncul mării și al munților care scuipau foc, și despre care auziseră ; pînă la urmă, totul

era din nou privit din punctul de vedere al convingerilor religioase. Se citeau cărți despre somnambuli, relatări ale unor interesante călătorii pe diferite corpuri cerești și alte informații asemănătoare, care fuseseră recomandate spre achiziționare doamnei Margret, apoi se discuta despre ele și imaginația se umplea de cele mai cutezătoare gînduri. Cineva intervenea apoi cu cîte o relatare din domeniul științei, aflată întîmplător de la servitorul vreunui astronom, care afirmase că prin luneta aceluia se puteau vedea ființe vii în lună și corăbii de foc în soare. Doamna Margret avea fantezia cea mai bogată, pentru ea totul se transforma în adevăr adevărat. Se trezea de mai multe ori pe noapte ca să se ducă la fereastră și să vadă ce se petrece în întunericul și liniștea de afară. Descoperea totdeauna cîte o stea suspectă, care arăta altfel ca de obicei, cîte un meteorit sau o lumină roșie, pricepîndu-se să le dea numaidecît un nume. Pentru ea totul avea importanță, totul avea viață. Cînd soarele se reflecta într-un pahar cu apă și, străbătînd prin pereții lui, arunca șapte culori jucăușe pe tăblia lustruită a mesei, vedea în ele o reflectare directă a splendorilor ce se aflau probabil în cer. Doamna Margret spunea așa : „Voi nu vedeți flori și cununi frumoase, peisaje verzi și băsmăluțe roșii de mătase, clopoței aurii și fîntîni argintate ?", și de cîte ori razele soarelui intrau în cameră, spunea că încearcă să arunce o privire în cer. Atunci bărbatul ei și croitorul o luau peste picior, primul spunîndu-i că-i o vacă fantastică. Dar cînd venea vorba de stafii, se simțea în largul ei, căci în privința asta avea numeroase și incontestabile experiențe, cîștigate cu sudoarea frunții ; de altfel, mai toți ceilalți știau și se pricepeau să vorbească despre asta. Bineînțeles că de cînd nu mai ieșea din casă, experiențele doamnei Margret se mărgineau la cîteva ciocănituri repetate și la zgomote în dulapurile vechi de haine, precum și la apariția unei oi negre care dădea tîrcoale pe strada cufundată în întuneric, cînd, la miezul nopții sau spre dimineață, inspecta de la fereastră ce se petrece afară. Se mai întîmpla să descopere cîte un omuleț mic în fața ușii de la intrare care, în timp ce ea îl supraveghea cu ochi critici și vigilenți, se înălța deodată, ajungînd pînă sub fereastra ei, astfel că

abia avea timp s-o închidă, trîntind-o, și să se refugieze în pat. În tinerețe însă, și mai ales pe vremea cînd trăia la țară, cînd trebuia să umble noaptea pe cîmp și prin pădure, i se întîmplaseră lucruri mai interesante. Pe vremea aceea, bărbați fără capete o însoțeau ore în șir, pășind alături de ea și apropiindu-se cu atît mai mult cu cît ea se ruga mai fierbinte ; țărani se iveau pe pămînturile ce le aparținuseră altădată, o înconjurau și întindeau rugători mîinile spre ea ; din vîrful brazilor înalți, oameni spînzurați urlau în jos, în direcția ei și o urmăreau cu răcnete înfiorătoare, dornici să ajungă în apropierea tămăduitoare a unei bune creștine ; și ea descria, în cuvinte mișcătoare, cît de dureros era sentimentul ce o cuprindea cînd nu se putea stăpîni și privea cu coada ochiului în lături, spre fioroșii ei tovarăși de drum, deși știa că face foarte rău. Uneori se pomenea că partea corpului care se aflase în direcția stafiilor i se umfla și atunci trebuia să cheme doctorul. Mai departe povestea despre vrăjitorii și despre necromanție, care în tinerețea ei, adică spre sfîrșitul veacului trecut, erau încă obișnuite printre țărani. În satul ei, existau familii bogate și puternice care aveau vechi cărți păgîne, cu ajutorul cărora săvîrșeau nelegiuirile cele mai mari. A găuri mănunchiuri de paie cu o flacără fără a le arde de tot, a vrăji apa sau fumul din hornuri îndreptîndu-l după plac în orice direcție și a-l înălța împrăștiindu-l în tot felul de figuri caraghioase erau doar glume nevinovate. Înfiorător era însă că-și osîndeau dușmanii la o moarte lentă, în care scop băteau trei cuie într-o salcie, rostind cuvenita formulă magică (tatăl lui Margret zăcuse multă vreme din cauza unor practici amicale de acest gen, pînă fuseseră date la iveală, după care-l salvaseră niște călugări capucini), sau dădeau foc grîului înspicat al săracilor, pentru ca apoi să-și bată joc de ei cînd cădeau pradă foamei și sărăciei. Aveai, e drept, satisfacția că diavolul punea mîna, și încă cu mare pompă, pe cîte unul dintre ei după ce-și făcuse toate mendrele ; pe de altă parte însă, lucrul acesta prilejuia și el oamenilor drepți o mare spaimă, pentru că nu era plăcut să privești zăpada însîngerată și părul smuls pe locul acela, așa cum îi fusese

dat povestitoarei însăşi. Ţăranii din această categorie aveau destui bani, la nunţi şi la înmormîntări îi măsurau cu baniţa şi cu putina. Pe vremea aceea se făceau încă nunţi grandioase. Doamna Margret mai apucase una de acest fel, la care toţi oaspeţii, bărbaţi şi femei, veniseră călări, adunîndu-se aproape o sută de cai. Femeile purtau cununi de beteală şi rochii de mătase cu şiraguri de trei sau patru rînduri de ducaţi ; dar diavolul călărea nevăzut alături de ei, şi după masa de seară se petreceau lucruri deloc onorabile. În timpul foametei cumplite din anii 70, pentru ţăranii din această categorie, principala distracţie era să treiere cu douăsprezece bătăze în şuri larg deschise, poruncindu-i să cînte unui scripcar orb, şi apoi, după ce în faţa şurii se adunase un număr destul de însemnat de cerşetori flămînzi, să-şi asmută cîinii furioşi asupra mulţimii lipsite de apărare. De remarcat era că credinţa populară considera adesea pe aceşti bogătaşi, tirani ai satului, drept urmaşii ţărani ai foştilor despoţi, termen sub care erau desemnaţi toţi locuitorii de altădată ai numeroaselor cetăţi şi turnuri răspîndite prin ţară.

Un alt teren fertil în cunoştinţe aventuroase era catolicismul cu mînăstirile pustii şi părăginite, şi în acele mînăstiri care funcţionau încă, dintre care mai dăinuiau cîteva în împrejurimile locuite de o populaţie rămasă catolică. Ordinele călugăreşti îşi aduceau contribuţia în această privinţă, în special capucinii, care şi azi îşi mai împart prieteneşte treaba cu călăii, făcînd farmece ţăranilor reformaţi superstiţioşi pentru alungarea diavolului. În unele ţinuturi mai depărtate domnea pe atunci un protestantism inconştient degenerat ; ţăranii nu se ridicau deasupra catolicilor, nu erau mai clarvăzători decît oamenii prostiţi, ci credeau întocmai basmele acestora, mulţumindu-se să osîndească doar conţinutul lor şi nu-şi rideau de catolicism, ci se temeau de el ca de un lucru păgîn şi înspăimîntător. Pe cît de puţin erau în stare să vadă într-un ateu un om care, în adîncul sufletului său, n u crede într-adevăr în nimic, tot atît de puţin puteau admite despre cineva că are o credinţă prea pu-

ternică. Se mulțumeau să accepte doar acele lucruri crezute, al căror izvor e binele și nu răul.

Bărbatul doamnei Margret, căruia i se zicea taica Jacob, în timp ce ea îi spunea pur și simplu tată, era cu cincisprezece ani mai în vîrstă decît ea și se apropia de optzeci. Avea o imaginație aproape la fel de vie ca și a soției sale și, în plus, amintirile sale coborau și mai adînc în lumea legendelor din trecut ; el însă vedea latura hazlie a lucrurilor, pentru că fusese dintotdeauna un omuleț vesel și cam într-o ureche și știa să povestească tot atîtea snoave despre fantome și despre vieți omenești trăsnite, pe cît știa să povestească nevastă-sa lucruri serioase și înfiorătoare. În prima tinerețe apucase ultimele procese ale vrăjitoarelor și descria cu umor adunările și banchetele lor, așa cum le culesese din legendele orale, adică la fel de precis cum se mai pot citi și azi în relatările întocmite pe baza actelor proceselor, a amplelor rechizitorii și a mărturisirilor obținute prin constrîngere. Terenul acesta îi convenea în mod deosebit, și despre anumite persoane dădea asigurări solemne că știu foarte bine să călărească pe cozi de mătură ; ba chiar făgăduise toată viața să procure de la o zi la alta, după ce o va fi cerut unui meșter vrăjitor pe care-l cunoștea, alifia cu care se ung măturile pentru ca, încălecînd pe ele, să poți ieși afară pe horn. Făgăduiala asta stîrnea în mine un entuziasm extraordinar, mai ales cînd îmi zugrăvea în culori vesele proiectata călătorie pe vreme bună încît mă și vedeam instalat în față, pe coada măturii, ținut strîns de el. Îmi vorbea de cîte un cireș frumos, cocoțat pe un deal, sau de un prun grozav, pe care-l cunoștea bine, unde vom poposi și ne vom ospăta în lege, sau de o tufă fragedă de căpșuni din cutare sau cutare pădure, unde aveam să tragem un chef pe cinste, în timp ce mătura trebuia să stea legată de un brad. Urma să vizităm și iarmaroacele din vecinătate și să pătrundem pe acoperiș în diferite barăci, fără să plătim intrarea. Se înțelege că dacă voiam să ne înfruptăm din cîrnații vestiți ai unui preot prieten dintr-un sat, trebuia să ascundem mătura între lemne, și să-i declarăm că venisem pe jos ca să facem o mică vizită domnului pă-

rinte, pe vremea asta splendidă ; în timp ce la o gazdă vrăjitoare, mare bogătaşă dintr-alt sat, trebuia să pătrundem cu îndrăzneală prin horn astfel încît, crezînd prosteşte că are în gazdă doi vrăjitori debutanţi cu mare viitor, să ne ospăteze cu cîte o straşnică omletă cu slănină şi cu miere proaspătă la discreţie. Rămînea de la sine înţeles că, în drum, trebuia să cercetăm cuiburile cele mai deosebite din copaci şi din vîrful stîncilor şi că aveam să punem mîna pe cei mai aleşi pui de pasăre. Ştia el cum se pot realiza fără riscuri toate aceste planuri şi cunoştea formula cu care, după ce ne vom fi făcut toate chefurile, putem să-l lăsăm pe diavol cu buzele umflate.

Şi în domeniul strigoilor avea multă experienţă, dar şi aici vedea peste tot latura comică. Frica, ce-o inspiraseră păţaniile sale, avusese totdeauna un aspect foarte hazliu şi deseori ele luaseră sfîrşit cu cîte un renghi viclean, pe care-l jucase ţartorilor.

În felul acesta, omul nostru înţelegea perfect firea fantastică a soţiei sale, astfel eu am avut prilejul să sorb, direct de la sursă, ceea ce îndeobşte se oferă copiilor de intelectuali din cărţile de poveşti. Chiar dacă materialul era mai puţin naiv ca în aceste cărţi, chiar dacă nu era destinat unei morale copilăreşti nevinovate, el conţinea totuşi întotdeauna un adevăr omenesc, constituind mai cu seamă aici, în vălmăşagul pestriţ al prăvăliei cu vechituri a doamnei Margret, un izvor bogat ce-mi completa intuiţia materială, îmi maturiza imaginaţia, oarecum prea devreme, firesc, şi o făcea receptivă la impresii tari, cam aşa cum copiii din popor se obişnuiesc de timpuriu cu băuturile tari ale adulţilor. Pentru că ceea ce auzeam eu, nu se rezuma la această lume supranaturală de basm ; oamenii discutau cu patimă despre soarta lor şi a altora, iar viaţa lungă a doamnei Margret şi a soţului ei era plină de poveşti serioase şi vesele, de exemple de dreptate şi de nedreptate, de primejdii, de nevoi, de încurcături şi de rezolvări ; ştiuseră ce înseamnă foamete, război şi răscoale, totuşi relaţiile dintre ei aveau la bază pasiuni atît de ciudate, scoteau la iveală forţe atît de primitive şi de demonice ale naturii omeneşti,

încît eu priveam cu ochi mirați de copil la flacăra aceea mistuitoare, primind de timpuriu impresii adînci.

În timp ce forța care acționase și întreținuse totodată gospodăria fusese doamna Margret pînă ce pusese bazele actualei bunăstări, iar acum ținea veșnic frîiele conducerii în mîini, soțul ei era unul din oamenii care n-au învățat și nu știu să facă nimic, din care cauză sînt nevoiți să fie salahorii unei neveste energice, trăindu-și alene viața lipsită de glorie sub scutul autorității ei. Cînd, mai cu seamă la primele începuturi, profitînd cu istețime de împrejurări, doamna Margret dăduse cîteva lovituri inteligente și adunase literalmente aur cu găleata, soțul ei jucase doar rolul unui spiriduș serviabil al casei care, după ce-și îndeplinea obligațiile, își făcea de cap cu ce-i dădea nevastă-sa, glumind și înveselind pe toată lumea. Era lipsit de hotărîrea și de siguranța bărbătească obișnuită, și experiența îi spunea doamnei Margret că, în situații critice, nu va găsi în el un sprijin serios, ceea ce o făcea să nu țină seamă de diferitele servicii ce i le aducea. Așa se explica de ce-l îndepărtase fără multă vorbă de la administrarea în comun a sipetului cu bani. De altfel, multă vreme, nici unul din ei nu considerase supărător acest amănunt, pînă ce cîțiva instigatori, printre care și croitorul intrigant, îi reproșară soțului aspectul umilitor al situației sale, îndemnîndu-l să ceară în sfîrșit împărțirea avutului dobîndit și participarea deplină la administrarea lui.

Atunci soțul doamnei Margret își luă nasul la purtare și, îmboldit de sfetnicii cei răi, își amenință tovarășa de viață uluită că o va da în judecată dacă nu-i va acorda partea sa din bunurile „dobîndite în comun". Femeia își dădu prea bine seama că era vorba mai curînd de un jaf la drumul mare decît de o împărțeală cinstită, și se împotrivi din răsputeri, știind mai ales că și de-acum înainte va continua să ducă tot ea casa în spinare. Legea era însă împotriva ei, căci legea nu acceptă separarea asociaților. Pe deasupra, recurgînd la tot felul de învinuiri necinstite, soțul pretextă că după această separație de bunuri avea intenția să divorțeze, astfel că, buimacă și dusă cu vorba, nevastă-sa, bolnavă și doar în parte

lucidă, îi cedă jumătate din întreaga avere. Bătrînul își sortă numaidecît după mărime monezile strălucitoare de aur, le strînse în cîteva pungi lunguiețe, le puse într-un cufăr, pe care-l bătu zdravăn în cuie în podea, se instală pe el și jucă o festă complicilor săi, care sperau să înhațe și ei ceva. De altfel, rămase alături de soția sa, de pe urma căreia continuă să trăiască, deoarece nu se atingea de comoara lui decît în ocaziile cînd voia să-și satisfacă vreun chef. Între timp, doamna Margret se restabili, își reîntregi după un timp propria avere, ba chiar o dublă în cursul anilor. Dar din ziua separării de bunuri, unicul ei gînd fu să intre din nou într-o bună zi în stăpînirea părții prădate, lucru care nu era cu putință decît după moartea soțului ei. De atunci, ori de cîte ori îl vedea schimbînd un ban de aur, simțea un junghi în inimă și aștepta cu încordare moartea lui. Cît despre el, aștepta cu aceeași nerăbdare moartea ei, pentru a ajunge unicul stăpîn al întregii averi și pentru a-și petrece într-o independență deplină restul lungii sale vieți. Se-nțelege că, la prima vedere, nu se putea bănui existența între ei a unor relații atît de cumplite, cei doi trăind ca niște bătrînei cumsecade, spunîndu-și unul altuia numai tată și mamă cînd își vorbeau. Margret, mai ales, se arăta în toate privințele o soție bună și darnică, așa cum era în realitate și probabil că n-ar fi putut trăi nici o zi fără tovarășul ei de patruzeci de ani de viață, fără vînzoleala și glumele lui ; între timp îi mergea și lui destul de bine, își vedea de bucătărie cu un zel comic, folosind astfel clipele cînd nevastă-sa dădea frîu liber fanteziei sale bogate în cercul entuziaștilor ei prieteni.

Totuși, o dată în fiecare anotimp, mai cu seamă în clipele de mari prefaceri în natură, cînd bătrînii își amintesc de caracterul trecător al vieții, iar beteșugurile lor trupești se accentuează, se isca între ei, cu deosebire în nopțile întunecoase și fără somn, o ceartă groaznică ; așezați în capul oaselor în patul larg de modă veche, sub baldachinul multicolor comun, în camera aceea cu ferestrele deschise, își aruncau în față pînă în zori cele mai înfiorătoare insulte și ocări, de răsunau străzile liniștite. Își reproșau păcatele simțurilor dintr-o tinerețe pierdută în negura vremurilor și, în tăcerea nopții, își

strigau întîmplări petrecute cu mult înainte de sfîrșitul acestui veac, în munți și în șesuri, unde de atunci încoace, crescuseră sau dispăruseră păduri foarte dese, întîmplări ai căror participanți putreziseră de mult în mormintele lor.

Apoi începeau să-și ceară reciproc socoteală, de ce anume considera îndreptățit fiecare să supraviețuiască celuilalt, și se pierdeau într-o controversă jalnică referitoare la cel care va avea satisfacția de a-l vedea pe celălalt murind în fața sa.

Dacă a doua zi intra cineva în casa lor, cearta aceea fioroasă continua, indiferent dacă cel ce asista la ea era un străin sau un cunoscut, pînă cînd, epuizată, femeia izbucnea în plînsete și rugăciuni. Asta părea să-l învioreze pe soțul ei, care începea să fluiere arii vesele și-și prăjea o omletă, mormăind întruna diverse fleacuri. Așa, de pildă, era în stare să repete o dimineață întreagă unul și același lucru : „Cincizeci și unu ! Cincizeci și unu ! Cincizeci și unu !" sau ca să mai schimbe : „Nu știu, dar cred că bătrîna Kunzin, aia de peste drum, a plecat azi să se plimbe călare ! Și-a cumpărat ieri o mătură nouă ! Am văzut fluturînd în văzduh ceva ce semăna cu fusta ei roșie ! Ciudat ! Hm ! Cincizeci și unu !" ș.a.m.d. În timpul ăsta, inima lui colcăia de otravă și de moarte și știa că prin purtarea lui îi prilejuia nevesti-si o suferință de două ori mai mare ; căci ea n-avea atîta ură și răutate ca să lupte mai departe așa. Dar o adevărată suferință își prilejuiau reciproc în împrejurările cînd dăruiau fără nici o socoteală tot ce le cădea sub mînă, de parcă fiecare ar fi vrut să irosească sub ochii celuilalt averea după care jinduia.

Bătrînul nu era un om fără Dumnezeu, ci, crezînd într-un mod la fel de bizar în strigoi și vrăjitoare, cît și în Dumnezeu și paradisul său, îl considera pe acesta un om de treabă. Nici prin minte nu-i trecea să dea atenție preceptelor morale decurgînd din această credință, ci mînca, bea, înjura, își făcea mendrele, fără să se gîndească vreodată că ar trebui să-și armonizeze viața cu un principiu mai serios. Dar nici bătrîna nu și-ar fi spus vreodată că pasiunile ei puteau fi în contradicție

cu preceptele religioase și, față de adeptele ei de chefuri, nu se stăpînea niciodată să-și mărturisească preocupările. Iubea și ura, binecuvînta și blestema, se lăsa cu sinceritate și fără constrîngere în voia tuturor pornirilor firii sale, fără să se gîndească vreodată că păcătuiește și invocînd mereu, fără jenă, pe Dumnezeu și puternica lui influență.

Cei doi soți aveau fiecare numeroase rubedenii sărace lipite pămîntului, care trăiau în diferite colțuri ale țării. Toți aceștia nutreau speranța unei moșteniri serioase, cu atît mai mult cu cît doamna Margret, cu aversiunea ei față de cei ce se încăpățînau să rămînă săraci, nu le dădea decît daruri modeste din prisosul ei și nu-i cspăta în lege decît de sărbători. În aceste ocazii își făceau apariția, din partea ambilor soți, veri și verișoare bătrîne, surori și cumnați cu fețe înfometate și nasuri ascuțite, cu fii palizi la față, aducînd cu toții daruri modeste în săculețe și coșuri, pentru a-i cuceri pe cei doi bătrîni capricioși, în speranța că se vor întoarce acasă cu daruri mai bogate. Aceste rubedenii erau riguros împarțite în două tabere care, în cearta ce domnea între personajele principale, nădăjduiau moartea grabnică a adversarului, pentru a se bucura într-o bună zi de o moștenire mai mare. Se urau și se dușmăneau între ei, urmînd pilda dată de pasiunile lui Margret și ale bărbatului ei, și de fiecare dată după ce numeroșii oaspeți se săturau și se încălzeau ca urmare a unei mese îmbelșugate cu care nu erau obișnuiți, după ce aroganța topea sfiala de la început, o ceartă strașnică se dezlănțuia între cele două partide, astfel încît, înainte de a băga în ranițe șuncile rămase, bărbații se pocneau cu ele peste cap, iar femeile acelea amărîte, cu nasuri palide și ascuțite, se împroșcau cu tot felul de ocări, purtîndu-și apoi spre casă, deasupra burților îndestulate, inimile pline de invidie și de obidă. Pe sub bonetele de duminică, împodobite sărăcăcios, ochii lor scînteietori aruncau priviri sfredelitoare cînd se dezlipeau de poartă și porneau cu pași mari, cu traistele îndesate, despărțindu-se arțăgoși la răspîntii și 'uînd-o la picior spre îndepărtatele lor bordeie.

Lucrurile au mers așa mulți ani, pînă cînd bătrîna doamnă Margret a dat prima ochii cu moartea și a trecut

singură în împărăția aceea mitică, populată de stafii și de spirite. Spre surprinderea tuturor, lăsa un testament care stabilea drept unic moștenitor un tînăr ; era ultimul și cel mai tînăr dintre acei favoriți de a căror abilitate și prosperitate se bucurase, și a murit cu convingerea că aurul ei sănătos nu încăpea pe mîini nepricepute, ci că avea să alcătuiască forța și bucuria unor oameni destoinici. La înmormîntarea ei s-au strîns toate rudele ambilor soți care, văzîndu-se amăgite, au început să se vaite și să facă gălăgie. În turbarea lor, s-au aliat cu toții împotriva fericitului moștenitor, care și-a împachetat cu mult calm averea, adică tot ce-i putea fi de folos și a încărcat-o într-o căruță mare. N-a lăsat bieților oameni nimic altceva în afară de proviziile de alimente, colecția de obiecte ciudate și cărțile răposatei, în măsura în care nu erau de aur, de argint sau de alt material prețios. Ceata plîngăreților a rămas trei zile și trei nopți în casa îndoliată, pînă a ajuns la ultimul os căruia i-au mîncat măduva cu ultima bucătură de pîine. Apoi toți s-au împrăștiat treptat, luînd fiecare cîte o amintire pe care mai apucase s-o captureze. Unul ducea pe umăr un pachet de cărți păgîne și idolatre, legate cu sfoară groasă fixată cu o surcică și avea la subsuoară un săculeț cu prune uscate ; altul căra în spate o icoană a Maicii Domnului, spînzurată într-un băț, în timp ce pe cap i se legăna o ladă artistic încrustată, ale cărei sertare le umpluse ingenios cu cartofi. Fecioare deșirate și uscătive cărau coșuri de nuiele și elegante cutii de modă veche, vopsite în culori vii, înțesate cu flori artificiale și cu zorzoane îngălbenite ; copiii strîngeau în brațe îngeri de ceară sau duceau în mîini ulcioare chinezești ; toți arătau ca o ceată de iconoclaști care se întorc după ce au jefuit o biserică. Fiecare-și spunea că va păstra prada ca o prețioasă amintire de la răposată. În cele din urmă însă, amintindu-și de bunurile pe care le pierdea, în timp ce-și vedea de drum, plin de amărăciune, cu gîndul la moștenitorul principal ce pășea pe lîngă căruța lui, se oprea brusc, se răzgîndea și-și vindea toată încărcătura vreunui telal, fără să păstreze un cui. Apoi se ducea la cîte un aurar și vindea medaliile, potirele și lanțurile, ieșind pe poartă cu pas apăsat, fără să privească înapoi, cu șerparul plin și cu

toiagul în mînă. Părea bucuros că lichidase o chestiune neplăcută și plictisitoare.

În casă rămase însă, singur și părăsit, bătrînul soț al doamnei Margret cu rămășițele averii obținute după prima despărțire. Trăi încă trei ani și muri tocmai în ziua în care trebuia să schimbe ultima bucată de aur. Pînă atunci își petrecuse vremea plănuind și închipuindu-și cum avea să-și scarmene nevasta pe lumea cealaltă, dacă se afla acolo, „tîrșîindu-și ideile țicnite", și ce feste avea să-i joace cu privire la apostoli și la profeți, pentru ca vechii prieteni să se tăvălească de rîs. Își amintea și de cîteva cunoștințe de-ale lui care muriseră și se bucura la gîndul că, revăzîndu-se, se vor apuca iar de pozne. Totdeauna l-am auzit vorbind cu veselie despre viața viitoare. Orbise, avea aproape nouăzeci de ani și cînd îl chinuiau durerile, tristețea și slăbiciunea, se posomora și începea să se văicărească ; atunci nu mai pomenea nimic despre astfel de lucruri, ci repeta mereu că oamenii ar trebui să fie uciși înainte de a ajunge atît de bătrîni și de neputincioși.

În cele din urmă se stinse ca o candelă în care s-a consumat ultima picătură de untdelemn ; era uitat de lume, iar eu, ajuns om în toată firea, am fost poate singurul cunoscut de pe vremuri care i-am condus jalnicele rămășițe pînă la mormînt.

Capitolul opt

O POZNĂ COPILĂREASCĂ

Asemenea corului din piesele antice, urmărisem şi eu din fragedă tinereţe viaţa şi întîmplările din casa vecină, fiind permanent un părtaş atent la ele. Mă plimbam încoace şi încolo, mă aşezam într-un ungher sau mă vîram printre cei ce se tocmeau sau făceau scandal cînd se întîmpla ceva. Scoteam cărţi, le ceream pe acelea pline de lucruri interesante de care aveam nevoie, sau mă jucam cu bijuteriile doamnei Margret. Oamenii de toate felurile care veneau în casă mă cunoşteau, şi fiecare îmi arăta prietenie, ştiind că în felul acesta îi făcea plăcere ocrotitoarei mele. Eu însă nu vorbeam mult, ci aveam grijă ca nimic din cele ce se petreceau să nu scape ochilor şi urechilor mele. Plin de toate aceste impresii, treceam iar uliţa, mă duceam acasă şi, în liniştea odăii noastre, îmi întindeam urzeàla din care lucram ţesături mari, minunate, a căror bătătură o alcătuia fantezia mea dezlănţuită. Ele se împleteau atît de intim cu viaţa reală, încît abia le mai puteam deosebi de ea.

Numai aşa îmi pot explica, printre altele, o ispravă pe care am făcut-o la şapte ani şi pe care altfel n-aş putea-o pricepe. Şedeam într-o zi la masă, foarte preocupat de o jucărie şi rosteam pentru mine nişte cuvinte necuviincioase, foarte grosolane, al căror înţeles mi-era necunoscut şi pe care le auzisem pesemne pe stradă. O femeie care venise în vizită la mama şi sporovăia cu ea, mă auzi şi-i atrase atenţia asupra spuselor mele. Mama mă întrebă cu seriozitate cine m-a învăţat să vorbesc aşa, femeia cea străină stăruind cu insistenţă, ceea ce mă miră, astfel că, după o clipă de gîndire, am rostit numele unui băiat, cu care mă vedeam la şcoală. Îndată după aceea am adăugat alte două sau trei nume, ale unor băieţi între doisprezece şi treisprezece ani, cu care abia dacă

schimbasem o vorbă. Spre uimirea mea, cîteva zile mai tîrziu, am fost reținut la școală de către învățător împreună cu cei patru băieți, pe care-i pomenisem și care-mi făcură impresia a fi aproape bărbați, deoarece erau cu mult mai mari decît mine ca vîrstă și ca înălțime. Un preot, care preda de obicei lecțiile de religie și era directorul școlii, se așeză împreună cu învățătorul la o masă și mă chemă să iau loc alături de ei, în timp ce băieții trebuiră să se alinieze în fața noastră, așteptînd să vadă ce avea să se întîmple. Fură întrebați cu voce gravă dacă rostiseră anumite cuvinte în prezența mea ; băieții nu știau ce să răspundă și tăceau uluiți. Atunci preotul mă întrebă : „Unde i-ai auzit spunînd vorbele acelea ?" Am căzut ca pisica în picioare și am răspuns cu o precizie seacă : „În Pădurea fraților !" Pădurea asta se afla la vreo oră depărtare de oraș ; nu intrasem niciodată în ea, dar auzisem adesea pomenindu-i-se numele. „Cum s-au petrecut lucrurile ? Cum ați ajuns acolo ?" am fost întrebat mai departe. Am povestit că, într-o zi, băieții m-ar fi chemat la plimbare și că m-ar fi luat cu ei în pădure, apoi am descris în amănunt, cum se întîmplă că uneori băieții mai răsăriți îl iau pe cîte unul mai mic la o plimbare veselă. Împricinații își ieșiră din fire și afirmară solemn și cu lacrimi în ochi, unii că nu fuseseră de multă vreme în pădurea aceea, alții că nu intraseră niciodată în ea și, în orice caz, nu împreună cu mine! Zicînd acestea, mă priveau cu ură și cu spaimă, ca pe un șarpe veninos și încercară să mă încolțească cu imputări și cu întrebări, dar fură reduși la tăcere, în timp ce mie mi se cerea să indic drumul pe care-l urmasem. L-am văzut limpede, imediat, desfășurîndu-se în fața ochilor mei și, stîrnit de contrazicerea celorlalți, precum și de faptul că tăgăduiau realitatea unui basm în care începusem să cred cu adevărat, fiindcă altfel nu-mi puteam explica scena ce se petrecea în clipa aceea, am descris drumul și cărarea ce duceau la locul cu pricina. Cunoșteam totul vag, din auzite și, fără să-mi dau seama, fiecare cuvînt venea la timpul lui. În continuare am povestit cum am scuturat pe drum nuci, cum am făcut un foc la care am copt niște cartofi furați și cum am snopit

în bătaie pe un băiat de țăran care voise să ne împiedice. Odată ajunși în pădure, tovarășii mei se urcaseră în niște brazi înalți și chiuiseră acolo sus, dînd tot felul de porecle preotului și învățătorului. Cloceam de mult în mine aceste porecle, care se refereau la exteriorul celor doi, dar nu le rostisem niciodată ; am profitat acum de ocazie ca să le atribui celor în drept, și mînia lor a fost la fel de mare ca și uimirea celor învinuiți. Am adăugat că după ce coboriseră din copaci, băieții tăiaseră niște nuiele mari și-mi ceruseră să urc și eu într-un pomișor și să strig de acolo aceleași porecle. Fiindcă șovăiam, m-au legat fedeleș de un copac și m-au bătut cu nuielele pînă ce am strigat tot ce mi-au cerut, chiar și cuvintele acelea necuviincioase. În timp ce strigam, ei au șters-o pe la spatele meu, iar un țăran, care tocmai trecea pe-acolo, a auzit vorbele urîte pe care le spuneam și m-a luat de urechi : „Stați, măi, derbedeilor ! a strigat el, pe ăsta am pus mîna !“ și mi-a dat cîteva. Apoi s-a dus și el, lăsîndu-mă singur, în vreme ce începea să se întunece. Cu multă greutate am reușit să mă dezleg și-am pornit spre casă prin pădurea întunecoasă. Dar m-am rătăcit, am căzut într-un pîrîu adînc, în care am înotat o bucată, pînă la marginea pădurii, apoi altă bucată am umblat prin apa mai puțin adîncă, și după ce am scăpat cu bine de cîteva primejdii, am găsit drumul cel bun. Atunci, însă, s-a năpustit asupra mea un țap mare, împotriva căruia m-am apărat cu un par pe care l-am smuls repede dintr-un gard și cu care l-am lovit pînă l-am alungat.

Niciodată pînă atunci nu fusesem atît de îmbut în clasă cum eram acum în timp ce povesteam. Nimănui nu i-a trecut prin minte s-o întrebe pe mama dacă în ziua aceea mă întorsesem acasă noaptea și ud. În schimb, s-a făcut legătura între aventura mea și ceilalți băieți, dovedindu-se că unul sau altul dintre ei chiulise de la școală tocmai în perioada despre care vorbeam eu. Ținîndu-se seamă de vîrsta mea fragedă, s-a dat crezare povestirii pe care o ticluisem și care se prăvălea pe neașteptate, sinceră, din înălțimea obișnuitei mele muțenii. Acuzații fură condamnați fără nici o vină, afirmîndu-se că erau niște băieți răi și sălbăticiți, cu atît mai mult cu cît tăgăduielile lor încăpățînate și unanime, indignarea și dis-

perarea lor justificată înrăutăţeau şi mai mult lucrurile : căpătară cele mai aspre pedepse şcolare, fură obligaţi să se aşeze pe banca ruşinii şi, pe deasupra, fură bătuţi şi ţinuţi la arest de către părinţii lor.

După cîte-mi aduc vag aminte, răul pe care-l pricinuisem îmi provoca nu atît indiferenţă, cît satisfacţia că precizia poetică cizelase atît de frumos şi dăduse atîta aparenţă de adevăr născocirilor mele şi că spusele mele inspirate fuseseră la baza unor întîmplări, a unor hotăriri şi a unor suferinţe atît de senzaţionale. Nu înţelegeam nicicum de ce băieţii maltrataţi plîngeau în halul acela şi erau supăraţi pe mine, din moment ce succesul poveştirii era incontestabil şi eu n-o puteam schimba după cum nici zeii nu puteau să schimbe ursita.

Năpăstuiţii erau cu toţii din tagma celor care încă din copilărie pot fi consideraţi oameni de treabă, nişte băieţi liniştiţi, aşezaţi, care nu dăduseră pînă atunci nici un motiv de mustrări aspre şi care au devenit după aceea tineri cetăţeni liniştiţi şi muncitori. Amintirea năzbîtiei mele şi a nedreptăţii a cărei victimă fuseseră se înrădăcinase atît de adînc în ei, încît mulţi ani după aceea, cînd mi-au reproşat-o, mi-am reamintit foarte precis de poveştea aceea uitată şi aproape fiecare cuvînt a prins iar viaţă. Abia atunci a început să mă frămînte episodul acela trezind în mine o mînie de două ori mai mare şi de durată, astfel că ori de cîte ori mă gîndeam la ea mi se urca sîngele în cap şi eram ispitit să arunc cu hotărîre toată vina asupra credulilor noştri inchizitori, ba chiar s-o osîndesc pe palavragioaica aceea, care ascultase cuvintele interzise şi nu-şi găsise linişte pînă nu le descoperise originea precisă. Trei dintre foştii mei colegi de şcoală m-au iertat şi au rîs cînd au observat că treaba asta mă neliniştea, dar s-au bucurat că-mi aminteam totul în amănunte. Numai al patrulea, care avea mari greutăţi în viaţă, n-a izbutit niciodată să facă o deosebire între copilărie şi maturitate şi mi-a purtat pică pentru răul ce-i făcusem, de parcă l-aş fi comis acum, cu mintea mea de adult. Trecea pe lîngă mine însufleţit de ură adîncă şi, cînd îmi arunca priviri jignitoare, nu eram în stare să-i răspund la fel, pentru că eu făcusem greşeala de odinioară şi nimeni n-o putea uita.

ZORI DE ZI ÎN ȘCOALĂ

Începusem să mă împac cu școala și mă simțeam bine în ea, pentru că învățam mereu lucruri noi și făceam zilnic progrese. Și felul în care era organizată școala avea părți plăcute ; îi treceam pragul cu plăcere și rîvnă, ea constituind pentru mine viața mea publică și cam ceea ce reprezintă pentru bătrîni tribunalul sau teatrul. Nu era o școală de stat, ci era întreținută de o asociație de binefacere care, dată fiind penuria de școli primare bune, trebuia să ofere copiilor de oameni săraci o educație mai îngrijită, purtînd de aceea numele de școala săracilor. Metoda de predare Pestalozzi-Lancaster [1] era aplicată cu un zel și cu o abnegație proprii de obicei numai profesorilor pasionați din învățămîntul particular. În timpul vieții, tatăl meu era entuziasmat de felul în care era instalată și de rezultatele pe care le obținea această instituție. O vizitase și o studiase deseori, exprimîndu-și în repetate rînduri hotărîrea de a mă lăsa să-mi fac primii ani de învățătură aici, căutînd încă de pe atunci să stabilească astfel o metodă de educație pentru mine, căci credea că după ce voi fi împărtășit anii cei mai fragezi cu copiii săraci din oraș, orice spirit de castă și orice orgoliu va fi sugrumat în mine. Intenția lui constituise pentru mama legămînt sfînt și-i ușurase alegerea primei școli la care aveam să învăț. Într-o sală mare erau școlarizați vreo sută de copii, jumătate băieți și jumătate fete, în vîrstă de cinci pînă la doisprezece ani. În mijloc se aflau șase bănci lungi, ocupate de copiii de același sex ; fiecare bancă alcătuia o clasă după vîrstă

[1] Metoda denumită astfel după doi remarcabili pedagogi — elvețianul Johann Heinrich Pestalozzi (1746—1827) și englezul Joseph Lancaster (1778—1838) ; metodele lor nu sînt însă înrudite.

şi avea în frunte un elev mai avansat, între unsprezece şi doisprezece ani, căruia îi era încredinţată instruirea întregii bănci, în timp ce copiii făcînd parte din celălalt sex erau adunaţi în semicercuri în jurul a şase pupitre, lipite de pereţi. În centrul fiecăruia dintre aceste cercuri şedea pe un scăunel cîte un elev sau cîte o elevă care predau lecţia. Institutorul trona cocoţat pe o catedră înaltă şi supraveghea totul, avînd lîngă el două ajutoare care se plimbau prin sala cam întunecoasă, intervenind ici şi colo, dînd cîte o mînă de ajutor şi explicînd lucrurile mai complicate. La fiecare jumătate de oră se preda altă materie ; la un semnal pe care-l dădea învăţătorul scuturînd un clopoţel, avea loc o manevră perfectă : cei o sută de copii, cu o ţinută şi cu mişcări dinainte stabilite, se ridicau în picioare, tot în sunetul clopoţelului, făceau o schimbare de front şi o clipă mai tîrziu, după un marş bine calculat, îşi schimbau poziţia, în aşa fel încît cei cincizeci care şezuseră înainte se ridicau acum în picioare şi invers. Era totdeauna o imensă fericire clipa cînd noi, băieţii, cu mîinile încrucişate reglementar la spate, treceam în marş prin faţa fetelor încercînd să accentuăm deosebirea dintre pasul nostru soldăţesc şi paşii lor mărunţi de gîsculiţe. Nu ştiu dacă dintr-o neglijenţă înţeleaptă, intrată în tradiţie, sau intenţionat, ni se îngăduia să aducem flori şi să le ţinem în mînă în timpul lecţiilor, în orice caz, eu unul n-am mai întîlnit o atît de frumoasă libertate în altă şcoală ; oricum, era totdeauna o plăcere să vezi că, în timpul acelui vesel marş, mai fiecare fată ţinea la spate între degete un trandafir sau o garoafă, în timp ce băieţii purtau florile în gură, ca pe nişte lulele, sau le puneau fără jenă după ureche. Erau toţi copii de tăietori de lemne, de muncitori cu ziua, de croitori, de cizmari săraci sau de oameni trăind din caritate. Din cauza rangului şi creditului de care se bucurau, meşteşugarii mai de vază n-aveau dreptul să recurgă la această şcoală. Aşa se face că eu eram cel mai bine îmbrăcat şi mai curat dintre băieţi, fiind considerat aproape un domn, deşi mă împrietenisem repede cu amăriţii aceia cu hainele pline de petice pestriţe, adaptîndu-mă moravurilor şi obiceiurilor lor, dacă nu-mi erau prea străine şi dacă

nu-mi displăceau prea tare. Căci, deși copiii săracilor nu sînt nici mai răi nici mai neastîmpărați decît copiii bogaților și ai altor privilegiați, ba chiar sînt mai nevinovați și mai cuminți decît ei, au totuși uneori pe chipuri rînjete foarte grosolane, și ele mă scîrbeau la unii dintre colegii mei.

Hainele pe care le purtam pe vremea aceea erau verzi, deoarece mama le dădea la croit din uniformele tatei ; aveam astfel un costum pentru duminica și un altul pentru zilele de lucru. Mai toate celelalte haine civile, rămase moștenire, erau de culoare verde, astfel că pînă la vîrsta de douăsprezece ani, dată fiind grija și atenția mamei pentru întreținerea și curățenia lor, ele i-au ajuns pentru confecționarea unor jachete și hăinuțe verzi ; așa se face că din cauza culorii mereu aceeași a veșmintelor, am căpătat de timpuriu numele de „Heinrich cel verde" și așa am rămas cunoscut în orașul nostru. Așa se face că am devenit curînd, la școală și pe stradă, o figură familiară ; de această popularitate verde am profitat pentru a-mi continua fără încetare observațiile și pentru a lua parte activă la tot ce se întîmpla și se făcea. În tovărășia unor copii dintre cei mai diferiți, intram cînd voiam și cînd îmi făcea plăcere în casele părinților lor, unde, presupunîndu-se că eram bun și liniștit, eram bine văzut ; studiam în amănunte gospodăria și obiceiurile oamenilor săraci, apoi dispăream iarăși, refugiindu-mă la cartierul meu general de la doamna Margret, unde, în cele din urmă, tot aveam cele mai multe lucruri de văzut. Ea se bucura constatînd că, în scurt timp, ajunsesem să pot citi curgător nu numai germana, ci și cărțile ei vechi, cu numeroase caractere latine, pe care i le explicam după cum îi explicam și cifrele arabe, pe care ea nu reușise vreodată să le priceapă. Îi făceam și tot felul de însemnări cu litere gotice pe bucățele de hîrtie, pe care le putea păstra și citi în voie, astfel că am devenit micul ei secretar particular. Doamna Margret mă credea un mare geniu, vedea de pe-atunci în mine un om deștept, unul din acei care o va face odată fericită și se bucura cu anticipație de strălucita carieră pe care se aștepta s-o fac. Într-adevăr, învățătura nu-mi dădea bătaie de cap, nici necazuri și,

fără să știu cum, mi s-a încredințat demnitatea de a mă ocupa de colegii mai mici. În felul acesta, și mai ales că eram investit cu puterea de a răsplăti și de a pedepsi, am descoperit o nouă plăcere, aceea de a combina mici destine, provocînd prin farmec zîmbete și lacrimi, prietenie și dușmănie. Chiar și iubirea și-a făcut apariția în această perioadă așa cum își fac apariția primii nori ușori de dimineață. Cînd mă aflam într-un cerc alcătuit din nouă pînă la zece fetițe, locul de onoare era sau primul de lîngă mine, sau ultimul, potrivit cu locurile noastre în sala cea mare. Iată de ce instalam fetele care-mi plăceau sus, în împărăția gloriei și a virtuții, sau le izgoneam jos, în întunecata sferă a păcatului și a uitării, în ambele cazuri, însă, în conformitate cu pornirile inimii mele tiranice. Această inimă suferea adînc, dacă frumoasa, înălțată pe nemeritate la loc de cinste, nu-mi dăruia un zîmbet de mulțumire, cînd accepta onoarea nejustificată ca și cum i s-ar fi cuvenit și cînd, prin renghiuri răutăcioase și necruțătoare, îmi îngreuia nespus dorința de a o menține pe piscuri netede fără să săvîrșesc vreo nedreptate strigătoare la cer.

Doar două lucruri mi s-au părut neplăcute și chinuitoare în școală, și mi-au rămas în memorie ca niște amintiri urîte. În primul rînd era metoda apăsătoare, polițistă de aplicare a justiției. Ea păstra încă reminiscențe din spiritul vremurilor vechi, la a căror graniță ne mai aflam, iar pe de altă parte, ținea de bunul plac personal, distonînd astfel cu atmosfera favorabilă care domnea în general. Pedepsele folosite erau intenționat penibile și infamante pentru această vîrstă fragedă, și aproape nu trecea lună fără ca vreun biet păcătos să fi fost pedepsit cu solemnitate. E drept că, de cele mai multe ori, cei pedepsiți erau adevărați nelegiuiți ; dar era totuși o absurditate, întrucît condamna niște copii, condamnare precoce și ușuratică ; e un fenomen ciudat că, în general, chiar și atunci cînd se știu vinovați de aceeași greșeală, pentru care însă au scăpat de pedeapsă, copiii disprețuiesc pe cel pedepsit și înfierat, îl urmăresc și-l batjocoresc, pînă ce ultimele efecte ale episodului se pierd sau pînă ce persecutorii înșiși dau de belea. Atîta timp cît n-am intrat în vîrsta de aur, trebuie să le dăm bătaie copiilor ;

dar cînd un biet păcătos, după ce-şi primea cuvenita morală, era dus într-o încăpere retrasă, unde era dezbrăcat, întins pe o bancă şi bătut, faptul îţi lăsa o impresie oribilă, cum s-a întîmplat o dată cînd o fată mai mărişoară a fost obligată să rămînă o zi întreagă cocoţată pe un dulap înalt, cu o tăbliţă atîrnată de gît. Mi-a fost tare milă de ea, deşi făcuse pesemne ceva foarte rău. Dar dacă o fi fost pedepsită pe nedrept ? Cîţiva ani mai tîrziu, fetiţa aceea s-a înecat în timp ce se pregătea pentru confirmare ; nu mai ştiu de ce anume, dar îmi amintesc de compătimirea pe care am simţit-o pentru moartă, cînd am văzut-o dusă la groapă, urmată de un grup mare de fete, între cinci şi şaisprezece ani, îmbrăcate în alb şi cu flori în mînă. Deşi nu avusese o moarte creştinească, i se făcuse cinste, ţinîndu-se seamă de tinereţea ei şi încercîndu-se astfel să se ascundă şi să se atenueze totodată o întîmplare ieşită din comun.

Cealaltă amintire penibilă din anii aceia de şcoală o alcătuiesc pentru mine catehismul şi orele cînd trebuia să ne ocupăm de el. O carte mică, plină de întrebări şi de răspunsuri stîngace şi anemice, extrase din viaţa scrierilor biblice, potrivită doar pentru minţile seci ale unor bătrîni împietriţi şi trebuind tocmai în anii primei tinereţi, care par fără de sfîrşit, să fie rumegată neîncetat pentru a fi învăţată pe de rost şi repetată într-un dialog ininteligibil. Explicaţiile erau alcătuite din cuvinte tari şi ispăşite severe, în timp ce teama apăsătoare de a nu uita nici unul din cuvintele acelea dure reprezenta impulsul spre viaţa religioasă. Fragmente răzleţe din psalmi şi din strofele cîntecelor, smulse şi ele din context şi din acest motiv mai anevoie de memorat decît o poezie organică şi întreagă, dezorganizau memoria în loc s-o exerseze. Cînd aceste porunci primitive şi grosolane, îndreptate împotriva păcatelor ticăloase ale adulţilor erau enumerate laolaltă cu dogme supranaturale şi neînţelese, nimeni nu mai simţea adiind un spirit de armonioasă dezvoltare umană, ci suflul înăbuşitor al unei barbarii crude, neînduplecate, al cărei scop era doar purificarea forţată a generaţiei tinere şi fragede, şi asta cît mai repede pentru a-i da posibilitatea să se pregătească şi pentru

a o face răspunzătoare de viața și de gîndirea existentă. Tortura pe care o reprezenta această disciplină își atingea apogeul cînd, de cîteva ori pe an, îmi venea rîndul duminica, în biserică, în fața întregii comunități, să port cu glas tare și limpede bizarul dialog cu preotul, aflat în amvon, la mare depărtare de mine, fiecare oprire sau omisiune luînd proporțiile unei profanări a bisericii. Pentru mulți copii acest obicei era un stimulent în însușirea artei de a vorbi mieros și cursiv, ei ajungînd să strălucească chiar și prin obrăznicie, astfel încît această zi devenea o zi a gloriei și a bucuriei pentru ei. Dar tocmai în asemenea cazuri se dovedea că totul nu era decît trăncăneală zadarnică și fum. Există protestanți înnăscuți, și aș vrea să mă număr printre ei, pentru că, nu din lipsa simțului religios, ci în mod inconștient, firește, o urmă foarte slabă din fumul rugurilor azi dispărute, plutind încă prin biserica răsunătoare, îmi făcea odioasă prezența în interiorul ei în clipele cînd frazele brutale călătoreau monoton de colo-colo. Nu fiindcă mi-aș fi închipuit să fi fost un copil minune, ager la minte și cu un spirit polemic, ci pur și simplu fiindcă era vorba de un sentiment înnăscut.

În felul acesta am fost împiedicat cu brutalitate să întrețin relații cu Dumnezeu și mi-am păstrat obiceiul de a-mi compune singur rugăciunile, de a-mi duce singur tratativele în conformitate cu cerințele mele, și considerînd momentul să recurg la ele numai cînd aveam nevoie. Regulat, adică dimineața și seara, nu spuneam decît *Tatăl nostru*, dar nu cu glas tare.

Dar bunul Dumnezeu a fost alungat atît din viața mea interioară cît și din viața mea exterioară de copil dornic de joacă și de distracții, fără ca nici mama, nici doamna Margret să-mi fi putut menține credința în el. Ani de-a rîndul Dumnezeu a fost pentru mine o imagine prozaică, oarecum asemănătoare cu imaginea prozaică pe care poeții mediocri și-o fac despre viață, în contrast cu ceea ce e inventat și fabulos. Curios e că viața și natura materială erau basmul meu, în care-mi căutam bucuria, în timp ce Dumnezeu devenise o realitate necesară, dar searbădă și didactică, spre care mă întorceam, doar așa,

cum se întoarce un băiat istovit şi flămînd la supa de fiecare zi de-acasă, căutînd să mă descotorosesc cît mai repede de el. Asta explica genul de relaţii care existau între religie şi copilăria mea. Deşi perioada aceea e asemenea unei oglinzi clare în faţa mea, nu-mi amintesc ca, înainte de trezirea raţiunii mele, să fi simţit vreodată în suflet, fie şi copilăreşte, fiori de evlavie.

Această perioadă în care am fost pe jumătate ateu şi care se situează tocmai în anii cei mai fragezi şi cei mai nimeriţi pentru plămădirea unui suflet, perioadă care să tot fi durat vreo şapte sau opt ani, este, după mine, asemenea unui drum îngheţat şi pustiu. Vina o poartă numai catehismul şi cei ce-l administrau. Pentru că, ori de cîte ori încerc să mă cufund destul de adînc în starea de spirit nebuloasă din trecut, descopăr că nu-l iubeam pe Dumnezeul copilăriei mele, ci doar că aveam nevoie de el. Abia acum disting lămurit vălul tulbure şi rece care acoperă perioada aceea şi care-mi ascundea pe atunci jumătate din viaţă, mă prostea şi mă intimida atît de tare, încît nu înţelegeam oamenii, nu mă puteam face înţeles de ei, iar educatorii mei mă considerau o enigmă şi spuneau : „Ce făptură ciudată ! Nu ştii cum să-l iei !“

Capitolul zece

COPILUL SE JOACĂ

Cu atît mai strînse erau relaţiile stabilite în tăcere cu mine însumi într-o lume pe care eram nevoit să mi-o construiesc singur. Mama îmi cumpăra foarte puţine jucării, preocupată veşnic şi exclusiv de a aduna ban cu ban pentru viitorul meu şi considerînd de prisos orice risipă, dacă nu era destinată direct strictului necesar. În schimb se străduia să stea mereu de vorbă cu mine, povestindu-mi nenumărate lucruri, atît din trecutul ei, cît şi din viaţa altor oameni, mai ales că, în singurătatea noastră, asta devenise şi pentru ea o duioasă obişnuinţă. Dar nici aceste conversaţii şi nici agitaţia din casa fantasticilor noştri vecini nu-mi puteau umple toate orele, aşa că simţeam nevoia unui material care să corespundă înclinaţiilor mele creatoare. Aşa se face că am fost pus curînd în situaţia de a-mi confecţiona singur jucăriile. Am epuizat repede hîrtia şi lemnul, auxiliare obişnuite în aceste cazuri, mai cu seamă că n-aveam pe nimeni care să mă îndrume cum să le mînuiesc. Ceea ce nu-mi dădeau oamenii, îmi oferea natura necuvîntătoare. Vedeam de la distanţă că alţi băieţi aveau mici colecţii de ştiinţe ale naturii, în special pietre şi fluturi, ale căror baze fuseseră puse de dascălii şi de taţii lor, şi pe care le continuau acum singuri în cursul excursiilor. I-am imitat deci, şi am început să întreprind pe cont propriu călătorii îndrăzneţe de-a lungul pîraielor şi rîurilor, pe malurile cărora pietre de toate culorile se răsfăţau la soare. Mi-am făcut curînd o colecţie substanţială de roci scînteietoare şi colorate, în care intrau mica, cuarţuri şi pietre ale căror forme neregulate îmi atrăgeau privirile. Zgura strălucitoare, lepădată în apă de uzinele siderurgice, mi se părea şi ea de preţ ; cioburile de sticlă erau pietre preţioase, iar prăvălia de vechituri a doamnei Margret îmi

furniza cioburi de marmură șlefuită și ornamente de alabastru semitransparent, care se bucurau în plus și de gloria de a proveni dintr-un anticariat. Pentru obiectele acestea confecționam cutii și recipiente pe care lipeam etichete frumos scrise. Cînd soarele strălucea în curticica noastră, îmi căram toată comoara jos, spălam piesele una cîte una în fîntîna cea mică, apoi le întindeam la uscat, bucurîndu-mă de strălucirea lor. Pe urmă le așezam iar în cutii, învelind cu grijă pe cele care străluceau mai frumos în bumbacul șterpelit din baloturile mari din port și din magazine. Așa am procedat multă vreme ; numai că satisfacția mea sufletească se mulțumea doar cu înfățișarea exterioară a obiectelor, și cînd am văzut că ceilalți băieți știau numele fiecărei pietre, că aveau totdeauna piese deosebite, cristale și minereuri, care mie îmi erau inaccesibile, că dobîndiseră despre ele noțiuni rămase mie absolut străine, am pierdut tot interesul pentru acest joc și m-am întristat. Pe vremea aceea, nu puteam suporta în jurul meu nimic mort și abandonat ; ori de cîte ori nu mai aveam nevoie de un lucru, îi dădeam repede foc sau îl aruncam cît mai departe ; așa se face că într-o zi mi-am cărat cu mare greutate pietrele pînă la rîu, le-am zvîrlit în valuri și m-am întors acasă foarte trist și abătut.

Apoi a venit rîndul fluturilor și gîndacilor. Mama îmi făcuse o plasă de prins fluturi și venea deseori cu mine pe cîmp, fiindcă-și dădea seama cît de simple și de ieftine erau aceste jocuri. Prindeam tot ce se putea prinde, astfel că am făcut prizioniere sumedenii de omizi. Dar fiindcă nu știam ce mănîncă și nu mă pricepeam să le îngrijesc, din crescătoria mea n-a ieșit nici un fluture. În schimb, fluturii vii și gîndacii cu aripi strălucitoare, pe care-i prindeam, îmi dădeau mare bătaie de cap, fiindcă trebuia să-i omor și să-i conserv intacți, iar aceste ființe plăpînde trădau o formidabilă forță vitală în mîinile mele ucigașe ; pînă să moară, își pierdeau parfumul și culoarea, și cînd le prindeam în ace, spînzurau zdrențuite asemenea unei cete de jalnici martiri. Actul de a ucide mă obosea și mă tulbura adînc, pentru că suferința bietelor făpturi îmi era insuportabilă. Nu era vorba de o sensibilitate neobișnuită de copil ; puteam să maltratez ca toți ceilalți

băieți animale respingătoare sau care-mi erau indiferente, dar față de ființele multicolore, care-mi erau simpatice, simțeam mai curînd o milă nejustificată. Toate aceste resturi neînsufleţite trezeau în mine cu atît mai multă melancolie, cu cît constituiau mărturii ale unor zile petrecute în natură şi ale unor aventuri trăite. Intervalul de timp cuprins între prinderea şi moartea în chinuri a unui animal însemna un destin care mă înduioşa, şi rămăşiţele mute îmi vorbeau o limbă în care deslușeam nenumărate mustrări.

Distracţia aceasta s-a soldat şi ea cu un eşec după ce am vizitat pentru prima oară o mare menajerie. Am luat imediat hotărîrea să pun şi eu pe picioare una la fel, şi am construit o mulţime de cuşti şi de celule. În acest scop mi-am dat osteneala să transform mici lădiţe, am fabricat cuşti din carton şi din lemn şi le-am acoperit cu reţele de sîrmă sau de aţă, în raport cu forţa animalului căruia îi erau destinate. Primul locatar a fost un şoarece, pe care l-am transferat, din cursa în care intrase, la închisoare, cu ceremonialul folosit pentru instalarea unui urs. Au urmat la rînd un iepuraş de casă, cîteva vrăbii, un şarpe, un alt şarpe mai mare şi cîteva şopîrle de diferite culori şi mărimi ; o rădaşcă voinică şi sumedenie de alţi gîndaci lîncezeau în borcane, stivuite în ordine unul peste altul. Mai mulţi păianjeni mari aveau în ochii mei valoarea unor tigri fioroşi, pentru că mi-era o frică strașnică de ei şi-i prinsesem după multă şovăială. Priveam cu o înfiorătoare satisfacţie ființele acelea lipsite de apărare, pînă ce, într-o bună zi, un păianjen cu cruce a evadat din cuşcă şi a trecut în fugă peste mîna mea şi peste hainele mele. Totuşi spaima mi-a mărit interesul pentru mica menajerie, astfel că-mi hrăneam animalele foarte regulat, invitînd şi alţi copii, cărora le vorbeam cu mare emfază despre ele. Un erete tînăr, pe care pusesem mîna, juca rol de mare vultur regal, în timp ce şopîrlele erau crocodili, iar pe şerpi îi scoteam cu băgare de seamă din cîrpe şi-i înfăşuram în jurul mîinilor şi picioarelor unei păpuşi. Pe urmă rămîneam ore întregi singur în faţa bietelor animale, urmărindu-le mişcările. Şoarecele îşi croise demult un drum şi dispăruse, şarpele de casă se

prăpădise, cozile tuturor crocodililor se rupseseră, iepurele era slab ca un schelet, totuşi nu mai încăpea în cuşcă, toate celelalte animale trăgeau să moară şi-mi strecurau melancolie în suflet, aşa că m-am hotărît să le omor pe toate şi să le îngrop. Am luat un fier lung şi subţire, l-am înroşit în foc şi, cu o mînă tremurîndă, l-am vîrît printre gratii după care m-am dedat la un îngrozitor măcel. Dar cum toate aceste creaturi îmi deveniseră dragi, zvîrcolirile trupurilor lor masacrate m-au înspăimîntat şi a trebuit să mă opresc. Am coborît iute în curte, am săpat o groapă sub sorbi, în care am aruncat de-a valma toate animalele din colecţie — moarte, aproape moarte şi vii, fiecare în cutia lui, apoi am aruncat în grabă pămînt peste ele Cînd a văzut ce fac, mama mi-a spus că ar fi fost mai bine să duc iar animalele în cîmp, de unde le luasem, fiindcă acolo şi-ar fi recăpătat poate sănătatea. Am recunoscut că avea dreptate şi mi-am regretat fapta ; groapa aceea a fost însă multă vreme un loc înfiorător pentru mine, şi n-am îndrăznit niciodată să dau ascultare acelei curiozităţi copilăreşti care mă tot îndemna să dezgrop ce îngropasem ca să văd ce se întîmplase.

Jocul următor l-am născocit la doamna Margret. Într-un manual trăsnit de teozofie, pe care-l găsisem între cărţile ei, se aflau instrucţiuni cu privire la producerea celor patru elemente, precum şi alte experienţe naive, însoţite de tabelele respective. Conformîndu-mă instrucţiunilor, am luat o sticlă mare, am turnat un sfert nisip, un sfert apă, apoi ulei, lăsînd gol ultimul sfert din spaţiu, plin doar cu aer. Materiile se separară potrivit cu greutatea lor, înfăţişînd astfel într-un spaţiu închis cele patru elemente — pămîntul, apa, focul (uleiul lampant) şi aerul. Le-am scuturat zdravăn, producînd haosul, care s-a limpezit din nou perfect, în timp ce eu contemplam foarte satisfăcut acest fenomen savant.

Apoi am luat nişte coli de hîrtie şi, după indicaţiile din carte, am desenat pe ele sfere mari cu cercuri şi linii încrucişate, cu marginile colorate şi umplute cu cifre şi caractere latine. Cele patru puncte cardinale, zonele şi polii, spaţiul ceresc, elementele, climatele, virtuţile şi viciile, oamenii şi spiritele, pămîntul, iadul, interregnul, cele

şapte ceruri ; toate erau de-a valma, deşi într-o anumită ordine, cerîndu-mi un efort încordat şi meritoriu. Am populat toate sferele cu acele suflete care puteau trăi bine în interiorul lor. Le-am însemnat cu steluţe, cărora le-am dat nume ; cea mai fericită dintre ele era steaua tatălui meu, situată în imediată apropiere de ochiul lui Dumnezeu, chiar în interiorul triunghiului şi părînd că priveşte, cu ajutorul acestui ochi atoatevăzător, spre mama şi spre mine, care ne plimbam în cele mai frumoase locuri ale pămîntului. În schimb, duşmanii mei zăceau cu toţii în iad, unde un diavol era prevăzut cu o coadă impunătoare. Îi schimbam pe oameni dintr-un loc într-altul ; după felul în care se purtau, îi avansam în ţinuturi mai pure sau îi trimiteam înapoi, în locurile unde domneau urletele şi scrîşnetele din dinţi. Pe unii îi puneam la încercare, lăsîndu-i să plutească în nesiguranţă, ba chiar pe doi, care nu se puteau suferi în viaţa reală, i-am surghiunit împreună într-o regiune izolată, pe cînd pe alţi doi, care se iubeau, i-am despărţit pentru ca, după multe examinări, să-i unesc iar, într-un loc mai fericit. În felul acesta inspectam în mare taină şi determinam soarta tuturor oamenilor, tineri şi bătrîni, pe care-i cunoşteam.

Teozofia mai conţinea şi porunca de a turna ceară topită în apă, spre a simboliza nu mai ştiu ce. Am umplut cu apă mai multe sticluţe de medicamente, şi m-am distrat privind figurile pe care le alcătuia ceara turnată în ele ; apoi le-am astupat şi le-am adăugat la colecţia mea ştiinţifică. Această lume de sticle mă atrăgea grozav ; am găsit un material nou pentru ea, după ce, cu sufletul plin de spaimă, am trecut în revistă colecţia de anatomie care aparţinea spitalului. Cîteva şiruri de sticle, în care se aflau embrioni şi foetuşi, au cîştigat totuşi o vie aprobare din partea mea, oferind o idee admirabilă pentru colecţia mea, fiindcă am încercat să-i reproduc. Mama păstra într-un dulap pînza pe care o ţesea în timpul liber, strînsă în baloturi nelucrate şi înălbite ; tot aici erau ascunse şi uitate mai multe calupuri de ceară pură, vechi mărturii ale unui stupărit, intens practicat pe vremuri. Am început să rup mereu din ele bucăţi tot mai respectabile, modelînd în mic băieţaşi ciudaţi cu capete

mari, asemenea celor pe care-i văzusem, străduindu-mă să accentuez şi mai mult diversitatea formelor lor fantastice. Făceam rost de cît mai multe sticle, de toate formele şi de toate mărimile, şi introduceam în interiorul lor operele mele sculpturale. În sticle de colonie lungi şi înguste, cărora le spărgeam gîtul, se bălăbăneau, atîrnaţi de aţele lor, băieţaşi slăbuţi, în timp ce borcanele de pomadă, scunde şi groase, găzduiau tumori de forma unor găluşti. În loc de spirt puneam în sticle apă şi dădeam fiecărui locatar cîte un nume, corespunzător cu interesul umoristic ce trezea în mine munca înviorătoare cerută de lucruri pe care chiar atunci le învăţam. Această frumoasă asociaţie avea acum aproape treizeci de membri, şi provizia de ceară era pe sfîrşite, cînd mi-am botezat creaţiile cu nume ca : Tîrşîilă, Grăsunu, Păsărilă, Crăcănel, Subţirelu, Burtosu, Buricel, Dinţosu, Gălbejitu, Mierlă şi aşa mai departe. Era o nesfîrşită plăcere pentru mine să alcătuiesc pentru fiecare dintre ei scurte biografii, a căror acţiune se petrecea în munţi, în locurile de unde, conform basmelor pentru copii, sînt aduşi copiii mici. Am desenat şi tabele proprii cu sfere pentru ei, în care era trecută purtarea bună sau rea a fiecăruia şi cînd cineva cădea în dizgraţie, era transportat într-un loc mai prost, cum se întîmpla şi cu oamenii vii. Toate acestea le meşteream într-o cămăruţă izolată, unde într-o zi, în amurg, mi-am aşezat toate sticlele pe masa mea preferată, o mobilă cafenie cu multe sertare. Am aliniat sticluţele într-un cerc mare, în jurul celor patru elemente, mi-am desfăşurat tabelele multicolore şi, la lumina cîtorva fitiluri aprinse, aşezate în mîinile ridicate ale unor oameni de ceară, m-am cufundat în contemplarea constelaţiilor de pe hărţi, împingînd pe rînd înainte şi examinînd pe cîte unul din respectivii purtători de destine — pe Gălbejitu şi pe nea Hürlimann, pe Meyer sau pe Păsărilă. Din greşeală am lovit masa în aşa fel că toate sticlele s-au cutremurat, iar omuleţii de ceară s-au clătinat şi s-au pornit să ţopăie. Asta mi-a plăcut, aşa că am început să bat tactul în masă, ceea ce i-a făcut pe băieţii mei să danseze ; loveam din ce în ce mai tare şi mai sălbatic, cîntînd în acelaşi timp, pînă ce sticlele au început să se ciocnească înnebunite

între ele şi să zornăie. Deodată s-a auzit din colţ un strănut şi o pereche de ochi fioroşi au aruncat scîntei din direcţia aceea. O pisică străină, o pisică mare, închisă în cămăruţă şi liniştită pînă atunci, se speriase deodată. Am vrut s-o alung, dar ea s-a întors ameninţătoare spre mine, şi-a zburlit blana şi a pufnit cu putere ; mi-a fost frică, am deschis o fereastră şi am aruncat după ea cu o sticlă ; pisica a făcut un salt, dar n-a putut ajunge pînă la fereastră şi s-a întors iar la mine. Atunci am început să azvîrl pe rînd în ea pe toţi oamenii mei de ceară, ea se scutura cu gesturi înfricoşătoare, gata să sară, şi în cele din urmă, după ce i-am aruncat şi cele patru elemente în cap, am simţit cum îşi înfige ghearele în gîtul meu. Am căzut peste masă, luminările s-au stins şi am scos un ţipăt în întuneric, deşi pisica îmi dăduse drumul. Mama a intrat înăuntru în clipa cînd pisica se strecura pe uşă şi m-a găsit pe jos, aproape leşinat, întins pe cioburile de sticlă şi înconjurat de şiroaie de apă şi de spiriduşi. Nu dăduse niciodată atenţie manevrelor mele din cămăruţă, bucurîndu-se că mă vede liniştit şi mulţumit, astfel că n-a priceput mare lucru din povestea încîlcită ce i-am spus. Între timp însă, descoperise masiva scădere a rezervelor ei de ceară şi acum contempla cu oarecare mînie ruinele lumii mele apuse.

Întîmplarea făcu vîlvă. Doamna Margret îmi ceru să-i povestesc totul şi să-i arăt desenele de pe hîrtie precum şi resturile ruinelor, găsind că totul avea o gravitate excepţională. Se temea că sorbisem din cărţile ei taine primejdioase, care-i rămîneau inaccesibile, fiindcă nu citea destul de bine şi încuie cărţile cele mai importante cu multă şi semnificativă seriozitate. Totuşi, nu-şi putu ascunde oarecare satisfacţie, deoarece părea să se confirme faptul că îndărătul acestor lucruri se ascundeau taine mai multe decît s-ar fi crezut. Era ferm convinsă că pornisem pe drumul cel bun pentru a-mi face, cu ajutorul cărţilor ei, un debut de magician.

POVEȘTI DESPRE TEATRU. GRETCHEN ȘI MACACUL

Aceste pățanii mi-au tăiat pofta îndeletnicirilor singuratice în casă, astfel că m-am împrietenit cu niște băieți care păreau să se distreze bine jucînd teatru într-un butoi mare și vechi. Instalaseră o cortină în fața lui și permiteau cîtorva copii favorizați să aștepte, cu o nerăbdare plină de respect, pînă își terminau ei pregătirile misterioase. Sanctuarul era apoi deschis, cîțiva cavaleri în armuri de hîrtie începeau un scurt dialog înjurîndu-se zdravăn, pentru ca după aceea să se ia la bătaie, și la căderea cortinei găurite să se prăbușească morți la pămînt. Curînd am fost inițiat și eu, fiindcă eram băiat deștept, și am început prin a introduce în butoi material mai precis, extrăgînd scurte întîmplări din istoria biblică sau cărțile populare, ale căror dialoguri le transcrisesem cuvînt cu cuvînt, legîndu-le între ele prin cîteva întorsături de frază. De asemenea, mi-am exprimat părerea că eroii ar trebui să aibă o intrare specială, pentru a-și putea face apariția fără să fi fost văzuți mai înainte. Drept rare, în peretele din spatele butoiului s-a tăiat cu ferăstrăul o gaură, care a fost scobită și netezită, pînă a ajuns destul de mare pentru a permite unui cavaler în armură să-și facă oarecum loc prin ea, ceea ce era foarte caraghios cînd acesta începea să-și rostească tirada răsunătoare înainte încă de a se fi îndreptat din șale. Pe urmă am adus niște ramuri verzi, pentru a transforma interiorul butoiului într-o pădure; le-am bătut în cuie în jurul pereților lui, iar în partea superioară am lăsat liberă doar vrana prin care trebuiau să răsune în jos glasurile supranaturale. Unul din băieți a adus o pungă mare cu

făină de teatru [1], ceea ce a însemnat un nou element de fast în eforturile noastre.

Într-o zi s-a jucat David și Goliat. Filistinii de pe cîmpul de luptă se comportau păgînește și au ieșit din butoi în avanscenă. În locul lor s-au vîrît fiii lui Israel, care se jeluiau, își pierduseră curajul și au trecut de cealaltă parte a intrării, cînd a apărut Goliat, un vlăjgan care a început să facă tot felul de strîmbături obraznice, stîrnind hazul ambelor armate și al publicului, pînă ce David, un tînăr scund și arțăgos, a pus dintr-o dată capăt tărășeniei, aruncînd în fruntea uriașului o castană mare dintr-o praștie, pe care o mînuia de minune. Goliat s-a înfuriat și l-a lovit cu aceeași brutalitate pe David în cap, amîndoi luîndu-se brusc și aprig la trîntă. Spectatorii și cele două coruri izbucniră în aplauze și se împărțiră în două tabere ; eu ședeam călare sus pe butoi, cu un muc de lumînare într-o mînă, cu o pipă de lut plină de sacîz în cealaltă și, în chip de Zeus, suflam prin vrana butoiului fulgere neîncetate și atît de puternice, încît flăcările pîlpîiau în frunzișul verde și hîrtia argintată de pe coiful lui Goliat răspîndea scînteieri magice. Din cînd în cînd aruncam cîte o privire fugară pe gaură în jos, după care continuam să-i îmbărbătez pe curajoșii luptători cu fulgerele mele. N-am pățit nimic cînd lumea, pe care doream s-o stăpînesc, s-a clătinat deodată din temelii, s-a răsturnat și m-a făcut să mă prăbușesc din cerul meu ; pentru că Goliat îl biruise în sfîrșit pe David și-l trîntise cu putere de perete. S-au auzit țipete stridente, proprietarul butoiului și-a făcut apariția și ne-a interzis accesul în casa care se rostogolea, nu fără a împărți dojeni și ghionturi după ce a descoperit modificările arbitrare aduse butoiului.

Totuși n-am regretat prea mult acest paradis pierdut pentru că, puțin după aceea, a sosit în orașul nostru o companie teatrală germană, care, cu aprobarea autorităților, a înălțat iar în fața locuitorilor orașului lăcașul fragil al pasiunilor, cu mai multă măiestrie decît o făcuseră pînă atunci amatorii și copiii. Compania artistică

[1] Sacîz, folosit pe vremuri pentru producerea fulgerelor în teatru.

ambulantă și-a stabilit sediul într-un han al orașului, transformîndu-i spațioasa sală de dans într-un teatru și umplînd în același timp toate camerele și încăperile lui mai modeste cu viața ei de toate zilele. Singur directorul locuia confortabil într-o odaie mai acătării.

De altfel, casa aceea plină de viață ne atrăgea nu numai în timpul reprezentațiilor serale ; ne pierdeam și ziua destulă vreme în fața ei observînd-o, pe de o parte ca să vedem intrînd și ieșind eroii și reginele admirate în costumele și ținutele lor cutezătoare și grațioase, iar pe de altă parte ca să nu scăpăm din ochi nici o mașină, nici un coș încărcat cu mantii roșii și cu spade, nici o recuzită, din cele ce erau transportate înăuntru. Ne plăcea să ne oprim și în fața unei clădiri dosnice deschise, unde un pictor semeț, aflat mereu în picioare, înconjurat de niște oale, cu o mînă în buzunarul pantalonilor, așternea pe o pînză sau pe o bucată de hîrtie tot felul de minunății cu ajutorul unei pensule a cărei coadă era nesfîrșită. Îmi amintesc limpede adînca impresie pe care au făcut-o asupra mea simplitatea și precizia cu care atîrna, ca prin farmec, perdele albe, vaporoase și străvezii, în jurul ferestrelor unei odăi zugrăvite în roșu ; odată cu cele cîteva linii și puncte albe, bine potrivite pe fundalul roșu, s-a făcut lumină în mintea mea, care priveam înmărmurit lucrurile de acest fel cînd le vedeam seara, în lumina scenei. Erau zorii înțelegerii lumii pictorilor ; aplicarea liberă a unor culori groase pe un fond transparent mi-a lămurit multe lucruri ; după aceea, ori de cîte ori vedeam un tablou, încercam să aflu care erau limitele dintre aceste două domenii, și descoperirile mele m-au înălțat deasupra fragilei credințe în minuni, care te împiedică să le înțelegi vreodată singur.

În serile în care se dădeau spectacole, eram la posturile noastre, toți în păr și fără greș, furișîndu-ne ca pisicile în jurul clădirii. Cum datorită spiritului de economie al mamei nu vedeam nici o posibilitate de a pătrunde legal în interiorul templului artei, mă simțeam cu atît mai bine alături de colegii mei de la școala săracilor, care erau de asemenea condamnați să nu se poată strecura înăuntru decît în schimbul unor anumite servicii

sau recurgînd la şiretlicuri temerare. Am izbutit şi eu să mă furişez de cîteva ori cu inima bătîndă în sala ticsită şi, după ridicarea cortinei, să trec în revistă cu priviri satisfăcute decorurile, costumele şi armurile actorilor, pentru ca, în cele din urmă, o dată lucrurile importante rostite, să mă adîncesc în studiul intrigii. Curînd am ajuns un mare cunoscător, şi cu prefăcut sînge rece am început să port ample discuţii cu prietenii mei. Dar disputele, calmul prefăcut de cunoscător, precum şi inevitabila, pasionata dăruire, chiar cînd era vorba de cea mai păcătoasă piesă, începeau să mă enerveze ; doream să ajung dintr-o dată în culise ca să văd îndeaproape jocul captivant şi actorii, precum şi mijloacele pe care le foloseau. Mi se părea că acolo, în culise, trebuia să existe o viaţă mai bună decît în orice altă parte a lumii, că ea trebuia să fie superioară şi lipsită de pasiuni. Nu mă aşteptam totuşi ca dorinţa mea să se realizeze cu uşurinţă, cînd, deodată, o stea binevoitoare mi-a dat un prilej fericit.

Într-o seară ne aflam cu toţii cam abătuţi în faţa unei uşi laterale, îndărătul căreia avea loc un spectacol cu *Faust*. Auzisem că doctorul Faust, despre care ştiam noi cîte ceva, apărea alături de diavol şi de toate splendorile sale, numai că, de data asta, toate obstacolele, care se ridicau de obicei în calea încercărilor noastre de a pătrunde în sală, erau de netrecut. Ascultam amărîţi sunetele uverturii, executată de distinşi amatori din oraş, şi ne băteam capul în căutarea unei modalităţi de a intra. Era o seară întunecoasă de toamnă şi ploaia cădea rece şi persistentă. Mi-era frig şi mă gîndeam să mă întorc acasă, mai ales că mama îmi reproşase hoinărelile din fiecare seară, cînd uşa cea neagră se deschise, un duh binevoitor ţîşni afară şi strigă : „Hei băieţi ! Să intre trei-patru de-ai voştri, să vină să joace cu noi !“ La acest cuvînt magic cei mai voinici dintre noi s-au înghesuit imediat în uşă, pentru că într-un asemenea caz nimeni nu se putea gîndi decît la el însuşi. Dar duhul acela i-a dat în lături, declarînd că erau prea mari şi prea zdraveni apoi m-a chemat pe mine, care rămăsesem mai la urmă fără mari speranţe, şi a spus : „Ăsta-i bun ! Are să fie

un macac bun ! Şi zicînd aşa, a pus mîna pe mine şi pe alţi doi băieţi mai pirpirii, a încuiat uşa în urma noastră şi a luat-o înainte spre o sală mică, ce servea drept garderobă. N-am avut vreme să admirăm grămezile de costume, de arme şi de armuri, pentru că am fost dezbrăcaţi la repezeală de hainele noastre şi vîrîţi în nişte blănuri fantastice, care ne învăluiau din cap pînă în picioare. Capul de macac putea fi dat pe spate ca o glugă. După ce ne-am pomenit astfel transformaţi şi ţinîndu-ne cozile lungi în mîini, ne-am zîmbit plini de încîntare şi abia atunci am apucat să ne felicităm reciproc de norocul nostru neaşteptat.

Am fost conduşi apoi pe scenă, unde alţi doi macaci mari ne-au întîmpinat cu voie bună şi ne-au dat în grabă instrucţiuni privitoare la sarcina ce ne stătea în faţă. Am înţeles curînd despre ce era vorba şi am oferit o mostră reuşită de diverse tumbe şi salturi de maimuţă, apoi ne-am jucat graţios cu o bilă, după care am fost lăsaţi în libertate pînă la intrarea în scenă. Am început să ne plimbăm cu gravitate în spaţiul îngust cuprins între cei patru pereţi veritabili şi pereţii pictaţi, spaţiu în care circula şi se înghesuia o mulţime de oameni ; priveam ţintă cînd spre scenă, cînd în spatele culiselor şi cu mare bucurie am băgat de seamă că din haosul nelămurit, plin de vuiet înăbuşit şi de gîlceavă, se conturau în tăcere şi pe nesimţite tablouri ordonate şi acţiuni ce se desfăşurau ca într-o altă lume, în spaţiul liber şi luminat, dispărînd apoi tot pe nesimţite în întuneric. Actorii rideau, glumeau, se giugiuleau, se ciondăneau ; ici-colo cîte unul se desprindea brusc dintr-un grup, se oprea singur şi grav în centrul acelei lumi vrăjite şi îndrepta spre lumea spectatorilor, care mie îmi rămîneau nevăzuţi, o faţă pătrunsă de atîta evlavie de parcă s-ar fi aflat în faţa adunării zeilor. Pînă să mă dumiresc despre ce era vorba, omul făcea un salt, se întorcea în mijlocul nostru şi-şi continua cearta sau giugiuleala întrerupte, în timp ce un altul se depărta pentru a proceda la fel. Oamenii trăiau două vieţi, una fiind, probabil, o viaţă de vis ; dar eu nu înţelegeam care din ele era vis şi care era realitate. Amîndouă păreau să conţină împletite

în egală măsură plăcere și suferință ; totuși, în clipa cînd cortina se ridica, pe scenă păreau să domnească rațiunea, demnitatea și lumina, reprezentînd astfel viața reală, în timp ce, în clipa cînd cobora cortina, totul se învălmășea într-o confuzie tulbure ca de vis. Mai aveam impresia că cei mai violenți și mai pasionați în acest vis deșert erau cei care dincolo, în zona superioară a vieții, păreau personajele cele mai nobile și mai expresive ; ceilalți însă, cei care stăteau liniștiți, reci și pașnici în preajma lor, jucau un rol destul de trist în splendoarea aceea. Textul piesei era muzica, ea dădea avînt vieții. De îndată ce amuțea, dansul se oprea ca un cearsornic al cărui arc s-a rupt. Versurile din *Faust*, care electrizează pe orice german îndată ce aude unul din ele, limba aceea minunată, plină și armonioasă, care răsuna mereu ca o muzică înălțătoare, mă bucurau și mă uluiau, deși nu înțelegeam mai mult decît un autentic macac.

Deodată m-am simțit apucat de coadă și tras de-a îndăratelea în bucătăria vrăjitoarelor, unde ceilalți macaci săltau încolo și încoace, în timp ce din direcția parterului străluceau nenumărate chipuri și priviri. În timpul contemplării în care fusesem absorbit pînă atunci, tocmai decorurile bucătăriei vrăjitoarelor îmi scăpaseră din vedere, astfel că aveam mult de recuperat, căci lucrurile fantastice din jurul meu, caricaturile și stafiile prezentau pentru mine un interes tot atît de mare ca și îndeletnicirile lui Mefisto, ale vrăjitoarei și ale celorlalți macaci. Uitînd că eram și eu un macac și că trebuia să joc un rol, am omis cu desăvîrșire salturile și ghimbușlucurile pe care le învățasem și am început să privesc liniștit și la fel de pasionat ca ceilalți spectatori. Faust contempla acum încîntat oglinda fermecată și pe mine m-a apucat curiozitatea să descopăr ce se putea vedea în interiorul ei. M-am uitat după pilda lui în aceeași direcție și, trecînd pe lîngă oglinda zugrăvită și goală, privirile mele s-au îndreptat spre culise, descoperind în forfota lumii de dincolo tabloul pe care Faust se prefăcea că-l vede. Între timp, Gretchen intrase în scenă și, rostind cu capul întors într-o parte cîteva cuvinte pline de emoție, își desăvîrșea machiajul ; după care, cu o batistă albă își

ştersese apăsat ochii şi obrajii, de parcă ar fi plîns. Era o femeie foarte frumoasă şi neţinînd seama de ghionturile şi dojenile tainice ale colegilor mei macaci, nu-mi luam ochii de la ea. Aşa se face că, după ce tînjisem să pătrund în această sferă înaltă, nu mai voiam acum decît să mă întorc în zona în care evolua silueta aceea frumoasă de femeie.

Timpul fixat pentru prezenţa noastră pe scenă se apropia de sfîrşit şi eu am executat primul şi unicul salt reuşit cînd, plin de pasiune, am ieşit sau mai bine zis am sărit din scenă, încercînd să mă apropii cît mai mult de imaginea pe care o văzusem. Dar chiar în clipa aceea era singură în scenă, astfel că nici acum n-am putut s-o văd decît de departe.

Părea frămîntată de o mare suferinţă, şi în jocul ei desluşeai un amestec de graţie şi de mînie făţişă. E drept că rezultatul acestui amestec nu era o Gretchen izbutită, în schimb îi dădea actriţei un farmec aparte ; am trecut de partea ei împotriva duşmanilor necunoscuţi şi deîndată mi-am imaginat intriga în care era probabil încurcată. Plăsmuirile mele grăbite dispărură însă curînd. Destinul lui Gretchen luă o întorsătură tragică. Cînd întinsă pe paiele din închisoare, începu să vorbească aiurea, jocul ei deveni atît de măiestru, încît am fost zguduit ; şi totuşi, plin de o emoţie flămîndă şi nestăvilită, sorbeam imaginea femeii atît de nenorocite. Căci eram sigur că era vorba de o nenorocire reală, şi uimirea mea era egală cu saţietatea produsă de o scenă a cărei violenţă întrecea tot ce văzusem şi auzisem pînă atunci.

Se lăsase cortina şi teatrul era plin de un du-te-vino amestecat ; atunci m-am furişat să iau nişte hîrtii pe care le zărisem înainte în mîinile directorului şi ale actorilor şi pe care le-am găsit într-un colţ, în spatele unui perete pictat. Doream grozav să văd ce scria pe hîrtiile acelea al căror efect fusese atît de puternic şi, peste puţin, m-am cufundat în lectura rolurilor. Dar, cu toate că înţelesese şi simţise personajele de pe scenă, copilul neştiutor care eram nu înţelegea nimic din cuvîntul scris şi nici limba alegorică a unui spirit viril, matur şi mare ; micul intrus se pomeni din nou plin de modestie în faţa

ușii închise care ducea spre o lume superioară, astfel că m-am cufundat curînd într-un somn adînc, rezultat al cercetărilor întreprinse.

Cînd m-am trezit, teatrul era pustiu și tăcut, lămpile stinse și luna plină își revărsa lumina în culise peste o ciudată dezordine. Nu-mi dădeam seama ce se întîmplase cu mine și nici unde mă aflam, dar cînd mi-am înțeles situația, am fost cuprins de spaimă și am căutat să ies ; ușile prin care intrasem erau însă toate încuiate. Atunci m-am împăcat cu cele întîmplate și m-am apucat să cercetez încă o dată obiectele bizare din aceste încăperi. Am mîngîiat cu mîna splendorile foșnitoare de hîrtie, apoi am luat de pe un scaun mantia și spada lui Mefistofel și le-am îmbrăcat peste costumul meu de macac. Astfel gătit m-am plimbat în sus și-n jos în lumina lunii, după care am tras spada și am început să fac mișcări de scrimă. Pe urmă am descoperit mașinăria cortinei și am reușit s-o ridic. În fața mea se înfățișa acum sala de spectacol, întunecată și neagră ca un ochi orb ; am coborît în fosa orchestrei, unde instrumentele — cu excepția viorilor încuiate cu grijă în cutii — zăceau împrăștiate peste tot. Ciocănelele subțiri rămăseseră pe țimbal ; le-am luat și am lovit pielea cu o mișcare șovăitoare, scoțînd un sunet înăbușit. Am prins curaj, am lovit mai tare și, în cele din urmă, sala goală a început să răsune ca bîntuită de o furtună în miez de noapte. Am așteptat ca tunetul să crească, apoi să scadă, iar cînd s-a stins, pauzele sinistre mi s-au părut și mai frumoase decît vuietul. În cele din urmă m-am speriat de ceea ce făcusem, am aruncat bețele și am îndrăznit să trec peste băncile de la parter ca să mă instalez în fund de tot, lîngă perete. Mi-era frig și aș fi vrut să fiu acasă ; și-mi era frică de singurătatea în care mă aflam. În această parte a sălii ferestrele erau bine astupate, așa că numai scena, care reprezenta încă închisoarea, era scăldată în lumina magică a lunii. În fund, ușița spre încăperea în care zăcuse Gretchen mai era deschisă și o rază palidă cădea peste așternutul de paie ; mă gîndeam la frumoasa Gretchen, care trebuia să fie executată, și celula liniștită, luminată de lună, mi se părea mai plină de vrajă și mai sacră

decît i se păruse odinioară lui Faust odăița lui Gretchen. Mi-am sprijinit capul în mîini și am privit plin de dor în direcția aceea, mai ales spre scobitura slab luminată acoperită cu paie. Atunci ceva a mișcat în întuneric, eu am rămas locului, cu răsuflarea tăiată, și o făptură albă s-a înălțat din colțul acela ; era Gretchen, așa cum o văzusem ultima oară. Un fior mi-a străbătut șira spinării și a coborît pînă-n vîrful degetelor de la picioare, dinții au început să-mi clănțăne și un simțămînt de fericire și de surprindere a năvălit în mine înfierbîntîndu-mă. Da, era Gretchen, era spiritul ei, deși de la distanță nu-i puteam desluși trăsăturile, astfel că arătarea părea și mai fantomatică. Părea că cercetează toată sala cu priviri întunecate. M-am ridicat în picioare, tras parcă de niște brațe puternice și nevăzute și, în timp ce inima-mi bătea cu violență, am pășit peste bănci spre avanscenă, oprindu-mă o clipă la fiecare pas. Costumul de blană îmi înăbușea pașii, care nu se auzeau deloc, astfel că arătarea mi-a observat prezența abia cînd m-am urcat lîngă cușca suflеurului și cînd prima rază de lună a ajuns pe ciudatul meu costum. Atunci am văzut că-și îndreaptă înspăimîntată privirea arzătoare asupra mea și că se înfioară fără să scoată o vorbă. Am mai făcut un pas și m-am oprit din nou ; ochii mei erau larg deschiși, îmi ridicasem mîinile tremurătoare spre cer și, plin de curaj și bucurie, m-am repezit spre fantomă. Dar ea a strigat cu voce poruncitoare :

— Stai, prichindelule ! ce-i cu tine ? și a întins brațul spre mine, cu un gest amenințător, care m-a făcut să încremenesc locului.

Ne-am privit țintă unul pe altul. Acum îi recunoșteam bine trăsăturile ; purta o cămașă de noapte albă, care-i descoperea gîtul și umerii răspîndind licăriri blînde ca acelea ale zăpezii strălucind în noapte. Am simțit imediat pulsînd viața caldă și curajul fantastic, care mă însuflețea în fața stafiei, s-a trasformat în sfiala firească inspirată de o femeie în carne și oase. Ea, însă, tot nu știa ce să creadă de făptura mea diavolească, de aceea mă mai întrebă o dată :

— Cine ești, băiețaș ?

Am răspuns descurajat :

— Mă numesc Heinrich Lee, sînt unul din macaci. Am fost încuiat aici !

Gretchen se apropie de mine, îmi dădu masca pe spate, îmi cuprinse fața în mîini și îmi spuse rîzînd în hohote :

— Doamne, Dumnezeule ! Ăsta-i macacul cel atent ! Măi, ce încurcă-lume ! Tu ai făcut atîta gălăgie ? Credeam că trece vijelia prin casă !

— Da ! am spus eu, în timp ce ochii îmi rămîneau ațintiți asupra spațiului alb pe care-l oferea pieptul ei și inima-mi era pentru prima oară cuprinsă de aceeași cucernică bucurie încercată cîndva, în timp ce contemplam un amurg strălucitor, bănuind în el prezența lui Dumnezeu. M-am liniștit pe deplin, i-am privit chipul frumos și m-am lăsat în voia simțămintelor duioase pe care le trezea în mine gura ei atrăgătoare. Un timp m-a privit liniștită și cu seriozitate, apoi a spus :

— Cred că ești un băiat bun, dar cînd ai să crești mare, ai să fii măgar ca și ceilalți ! Zicînd acestea, m-a strîns în brațe și m-a sărutat de cîteva ori pe gură, în timp ce buzele mele se mișcau numai pentru a înălța în taină, întreruptă de sărutările ei, o rugăciune care pornea din inimă și se îndrepta spre Dumnezeu, mulțumindu-i pentru această minunată aventură.

Apoi îmi spuse :

— Cel mai bine ar fi să rămîi cu mine pînă se face ziuă, fiindcă a trecut de mult de miezul nopții !

M-a luat de mînă și m-a purtat prin cîteva încăperi pînă în odaia în care dormise înainte de a o fi trezit cu gălăgia mea de strigoi. Mi-a pregătit un așternut la picioarele patului și, după ce m-am culcat în el, s-a învelit într-o mantie regală de catifea, s-a întins cît era de lungă în pat și și-a sprijinit picioarele ușoare de pieptul meu, astfel că inima îmi bătea plină de bucurie sub presiunea lor. Am adormit amîndoi, poziția noastră amintind destul de bine acele vechi pietre funerare pe care se poate vedea un cavaler culcat cu un cîine credincios la picioare.

Capitolul doisprezece

FAMILIA DE CITITORI. VREMEA MINCIUNILOR

După grijile şi zăpăceala pe care o stîrnise lipsa mea din noaptea aceea, n-am mai avut voie să hoinăresc seara şi nici să mă duc la teatru ; chiar şi în timpul zilei eram supravegheat cu mai multă atenţie, îngăduindu-mi-se mai puţine relaţii cu copiii de oameni săraci, învinuiţi pe nedrept că se bucurau de o libertate prea mare, cu efecte rele şi molipsitoare. Aşa se face că actorii străini părăsiseră oraşul fără ca eu s-o fi putut revedea pe femeia aceea, căreia îi aparţinea acum pe deplin inima mea. Cînd am aflat de plecarea companiei teatrale, am fost cuprins de o adîncă tristeţe, care a ţinut mai multă vreme. Nu aveam nici o idee despre locurile spre care se îndreptaseră actorii şi tocmai de aceea, întreg ţinutul de cealaltă parte a munţilor alcătuia acum pentru mine o ţară a dorinţelor nelămurite şi a dorurilor tulburi.

În perioada aceea m-am împrietenit cu un băiat ale cărui surori mai mari, avide de lectură, făcuseră rost de un mare număr de romane proaste. Volume pierdute din bibliotecile de împrumut, maculatură adunată din case aristocrate sau cumpărată de la telali, zăceau peste tot în locuinţa acestor oameni, pe pervazurile ferestrelor, pe bănci şi pe mese. Duminica toată lumea, adică nu numai surorile şi adoratorii lor, ci părinţii şi toţi cei ce se nimereau pe la ei, puteau fi văzuţi cufundaţi în citirea acestor hîrţoage. Bătrînii erau nişte smintiţi, care căutau în această distracţie hrană pentru tot felul de conversaţii aiurite ; în schimb tinerii îşi înfierbîntau imaginaţia citind literatura aceea de duzină, vulgară şi lipsită de poezie sau, mai bine zis, căutau în ea o lume mai bună, alta decît cea reală din jurul lor. Romanele se împărţeau în două mari categorii. Una cuprindea expresia moravurilor corupte din secolul trecut, înfăţişată în schimburi de scri-

sori plîngăreţe şi în poveşti cu seducători, în timp ce în cealaltă intrau romane cavalereşti grosolane. Fetele se interesau mai cu seamă de prima categorie şi în timpul lecturii se lăsau copios sărutate şi mîngîiate de adoratorii lor ; noi, băieţii, nu gustam încă, din fericire, aceste descrieri prozaice şi trăsnite ale unei senzualităţi reprobabile, şi ne mulţumeam să înşfăcăm vreo poveste cavalerească, cu care ne retrăgeam. Satisfacţia evidentă transmisă de aceste poveşti rudimentare era o binefacere pentru simţirile mele aprinse, cărora le dădea formă şi nume. Curînd am învăţat pe dinafară cele mai bune poveşti, pe care, cu o plăcere veşnic proaspătă, le jucam oriunde ne duceam, pe lespezile de piatră, în curţi, în păduri şi în munţi, completîndu-ne distribuţia cu tineri voluntari, instruiţi la repezeală. Din jocurile acestea ieşeau mereu poveşti seriale şi aventuri născocite de noi, al căror rezultat a fost că, pînă la urmă, fiecare îşi avea o poveste sentimentală şi cavalerească personală, a cărei desfăşurare o relata celuilalt cu toată seriozitatea. Aşa se face că ne-am pomenit deodată încurcaţi într-o urzeală nemaipomenită de minciuni, căci ne relatam reciproc aventurile născocite ca şi cum am fi pretins să li se dea neapărat aceeaşi crezare pe care le-o acordam noi înşine, cu anumite intenţii egoiste. În ce mă priveşte, reuşeam cu uşurinţă să obţin acest aparent caracter de veridicitate pentru că punctul culminant al poveştilor noastre era totdeauna o doamnă splendidă şi distinsă din oraşul nostru, şi fiindcă eroinei alese a minciunilor mele i-am acordat fără întîrziere o adevărată simpatie mergînd pînă la adoraţie. Aveam însă rivali şi duşmani puternici, aşa spuneam noi, în ofiţerii chipeşi şi galanţi pe care îi vedeam adesea călare. În puterea noastră se aflau comori tăinuite, ele serveau drept temelie pentru castelele minunate pe care le clădeam în locuri depărtate şi pe care ne prefăceam că le contemplăm luîndu-ne un aer plin de importanţă. Dar imaginaţia prietenului meu era preocupată de tot felul de tertipuri şi de manevre, tinzînd mai curînd să dobîndească proprietăţi şi bunuri materiale, drept care scornea cele mai mari drăcovenii, în timp ce fantezia mea era concentrată asupra alesei mele. Cît despre pro-

blemele băneşti, mărunte şi greu de rezolvat, la care el visa fără încetare, le supralicitam cu minciuni colosale despre o comoară uriaşă, trimiţîndu-l apoi la plimbare. Era pentru el un motiv de supărare şi, în timp ce eu, plutind satisfăcut într-o lume imaginară, mă sinchiseam prea puţin să ştiu dacă lăudăroşeniile lui erau sau nu adevărate, el începu să mă sîciie cu îndoieli despre veracitatea lăudăroşeniilor mele, insistînd să-i dau dovezi. Cînd i-am povestit la repezeală că ascunsesem o ladă plină cu aur şi cu argint în pivniţa casei noastre, a stăruit cu pasiune s-o vadă. I-am indicat o oră la care i-aş fi putut îndeplini dorinţa şi el a sosit punctual, punîndu-mă într-o încurcătură pe care nici n-o bănuisem pînă atunci. Fără să mai stau pe gînduri, i-am spus să aştepte puţin în faţa casei şi m-am întors repede în camera noastră, unde în masa de scris a mamei, într-o casetă mică de lemn, se afla o grămăjoară de monezi vechi şi noi de argint şi cîţiva ducaţi. Erau pe de o parte darurile pe care mama le primise în copilărie de la naşii ei, pe de altă parte daruri primite chiar de mine şi care constituiau toată averea mea declarată. Podoaba cea mai de preţ era o medalie de aur de mare valoare, de dimensiunile unui taler, dăruită de doamna Margret într-un moment de bună dispoziţie, înmînată mamei spre sigură păstrare şi trebuind să fie o amintire pentru anii maturităţii mele, cînd ea nu va mai fi în viaţă. Aveam voie să scot caseta din sertar şi să contemplu comoara aceea strălucitoare ori de cîte ori voiam ; o mai purtasem pînă atunci prin toate colţurile casei. Aşadar, am luat-o şi de data asta şi am dus-o jos în pivniţă, unde am vîrît-o într-o ladă cu paie. Apoi, cu o expresie misterioasă pe faţă, l-am lăsat pe sceptic să intre, am ridicat puţin capacul lăzii şi am scos caseta. Cînd am deschis-o, strălucirea argintului l-a lovit în faţă, iar cînd am scos ducaţii şi, la sfîrşit de tot, medalia cea mare, care scînteia ciudat în lumina nelămurită, cînd bătrînul stegar elveţian, gravat pe una din feţe, precum şi cununa de blazoane au ieşit la iveală, a căscat ochii mari şi a vrut să-şi înfigă degetele în casetă. Dar am trîntit iute capacul, am pus caseta înapoi în ladă şi i-am spus : „Vezi, toată lada e

plină cu de-astea!" Zicînd așa, l-am împins afară din pivniță și am scos cheia din broască. Acum era la pămînt, căci, deși convins de caracterul ireal al basmelor noastre, tonul nestăpînit al relațiilor noastre de pînă atunci nu-i îngăduise să intre mai adînc în miezul lucrurilor, pentru că și aici politețea prevenitoare, de care țineam seamă în viața de toate zilele, îi impunea să nu împrăștie ceața albastră ce învăluia fantezia noastră lipsită de grosolănie. Ba chiar această toleranță de moment îi dădea prietenului meu prilejul să mă stîrnească la noi minciuni și să mă pună la încercări tot mai îngrijorătoare.

Ne-am văzut iar peste puțin timp, chiar în momentul liturghiei. Hoinăream amîndoi pe malul lacului prin fața dughenelor aliniate una lîngă alta, în șiruri lungi și ne-am salutat ca vrăjitoarele din *Macbeth* cu cuvintele: „Ce-ai mai învîrtit?"[1] Ne aflam în fața prăvăliei unui italian unde, pe lîngă produse alimentare meridionale, se găseau și bijuterii strălucitoare și bagatele, smochine, migdale și curmale, lăzi pline de macaroane albe ca neaua, dar mai ales munți de salamuri uriașe o stîrneau simțurile prietenului, inspirîndu-i idei îndrăznețe, în timp ce eu priveam la niște eleganți piepteni de damă, la sticluțe de parfum și la cupe pline cu călugărași negri pentru aromat[2], gîndindu-mă ce bine ar fi fost să mă aflu pe meleagurile unde se folosesc aceste lucruri.

— Am cumpărat tocmai, începu tovarășul meu întru minciuni, un salam de ăsta de probă, să văd dacă e cazul să cumpăr o ladă întreagă pentru viitorul banchet pe care am să-l dau. Am gustat din el, dar mi s-a părut oribil și l-am aruncat în lac; cred că mai plutește și-acum pe apă, l-am văzut chiar adineauri.

Ne-am uitat în oglinda strălucitoare a valurilor, unde ici-colo, printre vasele comerciale plutea cîte un măr, sau o frunză de salată, dar n-am zărit nici urmă de salam.

---

[1] Replică aflată în prelucrarea lui Schiller după drama lui Shakespeare.

[2] Substanțe aromate folosite pentru înmiresmarea încăperilor.

— L-o fi înhățat vreo știucă ! am spus eu cu blîndețe și el a acceptat această posibilitate, apoi m-a întrebat dacă nu vreau să cumpăr și eu ceva.

— Firește, am răspuns, aș vrea să iau lanțul acela pentru iubita mea ! și am arătat un colier care nu era de aur, ci numai aurit, dar strălucea puternic. Atunci prietenul meu nu-mi mai dădu pace și mă învălui într-o plasă de constrîngeri morale, curiozitatea de a ști dacă pot dispune într-adevăr de tainica mea comoară inspirîndu-i cuvintele hotărîtoare. N-am avut încotro și a trebuit să dau o fugă pînă acasă și să umblu la pușculiță. Peste puțin am plecat iarăși, ținînd bine strînși în palmă cîțiva bani strălucitori de argint ; cu inima bătîndă m-am îndreptat spre piață, unde m-a întîmpinat demonul meu, care mă pîndea. Ne-am tîrguit pentru lanț sau, mai bine zis, am plătit cît ne-a cerut italianul ; am mai ales o brățară din plăcuțe de agat și un inel cu o sticlă roșie. Negustorul arunca priviri mirate spre mine și spre guldenii mei frumoși, ceea ce nu l-a împiedicat să-i vîre în buzunar. În drum spre casă am fost însă hărțuit de întrebări privitoare la adresa iubitei mele. Într-un loc mai retras se aflau vreo șase case boierești, ai căror proprietari menținеau distincția de pe vremuri făcînd comerț cu mătase. Nu se vedea nici o cîrciumă și nici vreun atelier în care să se exercite un meșteșug grosolan în acest loc ce se odihnea liniștit și singuratic în puritatea lui ; caldarîmul era mai alb și de mai bună calitate aici ca pe alte străzi ale orașului și casele erau despărțite prin garduri de fier care costaseră mulți bani. În casa cea mai mare și cea mai distinsă locuia eroina minciunilor mele, o femeie tînără și grațioasă, chipeșă și zveltă, cu obraji trandafirii, cu ochii mari surîzători, cu gură prietenoasă, cu bucle bogate, văluri filfîitoare și ochii de mătase, una din acele femei care fascinează pe tinerii fără experiență, înveselesc pînă și frunțile încrețite, întruchipînd, ca să zic așa, frumusețea însăși. Ne aflam în fața mărețului portal al casei și însoțitorul meu își încheie în sfîrșit pledoaria, prin care încerca să mă convingă că acum sau niciodată trebuia să-mi ofer darurile stăpînei

inimii mele ; în cele din urmă apucă cu obrăznicie mînerul strălucitor al clopotului și trase de el. Dar în ciuda obrăzniciei lui, cum ar spune un aristocrat, originea sa de plebeu nu-i dădu destulă energie ca să scoată un sunet puternic, așa că n-am auzit decît un clinchet sfios, care se pierdu în interiorul acelei case vaste. După cîteva secunde, un canat al porții s-a întredeschis și însoțitorul meu m-a împins înăuntru ; nu m-am împotrivit de teamă să nu fac vreun zgomot. În felul acesta, cu inima cît un purice, m-am apropiat de o scară largă de piatră, care se pierdea în înalturi printre galerii spațioase. Strîngeam în mînă brățara și inelul și o bucată de lanț îmi spînzura printre degete ; deasupra mea se auziră niște pași, al căror zgomot răsună în toate părțile, și cineva întrebă cine era jos. Am tăcut ; nu puteam fi văzut și persoana de sus a plecat, trîntind ușa în urma ei. Atunci am început să urc încet scara scara, aruncînd priviri prevăzătoare în jur ; pe pereți erau agățate tablouri în ulei, reprezentînd peisaje minunate sau naturi moarte de mari dimensiuni ; tavanele erau lucrate în stucatură albă, întretăiată de mici fresce ; la intervale regulate se aflau uși înalte, din lemn de nuc, de culoare cafenie închisă, încadrate de coloane avînd deasupra frontoane în același stil, totul perfect lustruit. Fiecare din pașii mei răsuna sub bolți, și cu toate că abia îndrăzneam să înaintez, nu mă întrebam ce aș spune dacă m-ar surprinde cineva. Cîte o rogojină era așternută în dreptul fiecărei uși, dar numai în fața uneia din ele se vedea una superb împletită din paie fine, colorate ; alături se afla o măsuță antică aurită, și pe ea un coșuleț de lucru cu andrele, cîteva mere și un cuțitaș frumos, de argint, așezat foarte aproape de marginea mesei, de parcă cineva l-ar fi lăsat chiar atunci acolo. Mi-am spus că probabil aici își petrece timpul tînăra domnișoară și, gîndindu-mă în clipa aceea numai la ea, mi-am pus odoarele jos, pe rogojină, vîrînd doar inelul în coșuleț, cît mai la fund, peste o mănușă fină. Apoi am luat-o repede pe trepte în jos, pînă am ieșit din casă, și l-am găsit pe călăul meu, care mă aștepta cu multă nerăbdare.

— S-a făcut ? mi-a strigat el.

— Se-nțelege, am răspuns cu inima ceva mai ușoară.

— Nu-i adevărat, a spus el iarăși, uite-o sus la fereastră, a stat tot timpul acolo, nici nu s-a mișcat.

Într-adevăr puteam s-o văd pe frumoasa doamnă în fața ferestrei scînteietoare, care se afla chiar în acea parte a casei, unde trebuia să fie și ușa camerei respective. M-am speriat strașnic, totuși am spus :

— Îți jur că i-am lăsat lanțul și brățara la picioare și că i-am trecut inelul în deget !

— Juri ?

— Da, jur ! am exclamat.

— Atunci trimite-i o sărutare de jos, altfel înseamnă că ai jurat strîmb ; uite, tocmai se uită încoace !

Într-adevăr, ochii strălucitori ai tinerei femei se opriseră asupra noastră ; dar ideea prietenului meu era diabolică și mi-ar fi fost mai ușor să-l scuip pe diavol în față, decît să mă supun acestei pretenții. Numai că după jurămîntul meu iezuit, mă prinsesem zdravăn în cursă și n-aveam nici o ieșire. Mi-am sărutat repede mîna și am înălțat-o spre fereastră. Fata ne privise cu atenție și a început să rîdă vesel, făcînd semne prietenești din cap ; eu, însă, o luasem la sănătoasa. Paharul răbdării se umpluse, și cînd prietenul meu m-a ajuns din urmă, pe strada următoare, i-am ieșit înainte și i-am spus :

— Cum zici că e cu salamul ăla ? Crezi că se compară cu ce-am făcut eu ? Și după acestea, l-am trîntit pe neașteptate la pămînt și am început să-l izbesc cu pumnul peste față pînă m-a ridicat cineva, spunînd : „Mereu se încaieră dracii ăștia de băieți !"

Era pentru prima oară în viața mea că băteam un coleg de vîrsta mea ; pe băiatul acela nu l-am mai putut vedea de atunci în fața ochilor și în același timp m-am vindecat definitiv de minciuni.

În casa amatorilor de lectură, provizia de cărți și sminteala creșteau neîncetat. Părinții priveau cu o bucurie ciudată cum fiicele lor duceau o viață tot mai stupidă și mai destrăbălată, schimbîndu-și adoratorii unul după altul, fără a fi totuși cerute în căsătorie de vreunul din

ei. Ele rămîneau mai departe în biblioteca în care plutea un aer închis, înconjurate de o droaie de copii care se jucau cu cărţile ferfeniţite de atîta citit şi le rupeau de tot. Mania lecturii creştea însă, fiindcă-i făcea pe toţi să uite de certuri, de griji şi de nevoi ; prin casă nu se mai vedeau decît cărţi, scutece spînzurate şi diferite reminiscenţe ale mărinimiei unor curtezani infideli, ca de pildă cununiţe de flori pictate cu proverbe, albume pline de versuri de dragoste şi de iscăliturl prieteneşti, ouă de Paşti artificiale, în care era ascuns cîte un amoraş mic, precum şi alte nimicuri de acest fel. Privită în ansamblu, atît această mizerie, cît şi cealaltă extremă, adică sectarismul religios şi exegeza biblică fanatică, profesate de nişte oameni sărmani, aşa cum o cunoşteam din casa doamnei Margret, erau după mine doar urmele unor nevoi sufleteşti şi goana după o realitate mai bună.

Cînd fiul acestei familii a crescut, fantezia lui prea antrenată s-a manifestat în alt mod, la fel de îngrijorător. A devenit avid de plăceri şi, chiar din anii cînd era băiat de prăvălie, a început să-şi piardă timpul prin cîrciumi, jucînd cărţi cu pasiune sau luînd parte la toate petrecerile populare. Pentru asta avea nevoie de mulţi bani şi, pentru a şi-i procura, recurgea la cele mai ciudate scorneli, la minciuni şi la tertipuri, care nu erau pentru el decît un fel de prelungire a perioadei romantice anterioare. Dar această agitaţie, numai în parte suspectă, nu ţinu mult, căci în curînd se văzu nevoit să şterpelească ce apuca. Asta fiindcă făcea parte din acea categorie de oameni incapabili să renunţe la satisfacerea poftelor lor, oameni al căror caracter josnic îi determină ca, prin viclenie sau violenţă, să smulgă aproapelui lor ceea ce nu vrea să le cedeze de bună voie. Asemenea caracter josnic explică, pare-se, şi manifestări cu totul diferite. Aşa de pildă, caracterul josnic al unui suveran urît de popor face ca simpla lui existenţă să provoace scîrbă oricărui copil din ţara lui ; totuşi, el nu abdică şi nu are mîndria de a renunţa să sugă sîngele unui popor pe care-l urăşte şi-l disprefuieşte ; aceeaşi josnicie se deslueşte în pasiunea unui îndrăgostit care, după ce i s-a spus că sentimentele sale nu sînt împărtăşite, nu se re-

semnează imediat, ci amărăşte viaţa unei alte fiinţe cu insistenţele sale violente ; în sfîrşit, ca în toate aceste exemple, descoperim josnicie şi în egoismul unui escroc sau al unui hoţ, fie el mare sau mic ; pretutindeni se manifestă printr-o nerușinată dorinţă de a acapara, lucru la care a recurs şi fostul meu prieten. Cu timpul l-am pierdut total din vedere ; a stat de mai multe ori la închisoare şi, într-o zi, tocmai cînd mă gîndeam mai puţin la el, am văzut nişte poliţişti ducîndu-l ca pe un derbedeu spre puşcărie. Acolo a şi murit mai tîrziu.

Capitolul treisprezece

ÎNCEPUTURILE VIEȚII DE SOLDAT. FAC DATORII CAM DEVREME

Împlinisem doisprezece ani și mama trebuia să se gîndească la continuarea studiilor mele. Planul tatei, care voise să învăț pe rînd la școlile particulare înființate de diferite societăți în scopuri obștești, nu mai stătea acum în picioare fiindcă, între timp, școlile publice cu organizarea lor serioasă le făcuseră inutile, căci, în perioada aceea, regenerarea Elveției își îndreptase în primul rînd atenția asupra acestei probleme. Vechea tagmă a profesorilor și a învățătorilor din orașele noastre se mări mult cu profesori germani, chemați și repartizați în majoritatea cantoanelor pe la școlile mari, alcătuite dintr-un gimnaziu și un liceu. După mai multe consultări și vizite protocolare, mama mă înscrise la liceu, și eforturile depuse în modesta școală pentru săraci, de care mă despărțeam cu melancolie și cu voioșie în același timp, se dovediră atît de satisfăcătoare cu prilejul examenului de admitere, încît am reușit cu succes, alături de elevii unor școli de stat serioase și cu vechime. Copiii burghezilor avuți se îndreptau acum și ei spre noile structuri școlare. Așa s-a făcut că m-am trezit deodată într-un mediu cu totul diferit. În loc să fiu, ca și înainte, cel mai respectat și cel mai bine îmbrăcat dintre colegii mei, eram acum, în hăinuța verde, pe care trebuia s-o port pînă la desființare, unul dintre elevii cei mai neînsemnați și mai modești, nu numai în privința veșmintelor ci și a manierelor. Cei mai mulți dintre băieți făceau parte din burghezia ereditară ; unii erau copii fini și distinși de domni, alții se trăgeau din magnații bogați ai statelor ; toți însă aveau o ținută și gesturi sigure, purtări hotărîte și la joacă foloseau un anumit jargon, care mă prostea și mă buimăcea. Cînd se certau, își dădeau la iuțeală cîteva palme

peste obrajii care răsunau zgomotos ; găsirea unei căi juste în noul fel de comportare, pentru a evita prea dese jigniri, îmi cerea mai multă osteneală decît noua învățătură. Abia acum îmi dădeam seama cît de blajină și de duioasă fusese intimitatea cu copiii săraci, în mijlocul cărora mă mai strecuram și acum adesea, și care ascultau cu tristă invidie relatările mele despre noua mea viață.

Într-adevăr fiecare zi aducea schimbări în felul meu de trai de pînă atunci. Din timpuri străvechi, de la vîrsta de zece ani și pînă aproape în pragul adevăratului serviciu militar, copiii de la oraș învățau să mînuiască armele ; această ucenicie fusese, însă, voluntară, depinzînd de bunul plac al fiecăruia ; cine nu voia să-și lase copiii să participe la aceste exerciții, nu trebuia neapărat s-o facă. Acum însă, instrucția militară devenise obligatorie pentru întregul tineret școlar, așa că fiecare școală cantonală constituia și un detașament de soldați. Exercițiile militare mergeau mînă în mînă cu gimnastica, obligatorie și ea, astfel încît într-o seară făceam instrucție, în timp ce a doua seară făceam sărituri, ne cățăram și înotam. Pînă atunci crescusem ca un fir de iarbă, îndoindu-mă și mlădiindu-mă la fiecare adiere a instinctelor și a stărilor sufletești ; nimeni nu-mi spusese să mă țin drept, nimeni nu mă dusese spre lac sau spre rîu și nu mă împinsese în apă, numai impulsurile mă puteau determina să fac un salt, pe care nu l-aș fi repetat cu premeditare. Dar, spre deosebire de copiii altor văduve, temperamentul meu nu mă îndemna spre așa ceva, pentru că nu puneam preț pe exercițiile fizice și, de altfel, firea mea era mult prea contemplativă. În schimb, actualii mei colegi de școală, pînă la cel mai mic dintre ei, înotau cu toții în lac ca peștii, săreau și se cățărau, astfel că teama de zeflemelile lor a fost motivul adevărat care m-a silit să lupt pentru a dobîndi o anumită ținută și o anumită îndemînare ; altfel, zelul meu s-ar fi răcit repede.

Dar schimbările urmau să aibă efecte și mai adînci în viața mea. Frecventam o societate în care toți ceilalți dispuneau de ceva bani de buzunar, unii fiindcă în casele lor domnea bunăstarea, alții doar fiindcă așa era

obiceiul și fiindcă părinții lor erau lăudăroși și nepăsători Ocaziile de a cheltui nu lipseau deloc. Nu numai că, la orice exerciții și jocuri organizate la distanță mai mare, se cumpărau fructe și prăjituri, dar la plimbări mai lungi sau la manevre militare efectuate în sate depărtate, era o dovadă de mare bărbăție să te așezi la masă la un pahar de vin. Se mai adăugau cheltuielile pentru tot felul de nimicuri, care, sub pretextul că folosesc unor îndeletniciri utile, erau alternativ la modă în școală ; în scopul lărgirii cunoștințelor vizitai tot ce era demn de văzut, astfel încît a fi nevoit să renunți mereu la asemenea ocazii te punea în situația insuportabilă a unui sărăntoc și a unui pîrlit. Mama făcea conștiincios față tuturor cheltuielilor excepționale pentru cărți, instrumente și materiale, ba chiar îmi îngăduia să fac oarecare risipă. Cu compasurile fine ale tatei lucram pe cea mai frumoasă hîrtie din clasă ; profitam de orice ocazie ca să-mi iau un caiet nou, și cărțile mele erau totdeauna solid legate. În rest însă, ori de cîte ori era vorba de lucruri inutile în aparență, mama apăra cu îndărătnicie principiul de a nu se cheltui nici un ban fără rost, afirmînd că eu trebuie să învăț din timp treaba asta. Numai cînd era vorba de excursii și de marșuri lungi, și cînd a renunța la ele ar fi însemnat o durere prea mare pentru mine, accepta să-mi dea ceva bani, care de fiecare dată se topeau cu mult înainte de sfîrșitul frumoasei zile. În plus, cum în calitatea ei de femeie nu cunoștea lumea, nu-mi cerea să mă țin deoparte, ceea ce, dat fiind spiritul riguros de economie care o caracteriza, ar fi fost foarte cuminte, ci mă lăsa să-mi petrec timpul în societate. Dar fiindcă mă învîrteam numai între băieți foarte bine crescuți și sub supravegherea unui corp didactic numeros și respectat, participarea mea la acțiunile celorlalți, precum și posibilitatea de a face comparații devenea inevitabilă și eram pus în mii de situații și de încurcături penibile. În simplitatea și nevinovăția firii ei și a vieții pe care o dusese, mama nu avea nici cea mai vagă idee despre planta veninoasă și funestă, care se numește falsa rușine și care încolțește încă din primii ani ai vieții, dezvoltîndu-se cu atît mai mult cu cît, în loc s-o stîrpească, oamenii în

vîrstă o răsfață în prostia lor și-i poartă de grijă. Din o mie de prieteni din copilărie, membri ai așezămintelor Pestalozzi, nu știu dacă măcar doisprezece își mai amintesc din proprie experiență de abc-ul unui suflet de copil ; ei știu cum se alcătuiesc din acest abc cuvinte fatale, și nu trebuie nici măcar să li se atragă atenția în privința asta, fiindcă imediat se aruncă asupra domeniului respectiv și confecționează în legătură cu el un statut.

Într-un rînd, de Rusalii, tineretul a organizat o mare excursie ; mici echipe adunate laolaltă, cîteva sute la număr, urmau să pornească în cîntec voios și, trecînd peste munți și văi, să facă o vizită tinerilor militari dintr-un oraș vecin, cu care aveau să participe la parăzi și manevre comune. Agitația era generală, o agitație în care intra bucuria așteptării și a pregătirilor de drum. Mici ranițe fură împachetate regulamentar, se pregătiră cît mai multe cartușe peste cantitatea fixată, iar tunurile noastre de calibru doi și steagurile fură împodobite cu cununi ; în plus, se șoptea printre noi că vecinii erau nu numai soldați ferchezi și bine instruiți, ci buni la chef, deștepți, veseli și camarazi de nădejde. Cu alte cuvinte, trebuia nu numai să ne ținem semeți și tari, ci să ne pregătim serios cu bani de buzunar ca să putem ține piept în toate privințele acestor vecini cu mare faimă. Mai știam că tineretul de sex feminin din oraș va fi de față, că fetele îmbrăcate sărbătorește, cu coroniță pe cap, ne vor întîmpina la sosire, iar că după masa comună toată lumea va dansa. Nici în această direcție nu voiam să rămînem mai prejos ; era vorba să ne procurăm cu toții mănuși albe pentru ca la bal să avem un aspect galant și milităresc în același timp, toate aceste amănunte fiind puse la cale cu atîta seriozitate, firește pe la spatele supraveghetorilor, încît eram plin de teamă și de neliniște că nu voi putea face față la toate. De fapt am fost printre primii care au izbutit să facă rost de mănuși, pentru că, la văicărelile mele, mama a scos din rezervele ei de tinerețe o pereche de mănuși lungi din piele fină, albă și, fără să stea mult pe gînduri, a tăiat partea de jos, care mi s-a potrivit de minune. În privința banilor însă, aveam perspective sumbre, și știam că, în orice caz, va trebui

să joc un rol modest și cumpătat. În ajunul acelor zile de mare bucurie tocmai ședeam într-un colț cufundat în aceste meditații, cînd, deodată, m-a fulgerat o idee ; am așteptat ca mama să iasă din casă și m-am repezit spre masa în al cărei sertar se afla mica mea comoară. Am întredeschis caseta și, pe nevăzute, am scos o monedă mare care se afla la suprafață ; ușoara mișcare a celorlalte a produs un slab clinchet argintiu, dar în puritatea lui am simțit o anumită forță, care m-a făcut să mă înfior. Mi-am strîns repede prada, dar starea mea sufletească era acum ciudată, astfel că mă simțeam sfios și tăcut în fața mamei. Căci primul atentat la casetă fusese mai curînd provocat de o constrîngere exterioară, izolată, și nu-mi dăduse mustrări de conștiință, în timp ce, de data asta, era vorba de un act voluntar și premeditat ; săvîrșisem o faptă pe care știam că mama n-ar fi îngăduit-o niciodată ; pînă și frumusețea și strălucirea monedei păreau a nu avea nimic comun cu o cheltuială profană. Totuși, faptul că mă furam pe mine însumi pentru a mă ajuta să ies din nevoie într-o situație critică mă făcea să nu mă consider un hoț adevărat, ci să simt mai curînd ceva din sentimentul care mijise poate în sufletul fiului risipitor în ziua cînd plecase de acasă cu partea lui din moștenirea părintească, pentru a o irosi.

În ziua de Rusalii am fost în picioare dis-de-dimineață toboșarii noștri, cei mai mici dar și cei mai voioși dintre noi, străbăteau orașul în cete numeroase, înconjurați de elevi gata de plecare, și eu mă grăbeam să mă alătur lor. Mama însă avea încă multe probleme de rezolvat ; îmi umplu ranița cu de-ale gurii, îmi atîrnă de gît o ploscă drăguță cu vin, îmi mai virî cîte ceva prin buzunare și-mi dădu o seamă de povețe de bună purtare. Aveam de mult pușca pe umăr și cartușiera încinsă peste piept — în ea aflîndu-se și talerul meu — și voiam să scap în sfîrșit din mîinile ei, cînd mă întrebă, foarte mirată, dacă nu voiam și ceva bani. Zicînd acestea, îmi dădu o mică sumă dinainte numărată și mă povățui cum s-o împart. Nu era mare lucru, totuși era ceva și putea să-mi ajungă berechet, ținînd seamă pînă și de cazurile neprevăzute. Într-o hîrtie, mama îmi înfășurase separat

o monedă pe care trebuia s-o dau servitorilor din casa ospitalieră în care voi fi găzduit. La drept vorbind, era prima ocazie în care o asemenea prevedere părea necesară, dar mama nu lăsa niciodată să-i scape ceva din vedere. Cu toate acestea am rămas surprins ; m-am simțit foarte stînjenit și emoționat și, în timp ce coboram treptele, din ochi îmi curgeau lacrimi ciudate pe care a trebuit să le șterg după ce-am ieșit pe poartă, înainte de a porni pe stradă, spre a mă alătura cetelor voioase. Veselia generală ar fi găsit în sufletul meu, mișcat de grija afectuoasă a mamei, un teren mai receptiv dacă n-aș fi simțit talerul din buzunar ca o piatră pe inimă. Totuși, în clipa cînd ne-am adunat cu toții, cînd au răsunat comenzile, cînd ne-am încolonat și am pornit la drum, gîndurile mele apăsătoare au fost împrăștiate cu hotărîre. Cum eram în avangardă, pășeam acum pe crestele libere, sub cerul răcoros de dimineață, în timp ce convoiul lung, strălucitor și răsunînd de cîntece, înainta cu steagul în vînt, la picioarele mele ; atunci am uitat totul și am trăit doar clipele prezente care, asemenea unor perle, cădeau una după alta din șiragul sclipitor al viitoarei așteptări. Viața noastră de avangardă era veselă. Un războinic bătrîn, încărunțit în slujba străinilor, și care acum nu mai era folosit decît pentru a ne învăța meseria pe noi, bobocii, ne învăța o mulțime de năzbîtii și accepta să-l asaltăm cu toții, întinzîndu-i fiecare plosca de vin să bea, lucru pe care-l făcea criticînd cu asprime conținutul ei. Eram mîndri că n-aveam printre noi pe nici unul dintre profesorii care însoțeau coloana cea mare și ascultam cu evlavie aventurile de război povestite de bătrîna cătană.

La prînz coloana făcu popas într-o vale îngustă, însorită și pustie ; în pămîntul necultivat creșteau numeroși stejari solitari, în jurul cărora se instalaseră băieții. Noi însă, cei din avangardă, eram cocoțați pe un vîrf de munte și priveam satisfăcuți mulțimea veselă de la picioarele noastre. Ne liniștisem și contemplam ziua calmă și luminoasă ; bătrînul plutonier se întinsese bine dispus pe jos și, clipind din ochi, privea spre zarea liniștită, dincolo de torente și de lacuri albastre. Cu toate

că nu ne pricepeam încă să vorbim despre frumusețea peisajului, și poate că unii n-au izbutit să facă așa ceva niciodată, simțeam cu toții natura în toată plinătatea ei, cu atît mai mult cu cît alaiul nostru voios alcătuia o demnă ornamentație a peisajului, acționînd noi înșine în cadrul lui, fiind scutiți astfel de nostalgia sentimentală a admiratorilor inactivi ai naturii. Abia mai tîrziu am aflat și am recunoscut că sufletul, care savurează în lene și singurătate frumusețea naturii măreție, își pierde vlaga și se mistuie fără să se satură. În schimb e hrănit și îmbărbătat de forța și de frumusețea ei cînd prin înfățișarea noastră exterioară sîntem și însemnăm și noi ceva pentru ea. Totuși, chiar și atunci ne pare uneori, tăcută cum e, prea puternică ; în locul unde nu vuiește nici o apă, unde nu se vede trecînd nici un nor, ne place să aprindem un foc pentru a stîrni mișcare, pentru a o vedea respirînd măcar o clipă. Prin urmare, am strîns și noi niște cetină de brad și am făcut foc ; jarul roșu ardea cu un zgomot atît de liniștit și de plăcut, încît și călăuza noastră, bătrînul acela cărunt și aspru, privea satisfăcut, în timp ce pentru grosul armatei, care se mai afla în vale, fumul albastru era o dovadă a prezenței noastre. Cu toată arșița soarelui de amiază, ne bucuram de văpaia mare a focului, astfel că l-am stins cu părere de rău la plecare. Tare am fi avut chef să tragem cîteva focuri de armă în văzduhul liniștit, numai că așa ceva era strict interzis ; un băiat își și încărcase arma, dar fu nevoit să scoată din ea cartușul după toate regulile artei, deși el se execută cu aceeași greutate cu care un guraliv păstrează un secret.

În lumina amurgului am zărit în sfîrșit, în fața noastră, orașul prieten, din ale cărui porți străvechi, împodobite cu flori și ramuri verzi, veneau în întîmpinarea noastră tineri cu un echipament asemănător cu al nostru, înconjurați de părinții și de surorile lor, cu toții dornici să vadă și însuflețiți de sentimente prietenești. Artileria lor trase un număr de focuri în cinstea noastră ; priveam cu ochi critici la micii artiliști care se mlădiau mereu cu aceeași grațioasă unduire lîngă gura tunurilor, cînd fitilul se apropia de praful de pușcă, și

care după băuturi mînuiau, cu aceleași mișcări de marionete, peria de curățat țeava, cum se obișnuia și la noi. Ceea ce stîrnea mai ales gelozia noastră erau frumoasele arme cu percuție ale camarazilor noștri, dat fiind că noi aveam numai puști vechi cu cremene, care-și permiteau din cînd în cînd să nu ia foc. Guvernul acestui canton era pasionat după tot ce era de bună calitate și avea faima că, uneori, făcea cheltuieli mai mari decît s-ar fi cuvenit pentru niște gospodari buni și chibzuiți; iată de ce procurase tineretului școlar arme noi din acelea care, pe atunci, erau prevăzute pentru utilarea unor state militare mai mari. Prin urmare, în vreme ce prietenii noștri ne explicau cu multă satisfacție că la ei se renunțase la comanda „pulbere în tigăiță", în timpul încărcării, însoțitorii noștri adulți dezaprobau pe șoptite asemenea cheltuieli. Acum însă eram obosiți și am acceptat cu plăcere invitațiile familiilor care se certau cu atîta aprindere ca să ne găzduiască, încît am dispărut cu toții în brațele lor deschise cu repeziciunea cu care dispare o aversă trecătoare în pămîntul încins și însetat. Așa se face că ne-am pomenit izolați unii de alții și că am ajuns, grație ospitalității diverselor gospodării, obiectul unei bunăvoințe sărbătorești. Drept răsplată pentru această ospitalitate, ne-am dus la culcare ca în țară dușmană, fără să ne despărțim de micile noastre flinte, pe care le-am rezemat lîngă niște uriașe paturi de oaspeți a căror ascensiune am făcut-o recurgînd la toată arta noastră de buni gimnaști.

Sărbătoarea din ziua următoare a împlinit toate așteptările. În ambele tabere emulația a determinat o egală perfecție în executarea exercițiilor, iar față de puștile cu percuție ale rivalilor noștri, noi am avut un alt atu. Artileria lor, obișnuită să folosească numai proiectile oarbe, habar n-avea de ghiulele, în schimb a noastră trăgea cu atîta îndemînare la țintă, încît zicala obișnuită în asemenea ocazii că „cei mici fac treabă mai bună decît cei mari", nu era de data asta absolut neîntemeiată, și vecinii noștri contemplau uimiți precizia tunurilor.

O masă mare și sărbătorească, la care au luat parte cîteva mii de tineri și vîrstnici, ne-a fost servită la iarbă verde. Prietenii iubiți ai tineretului au rostit toasturi, folosind un ton foarte potrivit, fiindcă nu ne-au adresat cuvinte seci sau prost alese pentru vîrsta noastră, ci au abordat un gen glumeț de veselie nevinovată, și-au uitat vîrsta, fără să facă pe copiii, și ne-au dat o lecție cu atît mai eficace despre felul în care bucuria poate fi gustată cu ajutorul glumei. Apoi un șir de fete drăguțe trecu pe lîngă noi și, ieșind pe poartă, se îndreptă spre o pajiște cosită ; începură să cînte și ne invitară la joc și la dans. Toate fetele erau îmbrăcate în alb și roșu și, în plină înflorire, se desfășurară în fața noastră, de la fetițele cu capul plin de cîrlionți pînă la fetele de măritat ; printre ghirlandele imense apărea cîte un chip frumos de femeie matură ca să supravegheze gingașele copile și s-o șteargă spre pajiște cu primul prilej, cu o vioiciune mai tinerească decît și-ar fi îngăduit să arate în celelalte zile. Cît despre bărbați, pîndiseră și ei ocazia de a împărtăși plăcerea copiilor, apucînd s-o și pecetluiască cu cîteva sticle ! Ceata noastră de voinici se apropie în rînduri strînse de fetele care șușoteau între ele, fără ca cineva să dorească a fi cel dintîi ; rigiditatea dădea chipurilor noastre o înfățișare aproape dușmănoasă și mohorîtă, în timp ce mănușile albe împrăștiau în jur o lumină puternică și strălucitoare. Dar iată că o mare parte din mănuși s-a dovedit a fi de prisos, dat fiind că în această împrejurare ne-am pomenit împărțiți în două grupuri distincte : dintr-unul făceau parte băieții care aveau surori mai mari, iar din celălalt băieții care erau lipsiți de această fericire. Primii se arătară dansatori plini de grație, remarcați numaidecît și foarte căutați, în timp ce ultimii se poticniră pe pajiște ca niște urși greoi și, după cîteva încercări nereușite, ieșiră din rînduri pentru a se întîlni la mesele băutorilor. Aici, noi ceilalți, cîntam vitejește și ne trăiam viața sălbatic, ca soldații, manifestîndu-ne ca niște războinici înverșunați și dușmani ai femeilor, încercînd să ne asigurăm reciproc că fetele aruncau totuși ocheade repetate spre activitatea noastră bărbătească. Cheful însemna pentru noi mai ales o modestă imitație

a purtării bătrînilor, dar nu izbutea să învingă aversiunea firească față de exagerare, aversiune care se menține încă la această vîrstă ; totuși, micile noastre pasiuni se puteau dezlănțui în voie. În locurile acestea, cultura viței-de-vie era mai răspîndită decît pe la noi și rodul ei mai nobil, astfel că veselia tinerilor noștri vecini avea o nuanță mai accentuată decît a noastră, ei suportînd mai ușor un pahar de vin și justificîndu-și din plin faima. Prin urmare, trebuia să ne evidențiem și, în ce mă privește, nu mi-am precupețit eforturile în acest scop ; aveam punga plină, ceea ce-mi dădea o siguranță și o libertate în mișcări care impuseră îndată un anumit respect celor din jur. Am străbătut braț la braț orașul și împrejurimile lui ; timpul frumos, bucuria, totul mă stîrnea și mă îndemna să fiu vorbăreț, îndrăzneț, obraznic și sigur de mine ; nu mai eram băiatul liniștit, prostuț și retras de obicei, ci am devenit dintr-o dată zgomotos, am început să dau tonul, să mă remarc prin observații îndrăznețe și prin feste ingenioase, astfel că ceilalți purtători de cuvînt, care pînă atunci dăduseră puțină importanță persoanei mele, m-au admis imediat printre ei și au început să mă dingușească. Calitatea de străin și scena de acțiune cu totul nouă au sporit verva. N-aș putea spune prin ce excelam mai mult : prin limbuție, prin entuziasmul bucuriei sau printr-o vanitate proaspăt trezită ; pe scurt, pluteam într-o fericire cu totul nouă, care crescu și mai mult în ziua a treia, în clipa plecării spre casă, cînd mulțumirea neumbrită, precum și ordinea și ținuta noastră mai libere, prilejuiră alte scene vesele.

Cînd, odată cu apusul soarelui, am intrat în casa mamei, plin de praf și ars de soare, cu o rămurică de brad prinsă de capelă, cu gura flintei și cu propria mea gură înnegrite de fum, nu mai semănam cu cel de la plecare ; intrasem în relații cu cei mai îndrăzneți dintre căpeteniile universului nostru școlăresc, avusesem cu ei conciliabule și ne înțelesesem să ne vedem mai departe de treburi așa cum le începusem. Trebuia în special să-i împiedicăm pe acei dănțuitori sclivisiți și mulieratici, cum ziceam noi că sînt, să ne pună în umbră față de frumusețile locale ; voiam deci să opunem manierelor lor ele-

gante un aspect milităros și aspru și să facem totul pentru a ne dobîndi un renume serios. Plin de altfel de idei și de bucuriile trăite, pe care le epuizasem într-o măsură mai mică decît mă epuizaseră ele pe mine, eram într-o dispoziție excelentă și, odată ajuns acasă, am început să povestesc zgomotos și cu înfumurare cele întîmplate, pînă ce, în urma unor magice avertismente ale mamei, m-am liniștit și m-am dus în sfîrșit să mă culc.

Capitolul paisprezece

LĂUDĂROS, PLIN DE DATORII ŞI FILISTIN PRINTRE COPII

Noii mei prieteni nu mi-au lăsat timp să mă dezmeticesc din rătăcire ; chiar a doua zi, cînd am apărut în chip de personalitate în cea mai bună societate din oraşul nostru, toate amintirile s-au redeşteptat ; ecourile sărbătorii mi-au dat prilejul să plasez şi restul numerarului primind în schimb noi lauri. Pentru una din duminicile următoare era hotărîtă o mare excursie, care trebuia să constituie o nouă demonstraţie împotriva băieţilor cu maniere elegante. În nesocotinţa mea, nu m-am întrebat de unde voi lua banii de care aveam nevoie şi nu mi-am întocmit nici un plan, dar cînd a sosit momentul, am băgat iar mîna în sertar, fără să simt altceva decît o nevoie imperioasă şi un fel de hotărîre sumbră de a proceda astfel pentru ultima oară.

Aşa au mers lucrurile în tot timpul acelei scurte veri. Capriciul, care fusese punctul de pornire pentru toate cele întîmplate, trecuse de mult, toată lumea reintrase în viaţa de toate zilele ; cumpătarea şi modestia ar fi pus din nou stăpînire şi pe mine dacă ultimele evenimente nu mi-ar fi stîrnit o nouă pasiune, aceea de a cheltui fără socoteală, de a risipi de dragul risipei. În fiecare clipă eram atras de micile minunăţii pe care copiii la vîrsta asta jinduiesc să le cumpere, astfel că băgam mereu mîna în buzunar să scot bani. Obiecte pe care de obicei băieţii le schimbă între ei, eu le cumpăram cu bani peşin ; dădeam bani copiilor, cerşetorilor şi făceam daruri băieţilor care-mi alcătuiau suita şi care profitau de orbirea mea cît puteau. Căci era o adevărată orbire. Nici măcar nu mă gîndeam că povestea asta se va sfîrşi totuşi într-o bună zi ; niciodată nu deschideam de tot caseta şi nu mă uitam la bani, ci strecuram doar mîna

sub capac ca să scot o monedă și nici nu încercam să socotesc cît anume risipisem pînă atunci. Nu mă temeam că voi fi descoperit ; la școală și la lecții nu-mi mergea mai rău ca înainte, ba poate chiar mai bine, pentru că n-aveam dorințe nesatisfăcute, care să-mi fi prilejuit momente de visătoare trîndăvie, iar deplina libertate de a cheltui bani se manifesta și la lecții prin iuțeală și siguranță. În afară de asta, simțeam o nevoie nelămurită ca, prin îndeplinirea tuturor celorlalte obligații ale mele, să compensez într-un fel nenorocirea invizibilă ce se aduna deasupra capului meu.

În ciuda tuturor acestor împrejurări, m-am aflat în cursul acestei veri într-o situație penibilă, a cărei amintire contopindu-se cu amintirea cerului albastru, a soarelui strălucitor, a cîrciumioarelor liniștite din pădure, unde ne tupilam ca să facem chefuri tainice, trezește în sufletul meu un simțămînt ciudat. Colegii mei trebuie să fi observat de mult că nu era lucru curat cu banii mei, dar se fereau cu grijă să-și exprime vreo bănuială sau să-mi pună vreo întrebare cît de voalată, lăsînd mai curînd impresia că consideră totul de la sine înțeles și ajutîndu-mă tacit să-mi schimb monezile de argint cu luciu suspect, fără să ceară explicații. În clipa cînd epoca de splendoare luă sfîrșit, îmi întoarseră spatele, devenind seci și impasibili, întocmai ca oamenii de afaceri care-și însușesc cu toată seninătatea cîștigurile unor indivizi incorecți, fără să cerceteze proveniența lor. Această purtare, pe care o prevăzusem, mă durea cu atît mai mult cu cît băgasem de seamă că atitudinea lor față de mine era ciudat de rezervată și că se încălzeau doar cînd puneam la bătaie încă o monedă, deși mi se părea că după aceea vorbesc despre mine. Dar în timp ce această obișnuită atitudine josnică a majorității nu mă determinase să mă rup cu violență și cu patimă de ei, egoismul puternic al unuia singur, precum și ura căreia-i dăduse naștere, aveau să-mi producă necazuri și suferințe rareori cunoscute la această vîrstă. Băiatul cu pricina era scund, avea trăsături mici și regulate și toată fața acoperită cu pistrui. Raționa cu precocitate, era silitor și conștiincios la învățătură, se străduia să se exprime față de oamenii mai în

vîrstă şi mai ales faţă de femei în cuvinte chibzuite şi bine alese şi trecea drept un băiat cumsecade şi de nădejde. Se pricepea cam la toate, fiindcă era atent şi tenace, şi cînd se apuca de o treabă se achita de ea într-un mod demn de invidiat. Meierlein — aşa se numea flăcăul nostru — n-avea nici un talent deosebit ; în foarte variatele lucruri pe care le făcea, nu trăda nici o originalitate, mulţumindu-se doar să ducă la bun sfîrşit tot ce-şi punea în gînd şi fiind însufleţit de o permanentă nevoie de a-şi însuşi tot ce se putea însuşi. Aşa se face că dovedea o egală măiestrie cînd era vorba să execute fără greş un cartonaj, să sară peste un şanţ, să bată mingea, sau să nimerească cu o pietricică într-un loc anume pe un zid — toate aceste rezultate fiind cucerite graţie unor exerciţii treptate şi continue ; caietele lui de şcoală erau corecte şi se prezentau în cea mai perfectă ordine, avea un scris mărunt şi frumos, pricepîndu-se să rotunjească mai ales cifrele cărora le dădea un aspect deosebit de plăcut. Dar cel mai mare talent al lui consta într-o anumită capacitate de a introduce totul în discuţii inteligente, de a-şi face relaţii şi de a-şi lua un aer plin de subînţelesuri, pentru a da o explicaţie sau a emite presupuneri mai presus de vîrsta noastră. Pe lîngă asta, era totdeauna un camarad de nădejde, plăcut, căutat de toţi şi folositor. Nu se lua cu nimeni la harţă, ci-i combătea cu îndîrjire pe certăreţi şi era cu atît mai respectat cu cît rămînea totdeauna cu prudenţă de partea celor care aveau dreptate, fie că era reală sau simulată.

Deşi eram cu un an şi jumătate mai mic decît el, se apropiase mai mult de mine decît de ceilalţi băieţi, aşa că eram foarte buni prieteni şi ne petreceam împreună orice clipă liberă. Mă completa de minune, ceea ce-mi plăcea nespus. Tot ce făceam eu tindea spre fantastic, spre mişcare şi culoare ; Meierlein însă, atent şi precis în tot ce însemna muncă mecanică, dădea proiectelor mele, abia schiţate, un scop şi o ordine. Faţă de secretul meu, dădu dovadă de aceeaşi prudenţă ca şi ceilalţi băieţi, deşi pentru atenţia şi inteligenţa lui putea fi mai puţin decît pentru oricine un secret ; spre deosebire însă de alţii, nu lăsă nici în treacăt să se vadă că înţelege

ceva, străduindu-se mai curînd să mă împiedice să fac cheltuieli uşuratice şi canalizîndu-mi prin sfaturi înţelepte dorinţele spre lucruri care păreau utile şi recomandabile, ceea ce dădea o aparenţă de soliditate relaţiilor mele cu el. Dar mai mult încă decît ceilalţi băieţi, Meierlein era preocupat de propria lui persoană, şi fiindcă nu se mulţumea cu generozitatea mea directă, introduse obiceiul împrumuturilor între noi doi, adunîndu-şi o mică sumă din banii mei. Din suma aceasta îmi acorda, cînd se întîmpla să nu pot recurge momentan la casetă, mici avansuri pe care le cheltuiam în comun şi pe care le însemna într-un carneţel frumos, scriind pompos în capul paginilor lui cuvintele : *debit* şi *credit*. Pe lîngă asta, se pricepu să-mi vîndă numeroase fleacuri copilăreşti, al căror cost îl nota sîrguincios în registru. Îşi valorifică de asemenea şi îndemînarea cu care ştia să execute cele mai diferite lucruri. Era demonul meu îndatoritor, care putea orice şi se apuca de orice doream, dar trecea în registrul meu de datornic fiecare serviciu ce-mi făcea exprimat în mici sume de bani. Cînd făceam vreo plimbare mă îndemna mereu să-i pun îndemînarea la încercare.

— Să nimeresc cu piatra asta frunza de colo ? întreba el şi eu îi răspundeam :

— N-ai să poţi !

— Îmi dai un gologan dacă pot ?

— Da ! şi Meierlein nimerea, după care propunea un exerciţiu mai complicat, executîndu-l de trei ori la rînd şi în aceleaşi condiţiuni, fără să greşească. Apoi scria suma exactă în registru, caligrafiind adorabil cifrele cele mai drăgălaşe, ceea ce-mi făcea atîta plăcere încît izbucneam într-un rîs sonor. El afirma însă cu seriozitate că nu era nimic de rîs şi-mi amintea că odată şi odată va trebui să achit toată socoteala, că registrul lui avea o importanţă reală şi că era valabil în ochii oricărui om de afaceri ! După aceea mă provoca din nou la numeroase rămăşaguri, bunăoară, pe care anume par se va aşeza cutare pasăre, cît de mult se vor apleca crengile unui copac bătut de vînt, care talaz va izbi cu mai multă putere

malul lacului, al cincilea sau al şaselea ? Dacă se întîmpla să cîştig şi eu uneori la acest joc, trecea cu o expresie de importanţă întipărită pe faţă la pagina *debit* din registru, o cifră anemică, a cărei izolare îi sublinia atît de mult prezenţa, încît constituia un nou prilej de rîs pentru mine, deşi pentru el era dimpotrivă o ocazie pentru fraze pline de gravitate. Se silea din răsputeri să mă convingă că datoriile sînt o chestiune de onoare, şi într-o zi, spre sfîrşitul verii, îmi anunţă surprinzătoarea veste că „încheiase socotelile". Îmi arătă o cifră rotundă de cîţiva guldeni, pe lîngă nişte bănuţi şi gologani, remarcînd totodată că ar fi cazul să mă gîndesc să-i achit suma, fiindcă dorea să-şi cumpere o carte frumoasă din economiile realizate. Totuşi nu mai aduse vorba despre asta în următoarele două săptămîni deşi, între timp, făcu o nouă socoteală, pe care o încheie cu şi mai multă seriozitate, adoptînd totodată şi o comportare ciudată. Nu era duşmănos, dar veselia şi sinceritatea de altădată dispăruseră din relaţiile noastre. Am fost cuprins de o mare descurajare, care părea să nu-l supere cîtuşi de puţin pe Meierlein, ba chiar luă şi el un ton elegiac, oarecum asemănător cu cel pe care trebuie să-l fi avut Avraam faţă de fiul său Isaac în timp ce făceau drumul presupus a fi ultimul. După o vreme îşi repetă somaţia, de data asta cu hotărîre, pe un ton lipsit de ostilitate, dar avînd o notă de tristeţe şi de gravitate părintească. Atunci m-am speriat de-a binelea şi, cu inima crispată, i-am promis că voi aranja lucrurile. Totuşi nu mă încumetam să iau bani din casetă, ba chiar mi-a pierit curajul să sustrag în continuare micile sume curente. Acum îmi dădeam perfect de bine seama de situaţia în care mă aflam ; mă învîrteam amărît încoace şi încolo şi nu îndrăzneam să mă gîndesc la ceea ce avea să se întîmple. Mă simţeam într-o dependenţă înfricoşătoare faţă de prietenul meu ; prezenţa lui mă apăsa, dar absenţa mă chinuia, pentru că mă simţeam mereu atras spre el, dornic să nu fiu singur, şi poate să găsesc o ocazie de a-i mărturisi totul, de a cere un sfat şi o mîngîiere de la inteligenţa şi agerimea lui. El se ferea grozav să-mi

dea o astfel de ocazie ; se purta tot mai măsurat și, în cele din urmă, se retrase cu totul, apropiindu-se de mine numai pentru a-și repeta cererile în cuvinte puține, aproape dușmănoase. Bănuia probabil că eram în pragul unei crize și grija lui era ca, înainte de izbucnirea ei, să-și pună la adăpost mica comoară adunată într-un timp atît de îndelungat și cu atîta grijă. Și avea dreptate. Cam în perioada aceea un cunoscut o înștiință în sfîrșit pe mama, atrăgîndu-i atenția asupra mea, astfel că află și ea de toate matrapazlîcurile pe care le făceam în afara casei. De ele erau probabil vinovați și ceilalți colegi care îmi întorseseră spatele încă dinainte, din clipa cînd începusem să mă las pradă descurajării.

Într-o zi, în timp ce stăteam la fereastră, căutînd cu privirea pe acoperișurile însorite, în munți și pe cer, oaze de liniște, pentru a încerca să uit odaia aceea plină de reproșuri, mama mă chemă cu o voce schimbată ; m-am întors și am văzut-o în picioare, lîngă masa pe care se afla deschisă caseta : pe fundul ei zăceau două-trei monede de argint.

Mama mă țintui cu priviri aspre și îngrijorate, apoi spuse :

— Uită-te în casetă !

M-am uitat cu un singur ochi și am văzut din nou, după multă vreme, interiorul atît de bine cunoscut al lădiței prădate, care se căsca spre mine plină de reproșuri.

— Prin urmare, continuă mama, ce mi-a fost dat să aud e adevărat. Acum se confirmă că, deși am crezut orbește că am un copil liniștit și cuminte, încrederea mea a fost cumplit înșelată.

Amuțisem și țineam privirea ațintită într-un colț ; sentimentul nenorocirii și al distrugerii clocotea în mine cu violență, așa cum se întîmplă numai într-o viață lungă și plină de complicații ; dar chiar în clipa aceea norul cel negru fu spintecat de scînteia îmbucurătoare a împăcării și a ușurării. Faptul că mama era lămurită acum asupra situației mele, care nu mai prezenta nici un secret, alunga coșmarul care mă apăsase ; privirea ei severă îmi făcea bine și-mi destrăma chinul ; în clipa aceea am

simțit o dragoste nețărmurită pentru ea, dragoste care străbătea ca o rază de lumină prin mihnirea mea adîncă, transformînd-o aproape într-o biruință fericită, deși tristețea și asprimea mamei rămîneau aceleași. Pentru că fărădelegea mea o lovise în punctul sensibil, în nervul ei vital, ca să zic așa, — adică pe de-o-parte în încrederea carbă, copilărească bazată pe corectitudinea ei aproape religioasă și pe de altă parte în spiritul ei de economie, care însemna tot o religie și o neclintită problemă vitală. Vederea banilor nu-i pricinuia nici o bucurie ; nu-și verifica niciodată numerarul, dar fiecare gulden reprezenta pentru ea aproape un smbol sacru al destinului, în clipa cînd îl lua ca să-l preschimbe în lucruri de necesitate vitală. Iată de ce, spaima care o cuprinsese era mai mare decît dacă aș fi comis o altă faptă. Ca și cum ar fi încercat să se convingă cu forța că lucrurile stau altfel, își rosti învinuirile cu glas limpede și măsurat, apoi mă întrebă de cîteva ori :

— E adevărat ? Mărturisește !

La care am răspuns printr-un scurt „da" și am început să plîng, fără să fac însă mult zgomot ; căci acum mă simțeam pe deplin eliberat și aproape mulțumit.

Puternic zguduită, mama se plimbă în sus și în jos, apoi spuse :

— Nu știu ce are să se întîmple dacă n-ai să vrei să te îndrepți o dată pentru totdeauna ! Spunînd aceasta, vîrî caseta în birou și lăsă cheia la locul obișnuit.

— Vezi, spuse ea, nu sînt convinsă că după ce-ai fi cheltuit cele cîteva monezi care-ți aparțin, n-ai fi pus mîna și pe banii pe care-i economisesc eu cu atîta greutate. Da, așa ceva s-ar fi putut întîmpla ; totuși nu sînt în stare să-mi ascund economiile de tine. De aceea las cheia la locul ei, ca și pînă acum, și sper că te vei îndrepta din proprie inițiativă, pentru că altminteri totul ar fi degeaba și n-ar mai avea nici o importanță dacă am fi nenorociți amîndoi ceva mai devreme sau ceva mai tîrziu !

Eram tocmai la începutul unei săptămîni de vacanță ; am rămas de bună voie acasă și am cutreierat toate un-

gherele locuinței noastre, găsind iar pacea și liniștea de odinioară. Eram foarte trist și tăcut, mai ales că mama își păstra aerul de gravitate și umbla încoace și încolo, fără să stea de vorbă deschis cu mine. Cel mai trist era în timpul meselor, cînd ne așezam în fața măsuței și nu îndrăzneam sau nu doream să spun nimic, pentru că aveam nevoie chiar eu de această tristețe, ba chiar mă complăceam în ea, în vreme ce mama stătea îngîndurată, înăbușindu-și din cînd în cînd cîte un oftat.

Capitolul cincisprezece

PACE ŞI LINIŞTE.
PRIMUL DUŞMAN ŞI PRĂBUŞIREA LUI

Prin urmare am rămas în casă fără să simt cea mai mică dorinţă de a ieşi afară la colegii mei. Cel mult mă uitam cîteodată pe fereastră, să văd ce se petrece pe stradă, dar mă trăgeam repede înapoi, de parcă trecutul sinistru ar fi urcat spre mine. Printre ruinele şi reminiscenţele prosperităţii mele trecute se afla o cutie mare de culori, care avea vopsele bune şi nu pietricelele acelea tari care se dădeau de obicei băieţilor în chip de culori. Ştiam dinainte de la Meierlein că nu trebuia să scobesc direct cu pensula plăcuţele, ci să le frec într-o godetă cu apă. Obţineam o vopsea plină, grasă, cu care am început să fac încercări, învăţîndu-mă să combin culorile între ele. Am descoperit în special că din combinaţia de galben cu albastru se obţin cele mai diferite nuanţe de verde, fapt care m-a bucurat foarte mult, după care am dat peste violet şi brun. Admirasem de mult un peisaj vechi în ulei, care atîrna pe peretele nostru şi care reprezenta înserarea ; cerul, mai cu seamă trecerea imperceptibilă a galbenului în albastru, şi blîndeţea lui calmă mă captivau, aşa cum mă captiva şi frunzişul, care mi se părea incomparabil. Deşi tabloul era mediocru, mi se părea o operă demnă de admiraţie, pentru că înfăţişa, fără un scop anume, dar cu o anumită tehnică, o natură cunoscută mie. Stăteam ore întregi pe un scaun în faţa tabloului şi privirea mea se pierdea pe suprafaţa fără hotare a cerului şi în nesfîrşitul vălmăşag al frunzişului pomilor. Şi n-a fost o dovadă de mare modestie din partea mea că am hotărît deodată să-l copiez cu acuarelele mele. L-am aşezat pe masă, am întins pe o scîndură o coală de hîrtie şi m-am înconjurat de tot felul de farfurii şi farfurioare, dat fiind că cioburi nu existau în casa noastră.

Mi-am petrecut astfel cîteva zile, trudind din greu cu această treabă, fericit însă că făceam o muncă atît de importantă și care avea să dureze multă vreme : din zori și pînă în amurg nu mă ocupam de nimic altceva, abia îmi găseam timp să mănînc. Pacea, care respira din tabloul acela plin de bune intenții, cuprinsese și sufletul meu și probabil că de pe chipul meu se reflecta pe al mamei, care ședea lîngă fereastră și cosea. Mai puțin decît distanța dintre original și natură, pe mine mă supăra abisul fără fund dintre lucrarea mea și modelul pe care-l copiam. Era o mîzgăleală fără formă, confuză, din care lipsa desăvîrșită a oricărui contur se îmbina perfect cu incapacitatea de a stăpîni materialele. Totuși, chiar astăzi, dacă se compară de la mare distanță ceea ce făcusem eu cu tabloul în ulei, impresia generală poate să pară oarecum asemănătoare. Pe scurt, eram mulțumit de ce făceam, uitam de mine și uneori începeam să cînt ca înainte, dar mă speriam cînd îmi dădeam seama și amuțeam din nou. Totuși, uitam din ce în ce mai des de mine și fredonam mereu ; ca ghioceii, cînd răsar primăvara, răsuna cîte un cuvînt blînd al mamei, astfel că, după ce am terminat peisajul, m-am trezit din nou vrednic de toate onorurile și bucurîndu-mă iar de încrederea ei. Tocmai desprinsesem coala de pe scîndură, cînd cineva ciocăni la ușă și Meierlein intră cu un aer solemn. Își lăsă șapca pe un scaun, își scoase carnețelul, își drese glasul și ținu o adevărată cuvîntare în care, în termeni politicoși, aduse plîngere împotriva mea, rugînd-o pe doamna Lee să achite obligațiile ce-mi luasem, deoarece ar regreta profund neplăcerile ce s-ar produce în caz contrar. Zicînd acestea, mucosul îi înmînă nelipsitul lui registru și o rugă să binevoiască să-l cerceteze. Mama îl privi cu ochi mari, se uită la mine, apoi la carnețel și întrebă :

— Asta ce mai e ? Parcurse cu privirea șirurile ordonate de socoteli și spuse : Va să zică ai mai făcut și datorii ? Din ce în ce mai frumos ! Ați lucrat în stil mare !, în timp ce Meierlein repeta fără încetare :

— Totul e în perfectă ordine, doamnă Lee ! La ultima sumă, trecută după socoteala principală, sînt totuși dispus să renunț, în cazul că mi-o achitați pe cealaltă.

Mama rise enervată și exclamă :

— Vai de mine ! Va să zică așa ? Ia să stau eu mai întîi de vorbă cu părinții tăi, domnule portărel ! Dar cum ai ajuns la aceste datorii atît de drăgălașe ?

Băiatul făcu un pas înainte și spuse :

— Dați-mi voie, totul a fost foarte corect !

De data asta, mama mi se adresă cu asprime mie, care rămăsesem înmărmurit și sfîșiat de noi chinuri :

— Îi datorezi acești bani ? Cum s-a întîmplat ? Vorbește !

Încurcat, am bîlbîit un „da" și am dat cîteva amănunte privitoare la natura datoriilor. Asta i-a fost de ajuns mamei ca să-l dea afară din casă, cu registrul lui cu tot pe Meierlein, care ieși cu obrăznicie, aruncîndu-mi o căutătură amenințătoare. Apoi mama îmi ceru amănunte în legătură cu modul în care se desfășuraseră lucrurile și se înfurie grozav ; căci ceea ce o ferise mai ales de orice bănuială privitoare la ticăloșiile mele fusese înfățișarea onestă a lui Meierlein. Ceva mai tîrziu, găsi prilejul să analizeze mai în amănunt evenimentele petrecute și mă mustră energic, fără să ia însă tonul unei judecătoare aspre, care osîndește, ci păstrînd un ton de mamă și de prietenă, care a și iertat cele întîmplate. Și totul era acum în ordine.

Dar nu chiar totul. Căci ducîndu-mă după aceea iar la școală, am remarcat cîțiva elevi, adunați în jurul lui Meierlein, care-și apropiaseră capetele și mă priveau batjocoritor. Asta nu era semn bun și, după prima oră de curs, pe care ne-a predat-o chiar directorul școlii, creditorul meu, cu carnețelul în mînă, s-a apropiat respectuos de el și în cuvinte bine alese s-a plîns iar de mine. Toată clasa asculta cu încordare, în timp ce eu stăteam ca pe tăciuni aprinși. Directorul l-a întrerupt, a citit caietul și a început să-mi ia un interogatoriu, pe care Meierlein încerca să-l dirijeze. Dar directorul i-a spus să tacă și m-a invitat să vorbesc. Am dat cîteva informații chinuite și aș fi vrut din suflet să trec totul sub tăcere, dar directorul a exclamat deodată :

— Destul ! Sînteţi amîndoi nişte secături şi o să vă primiţi pedeapsa ! Spunînd acestea, luă catalogul şi puse fiecăruia dintre noi cîte o notă proastă.

Surprins, Meierlein spuse :

— Dar, domnule director...

— Taci ! exclamă acesta şi, apucînd carneţelul acela funest, îl rupse în mii de bucăţele.

— Dacă mai aud un cuvînt despre treaba asta, sau dacă se mai repetă vreodată ceva asemănător, o să rămîneţi amîndoi la arest şi am să vă pedepsesc ca pe nişte şarlatani primejdioşi ! Cară-te !

În ora următoare i-am scris adversarului meu un bilet, asigurîndu-l că-mi voi plăti datoria pînă la ultimul ban şi că-i puneam la dispoziţie fiecare gologan pe care am să-l pot economisi de-acum încolo. Am împăturit biletul, i l-am trimis pe sub bancă şi am primit răspunsul : „Sau totul imediat, sau nimic !" La sfîrşiul orelor, după ce profesorul ieşi din clasă, demonul acela, înconjurat de o mulţime de curioşi, se postă în faţa uşii şi cînd să ies eu, îmi tăie drumul spunînd :

— Uite hoţul ! Cît a fost vara de lungă a furat, iar pe mine m-a înşelat cu cinci guldeni şi treizeci de creiţari ! S-o ştiţi cu toţii ! El e !

— Halal pungaş e Heinrich cel verde ! răsunară mai multe voci, dar eu am strigat cu aprindere :

— Ba tu eşti hoţ şi mincinos !

Glasul meu a fost acoperit însă de celelalte ; cinci-şase băieţi răi, veşnic în căutarea unei victime de care să-şi bată joc, se strînseră în jurul lui Meierlein şi mă urmăriră cu vorbe de ocară pînă acasă. Din ziua aceea, scene de acest fel se repetară mereu ; Meierlein îşi adună nişte aliaţi, şi oriunde mă duceam auzeam pe cineva strigînd în urma mea. Acum nu mai eram înfumurat, redevenisem stîngaci şi netot, ceea ce stîrni maliţia asupritorilor mei şi le înteţi zeflemelele ; în cele din urmă se lăsară păgubaşi. Erau cu toţii nişte pramatii care-şi mai făcuseră pînă atunci de cap sau care aşteptau doar să le vină apa la moară. Suspect era faptul că, în ciuda firii sale chibzuite şi silitoare, Meierlein nu lega prietenie

cu băieți la fel de înzestrați ca el, ci era văzut totdeauna în societatea unor vlăjgani neserioși, răutăcioși și nătărăi, ca mine sau ca alții. Între timp, băieții cuminți și fără năravuri, care erau de aceeași vîrstă cu noi, începură să se împotrivească intențiilor celorlalți de a mă persecuta și-mi luară în repetate rînduri apărarea, fără să manifeste nici dispreț, nici dușmănie ; în felul acesta am ajuns să-i îndrăgesc pe mulți dintre cei pe care înainte nici nu-i băgam în seamă. Pînă la urmă, Meierlein rămase cam izolat în ura ce-mi nutrea, dar tocmai din acest motiv ea crescu și ajunse feroce pe măsură ce în mine se stingea speranța unei împăcări. Cînd ne întîlneam, încercam să mă uit în altă parte și treceam în tăcere pe lîngă el, în timp ce, dacă eram singuri în locul acela sau dacă în apropiere erau numai străini, fostul meu prieten striga tare o vorbă veninoasă, ucigătoare. Dacă însă nu eram singuri, îmi șoptea doar încet cuvinte de același fel, pe care să le pot auzi numai eu. Ura mea era acum tot atît de aprigă pe cît era probabil și a lui, dar îl evitam și mă temeam de clipa răfuielii. Lucrurile au mers așa un an întreg pînă cînd a sosit iarăși toamna, cînd urma să aibă loc o ultimă mare manevră militară. Așteptam totdeauna cu bucurie ziua aceasta, fiindcă puteam trage cu pușca după pofta inimii. Numai că bucuriile colective deveniseră pentru mine încețoșate și reci, pentru că la ele participa și dușmanul meu, care se apropia adesea de locul unde mă aflam. De data asta, ceata noastră fu împărțită în două, jumătate din ea urmînd să se instaleze pe o creastă împădurită și prăpăstioasă, iar cealaltă trebuind să treacă rîul, să ocolească piscul și să-l cucerească. Eu făceam parte dintr-o tabără și dușmanul meu din cealaltă. Cu o săptămînă înainte construisem un mic cap de pod și o palisadă ușoară din pari ascuțiți, înfipți în pămînt, în timp ce cîțiva dulgheri făcuseră un pod peste apa care nu era prea adîncă. Conform înțelegerii dintre șefi, am cucerit trecerea cu tunurile și ne-am năpustit cu strășnicie asupra inamicului, împingîndu-l pe munte în sus. Grosul trupei urca pe un drum în spirală, în timp ce lanțul de tiraliori, desfășurați pînă departe, curăța tufișurile, sărind peste bușteni

și peste stînci. Operația ne făcea mare plăcere și ne stîrnea grozav ; fiecare din noi pornea singur la atac ; cei care trebuiau să se retragă nu voiau să cedeze, trăgeam unul în obrazul celuilalt, și destul de des, cîte o vergea de armă, uitată pe țeavă în focul luptei, șuiera printre copaci, astfel că numai norocul nostru de băieți tineri ne ferea de accidente serioase ; tot astfel, bătrînul plutonier, care supraveghea tiraliorii, era nevoit să-i lovească cu bățul și să-i ocărască urît ca să mențină cît de cît disciplina. Mă aflam la unul din capetele acestui lanț, dar nu împărtășeam agitația camarazilor mei, ci înaintam distrat, liniștit și melancolic, trăgînd și încărcîndu-mi apoi la loc pușca. Peste puțin, m-am pierdut de ceilalți și m-am trezit pe povîrnișul unei văgăuni sălbatice, pe care n-o cunoșteam, pe fundul căreia curgea un pîrîiaș și care era acoperită de o pădure bătrînă de brazi. Cerul se întunecase, peisajul înconjurător era posomorît, deși lipsit de asprime ; împușcăturile și răpăitul tobelor care răsunau în depărtare accentuau și mai puternic liniștea adîncă din jurul meu ; mă rezemasem de patul puștii și mă odihneam în tăcere, în timp ce sufletul meu era stăpînit de sentimente triste, dar și mîndre totodată, așa cum mi se întîmpla adesea în fața măreției naturii care, pentru cei oropsiți, e o chemare spre fericire. În clipa aceea am auzit pași în apropiere, și pe cărarea strîmtă dintre stînci, în singurătatea aceea adîncă, dușmanul meu s-a apropiat de mine ; inima a început să-mi bată cu putere, el și-a ațintit privirea pătrunzătoare asupră-mi și a tras imediat în direcția mea. Cîteva grăunțe de pulbere m-au lovit în față. În timp ce stăteam nemișcat, privindu-l țintă, Meierlein și-a încărcat din nou arma în grabă ; îl priveam fără să clipesc din ochi, ceea ce-l zăpăcea și-l înfuria. Orbit cu desăvîrșire și dorind să tragă drept în ființa pe care o presupunea bleagă și blîndă, se pregătea tocmai să ochească iar din imediată apropiere, cînd, aruncîndu-mi pușca la pămînt, m-am repezit la el și i-am smuls-o pe-a lui. O clipă după aceea, ne-am luat la trîntă și, timp de un sfert de oră, ne-am bătut cu îndîrjire, fără o vorbă, biruind cînd unul cînd celălalt. Meierlein era sprinten și folosea tot felul de

șiretlicuri ca să mă trîntească la pămînt ; îmi punea piedică, mă apăsa cu degetul mare după urechi, mă lovea peste tîmplă, mă mușca de mînă, astfel că m-ar fi bătut de zeci de ori, dacă furia liniștită, care mă însuflețea, nu m-ar fi ajutat să rezist. Cu un calm ucigător mă încleștam de el, îl loveam din cînd în cînd cu pumnul peste față, cu lacrimile în ochi și cuprins de o suferință sălbatică, pe care sînt sigur că n-o voi mai simți niciodată cu atîta violență, chiar dacă am să trăiesc pînă la adînci bătrînețe și are să-mi fie dat să trec prin cine știe ce necazuri. În cele din urmă am alunecat amîndoi pe acele de brad lucioase de pe jos. Meierlein a căzut sub mine și s-a izbit atît de puternic cu ceafa de o rădăcină de pin, încît a rămas o clipă paralizat și brațele i s-au descleștat. Imediat, am sărit involuntar în sus și el a făcut același lucru ; fără să ne mai aruncăm vreo privire unul altuia, ne-am luat armele și ne-am depărtat de locul acela înspăimîntător. Toate mădularele îmi erau sleite, mă simțeam înjosit și aveam impresia că trupul meu fusese profanat de încăierarea asta cu un fost prieten.

De-atunci nu ne-am mai aflat niciodată împreună ; Meierlein trebuie să-și fi dat seama din hotărîrea mea disperată că și-a găsit nașul, și a început să evite orice conflict. Dar lupta rămăsese fără deznodămînt și dușmănia noastră a continuat, ba chiar a crescut, deși în anii următori nu ne-am mai văzut decît rareori. Fiecare din aceste prilejuri era însă suficient ca să trezească din nou ura noastră înmormîntată. Ori de cîte ori îl vedeam, chiar fără să mă mai gîndesc la motivul dușmăniei dintre noi, simpla lui apariție îmi era insuportabilă, mă distrugea ; nu era în mine nici urmă din blînda nostalgie pe care o simte oricine la vederea unui prieten care i-a devenit dușman, nostalgie amestecată cu indignare ; nu mai simțeam acum decît aversiune curată față de Meierlein, și după cum există prieteni din tinerețe, între care persistă toată afecțiunea, îmi dădeam seama că această aversiune față de dușmanul meu de tinerețe va dăinui tot atît de mult. Sentimente asemănătoare trebuie să fi avut și el cînd mă vedea pe mine, la el adăugîndu-se și faptul că

motivul inițial al dușmăniei dintre noi — povestea cu registrul de datorii — rămînea prin el însuși o amintire de neuitat. Între timp începuse să lucreze într-un birou, dezvoltîndu-și neîntrerupt ciudatele virtuți și se dovedise a fi foarte util, îndemînatic și promițător, ceea ce-i cîștigase simpatia superiorului său, un om de afaceri viclean și isteț ; pe scurt, era fericit și-și îndrepta plin de speranțe privirile spre viitoare afaceri pe cont propriu. Pot deci să-mi închipui că decepția crudă, prilejuită de prima sa experiență de tinerețe, trebuie să fi rămas pentru el tot atît de dureroasă precum e pentru un poet sau pentru un artist primirea disprețuitoare, rezervată pentru prima oară unor încercări naive și nevinovate.

Amîndoi trecusem de prima comuniune, el avea vreo optsprezece ani, iar eu șaisprezece ; începusem să căpătăm mai multă libertate de mișcare și învățam să cunoaștem viața și oamenii. Cînd ne întîlneam în locuri publice evitam să ne privim, dar fiecare din noi aducea la cunoștința prietenilor sentimentele sale de ură, care amenințau uneori să declanșeze acțiuni cu atît mai primejdioase, cu cît amîndoi întrețineam legături cu tineri avînd aceleași ocupații și de același temperament cu al lui, ceea ce oferea un teren prielnic pentru o dușmănie care se aprindea tot mai mult. Așa fiind, mă gîndeam cu îngrijorare la viitor și la felul în care se vor desfășura lucrurile toată viața într-un orășel atît de mic. Această îngrijorare însă era inutilă deoarece o tristă întîmplare i-a pus curînd capăt. Tatăl adversarului meu cumpărase o casă veche și foarte frumoasă, care fusese pe vremuri reședința de la oraș a unui cavaler, ceea ce explica turnurile ei masive. Această clădire devenise acum locuibilă, toate ungherele ei fiind supuse transformărilor. Pentru colegul meu a fost o epocă de aur, nu numai pentru că afacerea în sine constituia o speculație, ci și pentru că-i dădea prilejul să-și dovedească anumite aptitudini. Își petrecea fiecare clipă liberă printre zidari, dîndu-le o mînă de ajutor și preluînd în întregime unele lucrări pentru a evita să angajeze muncitori, făcînd deci economii. În drum spre locul meu de muncă, eram nevoit să trec zilnic prin fața acestei case, astfel că-l vedeam veș-

nic între douăsprezece şi unu, cînd muncitorii se odihneau, şi seara de asemenea, sub ferestre sau sus pe schele, cu o oală plină de vopsele sau cu un ciocan în mînă. Nu mai crescuse aproape deloc din copilărie, şi în zelul lui, spînzurînd pe zidurile uriaşe, avea o înfăţişare extrem de ciudată ; mă apuca rîsul fără voie şi începeam să mă simt cuprins de un simţămînt aproape prietenesc faţă de el, pentru că în această postură părea simpatic şi plin de sîrguinţă, dacă n-ar fi profitat odată de un prilej pentru a mă stropi cu o bidinea muiată în var.

Într-o zi, apropiindu-mă de această casă, steaua mea cea bună mă îndrumă pe alt drum, pe o stradă lăturalnică ; am văzut venind speriaţi din direcţia casei duşmanului meu oameni care discutau cu aprindere şi se jeluiau. Pentru a scoate o veche sfîrleză de pe turn, muncitorii afirmaseră că era nevoie de o schelă mare. Fiul stăpînului, nenorocitul de el, convins că poate orice şi vrînd să evite această cheltuială, hotărîse să îndepărteze pe tăcute sfîrleaza în timpul pauzei de prînz ; drept care se urcase pe acoperişul înalt şi abrupt, căzuse, şi acum zăcea zdrobit şi fără viaţă pe caldarîm.

M-am înfiorat auzind vestea şi am grăbit pasul, răscolit de întîmplarea în sine ; dar oricît mi-aş scruta acum sentimentele, nu-mi amintesc să fi fost străbătut de nici o urmă de milă sau de remuşcare. Gîndurile care mă stăpîneau erau şi au continuat să fie serioase şi grave, dar în adîncul inimii, căreia nu i se poate porunci, rîdeam şi mă veseleam. Dacă l-aş fi văzut suferind sau dacă i-aş fi privit cadavrul, sînt sigur că m-ar fi cuprins mila şi remuşcarea, dar cuvîntul nevăzut care-mi dăduse de ştire că, dintr-o dată, duşmanul meu încetase să mai existe, îmi inspira numai împăcare, împăcarea pe care ţi-o dă satisfacţia şi nu durerea, răzbunarea şi nu dragostea. E drept că, îndată ce mi-am revenit, am ticluit la repezeală o rugăciune vagă şi nesinceră, în care îi ceream lui Dumnezeu iertare, milă şi uitare ; în adîncul meu însă, cineva zîmbea, şi azi, după atîţia ani, tot mă mai tem că sentimentul meu de compătimire tardivă pentru nenorocitul acela e mai mult rodul raţiunii decît al sufletului, atît de puternic era înrădăcinată ura în mine.

ÎNVĂȚĂTORI NEPRICEPUȚI ȘI ELEVI RĂI

Ca să ne întoarcem în anii aceia de școală, n-aș putea afirma că au fost luminoși și fericiți. Numărul cunoștințelor pe care trebuia să le asimilez se înmulțise, pretențiile deveniseră mai serioase, eram cuprins de simțământul nebulos că era vorba de lucruri importante și frumoase și de un anumit impuls de a da satisfacție acestui simțământ. Numai că nu deslușeam bine trecerea de la o treaptă la alta și deseori o pierdeam din vedere. Partea proastă era însă mai cu seamă situația de provizorat în care se afla școala însăși, corpul profesoral fiind încă alcătuit pe de o parte din vechi teologi care nu putuseră fi folosiți în biserica națională, și care, din plăcere sau de nevoie, acceptau să predea tot felul de materii de învățământ, pe de altă parte din profesori noi, pedagogi de profesie și avînd studiile respective, din care cauză nu exista un sistem de predare unitar și armonios. Teologii se călăuzeau după obișnuințe vechi și toane personale, se abăteau de la obiect cînd le venea chef și tratau totul mai curînd ca niște diletanți, în timp ce profesorii laici de carieră foloseau metode și maniere cu totul diferite, dar nici ele serios verificate. Rezultatul era în primul rînd — și aici era adevărata bubă — tratamentul inegal și nesigur aplicat elevilor, precum și posibilitatea unor catastrofe și aventuri bizare, cărora le cădea jertfă cînd profesorul, cînd elevul.

În școala noastră preda un profesor în care bunăvoința și cinstea sufletească se îmbinau cu o mare lipsă de experiență în purtarea față de elevi și care avea un aspect exterior firav și bizar. Participa cu curaj la lupta pentru introducerea unor schimbări în stările de lucruri și, în special, pentru înnoirea sistemului de învățământ, astfel că, în orașul nostru cu păreri învechite, era acu-

zat de a fi un liberal înfocat. Noi, băieții, eram cu toții niște aristocrați convinși, cu excepția celor originari de la țară. În ce mă privește, deși mă trăgeam și eu din țărani, fiind născut la oraș, urlam împreună cu lupii și, în neștiința mea de copil, mă simțeam fericit de a mă putea numi tot un aristocrat de la oraș. Mama mea nu făcea politică și, în afară de ea, nu aveam alt model apropiat care să fi putut influența părerile mele lipsite de competență. Știam doar că noul guvern radical dărîmase cîteva turnuri vechi și cîteva bordeie, care alcătuiseră obiectul afecțiunii noastre speciale, și că acest guvern era alcătuit din țărani, pe care-i uram, și din parveniți. Dacă tatăl meu, care făcea parte din tagma aceasta, ar mai fi trăit, aș fi ajuns fără îndoială un omuleț foarte liberal.

Imediat după deschiderea noilor școli, cum profesorul acela stîngaci își începuse activitatea cu multă blîndețe, un elev, fiu de burghez fanatic, răspîndi în rîndurile noastre, folosind termeni bombastici, știrea că profesorul s-ar fi jurat să ne îmblînzească pe noi, copiii aristocraților, cu o vargă de fier. I se atrăsese pare-se atenția într-o societate că va avea de furcă cu tinerii orășeni, care, datorită vechimii originii lor, sînt obraznici și dezmățați, și el ar fi răspuns că va reuși s-o scoată la capăt cu astfel de băieței. Astfel reprodusă, replica aceasta ne fu aruncată nouă, unor nepricepuți — poate că bătrînii contribuiră și ei cu ceva — și începu curînd să-și facă efectul. Am ridicat cu toții mănușa ; cei mai îndrăzneți porniră o rezistență organizată și o ușoară hărțuială care provoca dezordine. A fost destul ca profesorul nostru să-și piardă cumpătul și, în loc să respingă prin sarcasme și calmă hotărîre pe atacanți, să se năpustească numai-decît cu forțele principale și cu artileria grea. Așadar, pentru cea mai mică năzbîtie, ba chiar și pentru o greșeală involuntară, dădea pedepsele cele mai grele, cele mai hotărîtoare care se puteau da și care se aplicau în general numai în cazurile grave. Prin acest procedeu își pierdu în ochii noștri toată autoritatea pentru că noi n-aveam încă cine știe ce experiență în aprecierea raporturilor dintre greșeală și pedeapsă. Curînd pedepsele sale își pierdură valoarea și, în cele din urmă, ajunseră o chesti-

une de onoare, un martiriu. În orele lui se isca un vuiet, de care nu ne mai ascundeam și care se propaga și în celelalte clase. Atunci profesorul făcu o nouă greșeală ; în loc să aștepte ca situația să se potolească de la sine, în loc să lase un timp lucrurile baltă, el începu să-i alunge din clasă pe elevi pentru cea mai mică vină. Pentru o întrebare nevinovată care i se adresa, pentru un obiect care cădea intenționat sau neintenționat pe jos, vinovatul era dat afară. Ne-am dat seama de lucrul acesta și, peste puțin, lecțiile lui s-au ținut regulat în prezența a doi sau trei sfinților, în timp ce, în fața ușii, cîrdul zgomotos de elevi se distra pe socoteala sa. Apariția organelor superioare sau o reacție energică din partea lui, dacă, de pildă, în ciuda interdicției bătăii, i-ar fi spulberat de păr pe cîțiva băieți și le-ar fi muiat bine oasele ar fi putut restabili liniștea. Dar pentru această din urmă împrejurare nu era făcut, cît despre prima pe care am menționat-o, despre așa ceva nici nu putea fi vorba, deoarece autoritățile imediat superioare erau alcătuite din epitropii școlii, care nu-l aveau la inimă pe prigonit și multă vreme se prefăcură a nu observa ce se întîmplă. Elevii se lăudau acasă cu isprăvile lor, avînd grijă să-l înfățișeze pe profesor ca pe o sperietoare cumplită. Amintindu-și cu plăcere de propriile lor strengării de adolescenți și știind de pe vremuri că școala constituie doar un fel de adăpost pînă în clipa în care, fără să-și bată prea tare capul, vrednica odraslă burgheză va fi primită în rîndurile privilegiaților și ale membrilor diferitelor asociații din vechiul nostru oraș onorabil, părinții îi încurajau la pozne pe băiețașii lor prin cîte un zîmbet nedisimulat, dacă nu chiar prin instigări directe.

Deși această problemă făcea de mult vîlvă, ea era înfățișată organelor superioare de parcă vinovat de ea ar fi fost profesorul prigonit. Odată, în timpul unei ore, și-a făcut apariția un domn, venit să-și facă o părere personală, dar atunci ne-am ferit cu grijă să facem vreo drăcie și ne-am purtat ca în orele celorlalți profesori, ba chiar am fost mult mai liniștiți decît eram la ei. Nenorocitul devenise un paratrăsnet pentru orice purtare urîtă din școală. Așa a dus-o timp de aproape un an pînă ce a

fost suspendat temporar. Ar fi fost foarte încîntat să renunțe de tot la școală fiindcă sănătatea i se șubrezise și fiindcă slăbise foarte mult, dar avea o familie numeroasă care cerea de mîncare, astfel că depindea de meseria lui. Iată de ce porni iar într-o bună zi pe drumul calvarului său profesional, modest și împăciuitor, de data asta, dar nu găsi nici urmă de milă ; o bucurie sălbatică și zgomotoasă se stîrni în școală, obrăzniciile se repetară și, după cîteva zile, trebui să fie concediat definitiv.

În ce mă privește, rămăsesem multă vreme liniștit, urmărind doar cu plăcere numeroasele scene din jurul meu. Nu m-am purtat niciodată urît față de el, pentru că nu-mi venea să mă ridic împotriva unui adult. Abia cînd a început să dea afară întreaga clasă am încercat să devin și eu activ, realizîndu-mi dorința prin mici strengării, sau stergînd-o oricum din clasă, în primul rînd, pentru că afară era foarte plăcut și în al doilea rînd, pentru că n-aș fi vrut cu nici un preț să fiu alături de puținii băieți buni care rămîneau înăuntru. Odată afară, eram însă cu atît mai gălăgios, luam parte la organizarea de alaiuri și procesiuni și, după ce multă vreme mă ținusem deoparte, mă lăsam acum în voia unei bucurii atît de sălbatice încît în clipa cînd ne reluam cu toții locurile la ora profesorului următor, inima îmi bătea cu putere și sîngele îmi clocotea în vine. Pot să recunosc cu hotărîre în mine însumi că, pe vremea aceea, mă bucuram de bucuria în sine și că nu simțeam pic de răutate în suflet. Era mai curînd o milă tainică față de sărmanul profesor, milă pe care mă feream s-o exprim ca să nu mă fac de rîs. O dată l-am întîlnit singur pe un drum de țară ; părea că se plimbă pentru a se recrea și, fără voie, mi-am scos șapca respectuos, ceea ce i-a făcut atîta bucurie că mi-a mulțumit politicos privindu-mă cu o expresie chinuită ca și cum mi-ar fi cerșit mila. Am fost mișcat și m-am gîndit că lucrurile ar trebui să ia o altă întorsătură. Chiar a doua zi m-am apropiat de un grup alcătuit din cei mai sălbatici dintre colegii mei, pentru că era locul cel mai indicat ca să pornesc atacul și să arunc un cuvînt de compătimire în stare să le dea de gîndit ; instinctul îmi spunea — și pe bună dreptate — că deși

n-ar avea un rezultat imediat, cuvîntul meu putea produce efect mai tîrziu, schimbînd dispoziția clasei. Băieții discutau tocmai despre profesor. Îi născociseră chiar atunci o nouă poreclă care suna atît de caraghios că le dăduse tuturor o dispoziție excelentă și-i făcuse să izbucnească în rîs ; cuvintele pe care le pregătisem și pe care le aveam pe buze căpătară un alt sens și, în loc să-mi fac datoria, l-am trădat pe el, am trădat și ce era mai bun în mine, și am povestit aventura din ajun într-un mod care corespundea dispoziției din momentul acela, ba chiar o sporea.

După ce a fost îndepărtat, ne-am liniștit. Amatorii de scandal și pramatiile se învîrteau posomorîți încoace și încolo, trăiau din amintiri și nu-și mai găseau astîmpăr. Într-o seară, după încheierea cursurilor, în timp ce-mi vedeam liniștit de drum, îndreptîndu-mă spre casă, m-am auzit strigat : „Heinrich cel verde ! Ia vino-ncoa !“ M-am întors și am zărit o ceată de elevi mișunînd ca un furnicar pe altă stradă și părînd preocupați de ceva. I-am ajuns din urmă și am aflat că vor să facă în grup o vizită profesorului concediat, organizînd astfel o adevărată distracție de rămas bun, la care-mi cereau să iau și eu parte. Planul nu mă atrăgea cîtuși de puțin, așa că am refuzat scurt și mi-am văzut de drum. Totuși, curiozitatea m-a mînat înapoi și am urmărit scena de la distanță ca să văd cum se vor desfășura lucrurile.

Ceata pornise înainte ; alte școli, ai căror elevi forfoteau și ei pe străzi la ora aceea, s-au alăturat grupului, astfel că, peste puțin, un alai de vreo sută de băieți de tot felul inundau orașul. Cetățenii se opreau în poartă și priveau cu uimire la cele ce se petreceau ; l-am auzit pe unul spunînd : „Ce-or mai fi avînd iar de gînd dracii ăștia de băieți ? Sînt aproape la fel de neastîmpărați cum eram și noi, zău așa !“ Cuvintele acestea răsunară în mine ca o trîmbiță de luptă, picioarele mele începură să pășească mai vioi și îndată după aceea am ajuns din urmă ultimele rînduri ale alaiului. Era o plăcere nespusă să te amesteci în mulțime, plăcere provocată de faptul că participai voluntar la o întrunire improvizată. Înfierbîntîndu-mă tot mai tare, m-am strecurat înainte și

m-am trezit deodată în frunte, printre căpeteniile supreme, care m-au primit strigînd :

— Heinrich cel verde a venit și el !

Numele meu a străbătut rîndurile întregului convoi, sporind gălăgia și gustul de joacă. Mi-au venit imediat în minte mișcările populare și scene din revoluții.

— Trebuie să ne împărțim în grupe mai organizate, le-am spus conducătorilor răscoalei, să alcătuim un cortegiu grav și să cîntăm un cîntec patriotic !

Propunerea a fost imediat aprobată și pusă în aplicare ; organizați astfel, am străbătut cîteva străzi, sub privirile uimite ale trecătorilor ; am propus să mai facem un ocol pentru ca să ne prelungim distracția. Și această propunere a fost aprobată, dar pînă la urmă am ajuns totuși la țintă.

— Și acuma ce să facem ? am întrebat eu. Mă gîndeam să cîntăm ceva, pe urmă să strigăm „ura !" și să plecăm.

— Ba să intrăm în casă ! răsună răspunsul, să-i ținem un discurs de mulțumire pentru activitatea depusă !

— Atunci măcar să fim solidari, să n-o șteargă nimeni, să primim toți aceeași pedeapsă dacă dăm de bucluc ! am exclamat eu, după care toată ceata a năvălit în casa aceea mică și neîncăpătoare și s-a repezit pe scară în sus. Eu am rămas la ușă ca să tai drumul complicilor care ar fi vrut s-o șteargă prea devreme. Din interior auzeam o larmă asurzitoare, băieții își pierduseră capul cu desăvîrșire, atît erau de stîrniți. Cel pe care-l căutam era bolnav și zăcea în pat, încuiat într-o odaie, în timp ce, înspăimîntate, femeile încercau să încuie celelalte uși și se uitau afară pe geam căutînd ajutor. Le era rușine să strige și vecinii, care nu știau ce vrea să însemne toată povestea, asistau la scenă în culmea mirării ; eu rămăsesem voios la postul meu. Casa era plină de jos pînă sus, scandalagii se ivîră la ferestruicile din pod, aruncară în stradă cîteva coșuri vechi, ba se urcară și pe acoperiș, umplînd văzduhul cu larma lor. În cele din urmă dintr-o cămăruță ieși o bătrînă curajoasă și, înarmîndu-se cu o mătură, alungă treptat ceata afară din casă.

Acest atentat fusese prea bătător la ochi pentru ca autorităţile să-l poată trece cu vederea. Ele cerură o anchetă severă. Am fost cu toţii adunaţi într-o sală şi chemaţi unul cîte unul în faţa unui tribunal, aflat într-o cameră alăturată. Interogatoriul dură cîteva ore ; cei ce ieşeau plecau imediat, fără să spună nimic ; două treimi dintre băieţii adunaţi acolo plecaseră şi eu nu fusesem încă chemat, în schimb observasem că toţi cei ce ieşeau după interogatoriu îmi aruncau o privire înainte de a pleca. În cele din urmă, fură chemaţi ultimii care aşteptau, menţionîndu-se că Heinrich cel verde să nu intre încă.

În cele din urmă veni şi rîndul meu ; ultimul grup apăru, se întoarse şi-mi spuse să intru. Am încercat să aflu ce se petrece, dar n-am primit nici un răspuns fiindcă ceilalţi se zoreau s-o şteargă înspăimîntaţi. Aşa se face că am pătruns în camera de alături, împins de curiozitate, dar stăpînit totodată de acea teamă apăsătoare de care tinerii sînt cuprinşi în faţa unor oameni în vîrstă, cînd aceştia le par fiinţe superioare şi atotputernice prin inteligenţă. Doi domni, avînd în faţă nişte hîrtii şi cele necesare pentru scris, erau instalaţi în capul unei mese lungi, la picioarele căreia mă aflam eu. Unul din cei doi era directorul şcolii, care ţinea şi el ore de curs şi mă cunoştea, celălalt era un domn din sfere mai înalte, un personaj instruit care vorbea puţin. Faţă de director mă aflam într-o situaţie ciudată ; era un om fricos dar cumsecade, căruia-i plăcea să facă gură şi care era încîntat cînd un elev, printr-un răspuns modest, îi dădea posibilitatea să vorbească pe larg despre un anumit fapt. La început fusese binevoitor faţă de mine, pentru că tocmai la orele lui mă prezentam destul de bine, dar obiceiul meu de a răspunde printr-o tăcere neclintită la mustrări, la avertismente şi la pedepsele date pentru diverse fapte petrecute îmi atrăsese duşmănia lui. Îmi era cu neputinţă să tăgăduiesc speriat, să găsesc fraze isteţe ori să mă tocmesc cu îndîrjire ca să scap de pedeapsă ; cînd socoteam că o merit o acceptam fără vorbă, după cum tot fără vorbă o primeam cînd mi se părea nedreaptă, şi asta nu fiindcă aş fi fost încăpăţînat, ci fiindcă rîdeam vesel în mine spunîndu-mi că judecătorul meu e un prost. Iată

de ce domnul cu pricina considera că nu-s bun de nimic, că sînt o fire neliniştitoare, astfel că acum îmi spuse răstit, cu o expresie ameninţătoare pe faţă :

— Ai fost şi tu printre scandalagii ? Taci ! Să nu negi, că n-are să-ţi ajute la nimic !

Am spus încetişor „da" şi am aşteptat să văd ce are să urmeze. Dar ca şi cum ar fi vrut să mă salveze sau pentru că, pentru a-şi trezi buna dispoziţie, simţea nevoia unei discuţii în lege, păru că m-ar fi auzit rostind „nu", şi ţipă :

— Cum ? Ce ? Vreau să ştiu adevărul !

— Da ! am repetat eu ceva mai tare.

— Bine, bine ! exclamă el, lasă că ai să dai de unul mai al dracului decît tine, ai să dai de o piatră care o să facă un cucui în căpăţîna aia de fier !

Cuvintele lui mă jigneau şi mă îndurerau, căci păreau să dovedească nu numai că nu mă cunoştea bine, dar că prezicerile lui de viitor erau greşite şi că era mînat de o supărare personală. Directorul continuă :

— Ai propus pe drum să organizaţi un alai în regulă şi să cîntaţi un cîntec ?

Întrebarea asta mă făcu să ciulesc urechile ; prin urmare colegii mei mă trădaseră şi, fără îndoială, ieşiseră astfel basma curată ; m-am întrebat dacă nu cumva puteam să tăgăduiesc, dar un nou „da" ieşi din mine.

— Cînd aţi ajuns la casa respectivă ai declarat că nimeni n-are voie să se retragă şi în consecinţă ai rămas să păzeşti uşa ?

Lucrul acesta l-am recunoscut fără să stau pe gînduri, fiindcă nu mi se părea a fi o ruşine şi nici cine ştie ce crimă. Aceste două momente, care ieşiseră la iveală încă din întrebările adresate complicilor mei, îi indicară, probabil, directorului pe principalul vinovat ; ele se conturau cît se poate de limpede în tot haosul acela, aşa că întrebările lui se referiseră doar la ele. Toţi băieţii răspunseseră invariabil afirmativ la aceste întrebări, bucuroşi fiind că nu erau nevoiţi să vorbească despre ei înşişi.

Mi s-a spus că pot pleca şi am pornit cam tulburat, dar liniştit spre casă, toate părînd să se desfăşoare într-un mod destul de banal. De fapt eram plin de remuş-

cări, dar numai față de profesorul cu care ne purtasem urît. Acasă i-am povestit întîmplarea mamei, care se pregătea tocmai să mă mustre cu asprime cînd un aprod sosi aducînd o scrisoare voluminoasă. Prin ea eram înștiințat că fusesem eliminat pentru totdeauna din școală. Indignarea față de nedreptatea ce mi se făcea se manifestă imediat în mine și fu atît de convingătoare, încît mama uită curînd de fapta de care mă făcusem vinovat, lăsîndu-se pradă neliniștii ce-i pricinuia un stat mare și atotputernic care dădea afară din școală unicul copil al unei văduve neajutorate declarînd: N-avem nevoie de el!

Fiindcă în jurul pedepsei capitale se poartă de multă vreme discuții aprinse, e cazul să ne întrebăm dacă statul are dreptul să excludă de la sistemul său de învățămînt un copil sau un tînăr, care nu sînt chiar turbați. În conformitate cu acest precedent, dacă mai tîrziu voi avea în cursul vieții complicații tot atît de serioase, probabil că, în aceleași împrejurări și cu aceiași judecători, voi fi decapitat. Asta fiindcă eliminarea unui copil din sistemul general de educație nu înseamnă altceva decît o decapitare a dezvoltării sale interioare și a vieții sale spirituale. În realitate, agitațiile publice ale oamenilor maturi, pe care s-ar putea spune că le copiază asemenea strengării puerile, s-au terminat adesea prin decapitare.

Statul nu trebuie să se întrebe dacă există sau nu condiții pentru continuarea educației pe cale particulară și nici dacă, lepădîndu-se de un element, viața nu-l va distruge, deși din el ar fi putut uneori să iasă totuși ceva. Statul trebuie doar să se gîndească la datoria lui de a supraveghea și de a călăuzi mai departe educația fiecărui copil al său. La urma urmelor acest fenomen este mai puțin important față de soarta celor eliminați din rîndurile societății; el indică punctul vulnerabil al celei mai bune dintre instituțiile noastre, adică inerția și comoditatea celor însărcinați să rezolve aceste probleme și care se pretind a fi pedagogi.

Capitolul șaptesprezece

REFUGIU LA MAMA NATURĂ

În ce mă privește, n-am fost nici prea mîhnit, nici prea descurajat ; trebuia să restitui cîteva cărți profesorului de limba franceză, care-mi împrumuta cu amabilitate volume respectabile legate în piele din operele clasicilor francezi. De asemenea mă luase de cîteva ori la o mare bibliotecă, dîndu-mi noțiuni pline de respect față de literatură. Cînd am ajuns la el, mi-a spus că-i pare rău pentru cele întîmplate și mi-a dat a înțelege că n-ar trebui să pun prea mult la inimă toată povestea, pentru că, după cîte știa, majoritatea profesorilor nu erau nemulțumiți de mine, ceea ce era și cazul lui. Mi-a spus apoi să mai vin pe la el și să-i cer sfatul dacă voi dori să mă ocup mai departe de limba franceză. E drept că nu l-am mai văzut de atunci, dar cuvintele lui mi-au dat o anumită satisfacție, pentru că acum mă simțeam liber ca păsările cerului, mai ales că nu aveam o perspectivă asupra semnificației acelei clipe și nici asupra importanței viitorului.

În schimb, mama era disperată ; ea știa precis că, dacă ar mai fi fost în viață, tata n-ar fi pus capăt aici învățăturii mele, dar își dădea seama că, date fiind mijloacele ei restrînse, îi era cu neputință să-mi ia profesori particulari sau să mă trimită la școală în altă parte și nici nu-și putea închipui de ce meserie ar fi fost mai bine să mă apuc, deoarece pentru luarea unei hotărîri independente și inteligente, aș fi avut nevoie de un orizont mai larg, oferit de clasele superioare la care nu mai aveam acces. În ultima vreme, acasă mă îndeletniceam mai ales cu desenul și cu pictura, și în această privință mă aflam într-o situație specială față de școală, unde nu treceam în nici un caz drept un desenator talentat. Luni de zile pe planșeta mea rămînea prinsă

aceeaşi coală de hîrtie ; mă căzneam să copiez cu creionul meu mediocru un cap uriaş sau un ornament ; ştergeam zeci de linii pînă rămînea cea corectă, hîrtia se murdărea şi se subţia, trădînd mîna unui desenator leneş şi nervos. Dar odată ajuns acasă, mă descotoroseam de tot ce învăţasem în şcoală şi, plin de zel, mă dedicam artei de-acasă. După acea primă încercare de a picta un peisaj, am continuat încercînd să-l execut în acuarelă, dar cum nu dispuneam de alte modele, a trebuit să le născocesc şi am făcut-o cu o rîvnă neostenită. Pe soba pictată din camera noastră se puteau vedea o sumedenie de mici peisaje, o cetate, un pod, cîteva coloane pe malul unui lac şi altele de acest fel ; într-un vechi album al mamei şi în mica bibliotecă de almanahuri vechi destinate femeilor şi datînd din anii tinereţii ei, am descoperit un tezaur de peisaje sentimentale, ilustrînd textul liric şi înfăţişînd temple, altare şi lebede pe iazuri, perechi de îndrăgostiţi în bărci şi boschete întunecate, ai căror copaci mi se păreau executaţi într-un mod incomparabil. Toate la un loc alcătuiau o atmosferă poetică foarte naivă şi, hai să zicem, primitivă, care explica zelul meu şi mă umplea de fericire în tot timpul cît lucram plin de rîvnă. Inventam peisaje proprii în care îngrămădeam din belşug toate motivele poetice, trecînd de la acestea la altele, în care revenea unul şi acelaşi motiv rătăcitor ; puţin după aceea, prin el mi-am exprimat în mod semiconştient propria mea fiinţă. Căci după eşecurile repetate ale raporturilor mele cu restul lumii, începuse să-mi dea tîrcoale o tendinţă excesivă spre autoanaliză şi amor propriu ; eram însufleţit de o compătimire feminină faţă de mine însumi, şi-mi plăcea să mă transpun simbolic în scenele interesante pe care le născoceam. Eram un personaj în haină verde, de croială romantică, cu raniţa în spate, nemişcat în lumina amurgurilor şi a curcubeelor, cutreierînd prin cimitire şi păduri, sau plimbîndu-se prin grădini radioase, pline de flori şi de păsări pestriţe. Mîzgălelile din colecţia impunătoare de astfel de lucrări adunate încă de pe atunci rămîneau la acelaşi nivel de totală lipsă de experienţă şi de cunoş-

tinţe, atîta doar că o anumită îndrăzneală şi iscusinţă în aplicarea culorilor vii, iscusinţă dobîndită graţie unui exerciţiu neîntrerupt la care se adăuga îndrăzneala tuturor acţiunilor mele, îmi deosebeau oarecum îndeletnicirile de obişnuitele jocuri copilăreşti cu creionul şi cu culorile şi erau, poate, explicaţia hotărîrii mele de atunci de a mă face pictor. Acum însă, nu se discută mai îndeaproape această chestiune, ci rămase stabilit că voi petrece un timp în casa parohială de la ţară a fratelui mamei, pentru ca, după păţania mea, să-mi ocup în mod onorabil cîteva luni, în care timp mi se putea pregăti un viitor de om cumsecade.

Satul natal al părinţilor mei se afla într-un colţ depărtat ; nu fusesem încă niciodată pe acolo şi nici mama nu-l mai vizitase de cîţiva ani, iar rudele noastre, cu rare excepţii, nu-şi făceau niciodată apariţia în oraş. Doar unchiul meu, preotul, venea o dată pe an, călare pe gloaba lui, ca să ia parte la o adunare bisericească şi, la despărţire, ne invita totdeauna cordial să venim în sfîrşit pînă la el. Unchiul avea şase copii, băieţi şi fete, pe care-i cunoşteam tot atît de puţin pe cît o cunoşteam pe mama lor, zdravăna mea mătuşă şi bisericoasă ţărancă. Mai trăiau în sat numeroase rude ale tatei, în primul rînd mama lui, o femeie foarte bătrînă, care se măritase de mult a doua oară, cu un bărbat bogat şi posac, sub a cărui aspră autoritate trăia în adîncă singurătate, schimbînd doar rareori, şi de la distanţă, cîte un semn de salut plin de dor cu urmaşii fiului ei mort de timpuriu. Oamenii continuau să trăiască liniştiţi, mulţumindu-se cu puţin şi renunţînd la multe, ca în secolele trecute, cînd mai ales femeile, dacă locuiau la distanţă de cîteva mile unele de altele, nu se mai vedeau deloc, sau doar rareori, la evenimente de mare importanţă, şi atunci lucrurile se desfăşurau într-adevăr comic, şi din ochi le curgeau lacrimi de emoţie şi de dureroasă sau plăcută amintire ; bărbaţii se mai urneau din loc, dar avînd treburi serioase, treceau prin faţa uşilor unor rude aproape uitate fără să se oprească dacă nu aveau de dat sau de cerut vreun sfat. Astăzi poporul a prins iar viaţă ; mijloacele de comunicaţie mai lesnicioase, renaşterea

vieții publice și numeroasele serbări populare îi dau prilejul să circule cu plăcere, îi întineresc și-i fecundează inteligența, astfel încît numai niște zeloși mărginiți continuă să țină predici împotriva sărbătorescului dor de ducă al țăranului și al odraslelor sale.

Mama îmi porunci să-i dedic cu deosebire bunicii mele, care rămăsese singură în viață, cît mai mult timp, să-i arăt respect și dragoste, petrecînd lîngă ea atîta vreme cît va dori să mă aibă în preajmă și să-mi vorbească despre tata, adică despre feciorul ei.

Așa se face că, într-o dimineață, înainte de revărsatul zorilor, mi-am luat picioarele la spinare și am pornit în cea mai lungă călătorie din cîte făcusem pînă atunci. Pentru prima oară mă bucuram de răsăritul soarelui în mijlocul naturii și-l vedeam înălțîndu-se deasupra crestelor împădurite și scăldate în umezeala nopții. Am umblat toată ziua fără să obosesc ; am trecut prin multe sate, apoi am cutreierat iar singur, ore întregi, prin codri întinși sau pe dealuri libere și încinse de soare, rătăcindu-mă deseori, dar fără să regret timpul pierdut, fiindcă eram mereu preocupat de gîndurile mele și fiindcă, mișcat pentru prima oară de liniștita mea hoinăreală, eram plin de considerații serioase cu privire la destinul și la viitorul meu. Albăstrele, maci roșii și ciuperci pestrițe în păduri mă însoțeau mereu de-a lungul drumului ; nori minunați se formau fără încetare, plutind pe cerul liniștit și înalt ; îmi vedeam de drum, iar compătimirea și îngăduința față de mine însumi, cu care lumea îmi umpluse silnic sufletul, mă cuprinsese iar, astfel că am izbucnit într-un plîns amarnic, ceea ce era contrar obiceiurilor mele. Nu izbuteam să-mi gonesc mîhnirea și m-am așezat la umbră lîngă un izvor, scuturat de sughițuri de plîns, pînă mi s-a făcut rușine, mi-am spălat fața și, supărat pe mine însumi, am făcut ultima parte a călătoriei. În cele din urmă, am zărit satul natal la picioarele mele, într-o vale verde plină de livezi, străbătută de meandrele unui riuleț scînteietor și înconjurată de dealuri înfrunzite. Soarele înserării strălucea cald deasupra văii, din hornuri se înălța fumul prietenos, ici-colo se auzeau chemări izo-

late. Peste puțin am ajuns la primele așezări, am întrebat de casa preotului și oamenii, care au recunoscut după ochii și nasul meu că fac parte din familia Lee, m-au întrebat dacă nu cumva sînt un fiu al răposatului meșter constructor.

Așa am ajuns la locuința unchiului meu, așezată la marginea rîulețului zgomotos și înconjurată de nuci mari și de frasini ; ferestrele scînteiau prin frunzișul des al caișilor și al viței-de-vie ; la umbra lor se afla unchiul meu dolofan, într-o haină verde, avînd în gură un mic corn de vînătoare de argint, din care o țigară scotea fum, în timp ce în mînă ținea o pușcă cu țeavă dublă. Niște porumbei fîlfîiau speriați din aripi deasupra casei și se îmbulzeau în jurul porumbarului ; unchiul meu mă zări și strigă imediat :

— Ha, ha, ne-a venit nepotul ! Foarte bine că ai venit, ai umblat iute ! Apoi își ridică brusc privirea, trase în aer, și o frumoasă pasăre de pradă, care se rotise deasupra porumbeilor, se prăbuși la picioarele mele. Am ridicat-o și am dus-o unchiului meu, considerînd această primire vitejească drept un agreabil bun venit.

În casă, l-am găsit singur lîngă o masă lungă, așternută pentru mai multe persoane.

— Ai picat tocmai la țanc ! exclamă el, azi sărbătorim ziua recoltei ; îndată trebuie să sosească și oamenii! Apoi o strigă pe nevastă-sa, care apăru aducînd două butelci zdravene cu vin, le puse jos și exclamă :

— Vai de mine, ce-i cu stafia asta ? Ei lasă, nu pleci tu de-aici pînă nu te văd cu obrajii rumeni cum avea și răposatul taică-tău ! Dar maică-ta ce face ? De ce n-a venit și ea ?

Îmi improviză imediat o masă și, fiindcă eu șovăiam, mă împinse fără multă vorbă pe un scaun, și-mi porunci să mănînc și să beau numaidecît. Între timp se auzi un vuiet apropiindu-se de casă ; un car înalt, plin de snopi, venea spre noi legănîndu-se pe sub nuci și atingîndu-le ramurile inferioare, fiii și fiicele unchiului pășeau rîzînd și cîntînd pe lîngă el, însoțiți de secerători și de seceră-

toare. Unchiul, care-şi curăţa puşca, le strigă că am sosit şi peste puţin m-am pomenit înghesuit din toate părţile cu multă voioşie. Abia noaptea tîrziu m-am dus să mă culc într-o cameră cu fereastra deschisă ; dedesubt şuşotea apa, pe celălalt mal al ei păcănea o moară, o furtună trecu maiestuos deasupra văii, ploaia răsună ca o muzică şi vîntul începu să cînte în pădurile care acopereau munţii din apropiere. Şi respirînd aerul răcoros şi înviorător, am adormit, ca să spun aşa, în sînul naturii măreţe

RUBEDENIILE

A doua zi, dis-de-dimineață, în clipa cînd, străbătînd frunzișul des, soarele a pătruns în cameră, am fost trezit într-un mod ciudat. Un pui de jder cu blana moale se instalase pe pieptul meu și răsuflînd grăbit cu botul lui ascuțit și rece îmi adulmeca nasul. Cînd am deschis ochii, s-a strecurat iute sub pătură, s-a ivit iar cînd ici, cînd colo, apoi iar s-a ascuns. Cum nu mă lămuream ce-i cu această apariție, verii mei au dat buzna rizînd din camerele lor, unde stătuseră la pîndă, l-au silit pe jderul cel sprinten să facă cele mai grațioase și mai hazlii salturi și au umplut odaia cu veselie. Atrasă de risetele lor, s-a năpustit înăuntru o haită de ciini frumoși, apoi o căprioară îmblînzită s-a arătat curioasă în ușă, urmată de o splendidă pisică cenușie, care s-a strecurat printre scandalagii, făcîndu-și loc cu demnitate printre jucăuși și neîndemînateci ; pe fereastră se instalaseră niște porumbei ; oameni și animale, primii sumar îmbrăcați, se fugăreau între ei. Jderul cel înțelept își bătea însă joc de toată lumea, părînd mai degrabă că se joacă el cu noi și nu noi cu el. Unchiul își făcu și el apariția cu cornul de vînătoare fumegînd, îndemnîndu-ne parcă mai curînd să facem un tămbălău și mai mare decît să ne liniștim ; apoi se arătară fetele lui, cu fețele proaspete și înfloritoare, ca să vadă de ce facem gălăgie, să ne cheme la micul dejun și să ne potolească, dar abia sosite, fură nevoite să treacă în defensivă, deoarece toată lumea le declară război și începu să le necăjească, ciinii inclusiv, aceștia din urmă fără să aștepte repetarea îngăduinței de a profita de zbenguielile obișnuite dimineața, ci agățîndu-se îndrăzneți de poalele fetelor, care țipau la ei. Mă aflam lîngă fereastra deschisă și respiram aerul îmbălsămat de dimineață ; undele scînteietoare și repezi ale rîu-

leţului se reflectau pe tavanul alb al camerei şi lumina lor scălda chipul lui Meret, fetiţa aceea ciudată, al cărei vechi portret atîrna pe perete. În lucirea jucăuşă de argint, părea să trăiască şi sporea impresia pe care toate din jur o făceau asupra mea. Chiar sub fereastră se adăpau vitele ; vaci, boi, viţei, cai şi capre intrau în apa limpede sorbeau cumpătat din ea şi se depărtau zburdînd ; toată valea era plină de viaţă, strălucea proaspăt, şi vuietul ei se contopea cu rîsetele din camera mea ; eram mai fericit decît un tînăr prinţ, la a cărui deşteptare se asistă ceremonios. În cele din urmă se ivi şi mătuşă-mea, care ne porunci să venim fără multă vorbă la micul dejun.

M-am pomenit iar strămutat la masa cea lungă, în jurul căreia erau adunaţi membrii numeroasei familii, protejaţii ei şi muncitorii zilieri. Aceştia din urmă erau după cîteva ore de muncă şi-şi refăceau forţele după primele semne de oboseală, trimişi fiind ca un salut al dimineţii de soarele ale cărui raze dogoreau tot mai puternic. Toată lumea mînca din supa tare de ovăz, cu mult lapte ; doar în capul mesei, între tata, mama şi fiica cea mare, trona cana cu cafea, şi eu, în calitatea mea de musafir, anexat acestui distins apendice, priveam cu jind spre ţărîmurile unde se consuma supa proaspătă şi unde se glumea cu veselie.

Curînd însă, societatea se împrăştie iar, pentru a porni la muncă în diferite locuri, departe, pe cîmpul încins de arşiţă, în şuri şi în grajduri. Masa extensibilă fu strînsă la loc şi rămase tăcută, construcţie masivă şi scînteietoare de lemn de nuc, în odaia goală, pînă ce gospodina răsturnă pe ea un coş zdravăn de legume ca să le pregătească pentru prînz, lăsîndu-i unchiului meu doar un petec de loc pentru registrele în care era trecut venitul obţinut în anul acela de pe urma ogoarelor sale, cel din anii trecuţi şi, în plus, comparaţia dintre randamentele diferitelor terenuri. În picioare îndărătul lui, fiul cel mai mic, un băiat cam de vîrsta mea, trebui să-şi facă raportul, după care îmi spuse să ieşim împreună şi să dăm şi noi o mînă de ajutor unde are să ne placă mai mult, dar mai ales să nu lipsim de la gustarea care se

servea în pauză pe cîmp și la care se făcea mare haz. Între timp însă, sosi un sol din partea bunicii, care auzise de venirea mea și mă ruga să mă duc imediat s-o văd. Vărul meu se oferi să mă însoțească ; m-am dichisit oarecum și gătit pe jumătate simplu, ca la țară, pe jumătate în chip de cabotin, am pornit cu el pe drumul care trecea mai întîi prin cimitirul risipit pe un mic deal. Mii de flori răspîndeau miresme tari, o lume strălucitoare, zumzăitoare de lumină, insecte și fluturi, albine și gîze fără nume, zburau încoace și încolo pe deasupra mormintelor. Era un concert ales într-o sală de spectacol luminată, cîntecul urca și cobora, apoi se stingea pînă nu se mai auzea decît glasul stăpînit al unei singure gîze, se însufleția iar și creștea îndrăzneț și plin ; apoi se retrăgea în întunecimile alcătuite de tufele de iasomie și de soc deasupra inscripțiilor de pe morminte, pînă ce un bondar zbîrnîitor scotea iar hora la lumină ; potirele florilor își clătinau capetele salutînd în ritmul popasurilor și al plecărilor neîncetate ale muzicanților. Și dedesubtul acestei pînze gingașe, mormintele și veacurile zăceau în tăcere încă din acele zile cînd o ramură a poporului aleman se stabilise aici și săpase prima groapă. Vorba lor, urmele obiceiurilor și legilor lor mai trăiesc încă în cantonul cel verde, în satele de munte, în orășelele cenușii de piatră suspendate deasupra rîurilor sau rezemate de coastele dealurilor. Simțeam un fel de sfială la gîndul că mă voi înfățișa înaintea femeii cărunte, pe care n-o văzusem încă niciodată și care, în ochii mei, era mai curînd un fel de străbună răposată decît o bunică în carne și oase. Am mers pe cărări înguste, pe sub pomi împovărați de roade, dînd ocol curților liniștite și am ajuns în cele din urmă în fața casei ei, cufundată în umbră adîncă, verde și tăcută ; bunica aștepta în fața ușii de lemn cafeniu și, cu mîna streașină la ochi, părea să mă caute cu privirea. Mă duse imediat în odaie și, cu voce blîndă, îmi ură bun venit, apoi se îndreptă spre o nișă de stejar în care se afla un butoiaș strălucitor de cositor și dedesubt o tipsie din același metal, întoarse un robinet și-și spălă cu apa limpede mîinile ei mici, bronzate. Pe urmă puse pe masă pîine și vin și rămase în picioare

zîmbind cît timp am mîncat și am băut, după care se așează foarte aproape de mine, pentru că avea ochii slabi ; în timp ce mă întreba ce face mama și cum o duce cu sănătatea, nu-și lua ochii de la mine, deși părea totodată cufundată în amintiri din alte vremuri. O priveam și eu cu atenție și respect și n-o plictiseam povestindu-i mărunțișuri, care nu mi se păreau potrivite aici. Era zveltă și bine făcută, vioaie și atentă în ciuda vîrstei înaintate, nu părea nici orășancă, dar nici țărancă, ci o femeie tare cumsecade. Fiecare cuvînt pe care-l rostea era plin de bunătate și de tact, de răbdare și de dragoste, purificat de zgura unor obiceiuri urîte, echilibrat și bine gîndit. Era una din acele femei care te fac să înțelegi de ce strămoșii noștri pedepseau atît de nemilos un bărbat cînd ucidea sau insulta o femeie.

Apoi se ivi soțul ei, un țăran plin de diplomație și de cumpătare ; îmi ură bun venit pe un ton prietenos de amabilă indiferență și, după ce constată dintr-o singură privire că eram o ființă la fel de „fantezistă" ca și tata, drept care n-avea de ce să se teamă în viitor de pretenții și ciorcvăieli, își lăsă nevasta să se bucure în voie, îi dădu chiar de înțeles cu mult calm că mă poate ospăta după pofta inimii, apoi își văzu mai departe de drum.

Am rămas cîteva ore la ea, fără ca vreunul din noi să fi spus mare lucru ; bunica ședea lîngă mine, mulțumită în sinea ei și adormi în cele din urmă surîzînd. Peste pleoapele ei închise, trecu o mișcare ușoară, asemenea unduirii unei cortine în spatele căreia se întîmplă ceva ; bănuiam că în regiunea aceea apar imagini scăldate în lumina gingașă a unui soare din alte vremuri și gura ei blîndă tresărea ușor, răspunzîndu-le. M-am ridicat cu băgare de seamă pregătindu-mă de plecare, dar ea s-a trezit imediat, m-a oprit și m-a privit înstrăinată ; probabil că, după cum eu vedeam în ea, îngroșate și înfățișate direct, toate evenimentele anterioare conștiinței mele, vedea și ea în mine un fel de continuare a propriei sale vieți, o reprezentare a viitorului ei neguros și enigmatic, fiindcă portul și vorba mea se deosebeau de tot ceea ce îi fusese ei familiar o viață întreagă.

Dusă pe gînduri, bunica trecu în odaia alăturată unde, într-un dulap înalt, păstra un stoc de mărunţişuri pe care le cumpăra de la negustorii ambulanţi, pentru a le dărui tinerilor la diferite prilejuri. Cum avea o vedere slabă, în loc să ia o batistă mare, alese o băsmăluţă de mătase roşie, din acelea pe care le poartă fetele de la ţară şi mi-o dădu, împachetată încă în hîrtia în care i-o vînduse negustorul. A trebuit să-i făgăduiesc că voi veni în fiecare zi şi că data viitoare voi mînca la ea.

Vărul meu plecase de mult, aşa că am pornit singur înapoi cu băsmăluţa cea roşie în buzunar. Trecînd pe lîngă o casă, am văzut cîţiva copii dolofani, care au dat buzna înăuntru cu iuţeala fulgerului strigînd ceva cu glas tare. O femeie ieşi din casă, mă ajunse din urmă, îmi spuse că-mi e vară şi mă întrebă dacă n-auzisem nimic despre ea şi despre familia ei. Am răspuns afirmativ, scuzîndu-mă totodată că n-o recunoscusem. Atunci mă pofti la ea, unde mirosea a pîine proaspăt coaptă şi unde, pe o scară lungă erau înşiraţi, de sus pînă jos, cozonaci pătraţi şi rotunzi, cîte unul pe fiecare treaptă pentru ca să se răcească. În timp ce vară-mea, o femeie trupeşă, plină de poftă de muncă şi de energie, îşi strîngea repede părul la ceafă şi-şi punea un şorţ, copiii adunaţi îndărătul cuptorului încins mă priveau cu sfială dar chicotind. Noua mea protectoare mă înştiinţă că picasem bine pentru că tocmai atunci făcuse prăjituri ; tăie imediat un cozonac mare în patru, aduse şi vin, apoi puse masa pentru prînz.

Casa ei n-avea o înfăţişare patriarhală ca a bunicii ; mobila nu era de nuc, ci de brad ; pereţii aveau încă culoarea proaspătă a lemnului, olanele acoperişului erau de un roşu aprins, şi grinzile aparente de asemenea, iar în faţa casei nu erau mulţi arbori care să dea umbră ; soarele dogorea fierbinte peste grădina de zarzavat, care se întindea pînă departe şi în care un singur răzor modest de flori anunţa că această gospodărie abia începea să-şi înjghebeze bunăstarea, dar că deocamdată avea preocupări de natură prozaică. Bărbatul veni de la cîmp însoţit de băiatul cel mai mare şi, deşi aflase că eram în casă, se îngriji mai întîi de boi şi de vaci, se spălă tacti-

cos pe mîini la fîntînă, apoi intră, îmi întinse mîna calm, bărbăteşte şi se interesă imediat dacă nevastă-sa mă ospătase cum se cuvine. În tot acest timp, verii mei nu făceau nici un fel de fasoane şi nu se scuzau că ceea ce-mi ofereau ei n-avea valoare, fiindcă numai la un ţăran găseşti convingerea că pîinea lui e cea mai bună, convingere cu care o oferă tuturor. Trufandalele sale sînt primele roade pe care le culege pe pămîntul lui : cartofii noi, prima pară, cireşele şi prunele timpurii le preţuieşte atît de mult, încît crede că a făcut mare lucru dacă, trecînd pe lîngă pomii altcuiva, poate înhăţa un pumn de fructe, în timp ce diversele delicatese de la oraş îl lasă indiferent. Siguranţa că el dă lucrul cel mai bun şi cel mai sănătos e transmisă oaspetelui, care se porneşte imediat să mănînce cu o poftă straşnică şi fără remuşcări. Iată de ce eu, „verişorul" cel pirpiriu, m-am aşezat la masă şi m-am ospătat iar vitejeşte, deşi mă mai hrănisem o dată serios. Rudele mele îmi umpleau mereu farfuria cu multă bunăvoinţă şi mă priveau ca pe orice orăşean care n-are pămînt, spunîndu-şi că sînt un flămînzilă. Mă chestionau cu însufleţire despre viaţa pe care o duceam, mama şi cu mine, cerîndu-mi să le dau cele mai mici amănunte privitoare la situaţia noastră.

După ce am vizitat şi grajdul, după ce i-am dat fiecărei vaci din şură cîte o furcă de trifoi, mi-am luat rămas bun ; dar verişoara nu se lăsă pînă nu mă însoţi o bucată de drum, pentru a mă prezenta unei alte verişoare, unde de data asta nu trebuia să zăbovesc prea mult. Era o matroană prietenoasă care, fără să aibă chiar noblefea şi finefea bunicii, era totuşi cumsecade şi binevoitoare. Locuia singură cu fiica ei, care, conform unui obicei răspîndit, servise doi ani la oraş, apoi se măritase cu un ţăran înstărit şi, cum acesta murise de curînd, era văduvă. Avea abia douăzeci şi doi de ani, era voinică şi înaltă şi chipul ei avea trăsăturile caracteristice ale familiei noastre, luminate însă de o frumuseţe neobişnuită : în special ochii mari, căprui, gura şi bărbia rotundă şi plină te izbeau numaidecît. În afară de asta avea drept podoabă un păr greu, negru, aproape imposibil de stăpînit. Trecea drept un fel de Lorelei[1], deşi se numea

[1] Nimfă a Rinului.

Judith, și nimeni nu putea spune ceva precis sau urît despre ea.

Judith intra în clipa aceea venind din grădină, cu trupul ușor înclinat îndărăt, fiindcă aducea în șorț mere proaspăt culese, peste care îngrămădise o mulțime de flori rupte chiar atunci. Răsturnă totul pe masă ca o fermecătoare Pomonă [1], astfel încît toată suprafața aceea, strălucitoare de curățenie, se acoperi de forme, de culori și de arome. Apoi îmi dădu binețe vorbind cu accent orășenesc, în timp ce, de sub borul larg al unei pălării de paie, ochii ei mă priveau curioși. Declară că-i e sete, aduse un șiștar cu lapte, umplu o cană și mi-o oferi ; eram cît pe aci să refuz, fiindcă eram sătul, dar ea spuse rizînd : „Bea !" și se pregăti să-mi apropie cana de gură. Atunci am luat-o eu, am sorbit dintr-o înghițitură lichidul rece și alb ca marmora și, o dată cu el, o voluptate de nedescris. O priveam foarte liniștit, ținînd piept în felul acesta mîndriei și calmului ei. Dacă ar fi fost o fată de vîrsta mea, fără îndoială că m-aș fi zăpăcit. Dar totul s-a petrecut într-o clipă și cînd după aceea mi-am făcut de lucru cu florile, a adunat numaidecît un buchet mare de trandafiri, de garoafe și de ierburi puternic mirositoare și mi l-a pus în mînă ca pe o pomană ; măicuța ei mi-a umplut buzunarele cu mere, astfel că, încărcat cu daruri după toată regula, umilit fără a mă fi putut împotrivi, am plecat după ce femeile m-au poftit să vin mereu pe la ele și pe la celelalte rubedenii.

[1] Zeița grădinilor la romani.

VIAȚĂ NOUĂ

După-amiaza era înaintată cînd m-am întors în sfîrșit acasă la unchiul meu, unde am găsit ușa încuiată, pentru că toți locatarii plecaseră la cîmp ; știam totuși că voi putea trece prin șură și prin grajd. În șură mi-a sărit înainte căprioara, care s-a lipit numaidecît de mine ; în grajd vacile m-au urmărit cu privirile și un vițel, care nu era legat, a făcut cîțiva pași spre mine, pregătindu-se să-mi sară prietenește înainte, astfel că, înfricoșat, m-am refugiat în încăperea alăturată, care era plină de unelte agricole și de vechituri de lemn. Din harababura aceea cufundată în întuneric, a țîșnit mîrîind vesel jderul, care se plictisise singur și, într-o clipă, mi s-a instalat în creștetul capului, lovindu-mă cu coada peste obraz și făcînd tot felul de bazaconii de bucurie, așa că am început să rîd tare. În această societate am ajuns în aripa cea mai luminoasă a casei și am nimerit în sfîrșit în odaia de toate zilele, unde m-am lepădat de povara mea de flori, de fructe și de animale. Pe masă cineva scrisese cu creta unde pot găsi mîncarea, dacă are să-mi fie foame ; am mai citit tot felul de glume ale celor tineri, dar am preferat să cercetez, în sfîrșit, în tihnă, casa părintească a mamei mele.

Unchiul meu renunțase de cîțiva ani la preoție și se dedicase în întregime ocupațiilor sale preferate. Deoarece comuna dorea în orice caz să clădească o casă parohială nouă, unchiul o cumpărase pe cea veche, care la origine fusese de fapt reședința rurală a unui iuncher, din care cauză avea scări de piatră cu balustradă de fier, tavan cu ornamente de gips, o sală cu șemineu, un mare număr de încăperi și peste tot nenumărate picturi în ulei, aproape negre. Aici, sub același acoperiș, își instalase unchiul meu gospodăria de agricultor, desființînd o parte

din pereții despărțitori ai locuinței, astfel că elementul iuncheresc și cel țărănesc se contopiseră, încăperile comunicînd între ele prin uși și coridoare splendide. Într-una din camerele ai cărei pereți erau zugrăviți cu scene de vînătoare și care era plină de tratate vechi de teologie, puteai deschide o ușă tapetată și te pomeneai deodată în podul cu fîn. Sub acoperiș am descoperit o mică mansardă, ai cărei pereți erau acoperiți cu vechi cuțite de vînătoare, cu pumnale și cu arme de foc inutilizabile ; o spadă spaniolă lungă, cu garda de oțel minunat lucrată, era o piesă de paradă și trăise cu siguranță vremuri excepționale. Cîteva volume in-folio zăceau prăfuite într-un colț ; în mijlocul camerei se afla un fotoliu de piele zdrențuit, așa că, pentru întregirea tabloului nu mai lipsea decît Don Quijote. De altfel, m-am așezat comod în fotoliul acela și m-am gîndit la domnul cel bun, a cărui poveste o tradusesem odată din textul francez al lui Monsieur Florian. Am auzit un zgomot ciudat, un gungurit și niște zgîrieturi în perete, am tras un capac de lemn și m-am pomenit întrînd cu capul în porumbarul fierbinte, în care s-a stîrnit numaidecît atîta vuiet, că am fost nevoit să mă retrag. Am descoperit apoi dormitoarele fetelor, odăi liniștite cu lădițe verzi de flori la ferestre și străjuite cu credință de crengile copacilor ; aveau tapete înflorate, fragmente salvate din cele vechi pe care oglinzile rococo ale fostului conac găsiseră un onorabil refugiu în timp ; tot astfel, odaia cea mare a băieților era împodobită cu niște studii cam superficiale, cu unelte folosite în clipe libere la țară, cu scule de pescuit și cu lațuri de prins păsări.

La răsărit, ferestrele dădeau spre mulțimea de pomi fructiferi și spre acoperișurile caselor din sat, în mijlocul cărora se zărea cimitirul așezat pe un deal și biserica albă ca o redută spirituală ; la apus, ferestrele numeroase și înalte ale salonului dădeau spre valea verde, acoperită de livezi, prin care șerpuia rîul, cu nenumărate ramificații și meandre, strălucind întocmai ca argintul, fiindcă n-avea decît o adîncime de cel mult două picioare și curgea vioi și energic ca apa unui izvor peste pietrișul alb. Dincolo de această vale se înalță o creastă

împădurită pe care unduiau învălmășiți copaci de toate speciile ; din cînd în cînd, printre ei se iveau pereți stîncoși și creste cenușii. Dar soarele care apunea putea trece nestingherit peste munții albaștri din depărtare, revărsîndu-și în fiecare seară văpaia peste vale, și dacă te aflai la una din ferestrele salonului, erai scăldat în roșu, ba mai mult, roșul acela pătrundea în salon cînd ușile lui erau deschise, pătrundea pînă în interiorul casei, reflectîndu-se pe coridoare și pe pereți.

Grădina de legume și de flori, haturi nelucrate, tufe de soc, izvoare înconjurate de verdeață și pretutindeni umbra copacilor, alcătuiau pînă departe în jur o fermecătoare priveliște sălbatică, trecînd în continuare peste un mic pod și întinzîndu-se de cealaltă parte a apei. Mai încolo, cocoțată pe o înălțime, moara nu-și trăda prezența decît prin zgomotul, prin scînteile și prin praful pe care le stîrnea roata ei, ce se ivea printre copaci. Ansamblul alcătuia un amestec de casă parohială, de curte țărănească, de vilă și de pavilion de vînătoare și în timp ce, în tovărășia păsărilor și animalelor cu patru picioare, descopeream și cercetam totul, inima mea chiuia de bucurie. Pretutindeni vedeam din plin, fără măsură, culoare și strălucire, mișcare, viață și fericire, libertate și belșug, veselie și bunăvoință.

Primul meu gînd a fost să mă apuc de o treabă pe care s-o fac de bunăvoie, fără nici o constrîngere. M-am întors repede în odaia mea, care dădea spre apus, și am început să-mi despachetez lucrurile sosite între timp, cărțile de școală și caietele ferfenițite, cu care aveam intenția să rămîn pe cît posibil în relații, dar în special provizia considerabilă de hîrtie de tot felul, penițele, creioanele și culorile, pe care aveam să le folosesc la scris, la desen, la pictură, la Dumnezeu știe ce ! În clipa aceea, cheful de joacă de pînă atunci se transformă într-o dorință cu totul necunoscută de a crea și de a munci, o dorință de a plăsmui și de a lucra în mod conștient. Mai eficace decît toate necazurile prin care trecusem, această zi unică, atît de simplă și totuși atît de bogată, trezise în mine prima rază de claritate și zorile anilor de maturitate ai existenței mele. Cînd mi-am întins desenele de

pînă atunci pe patul larg, așternîndu-l în felul acesta cu o ciudată pătură multicoloră, mi-am dat seama dintr-o dată că m-am smuls din aceste lucruri și m-am simțit cuprins de nevoia și de voința să fac neîntîrziat un pas înainte.

Unchiul meu, care dăduse o raită pentru a-și inspecta ogoarele, se întoarse acasă, intră în camera mea și, plin de surprindere, mă găsi înconjurat de mîzgălelile mele. Fanfaronada copilărească, cutezanța lor și culorile țipătoare făcură impresie asupra ochiului său neexperimentat, astfel că exclamă :

— Păi bine, nepoate, ești un pictor în lege ! Foarte bine ; ți-ai adus și grămada asta de hîrtie și de culori ? Bravo ! Și astea toate ce sînt ? de unde le-ai scos ?

Am răspuns că le-am făcut pe toate din cap.

— Atunci am să-ți dau alte sarcini, spuse el, vei fi pictorul nostru de curte ! Chiar de mîine încearcă să desenezi casa noastră cu grădinile, cu copacii și să redai totul întocmai ! Mai pot să-ți arăt cîteva locuri frumoase pe la noi, de unde să te bucuri de perspective interesante ; în felul acesta, ai să te antrenezi și are să-ți prindă bine. Și eu aș fi vrut să fac așa ceva. Stai, am să-ți arăt cîteva lucruri drăguțe, făcute de un domn, care venea des pe la noi acum cîțiva ani, pe vremea cînd aveam mereu oaspeți de la oraș. Făcea așa, de plăcere, tablouri în ulei, acuarele, gravuri pe cupru sau cu apă tare, cum îi spunea el. Și cu toate că era artist, era un om isteț !

Unchiul scoase la iveală o mapă veche, legată cu o sfoară zdravănă și, în timp ce o desfăcea, spuse :

— Pe legea mea, am uitat de mult de ele, are să-mi facă plăcere să le mai văd ! Iuncherul Felix — ce om cumsecade ! — a murit la Roma și e înmormîntat acolo de mulți ani ; era un holtei bătrîn, care-și mai pudra părul și purta codiță, la începutul secolului nostru ; picta și grava toată ziulica, numai toamna se potolea, cînd venea cu noi la vînătoare. Pe atunci, în anii aceia, cîțiva domni tineri se întorseseră din Italia ; printre ei era și un pictor genial. Băieții ăștia făceau un tărăboi nemaipomenit și susțineau că toată arta veche ar fi decăzut și că renăștea acum, la Roma, datorită unor germani. Tot

ceea ce se făcuse începînd cu sfîrşitul secolului trecut şi pînă în zilele noastre, aiurelile numitului Goethe von Hackert [1], ale lui Tischbein [2] şi ale altora de teapa lor, erau fleacuri, dar acum începea o eră nouă. Vorbele astea zdruncinau grozav paşnica viaţă de pînă atunci a bietului meu Felix ; zadarnic încercau vechii săi prieteni, artişti ca şi el, în tovărăşia cărora fumase multe kilograme de tutun, să-l liniştească, zadarnic îl povăţuiau să-i lase pe tinerii fanţi să urle, fiindcă timpul va trece peste ei aşa cum va trece şi peste noi ! Degeaba ! Într-o dimineaţă el trase zăvorul uşii templului în care se adăpostea arta lui de becher bătrîn. se năpusti nebuneşte asupra trecătorii St. Gotthard, o trecu şi nu se mai întoarse. La o beţie, nişte nemernici din Roma i-au tăiat coada după care şi-a pierdut prestanţa şi decenţa şi a murit la bătrîneţe, nu din cauza vîrstei, ci din cauza vinului roman şi a muierilor de pe acele meleaguri. Mapa asta a lăsat-o întîmplător la noi.

Am început să răsfoim hîrtiile îngălbenite ; erau vreo douăsprezece studii de copaci în cretă şi creion roşu, desenate fără prea multă siguranţă, dar trădînd un zel şi o ambiţie de diletant ; am mai dat peste nişte schiţe în culori îngălbenite, precum şi peste un stejar mare în ulei.

— Spunea că ăsta e frunziş, zise unchiul meu, şi făcea mare caz de el. Secretul îl aflase prin 1780, la Dresda, de la respectatul său maestru Zink [3], sau cum se mai numea. „Există, obişnuia el să spună, două categorii de pomi, care-i cuprind pe toţi, cei cu frunze rotunde şi cei cu frunze crestate. De aci rezultă două maniere, maniera crestată a stejarului şi maniera rotundă a teiului !" Cînd încerca să explice cuconiţelor noastre cum se lucrează de obicei în aceste maniere, spunea că, înainte de orice, trebuie să se deprindă cu un anumit ritm, de pildă, cînd desenează cutare sau cutare soi de frunză, să numere : „Un, doi, trei — patru, cinci, şase !" „Dar ăsta e

[1] *Jakob Philipp Hackert* (1737—1807) — pictor peisagist ; biografia sa a fost publicată de Goethe.

[2] *Johann Heinrich Wilhelm Tischbein* (1751—1829) — pictor german

[3] *Adrian Zingg* (1734—1816) — desenator şi gravor elveţian care a trăit la Dresda.

tact de vals!" strigau fetele și începeau să danseze în jurul lui, pînă sărea în sus ca turbat de i se legăna coada încoace și încolo.

Așa se face că prin mijlocirea ciudată a unei tradiții, al cărei purtător era străin de ea, am căpătat un prim punct de sprijin. Am privit paginile acelea în tăcere, cu mare atenție, apoi am cerut voie să păstrez mapa. În ea se mai găseau cîteva peisaje în aqua forte, niște scene de Waterloo [1] și niște dumbrăvi idilice de Gessner cu copaci foarte frumoși, a căror poezie m-a izbit și m-a cucerit imediat pînă ce am descoperit o gravură de Reinhardt [2], galbenă și mînjită, tăiată de jur împrejur chiar la margini. Forța, elanul și vigoarea ei erau elocvente pentru mine și o distingeau cu hotărîre dintre celelalte hîrtii risipite în jur. În timp ce priveam uluit pagina aceea din mîna mea (pînă atunci nu văzusem niciodată o lucrare cu adevărat artistică), unchiul meu se apropie iar de mine și exclamă :

— Hai cu mine, nepoate pictor! Toamna se apropie, trebuie să vedem ce-i de făcut cu iepurașii, cu vulpile, cu pisicile și cu alte jivine! E o seară frumoasă, hai să stăm nițel la pîndă fără pușcă, am să-ți arăt imediat cîteva perspective frumoase.

Dintr-un colț, unde erau adunate o mulțime de trestii, luă un baston zdravăn, îmi dădu și mie unul la fel, suflă ca să scoată din micul său corn de vînătoare mucul ars al țigării de foi, vîrî alta în loc, fluieră puternic pe fereastră astfel că din toate colțurile satului se adunară cîinii cu iuțeala fulgerului, după care am pornit, însoțiți de animale și de lătratul lor, spre pădurea de pe muntele peste care se lăsa înserarea.

Curînd haita ne-o luă cu mult înainte și dispăru în pădure, dar abia începusem să urcăm, că am auzit cîinii lătrînd deasupra noastră și gonind în sus pe munte de răsunau văile. Cu inima plină de bucurie, unchiul meu mă tîra după el mai departe afirmînd că trebuie să ne

---

[1] Lucrări ale pictorului olandez Antholne Waterloo (cca. 1610 — cca. 1676).

[2] *Johan Christian Reinhardt* (1761—1847) — pictor peisagist german.

grăbim ca să ajungem la o mică pajiște de unde puteam vedea animalul ; pe drum, însă, ciuli urechile și schimbă direcția strigînd :

— Dumnezeule, e într-adevăr o vulpe ! S-o luăm într-acolo, hai, iute !

Abia făcurăm cîțiva pași pe o cărare îngustă, care șerpuia în pădure pe marginea unui pîrîu secat, între două coaste înverzite, cînd el mă opri brusc și, fără o vorbă, îmi arătă ceva în fața noastră. O pată roșcată țîșni fără zgomot peste drum, o luă în sus, apoi în jos și o clipă după aceea cei șase ciini se năpustiră lătrînd fioros în urma ei.

— Ai văzut-o ? spuse unchiul meu, atît de satisfăcut de parcă a doua zi trebuia să se însoare, apoi continuă : I-au pierdut urma ! dar în goana asta tot au să dea peste vreun iepure ! S-o luăm pe-aici !

Am ajuns pe un mic platou semănat cu ovăz și încins de văpaia asfințitului ; în jurul lui erau pini care păreau să ardă liniștit în soare. Ne-am oprit și, păstrînd cu plăcere tăcerea, ne-am tras spre marginea platoului, nu departe de o potecă năpădită de ierburi, care se pierdea în întuneric. Să tot fi așteptat așa vreun sfert de oră, cînd, deodată, lătrăturile izbucniră iar foarte aproape și unchiul îmi dădu un ghiont. Chiar în clipa aceea, se produse o mișcare în lanul de ovăz din fața noastră și el șopti :

— Ce dracu se întîmplă aici ? Atunci și-a făcut apariția o pisică uriașă, care ne-a privit și a șters-o. Domnul preot a strigat furios :

— Bestie afurisită ! Tu ce cauți aici ? Uite ce se alege de iepurași ! Stai tu ! am să te ajut eu să vînezi ! și azvîrli o piatră mare după ea. Pisica sări înapoi în lanul de ovăz, dar în clipa aceea ciinii trecură ca fulgerul pe lîngă noi și unchiul meu, care era încă mînios, exclamă uluit :

— Ei, poftim ! N-am apucat să vedem iepurele !

— Pentru azi e destul ! spuse el, acum să mergem mai departe ca să poți vedea vîrfurile munților, fiindcă acum ești la distanță cam mare de ei.

De cealaltă parte a platoului, acolo unde pinii se răreau, coamele munților se zăreau, verzi mai întîi, apoi tot mai albastre, îndreptîndu-se spre sud, spre munții care se întindeau în fața noastră de la răsărit la apus, de la Appenzel și pînă la Alpii Bernei, dar într-o depărtare de vis.

De atunci am început să acord mai multă atenție caracterului priveliștilor din jurul meu. Cea care mi se deschidea în față arăta mai curînd așa cum îmi închipuiam că trebuie să arate munții în Germania, adică verde, stîncoasă și acoperită de culturi. O mulțime de văi și de crestături străbătute de ape promiteau din belșug un refugiu bogat pentru hoinăreli repetate ; era un ținut în cea mai mare parte împădurit.

În timp ce ne întorceam acasă pe un alt drum, în fața ochilor mei se perindară mereu alte privelişti fermecătoare, pînă ce umbrele nopții le învăluiră, și, în cele din urmă, totul se încheie cu o lună plină, strălucitoare, a cărei lumină scînteia peste moară, peste casa parohială și peste apă, cînd am ajuns înapoi. Fetele și băieții se fugăreau pe sub frasini și se împingeau unul pe celălalt în apa rîului, fetele cîntau în grădină și mătușă-mea îmi strigă de la fereastră că sînt un vagabond pe care nu-l văzuse toată ziulica.

PRESIMȚIREA UNEI VOCAȚII

A doua zi, toată lumea îmi dădea bineț strigîndu-mă „pictore !", „Bună dimineața, pictore !", „Domnul pictor a dormit bine ?", „La masă, pictore !" așa mi se spunea și toți foloseau acest titlu cu bucuria glumeață și plină de simpatie, pe care o simți totdeauna cînd găsești un nume familiar pentru un nou sosit, căruia nu prea știai cum să-i spui. În orice caz, eu am acceptat cu plăcere rangul ce mi se acorda și, în sinea mea, mi-am făgăduit să nu mai renunț niciodată la el. Continuam să-mi petrec din datorie prima parte a dimineții aplecat peste cărțile mele de școală, învățînd singur ; dar paginile cenușii ale acestor opere melancolice îmi reaminteau de un trecut plicticos și apăsător. De cealaltă parte a văii, învăluită în aburul de argint cenușiu, era pădurea ale cărei terase se deslușeau limpede, urcînd una deasupra celeilalte ; frunzișul lor, scăldat în soarele dimineții, se contura verde deschis și fiecare grup mare de arbori se desprindea, masiv și frumos, în aburul dens, părînd o jucărie pentru mîna care-l copia. Dar timpul hărăzit lecțiilor mele nu mai voia să se sfîrșească, deși atenția mea se împrăștiase de mult.

Mă învîrteam nerăbdător încoace și încolo, cu un manual de fizică în mînă, hoinăream prin mai multe camere, pînă cînd, într-una din ele am descoperit cărțile profane din casa unchiului meu ; o pălărie veche de paie, cu boruri largi, din cele pe care le poartă fetele la munca cîmpului, era aruncată peste ele și le acoperea aproape de tot. Cînd am dat-o însă deoparte, am zărit cîteva volume frumoase, legate în piele și cu cotoarele aurite. Am luat o carte, am suflat praful gros care o acoperea, și am deschis un volum din operele lui Gessner, tipărit pe hîrtie velină, groasă, plin de vignete și de ilustrații. Am răs-

foit-o și am văzut că peste tot era vorba despre natură, despre peisaj, despre pădure, despre cîmpie. Gravurile, executate cu dragoste și entuziasm tot de Gessner, ilustrau conținutul ; am văzut atunci că înclinațiile mele se aflau aici în centrul unei cărți mari, frumoase și respectabile. Dar cînd am ajuns la scrisoarea privitoare la peisaj, în care autorul dădea sfaturi unui tînăr, am citit-o surprins de la un capăt la celălalt. Înțelegeam perfect aceste pagini naive și nevinovate. Sfatul de a aduce acasă tot felul de cioburi de pietre de pe cîmp și din rîu, pentru a face după ele studii de stînci, corespundea sufletului meu copilăros încă și-mi lumina mintea. L-am îndrăgit imediat pe omul acesta și am făcut din el profesorul meu. Încercînd să dau și de alte cărți ale lui, am găsit un volumaș, care nu era scris de el, dar care-i conținea biografia. Și pe ăsta l-am citit pe loc și din scoarță în scoarță. Gessner fusese și el un elev fără perspective care, în anii de școală, scria ce-i trecea prin minte și se consacra preocupărilor artistice. În această cărticică se vorbea mult despre geniu, despre o cale proprie și despre alte lucruri de acest fel, despre superficialitate, suferințe și transfigurare finală, despre glorie și fericire. Am închis-o încet și dus pe gînduri ; la drept vorbind, gîndurile mele nu erau prea adînci, dar fără să-mi dau bine seama, eram cucerit de cele citite.

Nici cea mai reușită educație nu poate preveni clipa primejdioasă și plină de consecințe, care nu cruță mințile tinere receptive și nu rămîne neobservată de cei din jur ; puțini au norocul să cunoască funestul cuvînt *geniu*, după ce au trăit independent și nevinovat cîțiva ani buni de viață, după ce au învățat, au creat ceva și au avut unele succese. Da, se pune întrebarea dacă nu cumva, la baza celei mai modeste reușite, nu există un strat gros de proiecte conștiente și un aparat întreg al dorinței de a fi genial. Poate că deseori deosebirea constă doar în posibilitatea de care dispune adevăratul geniu de a nu da în vileag acest aparat, ci de a-l distruge întîi, în timp ce numai pretinsul geniu îl afișează cu mare tărăboi și-l lasă ca pe niște schele ridicate pentru un templu rămas neterminat și unde putrezesc treptat.

Dar eu n-am sorbit băutura amețitoare dintr-o cupă fermecată, fastuoasă și strălucitoare, ci din cana modestă și drăgălașă a unui păstor, căci oricum s-ar fi exprimat, Gessner era o fire mai simplă și mai nevinovată, și mi-a fost doar o călăuză mai pricepută cînd m-a dus sub umbra verde a pomilor și spre izvoarele liniștite din pădure.

În biografia lui am făcut cunoștință cu bătrînul Sulzer [1], care fusese protectorul tînărului Gessner la Berlin ; și fiindcă am mai remarcat printre cărți volume din *Teoria artelor frumoase*, am pus mîna și pe ele, deoarece aveau legătură cu domeniul cel nou pe care tocmai îl descoperisem. Cartea aceasta trebuie să fi avut la timpul său o largă răspîndire, deoarece poate fi găsită cam pretutindeni în dulapurile de cărți de pe vremuri și apare la toate licitațiile, putînd fu achiziționată fără multă cheltuială. Ca o pisică tînără care hoinărește în iarba din grădină, am parcurs și eu structura enciclopedică a acestei cărți, de mult ieșită din uz, luînd totul drept literă de evanghelie și însușindu-mi sute de puncte de vedere provizorii și neînțelese, astfel încît, spre prînz, capul îmi era tobă de erudiție ; cu un fel de mîndrie solemnă pe buzele încrețite și în ochii larg deschiși, am cărat toate cărțile despre artă în odaia mea și le-am instalat lîngă mapa juncherului Felix.

După masă abia am găsit timp să-i fac o scurtă vizită bunicii, să vîr în buzunar o mică biblie cu muchii aurite și cu încuietoare de argint, pe care o pregătise pentru mine și am plecat grăbit. Atît cît o ajuta vederea ei slabă, bunica m-a urmărit cu priviri triste, pentru că dorise să-mi facă darul acela sfînt într-o atmosferă deosebită de dragoste și de solemnitate. Dar eu am dispărut grabnic din fața ochilor ei, mînat de dorința să-mi împărtășesc noua concepție artistică vreunui om sau mai curînd copacilor.

Înarmat cu o mapă și cu diverse accesorii, am străbătut aproape în fugă luminișurile verzi ale muntelui împădurit, cercetînd fiecare copac, dar fără să deslușesc de

---

[1] *Johann Georg Sulzer* (1720—1779) — filozof și estetician elvețian, a publicat o *Teorie generală a artelor frumoase*.

fapt nicăieri ceva anume, pentru că pădurea cea mîndră era strîns încleştată, îşi ţinea copacii îmbrăţişaţi şi nu-mi dăruia singură pe nici unul din fiii ei ; tufişurile şi pietrele, buruienile şi florile, formele terenului, toate se înlănţuiau şi se furişau sub ocrotirea copacilor, contopindu-se pretutindeni cu marele întreg, care privea zîmbind în urma mea şi părea să-şi bată joc de încurcătura în care mă vedea. În cele din urmă un fag măreţ, cu trunchiul masiv, cu o scoarţă şi cu o coroană splendidă, se desprinse din şirurile strînse şi mi se ivi provocator în faţă, asemeni unui rege de pe vremuri, care-l cheamă pe duşman la luptă dreaptă. Uriaşul acesta era atît de viguros, toate crengile şi toate frunzele sale aveau un contur atît de desluşit, era atît de bucuros de viaţă şi de Dumnezeu, încît am rămas uluit de siguranţa lui şi am crezut că am să-l pot cuprinde în întregime, fără prea mare trudă. M-am şi instalat în faţa lui şi mîna în care ţineam creionul s-a aşternut pe hîrtia albă, dar a trecut multă vreme pînă să mă hotărăsc să trag prima linie ; căci pe măsură ce priveam cu mai multă atenţie o anumită porţiune din acest uriaş, ea mi se părea mai inaccesibilă, şi cu fiecare clipă siguranţa mea scădea. În cele din urmă am îndrăznit şi, începînd de jos, am schiţat cîteva linii încercînd să redau forma elegantă, pe care trunchiul acela viguros o avea la bază, dar rezultatul n-avea viaţă şi nici valoare artistică. Razele soarelui se strecurau prin frunziş şi se zbenguiau pe trunchiul fagului, luminau conturul lui vînjos, apoi îl lăsau din nou în întuneric ; din cînd în cînd vedeam zîmbind în semiobscuritate cîte un petec de argint, apoi o pată de muşchi mustind de tinereţeală. Ici se legăna în lumină cîte un lăstar ieşind din rădăcină, colo un reflex scotea la iveală, din umbra cea mai întunecată, o nouă zonă acoperită cu lichen, pînă cînd totul dispărea iar şi desluşeam alte aspecte, în timp ce copacul rămînea locului, măreţ şi liniştit, iar din adîncurile lui se auzeau şoapte supranaturale. Dar eu desenam mai departe, cu mare grabă, fără să văd nimic, înşelîndu-mă pe mine însumi ; făceam schiţă după schiţă, isfios şi preocupat doar de zona pe care tocmai o desenam, incapabil însă să fac o legătură între ea şi rest, ca

să nu mai spun că liniile izolate de pe hîrtie n-aveau nici o formă. Imaginea de pe hîrtia mea creştea şi devenea monstruoasă, în special în lăţime ; cînd am ajuns la coroană nu mai aveam loc pentru ea, astfel că am fost nevoit s-o înghesui în grămada aceea informă, s-o întind în lăţime, lăsînd-o să rămînă foarte joasă, asemenea frunţii unui cretin. Aşa se face că marginea de sus a hîrtiei mele se sprijinea pe ultima frunză în timp ce piciorul fagului se clătina în gol. Cînd mi-am ridicat ochii şi am contemplat în sfîrşit rezultatul muncii mele, am descoperit rînjetul unei caricaturi ridicole, care aducea cu un pitic reflectat de o oglindă concavă ; în schimb, fagul cel viu străluci încă o clipă şi mai măreţ decît înainte, bătîndu-şi parcă joc de neputinţa mea, apoi soarele, care se pregătea să apună, se ascunse dincolo de munte şi, o dată cu el, copacul meu se retrase în umbra pe care o împrăştiau fraţii săi. Ochii mei nu mai desluşeau acum decît un haos verde şi caricatura de pe genunchii mei. Am rupt-o şi am simţit că, pe cît de mîndru şi de arogant eram cînd intrasem în pădure, pe atît de abătut şi de umilit eram în clipa aceea. Aveam impresia că sînt respins, că sînt alungat din templul speranţelor mele tinereşti ; sensul dătător de mîngîiere al vieţii, pe care crezusem că l-am găsit, nu se mai arăta privirii mele interioare, mi se părea că nu mai eram bun de nimic, că nu mai putea să iasă nimic din mine. M-am îndepărtat abătut, aproape plîngînd şi fără pic de curaj, căutînd un alt motiv de inspiraţie, care să mi se dăruie cu mai multă generozitate. Numai că natura, asupra căreia întunericul se lăsa tot mai adînc contopindu-i contururile, nu-mi acorda nici o pomană ; mîhnit cum eram, am început să înţeleg zicala : „fiecare început e greu", şi totodată mi-am dat seama că eram abia la început, că truda mea sublinia tocmai deosebirea de ceea ce făcusem înainte în joacă. Dar înţelegînd acest lucru, m-am întristat şi mai mult, pentru că pînă atunci nu ştiusem ce înseamnă osteneala şi munca grea. În cele din urmă, mi-am întors din nou inima spre Dumnezeu, pe care, în foşnetul pădurii şi în suferinţa mea închipuită, îl simţeam iar aproape şi l-am rugat fierbinte să mă ajute de dragul mamei, la a

cărei singurătate plină de griji începeam acum să mă gîndesc.

Atunci am dat de un frasin tînăr, care se înălța în mijlocul unui luminiș, pe o mică ridicătură de pămînt, în preajma unui izvor. Frasinul avea o tulpină zveltă, de două degete grosime și se termina printr-o coroană gingașă, cu frunze puține, regulat dispuse, conturîndu-se, ca și trunchiul, simplu, deslușit și grațios pe aurul luminos al cerului înserării. Lumina se afla în spatele frasinului meu, astfel încît numai silueta lui se distingea precis ; ai fi zis că cineva îl instalase dinadins acolo, spre a servi drept model pentru niște exerciții școlărești.

M-am așezat iar și am vrut să trag pe loc două linii paralele, ca să aștern micul trunchi pe hîrtia mea ; dar și de data asta m-am făcut de rîs, fiindcă îndată ce am început să-l desenez și să-l privesc cu atenție, bățul acela simplu și verde a început să se mlădie cu nespusă finețe. Cele două linii suitoare unduiau la toate cotiturile, chiar și la cele abia vizibile cu atîta precizie, se subțiau atît de mult spre vîrf și ramurile tinere se ramificau din ele în unghiuri atît de exacte, încît nu te puteai abate cît de cît de la ele dacă voiai să înfățișezi întocmai silueta elegantă a copacului. M-am stăpînit, însă, și mi-am fixat privirile cu teamă și cu atenție asupra fiecărei zvîcniri a frasinului meu, din care pînă la urmă tot n-a ieșit o schiță sigură și elegantă, ci un desen timid, dar destul de fidel. O dată pornit, am adăugat cu evlavie firele de iarbă și micile rădăcini care acopereau solul în jur și am putut să contemplu pe hîrtia mea o cucernică tulpiniță, asemenea pomuleților nazariteni care taie în două cu atîta gingășie și grație orizontul în pînzele vechilor autori de pictură bisericească și în ale epigonilor lor de azi. Eram mulțumit de modestul rezultat al muncii mele și am privit încă multă vreme alternativ foaia de hîrtie și frasinul zvelt, care se legăna în adierea liniștită a înserării și care mi se părea un sol prietenesc al cerului. Încîntat de parcă aș fi făcut cine știe ce ispravă, am pornit înapoi spre sat, unde rudele mele erau curioase să vadă roadele plimbării în pădure, pe care o întreprinsesem plin de ambiții. Dar cînd am scos la iveală pomulețul meu cu cele cîteva

frunze, așteptarea se transformă într-un zîmbet care apăru pe buzele tuturor și care, la cei mai sinceri, se transformă în hohote de rîs ; singur unchiul meu aprecie faptul că oricine putea recunoaște imediat că era vorba de un pui de frasin și mă încurajă, sfătuindu-mă să perseverez și să studiez cu atenție copacii din pădure, oferindu-se să mă ajute cu cunoștințele sale de silvicultură. Amintirile lui de orășean erau încă atît de proaspete, încît pățania mea nu i se părea caraghioasă ; există pretutindeni și vînători pasionați care suportă pictura, numai dacă proslăvește scena unde se desfășoară bucuriile și acțiunile lor. De aceea, îndată după cină, unchiul îmi ținu un curs vorbindu-mi despre caracteristicile copacilor și despre locurile unde voi găsi exemplarele cele mai instructive. În primul rînd însă, îmi recomandă să copiez studiile iuncherului Felix, ceea ce am făcut cu multă rîvnă în zilele următoare, în timp ce în serile frumoase ne continuam plimbările de pregătire ale apropiatului sezon de vînătoare, cutreierînd cu această ocazie văi și piscuri fermecătoare, înconjurați și petrecuți pretutindeni de bogata lume a copacilor.

În modul acesta plăcut s-a încheiat prima săptămînă a șederii mele la țară ; ajunsesem să deosebesc cîțiva pomi între ei și mă bucuram că-mi pot saluta prietenii verzi rostindu-le numele. În ce privește însă stratul de plante care acoperea solul, fie că era umed, fie că era uscat, abia acum regretam din nou și din toată inima că-mi întrerupsesem primele lecții de botanică de la școală, dîndu-mi foarte bine seama că, pentru cunoașterea lumii acestor mici dar foarte variate viețuitoare, nu-mi ajungeau cîteva noțiuni elementare ; și totuși, mi-ar fi făcut atîta plăcere să cunosc numele și însușirile tuturor ființelor în floare care acopereau pămîntul.

Capitolul douăzeci şi unu

IDILĂ DUMINICALĂ. ÎNVĂŢĂTORUL ŞI COPILA SA

În prima duminică după sosirea mea, se stabilise ca noi, tinerii, să facem o vizită la cealaltă margine a pădurii, unde, într-un loc depărtat şi izolat, un frate al mătuşă-mi avea o bucată de pămînt pe care locuia împreună cu fata lui, foarte bună prietenă a verişoarelor mele. Tatăl ei fusese pe vremuri învăţător. Fiind însă un om avut şi avînd o fire cu totul deosebită de cea a unchiului meu se retrăsese după moartea soţiei sale la proprietatea lui, în ţinutul acela păduros, unde putea duce o viaţă contemplativă: În timp ce unchiul meu, orăşean de origine şi avînd studii religioase, renunţase la toate acestea şi uitase de ele pentru a se consacra în întregime pămîntului negru de pe ogoare şi pădurii sălbatice, celălalt, ţăran de felul lui şi fără cine ştie ce studii, nu visa decît moravuri blajine şi delicate, nu dorea să aibă decît viaţa şi reputaţia unui om înţelept şi drept. Se adîncise deci în speculaţii spirituale şi filozofice, avea asupra naturii păreri sugerate de anumite cărţi şi era bucuros să discute înţelepţeşte ori de cîte ori i se oferea prilejul, străduindu-se în asemenea cazuri să dea dovadă de multă politeţe. Fiica sa, în vîrstă de vreo paisprezece ani, ducea o viaţă liniştită şi delicată în lumina blîndă a unor astfel de gînduri şi, potrivit dorinţei tatălui ei, semăna mai curînd cu o gingaşă copilă de preot, decît cu o fiică de ţăran, în timp ce la odraslele de sex feminin ale unchiului meu, deprinse cu munca brută, se remarca un colorit accentuat de ploaie şi de soare, ceea ce însă mai curînd le pria decît le strica, fiindcă se potrivea cu strălucirea ochilor lor tineri.

Cele trei verişoare ale mele, care aveau una douăzeci, alta şaisprezece şi a treia paisprezece ani, şi purtau nume orăşeneşti de origine străină ca de pildă : Margot, Lisette

şi Caton, se consfătuiră îndelung după-masă în odăiţele lor, vizitîndu-se reciproc şi încuind uşile în urma lor. Noi, băieţii, care ne terminasem de mult toaleta, aşteptam nerăbdători şi puteam observa doar prin gaura cheii şi prin crăpăturile uşilor că dulapurile de haine erau larg deschise şi că fetele, cu chipurile pline de importanţă, stăteau la sfat în faţa lor. Ca să ne facem de lucru, am început să le tachinăm şi pînă la urmă am năvălit gălăgioşi printre ele, repezindu-ne asupra unui dulap masiv, băgîndu-ne nasul în nenumăratele lor cutiuţe şi casete şi încercînd să le descoperim tainele. Dar curajoase ca nişte leoaice sălbatice, cărora vrei să le iei puii, fetele ne-au dat afară, astfel încît ne-am pornit pe o luptă zadarnică în faţa uşilor lor, pentru a le forţa din nou. Deodată însă, după o scurtă tăcere, aceste uşi s-au deschis de la sine şi bietele copile şi-au făcut apariţia ruşinate, supărate, dar triumfătoare, în rochii pestriţe dar delicioase, după moda din anul trecut, ţinînd umbreluţe de soare antedeluviene şi săculeţe de mînă nemaipomenite, unul în formă de stea, celălalt în formă de semilună, iar al treilea arătînd a ceva intermediar între o taşcă de husar şi o liră.

Toate acestea trebuiau să facă o impresie cu atît mai puternică, dacă ţineam seama de faptul că fetele noastre erau autodidacte, iar în materie de eleganţă se descurcau singure şi fără ajutorul nimănui, deoarece mama lor avea o mare aversiune faţă de orice îmbrăcăminte orăşenească şi, ori de cîte ori se întorcea de la biserică, îşi smulgea imediat de pe cap boneta de dantelă pe care o purta în calitate de preoteasă. Femeile din familia noului preot, singurele cucoane în sat de altfel, erau mîndre, inaccesibile şi-şi comandau toaletele la oraş. Aşa se face că verişoarele mele nu se puteau baza decît pe ele însele, pe o croitoreasă din sat şi pe unele tradiţii ale casei pe care, în calitatea lor de neobosite exploratoare, le scoseseră la iveală dintr-un trecut îndepărtat. Succesele lor erau deci cu atît mai demne de respect şi ironicul „ah" cu care noi, băieţii, am primit apariţia lor din ziua aceea, era prefăcut, ironia noastră fiind doar masca unei sincere admiraţii.

De altfel, hainele noastre prezentau un amestec de îndrăzneală și de eleganță care se potrivea perfect cu îmbrăcămintea fetelor. Verii mei purtau jachete dintr-un material cam grosolan, pe care însă croitorul din sat îl lucrase cu îndrăzneală, ba chiar cu multă extravaganță. Aceste jachete aveau numeroși nasturi strălucitori, pe care erau ștanțate diferite animale, surprinse în salturi, conform regulilor vînătorești și pe care unchiul meu îi cumpărase ocazional cu toptanul, făcînd astfel provizie pentru copii și pentru copiii copiilor săi. Orice nasture pierdut era considerat de băieții din sat monedă curentă și, la joc, valora cît șase nasturi de os sau de plumb. Cît despre mine, pe lîngă haina verde de cadet cu găitane rosii, purtam niște pantaloni albi, nu pusesem vestă peste cămașa studențească, în schimb îmi legasem în jurul gîtului pitoreasca basma roșie de mătase, dăruită de bunica, și arboram ceasul de aur moștenit de la tata, pe care însă nu mă pricepeam niciodată să-l reglez, legat de o panglică albastră brodată cu flori, șterpelită dintr-o cutie a mamei. Descususem de mult cozorocul de burtăverde de la șapcă, lăsîndu-mi fruntea liberă, și cred că arătam ca un saltimbanc de bîlci. Oamenii, care presimt și doresc existența unor lucruri mai bune și mai profunde, renunță, cred, treptat la ridicolul aparențelor exterioare pe măsură ce, grație experienței și acțiunii, se apropie tot mai mult de realitatea pe care au bănuit-o ; cu cît sînt însă mai departe de ea, cu atît mai tare sînt legați de asemenea zorzoane. Numai că, adesea, tocmai aspectul exterior împiedică rapida dezvoltare a resurselor interioare, mai ales cînd lipsește un bărbat, un tată, care cu o ironie sănătoasă să-l oprească în drum și să-l împiedice de la asemenea apucături, îndrumîndu-și cu energie pe calea adevărului fiul dornic de mai bine.

Două drumuri duceau spre locuința bătrînului învățător : unul din ele o lua în sus, pe un deal mare, care pornea din spatele satului și, continuînd pe coasta lui, cobora în cele din urmă de cealaltă parte, într-o vale asemănătoare cu a noastră, dar mai mică și umplută aproape în întregime de apele întunecate ale unui lac adînc. Celălalt drum ducea de-a lungul rîului din valea noas-

tră și străbătînd dumbrăvile prin care se pierdea apa, ocolea dealul pînă ajungea la lacul în care se vărsa acest rîu și în care se oglindea casa prietenilor noștri.

Am preferat să pornim spre ținta noastră pe malul rîulețului vesel, urmînd să ne întoarcem peste deal seara, pe răcoare, și în sfîrșit ne-am urnit cu toții, alcătuind un grup pestriț, scînteind din depărtare. Am luat-o prin valea înverzită, pînă am ajuns într-o splendidă sălbăticie, unde pădurea cobora de ambele părți spre apă, învăluind-o în umbra ei răcoroasă și întunecată. Pe alocuri o îmbrățișa în nestrăbătute rețele de frunziș, astfel încît eram nevoiți să încovoiem ramurile ce se aplecau peste noi ; ceva mai încolo se depărta, și pe pămîntul însorit se apropiau brazi luminoși și înalți ; apoi vedeam pe mal și în apă stînci prăbușite de sus, care provocau vîrtejuri, în timp ce sfărîmăturile ieșeau în afară din tufișurile rîpelor ; mici cărări lăturalnice ne ademeneau în întuneric și de pretutindeni taine grațioase își trădau prezența. Rochiile roșii, albastre și albe ale fetelor străluceau pe fundalul verde închis, verii mei săreau din piatră în piatră și nasturii lor scînteiau luîndu-se la întrecere cu coamele de argint ale valurilor. Vedeam apărînd tot felul de viețuitoare ; ici erau penele unui porumbel sălbatic, care fusese fără îndoială sfîșiat de o pasăre de pradă ; colo țîșnea un șarpe care, strecurîndu-se printre valuri, lîngă mal, trecea peste pietrișul lunecos ; într-un vad, deoparte, se prinsese un păstrăv strălucitor, care, înfricoșat, pipăia cu botul pietrele ce-i baraseră drumul, dar care la apropierea noastră făcu un salt și dispăru în curentul repede.

Așa pe nesimțite, am ocolit dealul, perspectiva aceea îmbietoare s-a lărgit și, deodată, s-a ivit lacul liniștit, cu apele lui albastre, întunecate, presărate cu argint, împrejmuit de locuri pașnice, peste care plutea tăcerea unei strălucitoare după-amiezi duminicale. O fîșie îngustă de pămînt lucrat înconjura lacul și în spatele ei se întindeau pretutindeni pantele împădurite, deși ici și colo mai erau, probabil, petece pitulate de ogoare liniștite, fiindcă din cînd în cînd, cîte un acoperiș roșu sau cîte o coloană de fum albastru se iveau din desiș. Numai în partea însorită se întindea o vie mare la picioarele căreia,

chiar pe malul lacului, se zărea casa învățătorului ; dar chiar deasupra rîndurilor de sus ale aracilor, atîrna cerul, senin și adînc, oglindindu-se în apa lucie, pînă la granița alcătuită din fîșia galbenă de grîu, de lanurile de trifoi și de pădurea din spatele lor, reflectîndu-se toate în apă, nemișcate și cu capetele în jos. Casa era zugrăvită în alb, lemnăria era vopsită în roșu iar obloanele ferestrelor erau pictate cu scoici mari ; prin geamuri fluturau perdele albe, și din ușă ne ieși înainte, coborînd o scăriță drăguță, verișoara noastră, zveltă și gingașă ca o narcisă, în rochie albă, cu părul castaniu auriu, cu ochișori albaștri, cu o frunte cam îndărătnică și cu zîmbetul pe buze. Pe obrajii înguști unduiau valuri de roșeață, glăsciorul delicat și argintiu abia se auzea, dar răsuna fără întrerupere. După ce le întîmpină pe verișoarele mele cu o dragoste și o solemnitate care te putea face să crezi că nu se mai văzuseră de zece ani de zile, Anna ne conduse prin grădinița înmiresmată de trandafiri și garoafe spre casa care strălucea de ordine și curățenie și unde tatăl ei, în frac cenușiu, cu cravată albă, purtînd în picioare papuci brodați, ne ură bun venit cu prietenie și voie bună. Își petrecuse duminica meditînd în tovărășia cărților, care se aflau încă pe masă, și probabil că era bucuros pomenindu-se pe neașteptate cu un auditoriu atît de considerabil, potrivit pentru elocvența sa. Cînd i-am fost prezentat, a părut deosebit de bucuros, în sfîrșit își putea desfășura, în cunoștință de cauză, manierele și vorbirea aleasă, deoarece presupunea că aveam o pregătire strălucită și de înaltă ținută. Avea și toate motivele să se țină de mine, pentru că verii mei se și făcuseră nevăzuți, înainte ca învățătorul să fi deschis vorba și i-am văzut pe toți trei afară, pe mal, cufundîndu-și capetele atît de adînc în deschizătura unei lăzi în care se ținea peștele, încît nu se mai vedea nimic altceva din ei decît șase picioare. Făceau o atentă inspecție a proviziei de pește a unchiului, în timp ce surorile lor o urmaseră în bucătărie și apoi în grădină pe fata acestuia și pe o servitoare bătrînă.

Învățătorul băgă curînd de seamă că eram un ascultător docil și dispus să răspund, în limita posibilităților,

la întrebările sale. După o serie de întrebări stăruitoare asupra noii organizații a școlilor, continuă astfel :

— Dar pe undeva mai sînt lucruri care nu merg ! Am citit tocmai în ziar că bine cunoscutele tulburări, care aveau loc într-o clasă a școlii cantonale, au fost în sfîrșit rezolvate prin îndepărtarea simultană a profesorului incapabil și a unui elev nevrednic, un adevărat revoluționar, ordinea fiind astfel definitiv restabilită. Concedierea profesorului mi se pare o măsură nimerită, cu condiția de a i se asigura în alt fel viitorul, în schimb cu elevul nu prea înțeleg cum stau lucrurile ; e ca și cum i s-ar fi spus : ești exclus dintre noi, te privește ce ai să faci ! Asta nu-i o purtare creștinească și sînt sigur că Domnul și stăpînul nostru ar fi început prin a lua oaia rătăcită sub aripa sa ocrotitoare. Îl cunoști pe băiatul care a fost eliminat, dragă nepoțele ?

Întrebarea aceasta trezi în mine amintiri chinuitoare iar interpretarea lor îmi pricinui o durere adîncă ; am răspuns încet că eu eram acela.

Uluit, unchiul făcu un pas înapoi și mă privi cu ochi mari ; era consternat că, în imediata lui apropiere, se află un tînăr diavol sub un aspect atît de inofensiv. Totuși îl și atrăsesem oarecum de partea mea, și cum păstram o atitudine liniștită, s-a convins, se vede, că părerea blîndă pe care o exprimase adineauri, era justificată.

— Mi-am închipuit imediat, răspunse el, că trebuie să fie ceva la mijloc, pentru că văd și vreau să cred că nepotul meu e un băiat cu care se poate schimba o vorbă înțeleaptă. Dar ia povestește-mi foarte sincer cum s-a petrecut treaba asta urîtă, că tare sînt curios să știu care e partea de vină și care e partea de nedreptate în toată istoria !

I-am povestit simpaticului învățător cum se desfășuraseră lucrurile, i-am vorbit sincer, pe larg, iar la urmă cu oarecare patimă, fiindcă, după pățanie, aveam pentru prima oară ocazia să-mi descarc inima ; a rămas un timp pe gînduri, exclamînd cîte un „hm" și cîte un „așa-așa" ! apoi a continuat :

— E ceva cu totul deosebit ! În primul rînd nu trebuie să fii prea semeț și nici să sădești în dumneata ură și aroganță fiindcă ai suferit, căci asta ți-ar putea dăuna toată viața ! Trebuie să ții seama că ai fost la fel de nedrept și de rău ca și ceilalți și apoi să te consideri fericit că, la o vîrstă atît de timpurie, ai primit de la Dumnezeu o pedeapsă aspră și o învățătură de minte ; căci ceea ce ți s-a întîmplat nu-i consecința justiției omenești, ci a intervenției directe a stăpînului lumii. Ți-a acordat de timpuriu această cinste și ți-a arătat că nu are de gînd să glumească cu dumneata, ci că vrea să te călăuzească pe cărările lui severe. Prin urmare, după ce vei fi acceptat această aparentă nenorocire cu recunoștință și cu pocăință, după ce vei ierta și vei uita așa-zisa nedreptate, trebuie să ai singur grijă să duci mai departe o viață la nivelul gravității acestui eveniment, așteptîndu-te ca fiecare abatere de pe drumul virtuții să se răzbune mai puternic asupra dumitale decît asupra altora ; mai trebuie să te silești cu mai multă rîvnă și mai multă energie decît alții, cărora nu li s-a întîmplat așa ceva, să faci binele. Numai așa îți vor folosi cele petrecute, căci altfel, întîmplarea ar rămîne o poveste fatală și supărătoare și nu se poate ca Dumnezeu să aibă intenția sau plăcerea de a împovăra cu ea o viață atît de tînără. Bineînțeles că acum alegerea unei profesiuni este lucrul cel mai urgent și mai important pentru dumneata și cine știe dacă nu cumva ți-e dat ca tocmai grație acestei neașteptate nenorociri să te hotărăști mai curînd decît ai fi făcut altminteri ! Cu siguranță că ai avut pînă acum prilejul să simți în dumneata înclinație pentru o anumită profesie.

Vorbele acestea îmi făcură o deosebită plăcere ; și deși n-am priceput prea bine adîncul lor sens moral, ideea determinării superioare și a rolului conducător al lui Dumnezeu a pătruns cu putere în mine și m-am considerat fericit să știu că înclinațiile mele se află sub deosebita lui ocrotire ; în clipa aceea o stea luminoasă a răsărit în mine și am spus fără înconjur :

— Da, vreau să mă fac pictor !

Răspunsul acesta păru să-l surprindă pe noul meu prieten şi mai mult încă decît mărturisirea precedentă, fiindcă trăind izolat de orice relaţii cu lumea, se gîndise la acest cuvînt mai puţin decît la oricare altul. Îşi reveni însă la fel de repede şi spuse :

— Pictor ? Ia te uită ! asta-i ciudat ! Dar să vedem ! A existat, firește, o vreme în care pictorii erau pătrunşi de spiritul divin şi dădeau cîte o înghiţitură de viaţă cerească popoarelor însetate, lipsite de cuvîntul viu pe care-l avem acum. Dar, după cum încă de pe atunci această artă a luat înfăţişarea de zorzoane deşarte ale unei biserici trufaşe, mi se pare şi azi că e lipsită de miez, că nu e decît un simplu aspect al vanităţii omeneşti şi o caricatură grotească. E drept că nu am nici un fel de cunoştinţe în materie de artă, aşa cum se prezintă azi în lume, dar cu atît mai puţin îmi închipui cum se poate duce o viaţă serioasă, o viaţă spirituală graţie ei. Îţi face atîta plăcere şi ai atîta îndemînare încît, pentru bani, să faci tot felul de tablouri inutile sau chiar să zugrăveşti chipuri omeneşti ?

— Mai întîi de toate, vreau să mă fac pictor peisagist, am răspuns, am mare chef de aşa ceva şi sper că bunul Dumnezeu îmi va da şi îndemînarea necesară !

— Pictor peisagist ? Asta înseamnă să înfăţişezi oraşe frumoase, munţi, ţinuturi ? Hm ! Nu-i chiar aşa de rău, cel puţin în felul ăsta cunoşti lumea şi călătoreşti pînă departe ; cunoşti mări şi ţări, cunoşti şi oameni. Pare-mi-se, doar, că pentru asta e nevoie de un deosebit curaj şi de noroc şi, după mine, un tînăr trebuie, înainte de toate, să se întrebe cum să facă să rămînă în ţară, să-şi cîştige viaţa în mod cinstit şi să se dovedească util concetăţenilor şi părinţilor săi !

— Pictura peisagistă, la care mă gîndesc eu, nu e ceea ce credeţi dumneavoastră, domnule unchi, e cu totul altceva !

— Şi cam ce anume ?

— Ea nu e căutarea şi imitarea unor lucruri interesante şi vestite, ci contemplarea măreţiei şi frumuseţii liniştite a naturii şi încercarea de a înfăţişa uneori un peisaj întreg, cum ar fi locul acesta, pădurile şi munţii,

alteori un singur copac, ba chiar numai un petec de apă și de cer.

Cum unchiul nu răspundea, ci părea că așteaptă o urmare, am continuat ajungînd la o adevărată stare de exaltare și la o mare elocință. Lacul care se legăna în razele soarelui, străjuit de umbrele pădurilor, se întindea maiestuos în fața ferestrelor luminoase. Pe crestele îndepărtate ale munților cîțiva stejari zvelți, înălțîndu-se spre cer în văzduhul duminical, păreau să-mi facă semne din depărtare, încetișor, dar cu stăruință ; priveam țintă spre ei, ca spre o apariție superioară, și spuneam mai departe :

— De ce n-ar fi o profesiune nobilă și frumoasă, faptul de a te afla mereu singur în fața operelor lui Dumnezeu, care s-au păstrat pînă azi în inocența și în deplina lor frumusețe, de a le cunoaște și de a le cinsti, de a-ți exprima adorația față de El, încercînd să le reproduci seninătatea ? E destul să desenezi un copăcel, că te simți plin de respect față de fiecare ramură, fiindcă a crescut așa și nu altminteri, după legile Creatorului ; dar abia cînd ajungi în stare să redai veridic și fidel o pădure întreagă sau o cîmpie vastă, cu cerul care se așterne deasupra ei, cînd izbutești în sfîrșit să poți scoate din tine însuți, fără a te supune vreunui model, păduri, văi și munți sau măcar un petec de pămînt, liber și nou, dar așa cum trebuie să se fi zămislit, cum poate fi întîlnit pe undeva, cred că abia atunci această artă trebuie să fie o posibilitate de a te bucura cu adevărat de creația divină. Atunci înalți copacii pînă la cer, așterni deasupra lor norii cei mai frumoși, și-i faci să se oglindească în ape limpezi ! Spui : să se facă lumină ! și împrăștii cum îți place razele soarelui peste plante și peste pietre, apoi le lași să se piardă sub copacii umbroși. Întinzi mîna și dezlănțui furtuna care înspăimîntă pămîntul, apoi îngădui soarelui să apună într-o văpaie purpurie. Și faci toate acestea fără să fii nevoit să trăiești cot la cot cu niște oameni răi ; nu există nici o notă falsă în treaba asta !

— Există oare o asemenea artă ? este ea recunoscută ? întrebă bunul învățător, complet uluit.

— Da, am răspuns, la oraș, în casele, oamenilor distinși, atîrnă tablouri frumoase, strălucite, care reprezintă de cele mai multe ori locuri sălbatice, liniștite și înverzite, pictate cu atîta farmec și cu atîta talent, că ți se pare că ai în fața ochilor natura lui Dumnezeu. Iar oamenii care trăiesc închiși ca niște prizonieri între ziduri își împrospătează privirile în fața acestor imagini nevinovate și oferă celor care le creează o existență îmbelșugată.

Învățătorul se apropie de fereastră și privi cu oarecare surprindere afară.

— Prin urmare lacul ăsta mic, singurătatea asta blîndă în care trăiesc eu, ar putea fi un subiect pentru artă deși nimeni nu știe ce nume poartă ? Numai așa, fiindcă bunătatea și puterea lui Dumnezeu se manifestă și aici ?

— Firește că da ! Eu sper să pictez lacul ăsta, malurile lui întunecate și apusul de soare în așa fel încît, privindu-le, să vă reamintiți cu plăcere de această după-amiază. Atunci va trebui să recunoașteți singur că nu mai e nevoie de nimic în plus ca să fii cineva. Cu condiția să pot ajunge pictor și să învăț într-adevăr ceva ! am adăugat.

— Azi am mai învățat și eu, la bătrînețe, ceva nou, spuse mișcat unchiul meu, e totuși foarte interesant să vezi în cîte feluri se poate exprima spiritul omenesc. Mi se pare că ești pe un drum bun și cucernic, și dacă ai putea face tabloul de care ai vorbit, ar putea fi un lucru la fel de merituos ca un cîntec religios reușit, închinat primăverii sau recoltei. Ei, băieți ! strigă el tinerilor cunoscători într-ale pescăriei, care-și vedeau mai departe de treabă, aduceți un vas și alegeți ceva pește, niște țipari, păstrăvi sau știuci, ca să-i prăjească femeile !

Între timp fetele se întorseseră în cameră și asistaseră la o parte din discuția noastră, așa că vorbărețul meu unchi putu lesne să treacă la alt subiect obligînd toată lumea să participe la el. În ce mă privește, am tăcut iar și m-am simțit cuprins de oarecare sfială, pentru că drăgălașa Anna se strecurase fără zgomot în odaie și vorbea în șoaptă cu una din verișoare. Bătrînul discuta acum cu fetele despre recoltă, despre speranțele ce și le punea în culesul viei, despre fructe, dar totul în cuvinte alese

și blînde, dîndu-mi în treacăt explicații, ori de cîte ori bănuia că sînt lucruri necunoscute mie. Eu însă nu mai scoteam o vorbă, dar mă simțeam fericit și plin de voie bună simțind-o în apropiere pe fata aceea drăguță. Nu mă uitam la ea, dar eram plăcut mișcat, ori de cîte ori îi auzeam glăsciorul.

O aromă savuroasă de mîncare se răspîndi, ademenindu-i pe băieți și-l făcu pe învățător ca, la un semn al bătrînei bucătărese, să ne invite să urcăm la etaj. Acolo se afla o încăpere mică, luminoasă și răcoroasă, cu pereți văruiți în întregime, în care nu se vedeau decît o masă lunguiață, niște scaune și o orgă veche. Masa era pusă și ne-am așezat cu toții plini de veselie în jurul cinei, alcătuită din pești pe care verii mei îi aleseseră fără nici un fel de moderație. Prăjituri țărănești, fructe și un vin alb, ușor, din via de pe dealul din spatele casei, completau cina aceea simplă și totuși sărbătorească în felul ei; bătrînul o condimenta cu vorbe pline de tîlc, tinerii glumeau, dezlegau șarade naive și jocuri de cuvinte, toate acestea pe un ton însuflețit, duminical, deosebit de cel de-acasă, deosebit și de cel întîlnit într-o familie obișnuită de țărani. După ce ne-am pus bine la cale, învățătorul s-a apropiat de orgă, a ridicat capacul și în fața noastră s-au ivit șirurile strălucitoare de tuburi și interiorul celor două ușițe, pe care era pictat paradisul cu Adam și cu Eva, cu flori și cu animale.

Bătrînul se așează la orgă; noi ne-am adunat în jurul lui, Anna a împărțit cîteva partituri vechi și, după ce tatăl ei a făcut cîteva acorduri, am cîntat cu toții, acompaniați și conduși de el, cîteva cîntece bisericești frumoase și pe urmă un canon. Cîntam bucuroși și veseli, cîntam cît ne ținea gura, dar cu stăpînire și ținută; eram atît de plini de recunoștință pentru clipa aceea, încît cîntecul nostru era mai frumos decît l-ar fi cerut cea mai severă examinare la școală și eu dădeam frîu liber în cîntec fericirii mele lăuntrice; căci ziua aceasta era pentru mine mai deosebită și mai frumoasă decît toate cele dinainte. Cînd terminam un vers, răsuna pînă pe malul celălalt al lacului, trimis în pădure de zidul casei, un ecou armonios

ce se stingea încet, contopind sunetele orgii cu vocile omenești într-un sunet nou și minunat care continua să vibreze pînă ce reîncepeam să cîntăm. În diferite locuri, mai înalte și mai joase, voci vesele se trezeau, cîntîndu-și și chiuindu-și bucuria în văzduhul liniștit, astfel că acel canon, cu care am încheiat, s-a răspîndit peste întreaga vale.

Acum însă, trebuia să plecăm, pentru că soarele începuse să se apropie de piscurile munților ; învățătorul se despărți de noi plin de voie bună și-și luă rămas-bun de la mine, dîndu-mi dovezi de simpatia ce-mi purta. A trebuit să-i promit că în cursul hoinărelilor mele voi veni cît de des în valea lui, stabilindu-mi sediul la el în casă și considerînd că e și unchiul meu. Anna ținu să ne petreacă pînă în vîrful dealului, așa că la plecare eram mult mai neastîmpărați și mai gălăgioși decît fusesem la venire. Fetele, care și așa, dintr-un nimic, numai fiindcă aveau un prilej de libertate, căpătau o dispoziție strașnică, erau pline de chef și de zburdălnicie, cîntau întruna cu ochi strălucitori și ne îmbiau să cîntăm și noi, intonînd cîntece lumești și populare. Între timp, frații și surorile începură să se tachineze între ei, făcînd aluzie la anumite chestiuni sentimentale ; erau cu toții copii cu suflete deschise și se avîntară în dulci flecăreli, obișnuite la această vîrstă plină de speranțe, făcînd diverse aluzii ascultate cu plăcere, cu împotriviri prefăcute și cu replici maliționse. Singura ferită de atacuri părea Anna care, din cînd în cînd, făcea și ea cîte o glumă sfioasă ; eu nu spuneam nimic, pentru că inima îmi era plină de întîmplările zilei. Ne aflam acum sus, pe creasta care scînteia în apusul soarelui ; aveam în față făptura ușoară ca fulgul și chipul radios al tinerei fete, și lîngă ea mi se părea că-l văd zîmbind pe bunul Dumnezeu, prietenul și protectorul pictorilor peisagiști, așa cum descoperisem că e din discuția ce avusesem în ziua aceea cu învățătorul. Cînd, luîndu-și rămas-bun, fata îmi întinse la urmă și mie mîna, se îmbujoră și mai tare în lumina roșie a amurgului. Vîrfurile degetelor noastre abia se atinseră ; ne vorbeam politicos, la persoana a doua plural, dar

ceilalți își bătură joc de noi și verișoarele ne cerură cu toată seriozitatea să ne tutuim, deoarece la țară nu era îngăduit alt fel de vocabular între tineri.

Așa se face că ne-am rostit numele de botez pe un ton sfios și înțepat ; numele meu însă se strecură ca un sunet de flaut în urechea mea, iar după ce Anna a dispărut repede și sperioasă în umbră, de partea cealaltă a dealului, întorcîndu-se la ea acasă, în timp ce noi coboram de partea noastră, știam că am cîștigat două lucruri : un mare și puternic protector al artelor, care sălășluia nevăzut peste lumea scăldată în amurg, și chipul unei fete gingașe, pe care am cutezat fără zăbavă să-l adăpostesc în inima mea.

PARTEA A DOUA

Capitolul întîi

ALEGEREA UNEI PROFESIUNI. MAMA ŞI SFETNICII EI

Nu mai puteam răbda această situaţie provizorie şi incertă, aşa că am căutat în bagajul meu nişte hîrtie de bună calitate ca să-i scriu mamei o scrisoare, prima scrisoare din viaţa mea. După ce, sus de tot, spre marginea hîrtiei, am scris *„Dragă mamă"*, ea mi s-a arătat într-o lumină nouă în faţa ochilor ; mi-am dat bine seama de acest pas înainte şi de aspectul serios pe care-l lua viaţa, şi la început uşurinţa la scris mi-a lipsit cu desăvîrşire, astfel că abia am putut găsi primele fraze. Curînd însă, descrierea călătoriei mele şi a celorlalte întîmplări m-au ajutat să merg mai departe, şi scrisoarea a ieşit înzorzonată şi lăudăroasă. Simţeam o mare plăcere şi o ciudată dorinţă, care s-a manifestat apoi în repetate rînduri, să fac oarecare impresie asupra mamei, spunîndu-i că sînt sănătos şi fericit şi descriindu-i faptele şi aventurile mele ; era dorinţa categorică de a o distra şi, în acelaşi timp, de a-mi da importanţă. Trecînd apoi la scopul scrisorii mele, i-am declarat mamei rituos că acuma aveam siguranţa absolută că trebuie să mă fac pictor. O rugam deci să se intereseze deocamdată şi să se sfătuiască cu diferiţi cunoscuţi ai noştri, oameni cu experienţă. Am încheiat scrisoarea cu ştiri despre familie, cu formulele de salut şi cu cîteva însărcinări importante privitoare la mici obiecte ; am împăturit bine hîrtia, i-am dat o formă artistică şi am închis-o cu sigiliul meu personal, o ancoră a speranţei, pe care o confecţionasem demult, dintr-o bucăţică de alabastru şi pe care o foloseam pentru prima oară.

După primirea acestei scrisori, mama îşi puse rochia de gală, o rochie simplă, într-o singură culoare, împături o batistă nouă, pe care o luă în mînă şi porni cu un aer

solemn să dea raita pe la persoanele cu vază care-i erau accesibile.

Se duse întîi la un tîmplar respectat, care umbla mult prin casele bune şi avea o mare experienţă a vieţii. Fusese prieten al răposatului meu tată şi rămăsese în relaţii bune cu noi, continuînd totodată plin de zel încercările de culturalizare ale cercului despre care am vorbit. Ascultă cu seriozitate spusele mamei şi răspunse scurt că pictura nu făcea două parale, că o astfel de profesie însemna pentru copilul ei un viitor de dezmăţ şi de nesiguranţă. În schimb, dacă era vorba de o îndeletnicire artistică, el îi putea da un sfat mai bun. Un tînăr, văr cu el, învăţase într-un oraş mai depărtat meseria de desenator de hărţi şi cîştiga bine, astfel că ai lui îl considerau un om făcut. Sfetnicul mamei se oferi apoi, însufleţit de intenţii deosebit de prieteneşti, să mă pună în legătură cu tînărul acela. Dacă era ceva de capul meu, puteam ajunge nu numai să ridic planuri, ci să fac singur hărţile, cu condiţia să-mi consacru timpul numai dobîndirii cunoştinţelor necesare. Asta ar fi fost o profesie bună, respectabilă, folositoare şi, totodată, căutată în viaţă.

Cu griji şi îndoieli sporite, mama bătu la uşa unui alt protector al nostru, şi el fost prieten al soţului ei. Acesta avea un atelier de basmale imprimate şi colorate, care, de proporţii modeste la început, crescuse tot mai mult, astfel încît bunăstarea proprietarului era din ce în ce mai înfloritoare. După ce o ascultă pe mama, răspunse în felul următor :

— Faptul că Heinrich, fiul neuitatului nostru prieten, vrea să facă o carieră artistică şi vestea că de mult îi place să mînuiască creioane şi culori mă bucură fiindcă vine în întîmpinarea unei idei pe care o nutresc de mult în privinţa lui. Faptul că înclină spre o ocupaţie mai delicată, pentru care e nevoie de talent şi de elanuri mai mari, corespunde întru totul intenţiilor cinstitului său tată ; atîta doar că înclinaţia lui trebuie să ia o direcţie serioasă şi înţeleaptă. Şi acum, prea stimată doamnă şi prietenă, ştiţi care este specificul întreprinderii, destul de însemnate, pe care o conduc. Eu confecţionez

țesături de diferite culori și veniturile mele frumușele se explică în special prin faptul că-mi dau totdeauna silința să fiu atent și prompt în a oferi desenele cele mai noi și mai căutate, luînd-o înaintea modei prin lucruri frumoase și originale. Pentru asta există desenatori, a căror sarcină este să născocească desene moderne și care, instalați într-o cameră confortabilă, trebuie să combine după plac între ele flori, stele, lujere, puncte și linii. La mine în fabrică sînt trei funcționari de acest fel, pe care-i plătesc cu bani grei și pe care mai trebuie să-i tratez cu mari menajamente. Deși sînt destul de pricepuți și se țin la curent cu mersul afacerii, s-au fixat totuși întîmplător la această profesiune, fără să fi fost împinși spre ea de vreo forță lăuntrică. Ce mi-ar putea face mai multă bucurie decît un tînăr care-și declară cu atîta energie dragostea pentru hîrtie și pentru culori și încă la o vîrstă atît de fragedă, un tînăr care fără îndemnul cuiva pictează toată ziua copaci și grădini ? O să-i facem noi rost de flori destule, să le vrăjească și să le aștearnă rînduri-rînduri pe basmale, la nesfîrșit, mereu altele ; să găsească în bogăția naturii desenele cele mai frumoase și mai gingașe, care să-i ducă la disperare pe concurenții mei ! Pe scurt, dați-mi-l pe fiul dumneavoastră ! În curînd îl voi ajuta să ajungă tot atît de departe ca și ceilalți, și peste cîțiva ani am să-l trimit la Paris, unde treburile astea se fac în stil mare, unde desenatorii cei mai buni, din cele mai diferite ramuri ale industriei, trăiesc împărățește și sînt purtați pe brațe de oamenii de afaceri. După ce-și va fi sporit acolo posibilitățile și-și va fi îmbogățit experiența, va fi un om făcut și va putea să-și hotărască singur soarta. Dacă-n momentul acela, va dori să rămînă alături de mine, are să fie spre bucuria și interesul meu, dacă-și va găsi norocul în altă parte, satisfacția mea va fi tot atît de mare. Reflectați la propunerea mea, eu cred că am dreptate.

Apoi o conduse pe mama prin ateliere, ca să-i arate basmalele minunate în diferite culori ; tiparele gravate în lemn și, mai cu seamă, compozițiile îndrăznețe ale desenatorilor săi. Totul i se părea mamei foarte limpede și o umplea iar de speranțe. Pe lîngă o situație sigură și

un cîştig gras, garantat de un abil om de afaceri, arta aceea era pusă în slujba femeilor, munca era curată şi paşnică şi părea să ofere fiului ei toate avantajele. Poate că gîndul de a purta odată o stofă dintre cele mai modeste, dar desenată de mine, trezise în ea o scuzabilă vanitate. Era atît de absorbită în aceste gînduri plăcute, încît îşi întrerupse pentru moment demersurile şi se cufundă cu desăvîrşire în visare.

Ziua următoare îi reaminti însă că avea de împlinit o datorie, care ar fi trebuit să fie sarcina unui tată, şi porni la drum cuprinsă de alte griji şi de alte îndoieli. Ajunse la un al treilea prieten al tatei, un cizmar, care avea reputaţia de a fi un mare înţelept şi un om politic energic. După moartea tatălui meu, evenimentele timpului îl călăuziseră spre idei strict democratice. După ce ascultă posomorît relatarea mamei şi auzi ce sfaturi i se dăduseră în ajun, izbucni cu toată asprimea :

— Pictor, cartograf, desenator de flori, conţopist, slugă ! un servitor ! Să fie un salahor al bogătaşilor, un amploiat al luxului şi al fleacurilor muiereşti, ba chiar o avangardă a războiului bestial dacă se face cartograf ! De meserie avem noi nevoie, doamnă dragă, de muncă manuală cinstită şi grea ! Dacă soţul dumitale ar trăi, l-ar îndruma spre o muncă manuală grea, ca să-şi facă drum în viaţă, de asta sînt tot atît de sigur cum sînt sigur că doi şi cu doi fac patru ! În afară de asta, băiatul e şi aşa cam slăbuţ şi cam răsfăţat, fiindcă trăieşte într-o casă condusă de o femeie ; să se facă zidar, sau pietrar, sau, mai bine, daţi-mi-l mie aici, aşa are să capete smerenia care ţine de meserie, dar şi dreapta mîndrie a unui om din popor şi, pînă să fie în stare să facă o gheată ca lumea, are să mai înveţe şi ce înseamnă un cetăţean, dacă are să calce pe urmele lui taică-său, a cărui lipsă o simţim foarte mult noi, meseriaşii ! Gîndeşte-te bine, doamnă Lee ! Numai cînd porneşti de jos ajungi om în toată firea ! N-au fost prea strîmţi pantofii noi pe care ţi i-am trimis ultima oară ?

Doamna Lee însă nu plecă de la el cu moralul prea ridicat, ci murmurînd în sinea ei : „Bate tu mai departe cuiele ălea de lemn, pe mine nu mă duci, domnule ciz-

mai, bădăranule ! Vezi-ţi de ale tale şi aşteaptă mult şi bine să vină băiatul meu să-ţi ţină de urît ! Te pricepi la cuie, nu la sfaturi ! Dacă ţi-ar fi frică de Dumnezeu, n-ar trebui să-ţi fie frică de tăbăcar ! Cine pune mîna pe smoală, se mînjeşte !" Tot rumegînd aceste sarcasme, pe care le repeta mai tîrziu ori de cîte ori vorbea despre această convorbire, mama sună la o casă mare şi frumoasă, pe care tata o construise pe vremuri pentru un om cu vază. Era un bărbat distins şi serios, care lucra în administraţia de stat şi nu era prea limbut ; nouă, însă, ne arăta o anumită bunăvoinţă şi ne venise de mai multe ori în ajutor cu sfaturi hotărîtoare. Cînd află despre ce era vorba, răspunse politicos, dar printr-un refuz :

— Îmi pare rău că nu vă pot fi de folos tocmai în această problemă ! Nu mă pricep aproape deloc la artă ! Ştiu doar că şi cel mai strălucit talent are nevoie de mulţi ani de învăţătură şi de cheltuieli considerabile. E drept că avem genii mari, care s-au ridicat în cele din urmă în ciuda greutăţilor, dar în oraşul nostru n-avem nici o persoană calificată pentru a-şi da seama dacă fiul dumneavoastră dă o cît de slabă speranţă în această privinţă ! Artiştii şi cei din tagma lor, care trăiesc prin locurile noastre, sînt cam departe de ceea ce îmi închipui eu că este arta adevărată şi n-aş putea sfătui niciodată pe nimeni să ia o direcţie la fel de greşită. Căzu un timp pe gînduri, apoi continuă : Şi dumneavoastră şi fiul dumneavoastră trebuie să vă spuneţi că toată chestiunea e un vis copilăresc ; dacă se hotărăşte să-mi ceară să-i găsesc o slujbă într-una din cancelariile noastre, sînt gata să-i dau o mînă de ajutor şi să-l am în vedere. Am auzit că n-ar fi lipsit de talent, mai cu seamă la lucrări scrise. Dacă are să se poarte bine, are să poată ajunge cu timpul un administrator tot aşa de bun ca mulţi alţi oameni de treabă, care au început şi ei de jos şi s-au angajat în birouri ca practicanţi săraci. Am făcut această ultimă observaţie nu ca să vă trezesc cine ştie ce speranţă, ci numai ca să vă arăt că nici dacă porneşte pe calea aceasta băiatul dumneavoastră n-are în faţă un destin sumbru şi plin de greutăţi.

Aceste cuvinte, care îi deschideau mamei perspective cu totul noi, o aruncară într-o nesiguranță totală și o făcură să se întrebe dacă n-ar fi cazul să-mi ceară cu toată seriozitatea să-mi schimb intențiile. Pentru că, de data asta, mai mult chiar decît în cazul fabricantului, era vorba de chezășia ce i-o dădea un om de vază, sigur de ceea ce afirma, un om care vedea și cunoștea în mare parte situația noastră și era în stare să pună umărul pentru cei care aveau încredere în sfatul său.

Mama își încheie aici demersurile penibile și-mi descrise într-o lungă scrisoare rezultatele lor, zăbovind însă în mod special asupra propunerilor fabricantului și ale omului politic, îndemnîndu-mă să amîn luarea unei hotărîri definitive și să mă gîndesc mai curînd care era cea mai nimerită modalitate de a rămîne prin locurile noastre, de a mă întreține onorabil, de a fi pentru ea o mîngîiere și un sprijin la bătrînețe, satisfăcîndu-mi în același timp impulsurile firești : căci nici prin minte nu i-ar fi trecut să mă silească să-mi iau o profesiune care să nu-mi placă, cunoscînd foarte bine principiile tatei în această privință și unica ei datorie fiind să procedeze aproximativ așa cum ar fi procedat și el.

Scrisoarea mamei începea cu cuvintele : „Dragul meu fiu", și cuvîntul fiu, pe care-l auzeam pentru prima oară de la ea, mă mișcă și mă măguli atît de mult, încît mă făcu foarte receptiv la rest, stîrnind astfel în mine dezorientarea și îndoiala. M-am simțit foarte singur și lipsit de apărare printre pomii mei verzi, în fața unei vieți reci, grave și ai cîrmuitorilor ei. Dar, deși începeam să mă împac cu gîndul despărțirii pentru totdeauna de pădurea iubită, mă dăruiam tot mai pătimaș naturii, băteam toată ziua munții, și amenințarea acestei despărțiri mă făcea să înțeleg mai bine anumite lucruri care mă priveau decît s-ar fi întîmplat în alte împrejurări. Apucasem să copiez un mare număr de studii ale juncherului Felix, cîștigînd astfel anumite modalități de exprimare, așa că paginile mele albe se acoperiseră cel puțin cu trăsături negre de creion și tuș.

Capitolul doi

JUDITH ŞI ANNA

Deseori, dimineaţa sau seara, mă urcam pe dealul care străjuia lacul adînc pe malul căruia, în vale, locuia învăţătorul cu copila lui, sau rămîneam o zi întreagă pe coastă, sub cîte un fag, sau sub cîte un stejar, privind casa strălucitoare în razele soarelui sau învăluită în umbră ; dar cu cît şovăiam mai mult, cu atît îmi era mai greu să mă hotărăsc să cobor, fiindcă fata îmi era mereu în gînd şi credeam că se va băga imediat de seamă că am venit de dragul ei. Pe neaşteptate, gîndurile mele fuseseră cu desăvîrşire subjugate de făptura delicată a Annei, astfel încît în faţa ei mi-am pierdut orice urmă de naturaleţe ; indiscret şi năzuros cum eram, îmi închipuiam că acelaşi lucru se petrecea şi cu ea. Şi deşi abia aşteptam s-o revăd, intervalul de timp pînă atunci şi nehotărîrea mea nu-mi păreau defel chinuitoare şi insuportabile ; aş putea spune că mai curînd îmi plăcea această situaţie, gîndurile care mă absorbeau şi aşteptarea, şi vedeam cu oarecare nelinişte apropiindu-se a doua întîlnire. Cînd verişoarele mele vorbeau despre Anna, mă făceam că nu ascult, deşi atîta timp cît ţinea conversaţia dintre ele, nu mă urneam din loc, iar cînd mă întrebau dacă nu era fata cea mai drăguţă de pe lume, răspundeam foarte sec : „Da, fireşte !"

Drumurile mele mă duceau deseori pe lîngă casa frumoasei Judith şi cum, tocmai pentru că era o femeie frumoasă, eram cuprins de o anumită sfiiciune, nu mă hotăram să intru, astfel că mă chema cu glas poruncitor şi-mi spunea să rămîn. Ca toate bătrînele devotate şi veşnic neobosite, supunîndu-se totodată şi obişnuinţei, maică-sa era aproape totdeauna la cîmp, pe arşiţă, în timp ce fiică-sa, robustă cum era, îşi alegea treaba mai uşoară şi-şi făcea de lucru pe îndelete în casa răcoroasă

și în grădină. Iată de ce, ori de cîte ori era vreme bună, rămînea singură acasă și era bucuroasă dacă cineva, care-i era simpatic, venea pe la ea să stea la taifas. Îndată ce descoperi înclinațiile mele artistice, mă însărcină să-i pictez un buchețel de flori, pe care-l strecură încîntată în cartea ei de cîntece.

Avea un mic album adus de la oraș, care nu conținea decît două sau trei dedicații și o mulțime de file goale cu marginile aurite; ori de cîte ori îi făceam o vizită, îmi cerea să pictez cîte o floare sau cîte o cununiță pe ele (lăsasem la ea niște culori și o pensulă, pe care le păstra cu grijă). Apoi scriam dedesubt un vers sau o vorbă de duh, astfel încît cartea ei de rugăciuni se umplu cu aceste imagini, pe care le făceam în cîteva minute. Versurile erau scoase dintr-o colecție mare de fîșii de hîrtie tipărită, păstrate de la zaharicalele pe care le mîncase.

Tot venind mereu pe la Judith, am devenit intimi și buni prieteni și, cu gîndul mereu la Anna, îmi plăcea să fiu lîngă ea, pentru că în perioada aceea de incertitudine, femeile erau toate egale pentru mine și nu credeam cîtuși de puțin că sînt necredincios dacă, urmărind cu privirea femeia aceea în plină floare, mă gîndeam mai în voie la fata gingașă ca un boboc decît dacă aș fi fost în altă parte, mai mult chiar decît dacă ar fi fost de față. Uneori veneam la Judith dimineața, cînd își pieptăna părul bogat, care despletit îi ajungea pînă la șolduri. Atunci începeam s-o tachinez și mă jucam cu acest fluviu unduitor de mătase, iar Judith punîndu-și mîinile în poală, mă lăsa să mă joc cu capul ei frumos și zîmbea cînd jocul acesta se transforma treptat în mîngîiere. Fericirea tăcută, pe care o simțeam în aceste clipe, fără să mă întreb de unde pornește și unde ar putea duce, ajunse un obicei și o necesitate pentru mine, astfel că, peste puțin, am început să vin aproape zilnic la ea pentru o jumătate de oră, ca să beau o cană de lapte și, chiar dacă-l găseam împletit, să despletesc părul tinerei femei care mă lăsa rîzînd să fac ce vreau. Dar făceam asta numai cînd era singură și cînd nu riscam să fim stingheriți, după cum și ea mi-o îngăduia numai în aceste ocazii și această

acceptare tacită a unei taine dădea un farmec dulce relațiilor noastre.

Și așa, coborînd într-o seară de pe deal, am intrat la ea; Judith era așezată lîngă fîntîna din spatele casei și tocmai terminase de spălat un coș cu salată verde. I-am ținut mîinile în șuvoiul limpede de apă, le-am spălat și le-am frecat de parc-ar fi fost un copil, i-am aruncat stropi de apă rece în ceafă și la urmă am stropit-o în glumă, dar cu stîngăcie, în obraz, pînă ce m-a apucat de cap și l-a apăsat în poala ei, frămîntîndu-l și plesnindu-l cu atîta energie de mi-au țiuit urechile. Deși mă așteptam oarecum la această pedeapsă, mi s-a părut totuși prea aspră; m-am smucit și, însetat de răzbunare, am apucat-o la rîndul meu de cap pe dușmancă. Dar, deși continua să șadă, se împotrivea cu atîta înverșunare că, pînă la urmă, gîfîind și înfierbîntați, am încetat amîndoi lupta, iar eu am rămas lipit de ea, cu amîndouă mîinile încolăcite în jurul gîtului ei alb. Pieptul tinerei femei se zbuciuma puternic și ea privea drept înainte, odihnindu-și mîinile istovite în poală. Ochii mei priveau în aceeași direcție în amurgul împurpurat, care ne învăluia în liniștea lui; Judith era cufundată în gînduri și, stăpînindu-și năvala neastîmpărată a sîngelui, își înfrînă, din respect față de tinerețea mea, dorințele și pornirile care-i clocoteau în piept. Eu, însă, care nu știam că mă aflu la marginea unui abis în flăcări, mă lăsam fără nici un gînd rău în voia unei fericiri liniștite și vedeam conturîndu-se în văpaia trandafirie a cerului silueta gingașă și zveltă a Annei.

Căci numai la ea mă gîndeam în clipa aceea; bănuiam unduirile dragostei și mi se părea că trebuia s-o văd chiar atunci pe fetița aceea dulce. M-am smuls brusc și am pornit grăbit spre casă, de unde mi-au venit în întîmpinare acordurile țiuitoare ale unei viori. Tot tineretul era adunat în sala cea mare și profita de răcoarea serii și de momentele de libertate ca să învețe să danseze în sunetele viorii la care cînta violonistul chemat; căci adulții din familie găseau că e bine să-și pregătească odraslele pentru serbările din toamna ce se apropia, oferindu-și astfel și ei bucuriile preliminarii ale dansului.

Cînd am ajuns în sală, am fost poftit să mă prind imediat în joc și, în timp ce, supunîndu-mă, intram în rîndurile vesele, am zărit-o deodată pe Anna îmbujorată, care se ascunsese în spatele tuturor. M-am simțit deodată cuprins de mulțumire și de bucurie lăuntrică ; deși trecuseră săptămîni de cînd o văzusem prima oară, nu mi-am trădat încîntarea și m-am depărtat iar de ea, după ce o salutasem în treacăt, iar cînd verișoarele mele m-au îndemnat s-o invit la dans, fiind și ea începătoare. am căutat să mă eschivez într-un mod nepoliticos și invocînd mii de pretexte. Dar nu mi-a mers ; pînă la urmă, plini de împotrivire, ne-am supus și, fără să ne privim unul pe celălalt, abia atingîndu-ne, stîngaci și rușinoși, am dansat dînd ocol sălii. Deși mi se părea că țin un înger tînăr de mînă și că valsez în paradis, după acest dans ne-am despărțit unul de celălalt, de parcă am fi fost apă și foc și, cît ai clipi din ochi, eram amîndoi la cele două capete opuse ale sălii. Eu, care cu puțin timp înainte strînsesem cu naivitate și vioiciune obrajii frumoasei Judith în mîinile mele, mă înfiorasem înconjurînd cu brațul făptura firavă, aproape diafană a acestei copile și lăsînd-o apoi să se desprindă de mine, tremurasem, da, dogorînd ca un fier înroșit în foc. Cît despre ea, se piti iar în spatele fetelor voioase și, ca și mine, refuză să se mai prindă în horă ; în schimb, eu mă străduiam să vorbesc adresîndu-mă tuturora, în așa fel ca să mă audă și ea și-mi închipuiam că cele cîteva vorbe pe care ea le rostea îmi erau adresate tot mie.

Deoarece era mereu în corespondență cu fetele unchiului meu prin porumbeii călători, venise cu un coșuleț plin cu porumbei tineri, ceea ce prilejuise de fapt chemarea violonistului, care tocmai trecea pe acolo. Se luă hotărîrea ca exercițiile de dans să fie repetate mai des. Dar fiindcă se întunecase, cineva trebuia s-o petreacă pe Anna acasă și cel căruia i se încredință această însărcinare am fost eu. Vestea îmi sună în urechi ca o muzică, totuși nu m-am umflat prea tare în pene ; căci în mine se trezea o mîndrie care mă făcea aproape incapabil să mă port prietenește cu tînăra fată, și cu cît mai dragă îmi devenea cu atît mai morocănos și mai stîngaci mă arătam. Fata,

însă, păstra aceeași atitudine liniștită, modestă și gingașă, legîndu-și cu sînge rece panglicile pălăriei largi de paie, de care era prins un trandafir. Fiindcă seara era rece, mătușa mea aduse o minunată broboadă albă de pe vremuri, cusută cu trandafiri și cu ochiul boului și i-o puse peste rochia albastră, croită aproape țărănește, astfel că părea, cu părul acela auriu și cu fețișoara ei gingașă, o tînără englezoaică de la sfîrșitul secolului trecut.

Anna se pregăti, deci, de plecare, perfect liniștită în aparență, așteptîndu-și însoțitorul, dar fără să se oprească și să șovăie. Însuflețită și ocrotită de zburdălnicia verișoarelor, zîmbea de stîngăcia mea, fără să mă caute cu privirea și-mi sporea stînjeneala, pentru că eram singur în fața conspirației fetelor și mai că-mi venea să rămîn în sală. Dar cea mai mare dintre verișoare se milostivi de mine și mă chemă încă o dată categoric afară, astfel încît onoarea mea se consideră satisfăcută și-mi îngădui să mă alătur alaiului din fața casei. Am pornit împreună pînă la marginea satului, de unde începea dealul pe care trebuia să-l treacă Anna. Acolo fetele își luară rămas bun ; eu rămăsesem mai la urmă și am văzut-o pe Anna strîngîndu-și broboada după care a spus :

— Ei, și acuma cine vrea să vină cu mine ?

La care fetele spuseră glumind :

— Păi, dacă domnul pictor e așa de nepoliticos, trebuie să te conducă altcineva ! și unul dintre frați exclamă :

— Dacă trebuie, am să merg eu, deși pictorul are dreptate să nu vrea să facă pe pajul, cum ați pofti voi !

Dar eu m-am apropiat și am spus răstit :

— N-am zis că nu vreau, și dacă Anna n-are nimic împotrivă, am s-o conduc.

— De ce-aș avea ceva împotrivă ? răspunse fata, și eu m-am pregătit să pornesc alături de ea. Ceilalți însă au strigat că dacă sîntem niște orășeni atît de distinși, trebuie neapărat s-o iau de braț. Le-am dat ascultare și am apucat-o de braț, însă ea și l-a retras grabnic și l-a luat pe al meu, cu un gest blînd, privind cu un zîmbet în urmă spre cei care glumeau pe socoteala noastră. Mi-am dat seama de greșeala făcută și m-am simțit atît de rușinat, încît, fără să spun o vorbă, m-am năpustit pe deal

în sus, astfel că biata fată abia se putea ține după mine. Nu s-a trădat, însă, ci a mers mai departe cu bărbăție și, îndată ce am rămas singuri, a început să vorbească cu glas curgător și plin de siguranță, despre drumurile pe care trebuia să mi le arate, despre cîmp, despre pădure, despre proprietarii cutărui sau cutărui ogor, despre felul în care arăta cu cîțiva ani în urmă cutare sau cutare loc. Nu știam să-i răspund mare lucru ; o ascultam cu atenție și savuram fiecare cuvînt ca pe-o picătură de vin tămîios. Graba mea se potolise cînd am ajuns în vîrful dealului și am început să pășim alene pe platou. Cerul înstelat scînteia și se întindea pînă departe peste noi, totuși pe deal era întuneric, un întuneric ce ne apropia și mai mult, deoarece, abia deslușindu-ne chipurile, credeam că o să ne auzim mai bine dacă nu ne vom depărta unul de altul. Apa susura prietenește în valea depărtată, ici și colo zăream cîte o lumină palidă licărind deasupra pămîntului întunecat, a cărui umbră masivă, neagră, se distingea de cerul ce-l mărginea de jur împrejur cu brîul palid al amurgului. Observam toate acestea, ascultam vorbele însoțitoarei mele și-mi spuneam în același timp că era o bucurie și o mîndrie pentru mine să-mi duc de brat iubita, căci asta hotărîsem că era, o dată pentru totdeauna. Vorbeam acum amîndoi cu vioiciune și bună dispoziție despre mii de lucruri și despre nimic, apoi redeveneam serioși ca niște oameni bătrîni și înțelepți, cînd pomeneam despre rudele noastre comune și despre problemele lor. Cu cît ne apropiam mai mult de casa ei, ale cărei lumini se și vedeau licărind în adînc ca niște licurici, cu atît mai sigure și mai sonore erau vorbele Annei ; vocea ei răsuna neîncetat și gingaș, ca un clopoțel de vecernie în depărtare ; la ideile ei cuminți replicam pe cît puteam mai inteligent deși, în tot cursul serii, nu ne-am adresat niciodată direct unul altuia și din ziua aceea, cînd ne întîlnisem prima oară, nu ne mai tutuisem niciodată. Păstram amîndoi în inimă cuvîntul „tu", cel puțin eu unul, ca pe un ban de aur pus deoparte, pe care nu ești nevoit să-l cheltuiești. Sau poate plutea ca o stea depărtată în fața noastră, într-o zonă neutră, intermediară, spre care se îndreptau vorbele și conside-

rațiile noastre, unindu-se acolo ca două linii într-un punct, evitînd altă atingere lipsită de delicatețe.

Abia după ce am intrat în odaie și i-am spus bună seara tatălui ei, care o aștepta, Anna povesti veselă evenimentele din cursul serii, rostind în treacăt și fără nici un fel de sfială numele meu de cîte ori era nevoie și, simțindu-se la adăpost în casa părintească, unde se știa apărată ca un porumbel în cuib, a scos pe nevăzute de undeva cuvîntelul „tu", pe care l-a azvîrlit fără să-i dea vreo atenție, astfel că nu mi-a mai rămas decît să-l prind și să i-l restitui cu aceeași nevinovăție. Învățătorul mi-a făcut reproșuri că nu venisem pe la ei atîta vreme și, ca să fie mai sigur, mi-a cerut să-i promit că-i voi vizita chiar în dimineața următoare și că-mi voi petrece toată ziua pe malul lacului. Anna îmi încredință broboada, ca s-o duc înapoi, apoi îmi lumină drumul în fața casei și-și luă rămas-bun cu glasul acela duloe, care sună cu totul altfel după legarea unei prietenii tacite decît suna înainte. Abia mă depărtasem de casă, că mi-am înfășurat capul și umerii în broboada moale și înflorată, care mi s-a părut un nor din cer și am început să joc ca un apucat pe dealul cufundat în noapte. Cînd am ajuns în vîrf cu stelele deasupra mea, jos în sat bătea miezul nopții ; în apropiere și în depărtare, liniștea era acum atît de adîncă, încît părea că se transformase într-un vuiet diavolesc și numai cînd dispărea această iluzie, și cînd ascultai cu atenție, auzeai cum vuiește rîul în vale. M-am oprit o clipă ca vrăjit și mi s-a părut că, dinspre orizont, un fior de fericire se apropia, tremurînd în cercuri tot mai mici, pînă aproape de inima mea. Mi-am scos cu evlavie broboada, cu care mă înfășurasem nebunește, am împăturit-o, am coborît visător dealul și am nimerit drumul spre casă fără să-mi dau măcar seama.

Capitolul trei

ROMANȚA FASOLEI

În dimineața următoare mi-am luat toate ustensilele și am pornit iar pe același drum, care acum scînteia de rouă și de soare ; peste puțin, am văzut lacul apărînd în aerul dimineții. Aurul unei zile tinere plutea peste casa și peste grădina care-și trimiteau imaginea cristalină în oglinda apei ; printre răzoare circula o făptură albastră, depărtată și micuță ca o jucărie ; imaginea dispărea în spatele pomilor apoi, curînd, se ivea iar, mai mare și mai aproape, pentru a mă primi în cadrul ei. Învățătorul și fiica lui mă așteptaseră cu micul dejun ; drumul lung îmi făcuse o poftă de lup, astfel că m-am așezat la masă foarte încîntat. După ce-și jucă rolul drăgălaș de mămică gospodină, Anna se așeză în sfîrșit lîngă mine și ciuguli din mîncare cu gingășia și cumpătarea unei zîne care n-ar fi avut nici o nevoie pămîntească. În schimb, o oră după aceea, am văzut-o cu o felie zdravănă de pîine în mînă, aducîndu-mi și mie una la fel și mușcînd fără nici un fel de stînjeneală din ea, cu dinții ei mărunți și albi, și poftа cu care înfuleca umblînd încoace și încolo și vorbind îi venea tot așa de bine, ca și cumpătarea de care dăduse dovadă la masă.

După micul dejun, tatăl ei se duse cu bătrîna servitoare sus, în vie, ca să rupă frunzele strugurilor copți și să facă drum razelor de soare. Îngrijirea viței-de-vie, tăiatul și spartul lemnelor erau principalele îndeletniciri ale vieții lui contemplative. Eu însă îmi căutam de lucru. Anna avea un ciubăr mare plin de fasole verde și trebuia să smulgă codițele păstăilor ca să le înșire pe niște sfori lungi, pregătindu-le pentru uscat. Ca să pot rămîne lîngă ea, am pretextat că ar trebui să mai fac o variație și deci să pictez și niște flori după natură, drept care am

rugat-o să-mi facă un buchet. Am însoțit-o în grădină ca să culeagă florile și abia după o bună jumătate de oră am strîns în sfîrșit un buchet frumos, pe care l-am pus într-un vas elegant, dar de modă veche, așezindu-l pe masa de sub umbrarul de viță-de-vie din spatele casei ; Anna a răsturnat fasolea în jurul ei, ne-am așezat față în față și am rămas așa pînă la amiază, văzîndu-ne de treabă și povestindu-ne reciproc viața. Devenisem foarte dezghețat și familiar și curînd, cu aerul superior al unui frate, am început să-i înșir acestei fetițe drăguțe sentințe importante, presărate cu observații și învățăminte, în timp ce-mi pictam florile în tot felul de culori îndrăznețe, iar ea se uita cu uimire și cu plăcere la ce făceam, plecîndu-se peste masă cu un mănunchi de păstăi într-o mînă și cu un briceag în cealaltă. Am reprodus pe coală buchetul de flori în mărime naturală cu intenția de a executa o piesă excepțională, pe care s-o las în casa învățătorului. Între timp, servitoarea se întoarse de pe deal și-i ceru tovarășei mele s-o ajute să pregătească masa. Această scurtă despărțire, apoi revederea la masă, ora de odihnă după aceea, felicitările învățătorului pentru că lucrul meu progresase, felicitările condimentate cu zicale înțelepte și, în fine, perspectiva de a rămîne din nou cu Anna pînă-n seară, sub umbrar, îmi provocară tot atîtea emoții și antracte plăcute. Anna părea să aibă intenții identice cu ale mele, deoarece răsturnă iar o grămadă respectabilă de fasole pe masă, în stare, cred, să-i ajungă pînă în seară. Dar menajera se înfățișă deodată și-i spuse să vină și ea în vie, pentru ca toată treaba să se poată termina în ziua aceea și să nu mai rămînă vreun rest care să-i oblige pe toți să urce iar dealul a doua zi. Vestea asta mă întristă și-mi inspiră dușmănie față de bătrînă ; Anna, însă, se ridică imediat de la locul ei, plină de bunăvoință și de drăgălășenie, fără să manifeste bucurie, dar nici supărare pentru că i se schimba programul. Cînd văzu că rămîn la locul meu, bătrîna mă întrebă dacă nu voiam să vin și eu, doar nu era să stau singur, și în vie era foarte frumos. Cum însă eram prea tulburat și indispus, am declarat că trebuie să-mi ispră-

vesc tabloul. Peste puțin m-am pomenit singur în locul acela izolat, înconjurat de liniștea după-amiezii, dar din nou mulțumit. De altfel, singurătatea a prins bine meșterelilor mele, fiindcă mi-am dat mai multă silință să iau într-adevăr drept model florile naturale din fața mea și să învăț ceva de la ele, în timp ce dimineața mă mărginisem să mîzgălesc copilărește, așa cum făcusem și pînă atunci. Am îmbinat culorile cu mai multă exactitate, am fost mai atent la forme și la umbre, astfel încît pînă la urmă a ieșit un tablou care putea să reprezinte ceva pe peretele casei unor țărani naivi.

Timpul a trecut astfel repede și ușor, apoi a venit seara, și eu am lucrat mai departe, cu dragoste, la desăvîrșirea desenului meu, așa cum îl plănuisem, îndreptînd cîte o frunză sau cîte o codiță, sau accentuînd cîte o umbră. Sentimentul pe care mi-l inspira Anna îmi sugera acest efort de finisare conștiincioasă și de verificare a muncii mele, efort pe care nu-l făcusem încă niciodată ; și cînd am văzut că nu mai aveam nimic de făcut, am scris într-un colț al hîrtiei : „Heinrich Lee *fecit*" și sub buchet am adăugat în caractere gotice numele viitoarei sale proprietare.

Se vede că sus în vie mai era mult de lucru, pentru că soarele începuse să se apropie de marginea pădurii și arunca o fîșie roșie ca focul peste apa care se întuneca, dar gazdele mele nu dădeau încă nici un semn de viață. M-am așezat pe treptele din fața casei ; soarele cobora lăsînd în urmă o puternică văpaie aurie, care răspîndea reflexe peste tot, transfigurînd tabloul de pe genunchii mei și făcîndu-l să semene cu ceva real. Cum mă sculasem foarte de dimineață și nu aveam nimic mai bun de făcut în clipa aceea, am adormit și cînd m-am trezit, prietenii mei se întorseseră și erau în fața mea, în înserarea tîrzie, în timp ce pe cerul de un albastru închis, stelele apăruseră iar. Tabloul meu fu examinat la lumina lămpii din odaie, servitoarea își ridică mîinile deasupra capului, bătu din palme și spuse că nu văzuse încă niciodată ceva asemănător ; învățătorul găsi că făcusem o treabă bună și, bucurîndu-se, mă lăudă de față cu fata lui.

Anna zîmbea, bucuroasă că-i făceam acest dar, neîndrăznind, însă, să pună mîna pe el, astfel că-l lăsă mai departe pe masă, privindu-l din spatele celorlalți. Am cinat cu toții și am vrut să plec, dar învățătorul nu m-a lăsat și a dat poruncă să mi se pregătească un pat, fiindcă era sigur că mă voi rătăci în întuneric. I-am răspuns că mai făcusem o dată noaptea drumul acela, totuși m-am lăsat convins cu ușurință și numai din prietenie să rămîn, după care am trecut cu toții în sala cea mică unde era orga. Învățătorul s-a instalat în fața ei, Anna și cu mine am cîntat cîteva cîntece de seară și, ca să-i facem plăcere servitoarei, care cînta și ea cu noi, am intonat un psalm, vocea ei răsunătoare acoperind vocile noastre. Apoi bătrînul se duse la culcare.

Abia acum începea domnia bătrînei Katherine, care adunase în odaia de jos o uriașă provizie de fasole, trebuind să fie în întregime curățată pînă dimineață. Cum ea nu prea dormea noaptea, respecta cu îndărătnicie obiceiul țărănesc de a efectua astfel de treburi pînă foarte tîrziu. Am stat așa pînă pe la unu noaptea în jurul muntelui verde de păstăi pe care l-am făcut să scadă treptat, fiecare dintre noi săpînd în fața lui cîte un tunel adînc, în timp ce bătrîna își dădu la iveală comoara de legende și de snoave ca să ne țină treji pe amîndoi. Anna, care ședea în fața mea, își construia cu multă artă defileul în grămada de păstăi, scoțîndu-le una cîte una și săpînd pe neobservate o galerie subterană, astfel că mînuța ei se arătă brusc în peștera mea ca un spiriduș și, în întunericul cenușiu, trăgea spre ea din păstăile mele. Katherine mă informă că, potrivit tradiției, Anna era obligată să mă sărute dacă-i voi putea prinde degetele, cu condiția ca muntele de păstăi să nu se prăbușească, așa că am început să pîndesc. Dar Anna săpa acum și în alte direcții necăjindu-mă cu o viclenie rafinată ; cu mîna ascunsă în muntele de păstăi, mă privea pe deasupra lui, cu ochii ei albaștri, șireți, ici îmi arăta vîrful unui deget, colo urnea niște păstăi, ca o cîrtiță nevăzută, apoi deodată își împingea toată mîna înainte și o retrăgea iar repede, ca un șoricel în gaură, și eu nu reușeam s-o prind. Și

tot așa, privindu-mă mereu drept în ochi, pînă ce, pe neașteptate, îmi smulse de sub degete o păstaie, pe care tocmai voiam s-o apuc, fără să înțeleg unde dispăruse. Katherine se aplecă spre mine și-mi șopti la ureche :

— Las-o în pace, că pînă la urmă tot i s-o dărîma șandramaua peste găurile alea multe și oricum o să te sărute !

Dar Anna, care înțelese numaidecît ce-mi șoptea bătrîna, sări în sus, se învîrti de trei ori în jurul ei, bătu din palme și exclamă :

— Nu se dărîmă, nu se dărîmă, nu se dărîmă ! A treia oară, Katherine lovi repede masa cu piciorul și muntele găunos se prăbuși în mod jalnic.

— Nu-i valabil, nu-i valabil ! strigă Anna cu atîta energie și începu să sară cu atîta zburdălnicie prin cameră, că te minunai cum de face ea una ca asta. Ai dat cu piciorul în masă, am văzut eu !

— Nu-i adevărat, răspunse Katherine, sărută-l pe Heinrich, vrăjitoareo !

— Rușine să-ți fie, că minți în halul ăsta, Katherine, spuse fata încurcată, dar bătrîna replică neînduplecată :

— O fi cum spui tu, dar muntele s-a dărîmat înainte de a te fi învîrtit de trei ori, așa că-i ești datoare o sărutare domnului Heinrich !

— Și o să-i rămîn datoare, spuse ea rizînd, iar eu, bucuros că am scăpat de această ceremonie, dar trăgînd spuza pe turta mea, am spus :

— Bine, atunci promite-mi că ai să-mi fii totdeauna datoare o sărutare !

— De acord ! rosti ea și, fără să se gîndească mult, cu un gest zglobiu, îmi plesni cu zgomot palma întinsă. De altfel, acum era vioaie, zgomotoasă și iute ca argintul viu de parc-ar fi fost cu totul altă ființă decît în timpul zilei. S-ar fi zis că miezul nopții o transformase, fețișoara i se îmbujorase și ochii îi străluceau de bucurie. Dansa în jurul bietei Katherine și o necăjea ; bătrîna începu să fugă după ea, se porni o adevărată vînătoare prin odaie și eu am intrat în joc. Bătrîna Katherine își pierdu un pantof și se retrase gîfîind, dar Anna era tot mai sălbatică, tot mai iute. În cele din urmă am prins-o și am ținut-o bine, ea și-a încolăcit numaidecît brațele în jurul

gîtului meu, și-a apropiat gura de a mea și a rostit încet, răsuflînd grăbit :

Un șoricel alb își are culcușul
În casa cea verde, la munte ;
Stă muntele gata să se prăvale
Dar șoricelul o pornește la vale ;

la care eu am continuat pe același ton :

Capcana ce i se-ntinse
De un picioruș îl prinse
Și de lăbuțe în față
Legat fu cu o ață ;

apoi am spus amîndoi într-un glas, legănîndu-ne rar încoace și încolo :

Striga el și se zbătea
Cît gura îl ținea ;
Cu o săgeată de aur însă
Inimioara îi fu străpunsă. [1]

Și cînd cîntecelul s-a sfîrșit, gurile noastre erau foarte aproape una de alta, dar au rămas nemișcate ; nu ne sărutam, nici nu ne gîndeam la așa ceva, doar respirațiile noastre se contopeau și inimile ne erau pline de bucurie și de seninătate.

În dimineața următoare, Anna era iar liniștită și prietenoasă ca de obicei ; învățătorul dori să vadă desenul meu la lumina zilei și atunci se văzu că Anna îl și ascunsese într-unul din cele mai inaccesibile unghere ale odăiței ei. Fu nevoită să-l scoată din nou la iveală și se execută, dar fără chef ; tatăl ei luă de pe perete o ramă, care încadra un tabel comemorativ, cu hîrtia îngălbenită și zdrențuită, amintind de scumpetea din anul 1871 [2],

[1] Versurile din cartea de față sînt traduse de *Petronella Negoșanu (n.r.).*

[2] An în care cantonul Zürich a suferit mai mult ca restul Elveției de foame din pricina politicii vamale duse de Franța.

scoase hîrtia și o înlocui cu cea nouă, acoperită cu diferite culori.

— A venit timpul să luăm de pe perete amintirea asta tristă, spuse el, nici hîrtia nu mai ține. S-o punem lîngă alte aduceri aminte ale unor lucruri dispărute și s-o încuim cu această imagine fericită a vieții, ieșită din mîinile tînărului nostru prieten. Și fiindcă ți-a făcut onoarea, Anna dragă, de a pune numele tău sub flori, fie ca acest tablou să rămînă în casa noastră o imagine a cinstei și o amintire a ta, precum și un îndemn spre o viață totdeauna senină, pe care s-o trăiești cu sufletul bogat și plin de nevinovăție, asemenea acestor gingașe și demne creații ale Domnului !

După masă m-am pregătit în sfîrșit de plecare. Anna își aduse aminte că în ziua aceea se țineau din nou lecții de dans, și ceru voie să plece imediat, odată cu mine. Totodată anunță că va rămîne peste noapte la verișoarele ei ca să nu fie nevoită să se întoarcă iar așa de tîrziu peste deal. Am ales drumul de-a lungul rîulețului, ca să mergem la umbră. Cum această cărare era de cele mai multe ori umedă și îngustă din cauza plantelor acvatice și a tufelor, Anna își suflecă rochia de culoare verde deschis, cu buline roșii, iar fiindcă ramurile atîrnau jos, își scoase pălăria de paie, o ținu în mînă și păși alături de mine prin semiîntunericul străbătut de unde de lumină tainică ce se revărsau peste pietrele trandafirii, albe și albastre. Cosițele aurii îi atîrnau pe spate, fața îi era încadrată de o horbotă albă făcută de ea, care-i acoperea și umerii înguști și tineri. Vorbea puțin și părea cam rușinată de cele întîmplate noaptea trecută ; pretutindeni, chiar acolo unde eu nu vedeam nimic, ea descoperea flori tîrzii pe care le rupea, astfel că în curînd brațele ei duceau o adevărată povară. Într-un loc unde albia rîului se lărgea și unde se adunase apa, a cărei suprafață rămînea neclintită, Anna își aruncă greutatea la pămînt și spuse :

— Aici ne odihnim puțin ! Ne-am așezat la marginea iazului ; Anna împleti o cunună din florile acelea de pădure, mici și delicate, și și-o puse pe cap. Acum era aidoma unei povești radioase : imaginea ei privea zîmbitoare din apă iar fața ei albă și roșie era umbrită ca

printr-o stîncă fermecată. De cealaltă parte a apei, la o distanță de numai douăzeci de pași de noi, se înălța aproape vertical un perete de stîncă, pe care creșteau doar cîteva tufe. Povîrnișul lui abrupt ne prevenea că apa trebuia să fie foarte adîncă în punctul acela. Cît despre înălțime, era cam cît a unei biserici mari. În mijlocul stîncii se vedea o adîncitură, care pătrundea în piatră și spre care nu puteai descoperi nici o cale de acces. Arăta ca o fereastră largă într-un turn. Anna îmi povesti că peștera se numea „Odaia păgînilor".

— Cînd creștinismul a început să pătrundă prin locurile noastre, spuse ea, păgînii care nu voiau să se boteze au trebuit să se ascundă. O familie întreagă, cu mulți copii, s-a refugiat, nu se știe cum, în gaura aceea de sus. Nimeni n-a putut ajunge pînă la ei, dar nici ei n-au mai găsit drumul înapoi. Au locuit și și-au făcut de mîncare acolo, apoi unul după altul, copiii au lunecat pe stîncă și s-au înecat aici, în apă. În cele din urmă n-au mai rămas în viață decît părinții, care nu mai aveau ce să mănînce și ce să bea și stăteau în deschizătura stîncii ca două jalnice schelete, privind spre mormîntul copiilor lor ; pînă la urmă s-au prăbușit și ei de slăbiciune, astfel că întreaga familie zace în apa asta adîncă, adîncă, pentru că aici rîul e tot atît de adînc pe cît e de înaltă stînca !

Și cum ședeam așa, la umbră, am privit în sus și am văzut că partea superioară a stîncii cenușii strălucea în soare și adîncitura aceea bizară era luminată. Și cum ne uitam noi așa, am zărit o șuviță albastră și scînteietoare de fum care ieșea din „Odaia păgînilor" și suia de-a lungul peretelui, și după ce am privit multă vreme, am văzut o femeie ciudată, înaltă și slabă, învăluită în norul mișcător de fum, care s-a uitat în jos cu ochi găunoși, apoi s-a făcut iar nevăzută. Priveam țintă într-acolo ; Anna s-a lipit de mine și eu i-am înconjurat umerii cu brațul ; eram speriați și totuși fericiți și imaginea peșterii plutea tulbure și ștearsă în fața ochilor noștri ridicați spre ea, și cînd imaginea s-a limpezit din nou, sus în vîrf, am văzut un bărbat și o femeie, care priveau în jos spre noi. O mulțime de băieți și de fete, în parte sau complet

dezbrăcați, erau în locul acela și picioarele lor atîrnau în gol. Toți ochii aceia erau ațintiți asupra noastră, fetele și băieții zîmbeau dureros și întindeau mîinile înspre noi, de parcă ar fi implorat ceva. Ni s-a făcut teamă, ne-am ridicat repede și Anna a șoptit plîngînd cu lacrimi ca mărgăritarele :

— Vai, bieții păgîni, bieții de ei ! Căci era ferm încredințată că vede spiritele acestora, cu atît mai mult cu cît unii credeau că nici un drum nu duce într-acolo. Hai să le aducem o jertfă, spuse fata încet, ca să înțeleagă că ne e milă de ei ! Scoase din punguliță o monedă, eu am imitat-o și ne-am pus amîndoi ofranda pe o piatră de pe mal. Am mai privit o dată în sus, de unde ciudatele apariții continuau să ne observe și să se uite după noi cu fețele pline de recunoștință.

Cînd am ajuns în sat, am auzit vorbindu-se despre o ceată de oameni fără patrie care fuseseră văzuți prin locurile acelea și care aveau să fie căutați în zilele următoare pentru a fi expulzați peste graniță. Anna și cu mine puteam acum să ne explicăm apariția ; trebuia totuși să existe un drum în direcția aceea, drum cunoscut numai de nenorociții care au nevoie de asemenea ascunzători. Într-un ungher retras ne-am dat reciproc cuvîntul, și cu toată solemnitatea, să nu trădăm locul unde se aflau bieții oameni ; prin urmare, aveam acum o taină comună importantă.

Capitolul patru

DANSUL MORȚILOR

Așa am trăit noi, nestînjeniți și fericiți, timp de cîteva zile ; uneori treceam eu dealul, alteori venea Anna la noi, astfel că prietenia noastră ajunsese să fie privită drept un lucru firesc, pe care nimeni nu-l vedea cu ochi răi și, pînă la urmă, eu am fost singurul care i-am dat în taină numele de dragoste, pentru că, la un moment dat, totul s-a transformat într-un roman.

Cam în vremea aceea bunica mea s-a îmbolnăvit, starea ei a devenit tot mai gravă și peste cîteva săptămîni s-a văzut că era pe moarte. Trăise destul și era ostenită ; cît timp mai fusese lucidă se bucurase cînd veneam să petrec o oră-două la căpătîiul ei, și eu îmi îndeplineam cu dragă inimă această îndatorire, deși nu eram obișnuit cu suferința și nici cu șederea în camera unui bolnav care mă întristau. Cînd a început, însă, agonia, care a durat mai multe zile, această datorie a devenit pentru mine o încercare serioasă și aspră. Nu văzusem încă pe nimeni murind și acum o vedeam horcăind zile în șir pe această bătrînă fără cunoștință, sau părînd cel puțin astfel, și luptînd cu moartea, pentru că scînteia vieții sale aproape că nu voia să se stingă. După datină, în camera ei trebuiau să fie mereu cel puțin trei persoane care să se roage pe rînd, să primească pe străinii care intrau fără încetare și să le dea vești. Acum însă, pe vremea aceea frumoasă, oamenii erau tocmai în toiul muncilor și eu, care eram foarte conștiincios și citeam curent, le eram de folos și rămîneam mai toată ziua la căpătîiul muribundei. Ședeam pe un scăunel, cu o carte pe genunchi și trebuia să citesc cu glas deslușit rugăciuni, psalmi și cîntece funebre, cîștigîndu-mi, prin rezistența de care dădeam dovadă, simpatia femeilor ; în schimb,

nu mai vedeam soarele decît din casă şi puteam privi moartea îndeaproape şi în permanenţă.

Pentru Anna nu-mi găseam timp, deşi, în situaţia de ascet în care mă aflam, ea era cea mai dulce mîngîiere pentru mine. Timidă şi politicoasă, se ivea pe neaşteptate în pragul odăii bolnavei, ca să facă o vizită rudei sale îndepărtate. Tînăra fată era îndrăgită şi respectată de ţărănci de aceea fu binevenită, şi cînd, după ce rămase un timp fără să spună nimic, se oferi să mă înlocuiască la cititul rugăciunilor, lucrul acesta i se îngădui cu plăcere, astfel că pînă la sfîrşitul agoniei rămase alături de mine şi am urmărit împreună cum se stingea flacăra aceea pîlpîindă. Ne vorbeam rar, şi doar cînd ne încredinţam cărţile de rugăciune, şopteam cîteva cuvinte sau cînd, neavînd treabă, ne odihneam unul lîngă altul şi ne tachinam pe tăcute, fiindcă tinereţea îşi cere oricum drepturile. În clipa morţii, cînd femeile izbucniră în hohote puternice de plîns, începu şi Anna să plîngă şi nu mai izbutea să se liniştească, deşi moartea bunicii o lovea mai puţin decît pe mine, nepotul răposatei, care, deşi serios şi îngîndurat, nu plîngeam. Eram îngrijorat din cauza bietei fete care plîngea tot mai tare şi mă simţeam abătut şi tulburat. Am dus-o în grădină, i-am mîngîiat obrajii şi am rugat-o stăruitor să nu mai plîngă atît de tare. Atunci faţa i s-a înveselit ca o rază de soare care străbate perdeaua de ploaie, şi-a şters ochii şi, pe neaşteptate, m-a privit surîzînd.

Ne-am bucurat iar de cîteva zile libere şi am condus-o pe Anna imediat acasă ca să-şi revină şi să rămînă acolo pînă la înmormîntare. Am păstrat o anumită gravitate în timpul acesta, fiindcă cele petrecute mă răscoliseră şi fiindcă bunica fusese o femeie foarte bună şi demnă de respect, deşi n-o cunoscusem decît de curînd. Această stare de spirit nu era pe placul prietenei mele, care încerca prin mii de vicleşuguri să mă înveselească, asemănîndu-se în această privinţă cu celelalte femei, care flecăreau iar în faţa caselor lor.

Deşi se simţea foarte bine, soţul răposatei mele bunici se purta în aşa fel încît ai fi crezut că a suferit o mare pierdere şi că şi-a preţuit mult soţia în tot timpul vieţii.

Comandă o înmormîntare pompoasă, la care urmau să participe peste șaizeci de persoane, se îngriji să nu lipsească nimic, vrînd ca toate vechile obiceiuri să fie respectate întocmai.

În ziua stabilită am pornit la drum cu învățătorul și cu Anna. Tatăl fetei purta un frac negru de gală cu pulpanele foarte largi și o cravată albă, brodată ; Anna își pusese și ea rochia neagră de duminică și una din horbotele pe care numai ea le purta și care o făceau să semene cu un fel de stareță. În schimb, își lăsase acasă pălăria de paie și-și împletise părul cu meșteșug ; în afară de asta era pătrunsă de adîncă evlavie, era tăcută și mișcările ei dovedeau bună creștere, toate acestea atribuindu-i în ochii mei un farmec nou, nesfîrșit. În dispoziția de doliu solemnă, în care mă aflam, se strecura mîndria dulce de a fi atît de intim cu această făptură drăgălașă, deosebită. Pe lîngă mîndrie, simțeam o adîncă adorație așa încît și atitudinea mea a devenit măsurată și reținută și am făcut drumul alături de Anna plin de un adevărat respect, sprijinind-o în locurile unde drumul accidentat o cerea.

Ne-am oprit mai întîi la casa unchiului meu, a cărui familie era gata pregătită și care ni s-a alăturat cînd au început să bată clopotele pentru mort. În casa răposatei m-am despărțit de toți însoțitorii mei, pentru că, în calitatea mea de nepot, trebuia să mă aflu printre cei mai apropiați membri ai familiei și, fiind cel mai tînăr și cel mai direct dintre urmașii ei, m-am pomenit în hainele mele verzi în fruntea cortegiului funebru, obligat să fac primul față unui ceremonial obositor și plicticos.

Rudele mai apropiate erau strînse în odaia cea mare, din care fusese scoasă toată mobila, și așteptau sosirea femeilor care trebuiau să-și prezinte condoleanțele. Am stat un timp, muți și nemișcați, în picioare, înșirați pe lîngă pereții camerei, după care au început să intre pe rînd numeroase femei bătrîne, îmbrăcate în negru, care, venind întîi spre mine, îmi întindeau mîna, spuneau ce aveau de spus, apoi treceau la persoana următoare. Majoritatea acestor matroane pășeau gîrbovite și tremurînd și-și rosteau cuvintele din inimă, fiindcă fuseseră vechi

prietene și cunoștințe ale răposatei și simțeau mai mult decît ceilalți apropierea morții. Mă priveau toate cu ochi stăruitori și plini de înțeles și eu trebuia să mulțumesc fiecăreia în parte și s-o privesc la rîndul meu, ceea ce aș fi făcut în orice caz. Uneori se afla printre ele și cîte o bătrînă înaltă și încă zdravănă, care pășea drept și mă privea cu seninătate, dar îndată după aceea se apropia iar cîte o măicuță cocîrjată, care părea să cunoască și să prețuiască, după propriile ei suferințe, suferințele răposatei. Dar femeile care intrau acum erau tot mai tinere și numărul lor crescu în aceeași măsură ; odaia era acum plină de siluete negre, înghesuite unele într-altele, femei de treizeci și de patruzeci de ani, vioaie și curioase, ale căror pasiuni și însușiri erau doar în parte atenuate de veșmîntul de doliu care le uniformiza. Afluența părea fără sfîrșit ; căci era de față nu numai tot satul, ci multe femei din împrejurimi, răposata bucurîndu-se de o mare reputație în sînul lor, reputație trecută în parte, dar care acum ieșea încă o dată la iveală în toată strălucirea. În sfîrșit mîinile deveniră mai netede și mai moi și prin fața noastră trecură femeile cele mai tinere. Eram frînt de oboseală, cînd intrară verișoarele mele, întinzîndu-mi mîinile cu gesturi încurajatoare și prietenești și, îndată după ele, ca un trimis al cerului, se apropie preaiubita mea Anna care, palidă și agitată, îmi dădu repede mîinuța, în timp ce lacrimi strălucitoare îi picurau din ochi. Cum, în mod ciudat, nu mă gîndisem la ea și nici nu sperasem s-o văd, apariția ei mi se păru și mai surprinzătoare.

În cele din urmă, perindarea femeilor se sfîrși totuși. Am ieșit cu toții în fața casei, unde o mulțime imensă și reculeasă de bărbați se pregătea să repete același ritual, după ce noi, membrii familiei ne așezasem iar în rînd. E drept că bărbații terminau mai repede ceremonia decît nevestele, fiicele și surorile lor, în schimb mîinile lor erau noduroase și aspre ca niște clești de fierărie, sau ca niște menghine, și uneori mi se părea că mîna mea nu mai scapă teafără cînd încăpea în pumnul vreunui plugar oacheș.

În sfîrșit sicriul începu să se legene în fața noastră, femeile izbucniră în plîns, bărbații priveau înainte îngîndurați și nedumeriți. Preotul își făcu și el apariția, își luă rangul pe care i-l asigura demnitatea lui și, fără să-mi dau prea bine seama cum se întîmplase, m-am pomenit pînă la urmă în fruntea lungului alai care se îndrepta spre cimitir, apoi în biserica răcoroasă, ticsită de enoriași. Am auzit cu uimire și atenție, rostite din înaltul amvonului, numele de fată al moartei, genealogia ei, vîrsta pe care o avea, biografia și elogiul ei, apoi am cîntat și eu din inimă cîntecul de împăcăciune și de odihnă de la sfîrșitul ceremoniei. Dar cînd am auzit zornăind lopețile în fața bisericii, mi-am făcut loc și am ieșit afară ca să mă uit în groapă. Sicriul modest se și afla în ea și în jur erau oameni care plîngeau ; bulgării de pămînt cădeau peste capac cu un zgomot sec, acoperindu-l treptat ; priveam mirat, totul mi se părea străin și bizar, iar moarta din pămînt mi se părea și ea străină și nu izbuteam să plîng. Abia cînd mi-am spus că fusese mama tatălui meu, cînd m-am gîndit la mama mea, care avea să fie îngropată și ea odată și odată, mi-am amintit ce legătură era între mine și acest mormînt și mi-au trecut prin minte vorbele : O generație piere și alta se naște !

Dintre membrii alaiului mortuar, cei care fuseseră invitați se întoarseră la casa moartei, unde toate camerele erau acum însuflețite de pregătirile pentru praznic. Cînd ne-am așezat la masă, tradiția m-a instalat din nou alături de văduvul sumbru, în tovărășia căruia a trebuit să rămîn două ceasuri încheiate, fără să pot sta cu cineva de vorbă cît timp a durat prima parte a mesei tradiționale, cu toate inevitabilele feluri de mîncare. Am privit în capătul celălalt al mesei lungi, căutînd cu privirea pe învățător și pe fata lui, care se aflau și ei printre comeseni ; se vede, însă, că erau în camera de alături, pentru că nu i-am găsit.

La început toată lumea vorbea puțin și măsurat și mînca decent. Țăranii ședeau țepeni pe scaunele lor, sau se rezemau de perete, la o distanță considerabilă de masă, și, ținîndu-și furculițele de coadă, le înfigeau în bucățile de carne, întinzînd brațele cu gesturi solemne.

Își duceau prada la gură pe calea cea mai ocolită și-și sorbeau vinul în înghițituri mici, moderate, dar dese. Femeile care serveau purtau castroanele vaste de cositor cu mîinile ridicate la înălțimea obrazului, făcînd pași măsurați, de paradă, și legănîndu-și energic șoldurile. În locul unde-și puneau povara pe masă, cei doi comeseni din apropiere trebuiau să se ia la întrecere, oferindu-le paharele ca să bea și șoptind fiecare cel puțin două glume bune ; această scurtă bătălie se încheia în clipa cînd femeia care servea sorbea cîte puțin din fiecare pahar și se retrăgea mai mult sau mai puțin satisfăcută de respectarea acestei etichete.

Trecuseră două ore lungi de cînd mîncam, și cei mai bădărani dintre oaspeți începură să se apropie tot mai mult de masă, își sprijiniră brațele de ea și se porniră să înfulece zdravăn, bîndu-și vinul cu înghițituri mari. Cei mai liniștiți începură să vorbească mai tare, își alăturară scaunele și discuția căpătă treptat un ton de veselie decentă, care putea fi lesne deosebită de o bună dispoziție obișnuită și trebuia să marcheze intenția simbolică de supunere senină în fața destinului și dreptul vieții împotriva morții.

În sfîrșit, mi-am făcut loc să plec de la masă și să mă mișc puțin. În camera alăturată am găsit-o la o masă mai mică pe Anna lîngă tatăl ei, care, într-un grup de oameni deștepți și evlavioși, își dezvolta inteligent ideile despre arta de a te supune cu înțelepciune și seninătate inevitabilului. El făcea curte unor femei în vîrstă și știa să spună fiecăreia ceea ce i-ar fi făcut plăcere să audă cu treizeci de ani în urmă ; drept mulțumire, ele se dădeau bine pe lîngă mica Anna, îi lăudau purtările și-i spuneau bătrînului că-i un om fericit. M-am alăturat acestui grup și am ascultat împreună cu Anna conversațiile contemplative ale bătrînilor. Între timp, noi doi, care abia acum începeam să ne simțim bine, am mai mîncat cîte ceva din același castron și am băut împreună un pahar de vin.

Deodată, deasupra capetelor noastre s-au auzit niște sunete și niște fluierături. O vioară, un contrabas și un clarinet au început să cînte și un corn de vînătoare a

scos cîteva acorduri înăbușite. În timp ce majoritatea celor prezenți se ridicau de la locurile lor și se îndreptau spre podul spațios, învățătorul spuse :

— Va să zică e neapărat nevoie și de dans ? Credeam că această datină a fost în sfîrșit desființată și sînt sigur că, din toate satele din jur, a rămas în picioare numai în satul nostru. Eu respect obiceiurile vechi, dar nu *tot* ce-i vechi e demn de respect ! Pînă una alta, priviți și voi, copii, e bine să puteți vorbi mai tîrziu despre lucrurile astea ; căci să sperăm că, pînă la urmă, n-are să mai danseze nimeni la înmormîntări !

Am șters-o imediat afară ; în tindă și pe treptele ce duceau sus, mulțimea alcătui alaiul și perechile se formară pentru că nimeni nu avea voie să urce dacă n-avea pereche. Atunci am luat-o de mînă pe Anna și am intrat în rîndul care, sub conducerea muzicanților, se puse în mișcare. În tactul unui marș funebru jalnic, se dădu de trei ori ocol podului transformat în sală de dans, apoi toată lumea se alinie într-un cerc mare. Șapte perechi trecură la mijloc și dansară un dans vechi și greoi, alcătuit din șapte figuri cu salturi, îngenunchieri și încovoieri complicate, la care se bătea zgomotos din palme. După acest spectacol care ținu cît se cuvenea, apăru gazda, trecu printre rînduri, mulțumi oaspeților că-i împărtășiseră durerea și, în văzul tuturor, șopti ici și colo cîte unui flăcău la ureche, să nu-și pună prea tare la inimă doliul și să-l lase pe el singur cu durerea sa, sfătuindu-l totodată să se bucure acum iarăși de viață. Apoi ieși din nou cu capul plecat și coborî scara, de parcă s-ar fi dus drept în iad. Muzica, însă, se dezlănțui brusc într-un vals vesel, cei mai vîrstnici se retraseră și tineretul se repezi chiuind și tropăind de se cutremură podul.

Ținîndu-ne mai departe de mînă, Anna și cu mine stăteam încă uimiți în dreptul unei ferestre și priveam vîrtejul acela drăcesc. Jos, pe uliță, am văzut că ceilalți tineri din sat se supuneau și ei sunetelor viorii ; fetele se instalară în fața ușii, fură luate la dans de feciori, căpătînd dreptul, după primul dans, să-i cheme prin fereastră pe băieții rămași jos. Se aduse vin, se așezară măsuțe în toate ungherele podului și în curînd totul se contopi într-un vîrtej amețitor, nestăpînit, de bucurie,

al cărui vuiet părea cu atît mai ciudat cu cît era zi de lucru, şi de jur împrejur, pînă departe pe cîmp, se lucra în linişte, ca de obicei.

După ce am privit multă vreme, am plecat, apoi ne-am întors. Anna a spus roşind că ar vrea să încerce, o dată, ca să vadă dacă poate dansa în înghesuiala asta. Era tocmai ce doream şi eu şi imediat am început să ne învîrtim în valurile unui vals. Am dansat după aceea multă vreme, fără încetare, fără să obosim, uitînd de lume şi de noi înşine. Nu rămîneam locului nici cînd muzica făcea cîte o pauză ; atunci ne continuam drumul prin mulţime, cu paşi repezi şi, la primele acorduri, începeam să dansăm iar, îndreptîndu-ne ori încotro ne purtau paşii.

Dar la primele bătăi ale clopotului de vecernie, dansul se opri deodată în mijlocul unui vals, perechile îşi desfăcură mîinile, fetele se desprinseră din braţele partenerilor şi, salutîndu-se politicos, toată lumea coborî în grabă scara, se aşeză încă o dată la masă ca să bea cafea şi să mănînce cozonac, plecînd apoi în linişte acasă. Cu faţa învăpăiată, Anna era încă în braţele mele şi eu priveam zăpăcit în jur. Ea zîmbi şi mă trase deoparte ; nu l-am mai găsit pe tatăl ei în casă şi am plecat să-l căutăm la unchiul meu. Afară soarele asfinţea şi cea mai frumoasă dintre nopţi cobora pe pămînt. Cînd am ajuns la cimitir, mormîntul proaspăt, singur şi tăcut, era scăldat în răsăritul auriu de lună. Ne-am oprit îmbrăţişaţi în faţa movilei negre, care mirosea a pămînt reavăn ; aripile a doi fluturi de noapte fîlfîiră prin tufişuri şi răsuflarea Annei era abia acum grăbită şi adîncă. Ne-am plimbat printre morminte ca să adunăm un buchet de flori pentru bunica şi, tot umblînd prin iarba înaltă, am nimerit în umbra deasă a unor tufişuri mari. Cîte o inscripţie de aur mat, sau cîte o piatră străluceau ici şi colo în întuneric. Şi cum stăteam aşa în noapte, Anna mi-a şoptit că ar vrea să-mi spună ceva, numai să nu rîd de ea şi să nu spun nimănui mai departe. Am întrebat-o despre ce era vorba şi mi-a răspuns că ar vrea să-mi dea acum sărutarea din seara aceea, pe care mi-o datora. M-am aplecat imediat spre ea şi ne-am sărutat pe cît de solemn, pe atît de stîngaci.

Capitolul cinci

ÎNCEPE MUNCA: HABERSAAT ŞI ŞCOALA SA

Cînd, într-un tîrziu, Anna şi tatăl ei şi-au luat rămas-bun, eu nu eram de faţă, astfel că nu mi-au putut spune „la revedere". Deşi m-a durut că n-o mai găsisem, tînăra mea bucurie era totuşi precumpănitoare; m-am dus la mine în odaie şi am mai stat o oră încheiată la fereastră, cu ochii la stelele care-şi urmau drumul lung, în timp ce jos, undele rîuleţului purtau argintul lunii pe umerii lor străvezii, rostogolindu-se repede şi clipocind spre vale, de parcă l-ar fi furat; ici şi colo aruncau din el cîte o fărîmă scînteietoare pe mal, ca şi cînd le-ar fi fost prea greu să-l ducă, şi cîntau neîncetat cîntecul lor vesel de pribegie. Pe buzele mele zăbovea ceva nevăzut dar dulce şi cald, deşi proaspăt şi răcoros ca roua.

M-am dus să mă culc, dar acel ceva a stăruit toată noaptea pe buzele mele foşnind cu zgomot, fie că visam, fie că mă deşteptam, stări care alternau des şi cu violenţă; visele se perindau unul după altul, colorate, iuţi ca fulgerele, întunecate şi înăbuşitoare, apoi se luminau iar şi treceau de la întunecimi albastre la limpezimi înflorite. N-am visat-o nici un moment pe Anna, dar am sărutat frunzele copacilor, florile şi aerul limpede, şi pretutindeni mi se înapoiau sărutările. Femei străine străbăteau cimitirul şi treceau rîul cu picioare strălucitoare ca argintul; una purta rochia neagră a Annei, alta pe cea albastră, o a treia pe cea verde cu buline roşii, a patra horbota ei, şi cînd lucrul acesta mă înfricoşa şi începeam să le fugăresc, ceea ce mă făcea să mă trezesc, aveam impresia că Anna cea adevărată se depărta repede de lîngă patul meu, astfel că săream în sus, zăpăcit şi ameţit şi o strigam tare pe nume, pînă

cînd noaptea strălucitoare și liniștită, care plutea peste vale, ajungea pînă la mine și mă învăluia în noi vise.

Așa a fost pînă dimineața tîrziu, și cînd m-am trezit mi se părea că m-aș fi adăpat și m-aș fi îmbătat la un izvor fierbinte de fericire.

Eram încă ametit și visător cînd m-am pomenit iar printre rudele mele și, în odaia mare, l-am găsit pe vecinul nostru, morarul, care mă aștepta cu căruța ca să mă ducă la oraș. Căci data întoarcerii mele fusese fixată de cîtva timp, depinzînd de o călătorie de afaceri a acestui om, deoarece plecînd cu el, puteam călători mai comod. Nu mă interesasem prea mult de călătorie, de altfel morarul sosise pe neașteptate și mai devreme decît credeam noi. Unchiul și familia sa mă îndemnau să-l las să plece și să rămîn, inima mea tînjea după Anna și după lacul liniștit, dar am asigurat pe toată lumea cu multă seriozitate că, în situația mea, trebuia să folosesc acest prilej ; am mîncat la repezeală, mi-am strîns lucrurile, mi-am luat rămas-bun de la rudele mele și m-am suit alături de morar în căruța care trecu prin sat fără să se oprească și ajunse curînd pe șosea. Toate acestea le-am făcut într-o stare de buimăceală, întîi fiindcă mi se părea că se va băga imediat de seamă că rămîn din cauza Annei și că o iubesc cu adevărat și în al doilea rînd, fiindcă mă apucase o toană inexplicabilă.

Abia ajunsesem la o depărtare de o sută de pași de sat și mi-am regretat plecarea ; grozav aș fi sărit din căruță ; îmi întorceam mereu capul spre dealurile din jurul lacului și le priveam și nu-mi dădeam seama că se albăstreau și se micșorau sub ochii mei, nici că munți înalți urcau acum din lacuri mai mari și mai adînci.

În primele zile după întoarcerea acasă, nu-mi găseam astîmpăr. Vedeam peisajul minunat din jurul orașului, dar locurile din care plecasem îmi pluteau în fața ochilor și-mi păreau paradisiace ; abia acum simțeam farmecul amănuntelor care le alcătuiau, simple și fără pretenții, dar atît de liniștite și de dragi. Cînd, urcîndu-mă pe cea mai mare înălțime deasupra orașului, priveam spre cîmpie, fîșia îngustă, tainică, din depărtarea albastră, unde presupuneam că se află satul și nu departe de

el lacul învățătorului, mi se părea locul cel mai frumos din zare, aerul adia mai curat și mai fericit din direcția aceea și prezența nevăzută a Annei în acea depărtată lumină viorie avea o acțiune magnetică asupra întregii regiuni care ne despărțea ; și cînd, coborînd, nu mai zăream orizontul acela fericit, căutam și simțeam totuși prezența acelei porțiuni de cer și priveam cu dor și nostalgie petecul de firmament mărginit de munții din apropiere.

Între timp, problema alegerii unei profesiuni se ridica din nou pentru mine, devenind tot mai urgentă, pentru că nu mai era admisibil să stau fără treabă și fără nici un rost. Într-o zi am trecut pe lîngă porțile fabricii, unde locuia unul din protectorii mei. Un miros urît, acru îmi pătrunse în nări ; înăuntru lucrau niște copii palizi care rîdeau și se strîmbau grosolan. Am respins speranțele ce mi se ofereau aici, mi-am spus că e mai bine să mă țin departe de asemenea veleități semiartistice și să îmbrățișez cu hotărîre cariera de contopist din moment ce tot trebuia să renunț la artă ; începusem chiar să accept cu supunere acest gînd. Căci nu se întrezărea nici cea mai neînsemnată perspectivă de a mă căpătui pe lîngă un artist bun.

Într-o zi, am băgat de seamă că mai mulți intelectuali din orașul nostru intrau și ieșeau dintr-o clădire publică. M-am interesat despre ce era vorba și am aflat că acolo era deschisă o expoziție de artă, care circula dintr-un oraș într-altul. Fiindcă văzusem că toți vizitatorii expoziției erau bine îmbrăcați, am tras o fugă pînă acasă, m-am dichisit cum am putut, de parcă m-aș fi dus la biserică, apoi am îndrăznit să pătrund în încăperile acelea misterioase. Am intrat într-o sală luminoasă, cu pereți și stelaje strălucind de aur și culori vii. La început am avut impresia că visez ; de pretutindeni și fără să le fi contemplat mai întîi apăreau una cîte una priveliști clare și arătau privirilor mele văzduhuri vrăjite și vîrfuri de copaci ; amurguri ardeau în flăcări, capete de copii și studii gingașe se iveau ici și colo, apoi toate dispăreau iarăși în fața unor noi tablouri, așa că eram nevoit să mă uit în dreapta și în stînga să văd

unde dispăruse o minunată dumbravă de tei, sau muntele acela masiv, pe care mai adineauri mi se părusе că-l văd. În afară de asta, verniul proaspăt al tablourilor răspîndea o mireasmă duminicală, pe care eu o găseam mai plăcută decît tămîia unei biserici catolice.

Cu greu am izbutit să mă opresc în sfîrşit în faţa unei lucrări şi, cînd lucrul acesta s-a întîmplat, am uitat cu totul de mine şi n-am mai putut să mă urnesc de lîngă ea. Cîteva tablouri mari ale şcolii geneveze [1], înfăţişînd grupuri mari de copaci şi de nori executate cu un smalţ, a cărui compoziţie rămînea neînţeleasă pentru mine, constituiau podoabele expoziţiei ; numeroase tablouri mici de gen şi cîteva acuarele, aşezate ca nişte tiraliori printre ele, erau fermecătoare ; mai erau expuse cîteva istorioare şi cîteva chipuri de sfinţi. Eu, însă, mă întorceam mereu la peisajele mari, urmăream razele soarelui jucîndu-se prin iarbă şi prin frunziş şi, plin de înţelegere lăuntrică, îmi întipăream în minte frumoasele tablouri cu nori, care păreau operele unor fericiţi ce le-ar fi executat cu uşurinţă, aproape în joacă.

Cît timp a ţinut expoziţia, am stat toată ziua în sala plină de desfătări, unde toată lumea se purta delicat şi cuviincios, unde oamenii se salutau cu politeţe şi discutau, în cuvinte alese, în faţa ramelor strălucitoare. Ajuns acasă, rămîneam dus pe gînduri şi-mi plîngeam mereu soarta care mă osîndea să renunţ la pictură, pînă cînd pe mama n-a mai răbdat-o inima şi a pornit iar la drum, ca să-mi facă pe voie, orice s-ar fi întîmplat.

Şi aşa a dat peste un om pe care nimeni nu-l prea lua în seamă şi care, trăind într-o mînăstire veche de maici, din afara oraşului, făcea tot felul de ciudate bazaconii artistice. Fiind în acelaşi timp pictor, gravor în metal, litograf şi tipograf, desena într-o manieră demodată peisaje elveţiene foarte cunoscute, pe care le grava în metal şi le tipărea, punînd apoi pe cîţiva tineri să le coloreze. Expedia colile acestea pretutindeni şi realiza afaceri bănoase. În plus, făcea tot ce-i cădea în mînă:

---

[1] *Şcoala geneveză* — alcătuită din François Diday (1802–1877), fondatorul picturii alpine din Elveţia, şi elevul său Alexandre Calame (1810—1864).

certificate de botez cu cristelnițe și nași, inscripții mortuare cu sălcii pletoase și genii în lacrimi ; dacă ar fi venit la el un ageamiu și l-ar fi întrebat : „Puteți să-mi faceți un tablou foarte frumos, pe care un cunoscător să dea zece mii de taleri ? Aș dori așa ceva !" el ar fi acceptat comanda, fără să stea pe gînduri și, după ce omul i-ar fi dat înainte jumătate din preț, s-ar fi apucat neîntîrziat de lucru. O ceată mică dar curajoasă de ființe vajnice îl seconda în această activitate, arena isprăvilor lor fiind fostul refectoriu al cuvioaselor măicuțe. Fiecare latură a refectoriului avea cîte șase ferestre înalte, cu gemulețe rotunde, ale căror suprafețe ondulate lăsau să pătrundă lumina înăuntru, dar nu-ți îngăduiau să te uiți afară, fapt care avea o influență binefăcătoare asupra sîrguinței ce domnea în școala de artă organizată aici. În dreptul fiecăreia din aceste ferestre era instalat cîte un învățăcel în ale artei care, cu spatele la colegul dindărătul lui, privea ceafa colegului din față. Grosul acestei armate era alcătuit din patru pînă la șase tineri, unii din ei niște băiețandri care colorau peisajele elvețiene în nuanțe vii. Un flăcău bolnăvicios, care tușea mereu, ungea cu rășină și apă tare niște plăci mici de aramă, ciuruindu-le astfel cu găuri mari și gravîndu-le apoi cu un ac de gravat ; flăcăul ăsta era numit gravorul în metal. După el venea litograful, o ființă veselă și degajată, care, după meșter, avea cel mai vast domeniu de acțiune, deoarece trebuia să fie mereu prezent și pregătit să facă portretul vreunui om de stat, să execute o listă de vinuri, planul unei batoze sau frontispiciul unei cărți destinate edificării tinerelor fete, reproducîndu-le în piatră, cu creta, cu penița, gravîndu-le sau lucrîndu-le în tuș. În fundul refectoriului lucrau cu gesturi mari două calfe negricioase, ajutoarele gravorului și ale litografului, fiecare instalat în fața unui teasc și trăgînd pe hîrtie umedă operele acestor artiști. În sfîrșit, în spatele întregului grup și supraveghindu-i pe toți, meșterul, domnul artist pictor și negustor de artă Habersaat, proprietarul unui atelier de gravură și litografie, gata să execute orice comenzi întîmplătoare, ședea în fața mesei sale, îndeletnicindu-se cu treburile cele mai delicate și mai grele, dar

de cele mai multe ori citind o carte, făcînd corespondență sau împachetînd lucrurile care erau gata.

Peste pretențiile și speranțele refectoriului domnea un strict spirit de castă. Gravorul și litograful erau oameni făcuți ; ei erau independenți și lucrau zilnic opt ore la meșterul Habersaat pentru un gulden pe zi. În rest nu se mai sinchiseau de el, dar nici speranțe mari n-aveau. Cu tinerii coloriști lucrurile stăteau însă altfel. Aceste ființe vesele aveau de-a face cu culori adevărate, ușoare și transparente, ei învîrteau pensula în albastru, în roșu și-n galben și făceau treaba asta cu atît mai multă voioșie cu cît nu trebuiau să-și bată capul cu desenul și cu aranjamentul, așa că-și puteau întinde grabnic vopselele multicolore peste opera sumbră a gravorului. Ei erau adevărații pictori ai grupului ; în fața lor existau încă perspective, fiecare din ei nădăjduia că, o dată scăpat din acest purgatoriu al meșterului Habersaat, va apuca să devină un mare artist. În grupul acesta se moștenea din generație în generație de către toți cei care, fiind în slujba meșterului, trecuseră prin refectoriu, marea tradiție artistică a hainei de catifea și a beretei, dar puțini erau cei care-și atingeau ținta, deoarece zborul îi obosea totdeauna și, după ce plecau de aici, cei mai mulți erau în cele din urmă dezamăgiți și învățau o altă meserie serioasă. Erau fii de oameni săraci lipiți care, neștiind ce slujbă să aleagă, erau ispitiți în refectoriu de omul acela care le oferea perspectiva de a deveni un fel de domni și de pictori ce-și cîștigă pîinea, oarecum superiori unui croitor sau unui cizmar. Dar, cum de obicei, cînd intrau în slujbă, nu aduceau bani, trebuiau să-și ia obligația de a plăti prin muncă școala de „artă picturală" lucrînd patru ani pentru meșter. Habersaat îi învăța chiar din prima zi să-i coloreze peisajele și, peste puțin, în ciuda lipsei totale a unei vocații, obținea, grație metodelor lui severe, ca băieții lui să facă treabă bună, conform tradițiilor transmise. În afară de asta, în zilele de sărbătoare le îngăduia, dacă voiau, să copieze, pentru perfecționarea studiilor, cîte un model demodat sau care nu mai trebuia nimănui. De cele mai multe ori, băieții alegeau obiecte lipsite de orice valoare

pedagogică, dar care pentru moment produceau efect, şi dacă meşterul nu era prea ocupat, le corecta lucrările. De fapt însă el nu vedea cu ochi buni din partea elevilor lui un zel exagerat pentru această muncă particulară ; căci din experienţe repetate constatase că, ori de cîte ori astfel de ucenici prindeau gust pentru ea, descoperindu-şi o vînă artistică, îi colorau prospectele cu neglijenţă şi neatenţie. Ei trebuiau să lucreze din greu şi fără încetare, ceea ce-i îndemna cu atît mai mult spre farse şi pozne, de care se făceau vinovaţi în fiecare clipă liberă. Abia spre sfîrşitul celui de-al patrulea an, cînd timpul cel mai nimerit pentru însuşirea unei meserii mai bune trecuse, îşi încovoiau spinarea şi deveneau neliniştiţi, hărţuiţi fiind de învinuirile părinţilor lor, a căror pîine continuau s-o mănînce, astfel că, mîzgălind mai departe cu pensula, se gîndeau cu seriozitate să se apuce cît mai era timp de o treabă mai productivă.

Cu cerurile albastre, duminicale, şi cu pomii verzi ca iarba din desenele sale, Habersaat mîncase tinereţea a vreo treizeci de băieţi şi adolescenţi. Complicele lui infernal era gravorul care tuşea, fiindcă grava plăcile negre cu apă tare, în timp ce melancolicii litografi, ţintuiţi la roata scîrţîitoare, arătau ca nişte ucenici ai diavolului, nişte demoni neobosiţi, trăgînd la nesfîrşit de sub prese foile care trebuiau colorate. Prin urmare, Habersaat înţelegea perfect natura industriei de azi, ale cărei produse par să fie cu atît mai preţioase şi mai căutate de cumpărători, cu cît cuprind mai mult conţinut de viaţă fragedă, smulsă cu viclenie copiilor. Meşterul făcea afaceri foarte bune, trecînd astfel drept un om de la care, dacă voiai, puteai să înveţi ceva.

Cineva îi sugerase mamei să-i ceară sfatul şi să-i viziteze atelierul, dat fiind că, măcar pentru început, el oferea un punct de plecare pentru progrese ulterioare, mai ales dacă se învoia cu el să nu mă exploateze, ci, în schimbul unei despăgubiri serioase, să-mi dea o cît mai bună îndrumare. Habersaat se arătă dispus şi încîntat să formeze un tînăr care să ajungă un adevărat artist şi o felicită călduros pe mama pentru că voia să cheltuiască sumele necesare în acest scop ; căci i se părea că

sosise clipa cînd roadele economiilor ei de fiecare clipă trebuiau să fie jertfite și așternute pe altarul destinului meu.

Prin urmare se încheie un contract pe doi ani, pe care, în schimbul unei sume trimestriale fixe, trebuia să-i petrec în refectoriul meșterului, învățînd lucrurile cele mai necesare atingerii scopului meu. După semnarea de către ambele părți a contractului, m-am îndreptat într-o luni dimineață spre vechea mînăstire, purtînd cu mine toate încercările, toate lucrările mele de pînă atunci, adunate la întîmplare ca să le arăt meșterului fiindcă le ceruse. Habersaat răsfoi splendidele mele imagini, apoi își exprimă satisfacția față de rîvna și față de intențiile mele, iar personalului său, care se ridicase în picioare și se adunase plin de curiozitate în jurul nostru, mă prezentă ca fiind însuflețit de adevărata vocație, așa cum trebuie să fie oricine înainte de a intra într-un atelier artistic. Pé urmă declară că va fi o adevărată plăcere pentru el să facă o dată școală adevărată cu un elev, exprimîndu-și solemn speranțele cu privire la rîvna și la rezistența mea.

Unul dintre coloriști căpătă dispoziția să se așeze lîngă un altul, eliberînd locul de lîngă fereastră unde am fost instalat eu ; am rămas lîngă masa liberă așteptînd desfășurarea evenimentelor și domnul Habersaat a scos din mapele sale un model de peisaj, conturul unui motiv simplu dintr-o lucrare litografiată, asemenea numeroaselor lucrări de acest fel pe care le văzusem în școli. Trebuia deci, mai întîi, să copiez această foaie cu atenție și fidelitate. Dar înainte de a mă apuca, meșterul mă trimise să aduc hîrtie și creion, ceea ce eu nu mă gîndisem să fac, deoarece nu aveam nici cea mai mică idee despre primele începuturi. Îmi indică lucrurile de care aveam nevoie și, cum nu aveam nici un ban la mine, a trebuit să fac mai întîi drumul lung pînă acasă, apoi să intru într-o prăvălie ca să-mi cumpăr lucruri noi și bune și, cînd m-am întors în atelier, mai era doar o jumătate de oră pînă la amiază. Toate acestea, faptul că nu-mi dăduse pentru început nici măcar o coală de hîrtie și un creion, că mă trimisese să le cumpăr, drumul pe care-l

bătusem, banii pe care trebuisem să-i cer mamei şi, în sfîrşit, începerea lucrului puţin înainte de ora cînd toţi se împrăştiau ca să se ducă la masă, mi se părură atît de prozaice şi de meschine, atît de contrare activităţii aşa cum mi-o imaginasem vag în casa unui artist, încît mi se strînse inima.

Totuşi, am uitat curînd această impresie, fiindcă problemele neînsemnate pe care trebuia să le rezolv au început să-mi dea de furcă mai mult decît îmi închipuisem. Habersaat veghea ca fiecare linie pe care o trăgeam să aibă aceeaşi dimensiune cu a modelului şi ca ansamblul să nu pară nici mai mare nici mai mic. Copiile mele ieşeau însă totdeauna mai mari decît originalul, deşi păstrînd proporţii corecte, şi meşterul profita de acest prilej pentru a-şi exercita precizia şi severitatea, pentru a comenta dificultăţile artei, complăcîndu-se în a mă face să înţeleg că treaba nu mergea chiar atît de repede cum crezusem.

Mă simţeam totuşi bine şi în siguranţă la masa mea (sufeream, firește, din cauza lipsei şevaletelor, pe care mi le închipuisem drept ornamente specifice unui atelier) şi munceam cu curaj, în ciuda acestor începuturi meschine. Copiam cu fidelitate cocinile de porci, şoproanele de lemn şi alte lucruri de acest gen, care, împreună cu diverse tufişuri anemice, alcătuiau modelele mele şi care erau cu atît mai greu de executat, cu cît mi se păreau mai demne de dispreţ. Căci din clipa intrării mele în atelierul meşterului, odată cu simţul datoriei şi al supunerii, pătrunsese în mintea mea independentă şi autoritară ideea platitudinii şi a deşertăciunii acestor lucruri. De asemenea mi se părea curios faptul că trebuia să stau toată ziua lipit de locul meu, aplecat asupra hîrtiei, fără să am voie să mă plimb prin încăpere sau să vorbesc neîntrebat. Numai gravorul şi litograful discutau cîte puţin între ei, spuneau cîte ceva ajutoarelor lor, sau se adresau meşterului cînd aveau poftă să flecărească niţel. Cînd era în toane bune, acesta debita tot felul de poveşti şi de legende din lumea artei, cunoscute de toată lumea, întîmplări hazlii din viaţa lui sau dădea amănunte despre măreţia pictorilor. Dar îndată ce băga de

seamă că cineva asculta cu prea multă atenţie, neglijîndu-şi treaba din această cauză, se întrerupea şi păstra un timp o înţeleaptă rezervă.

După cîtăva vreme am obţinut dreptul să-mi aleg singur modelele, cercetînd comorile ce le aveam la îndemînă. Ele constau din nenumărate specimene adunate la întîmplare, gravuri vechi destul de bune, pagini ferfeniţite sau lipsite de orice valoare, din cele ce se îngrămădesc de-a lungul anilor, desene dovedind oarecare rutină, dar lipsite de respect faţă de realitate, restul fiind un adevărat talmeş-balmeş. Desene de mînă după natură, pagini ajunse aici numai de dragul lor şi din care să se fi putut vedea că sorbiseră aer curat şi soare nu existau în atelier, pentru că meşterul îşi cîştigase arta şi rutina între patru pereţi şi nu ieşea din refectoriu decît pentru a aşterne pe hîrtie, la mare repezeală, cîte un peisaj relativ accesibil. La baza cunoştinţelor lui se afla o tehnică iscusită, dar greşită, şi pe ea se sprijinea întreaga sa activitate pedagogică.

La început m-a ţinut un timp într-o dependenţă totală, deoarece nu desluşeam bine deosebirea între forme limpezi şi transparente pe de o parte, întunecate şi tulburi pe de altă parte, fiind atent mai curînd la contur şi la caracter. În cele din urmă însă, mînuind neîncetat penelul, am dezlegat misterul şi am ajuns să fac, unul după altul şi într-o manieră neschimbată, o mulţime de desene în tuş. Mă interesa numai numărul lucrărilor executate şi mă bucuram văzînd că proporţiile mapei mele cresc ; cînd trebuia să-mi fac alegerea, modelele cele mai de efect, cele mai bătătoare la ochi nu-mi mai trezeau decît greu interesul.

În felul ăsta, înainte chiar de sfîrşitul primei ierni de ucenicie, aproape că epuizasem rezerva de modele a învăţătorului meu, ajungînd să lucrez cam aşa cum ar fi putut lucra şi el ; căci după ce am remarcat în ce mod şi prin ce mijloace se poate executa ceva îngrijit şi curat, am ajuns curînd să mînuiesc pensula cu aceeaşi îndemînare pe care o poseda şi meşterul, şi asta cu atît mai repede cu cît rămînerea mea în urmă în ce priveşte adevărata natură şi adevărata înţelegere a picturii era

totală. Iată de ce, chiar după primele șase luni, Habersaat se afla în oarecare încurcătură, nemaiștiind ce modele să-mi dea pentru că, ținînd seamă de propriile lui interese, nu voia să mă inițieze în toate secretele artei sale. Singura lui rezervă rămăsese metoda de a lucra cu acuarele care, atît cît se pricepea el, nu era nici ea cine știe ce vrăjitorie. Meditația și scrupulele de conștiință fiind necunoscute în refectoriu, toate cunoștințele se caracterizau printr-o superficialitate deșartă, ușor de însușit.

Am găsit singur soluția declarînd că vreau să realizez cîteva gravuri mari în tuș. Habersaat avea vreo șase exemplare frumoase de acest gen, gravate după Claude Lorrain [1], două peisaje mari cu stînci și banditi după Salvator Rosa [2] și cîteva gravuri după Ruisdaël [3] și Everdingen [4]. Le-am copiat una după alta cu obișnuita mea obrăznicie. Cele după Claude Lorrain și după Rosa n-au ieșit prea rău, pentru că, făcînd abstracție de faptul că fuseseră și ele gravate într-o manieră cam convențională, se înfățișau în forme mai curînd ample și simbolice ; în schimb am făcut praf gravurile delicate, pline de naturalețe ale olandezilor, fără ca cineva să-și dea seama de această profanare.

Totuși, munca asta punea în mine bazele unei concepții mai nobile, iar formele frumoase și adînc meditate, pe care le aveam în față, mă mențineau într-un echilibru binefăcător față de restul îndeletnicirilor mele artistice, nelăsînd să se stingă definitiv presimțirea existenței a ceva mai bun. Pe de altă parte, realizările aveau și dezavantaje, căci stîrneau vechile mele doruri de a născoci în pripă, astfel că, sedus de măreția simplă a motivelor clasice, schițam singur, după ce mă întorceam acasă, peisaje de acest fel. Curînd am ajuns să continui

---

[1] *Claude Lorrain* (1600—1682) — pictor și gravor francez, unul din maeștrii francezi ai peisajului.

[2] *Salvator Rosa* (1615—1673) — pictor italian. A fost în același timp muzician și poet.

[3] *Jacob Isaac van Ruisdaël* sau *Ruysdaël* (1628 sau 1629—1682) — pictor olandez, considerat cel mai mare peisagist olandez.

[4] *Allart van Everdingen* (1621—1675) — peisagist olandez.

această activitate chiar și în orele de lucru din atelierul meșterului, executînd cu îndemînarea ce-mi însușisem aceste schițe într-un format pretențios. Domnul Habersaat nu mă împiedica să procedez astfel, ba chiar era bucuros, fiindcă-l scuteam de grija procurării unor noi modele ; cînd îmi expuneam ideile extravagante și lipsite de maturitate, el începea să vorbească în cuvinte bombastice despre compoziție, despre peisajul istoric și așa mai departe, ceea ce introducea un element de erudiție în atelierul său. Curînd am început să fiu considerat drept un băiat dat dracului și acceptam măgulit descrierea unor perspective vesele de viitor : călătorii în Italia, la Roma, tablouri mari în ulei și cartoane. Nu-mi luam, totuși, nasul la purtare, ci trăiam în armonie cu tinerii mei tovarăși de muncă, făcînd strengării ca și ei și fiind deseori încîntat să mă pot ridica de pe scaun ca să-i ajut, dat fiind că ei se aflau și la ordinele stăpînei și trebuiau să care lemne în casă. De altfel, această femeie, o cucoană gureșă și certăreață, cu grijile gospodăriei, cu probleme de familie, cu copil și cu slujnică, năvălea deseori în refectoriu, transformîndu-l într-o arenă de lupte înverșunate, în care nu arareori era amestecată întreaga asistență de sex masculin. Atunci, în fruntea grupului ce-i era devotat, Habersaat ținea piept soției sale, care, luînd conducerea partizanilor ei, făcea mare tărăboi și nu se retrăgea decît după ce redusese la neant orice opoziție ; uneori cei doi soți se aliau împotriva tuturor celorlalți, alteori în calitatea lor de vasali, gravorul sau litograful luau inițiativa unor agitații amenințătoare, răscoalele sclavilor, adică ale coloriștilor, fiind înăbușite prin forță. În ce mă privește, m-am pomenit nu o dată în situații primejdioase, întrucît scenele violente mă înveseleau și aveam imprudența de a-mi trăda sentimentele ; așa, de pildă, am reprodus odată una din ele și am jucat-o în gangul boltit, pe jumătate dărîmat al casei, împreună cu tinerii coloriști. Căci, deși în perioada aceea eram plin de sensibilitate și dornic să duc o viață nobilă și curată, stimulat fiind de puternica presimțire trezită în mine de frumoasele zile petrecute la țară, cum

n-aveam relații corespunzătoare, eram totuși expus moravurilor grosolane din refectoriu. Mă asociam deci regulat și cu însuflețire tuturor scandalurilor, fiindcă aveam nevoie de oameni, aveam nevoie să comunic cu ei, și nu știam destul de bine să păstrez o rezervă înțeleaptă, nici să mă alătur lor cu prudență.

Cred însă că nu m-am dus de rîpă, deși am urlat cu lupii, datorită Annei, stea duioasă, care răsărea în sufletul meu îndată ce rămîneam singur, fie acasă, la mama, fie în timpul plimbărilor mele singuratice. Făceam totdeauna legătura între ea și nevoile mele din timpul zilei, ea era lumina liniștită care se aprindea în fiecare seară în inima mea întunecată, cînd soarele apunea și cînd în pieptul meu împăcat își făcea apariția iubitul nostru prieten, bunul Dumnezeu, care pe vremea aceea începuse să-și revendice cu din ce în ce mai multă hotărîre drepturile veșnice și asupra mea.

Tot umblînd după cărți, mi-a căzut în mînă un roman al lui Jean Paul [1]. Tot ce voisem și căutasem pînă atunci, tot ce bănuisem cu neliniște sau neastîmpăr, începu deodată să se apropie de mine ca o mîngîiere și ca o împlinire. Splendoarea asta mă surprindea, totul mi se părea adevărat și drept ! Iar printre amurguri și curcubee, prin păduri de crini și răzoare de stele, prin furtuni cu tunete și cu fulgere, în focul de artificii al înalturilor și al adîncurilor, învăluit în mantia scînteietoare și nemărginită a lumii, apăru cel fără de sfîrșit, mare, dar plin de dragoste, un Dumnezeu sfînt, dar un Dumnezeu zîmbitor și șăgalnic, cumplit prin puterea sa, dar putînd să se mlădie și să se cuibărească în pieptul unui copil, privind din ochiul unui copil ca un iepuraș de Paște printre flori ! Era un alt stăpîn, un alt protector decît patronul certăreț din catehism !

Înainte visasem ceva în genul ăsta, urechile îmi răsunaseră de cîte auzisem ; acum însă, după lungile nopți de iarnă, în timpul cărora citisem de trei ori cele două-

---

[1] *Jean Paul* (pseudonimul lui Johann Paul Friedrich Richter) (1763—1825) — umorist și romancier german.

sprezece volume ale profetului, răsărea în mine o lumină. Şi cînd primăvara sosi, cînd nopţile se scurtară, le-am citit iar pînă tîrziu, în dimineţi frumoase, obişnuindu-mă să stau mult în pat şi ziua, pe lumină, cu faţa lipită de cartea iubită, să dorm somn adînc. Cînd mă trezeam apoi şi mă duceam în sfîrşit la lucru, visam să trăiesc după bunul meu plac şi să dau frîu liber pornirilor mele, ceea ce era şi mai îngrijorător decît spiritul de răzvrătire care mă stăpînise înainte.

ȘARLATANUL

La sosirea primăverii, pe care o aşteptasem plin de nerăbdare, am ieşit chiar din primele zile calde la aer liber pentru ca, sigur pe îndemînarea ce o cîştigasem, să pictez iar natura, în loc să copiez modele de hîrtie. Refectoriul urmărea cu respect şi cu o tainică invidie pregătirile mele minuţioase ; pentru prima oară un membru al grupului făcea lucrurile în mare, desenul „după natură" fiind pînă atunci un mit măreţ. Cît despre mine nu mă mai apropiam cu siguranţa obraznică, deşi bine intenţionată, din vara trecută, de obiectele naturii rotunde, materiale, scăldate în lumina soarelui, ci cu o mărginire şi cu o înfumurare mult mai periculoase. Căci ori de cîte ori nu înţelegeam bine ceva, ori de cîte ori ceva mi se părea prea greu, amestecam totul de-a valma, înşelîndumă singur, şi deghizîndu-mi neputinţa prin funesta îndemînare cu care mînuiam penelul, astfel că în loc să încep modest prin a lucra în creion, atacam imediat sticluţele cu tuş, paharele cu apă şi penelul, dornic să umplu coli întregi de sus pînă jos. Uneori cuprindeam peisaje întregi cu lacuri şi munţi, alteori mă duceam în pădure să caut pîraie de munte, cu numeroase cascade mici drăgălaşe, pe care le puteam încadra frumos între patru linii. Jocul viu şi gingaş al căderii de apă, spumegarea şi drumul ei grăbit la vale, transparenţa şi miile ei de reflexe mă desfătau, dar eu încătuşam toată această frumuseţe în formele greoaie ale virtuozităţii mele, făcînd-o să-şi piardă viaţa şi strălucirea, posibilităţile mele fiind insuficiente să zugrăvească materia în mişcare. Mi-ar fi fost mai uşor să înfăţişez formele variate ale pietrelor şi stîncilor din pîraie, îngrămădite una peste alta, într-o dezordine interesantă, dacă conştiinţa mea artistică n-ar fi fost cufundată în întuneric. E drept că

se trezea adesea şi-mi dădea avertismente cînd, deşi vedeam şi simţeam anumite subtilităţi de formă şi perspectivă a stîncilor, le neglijam sau le stîlceam şi nu respectam formele importante, spunîndu-mi ca să mă dezvinovăţesc faţă de mine însumi că toate suprafeţele au aceeaşi valoare şi că un colţ al naturii, surprins întîmplător, putea să arate şi aşa cum îl reprezentam eu. Dar metoda mea de lucru nu lăsa să iasă la iveală asemenea mustrări de conştiinţă, şi cînd arătam mîzgălelile mele meşterului, el nu se pricepea să descopere lipsa de fidelitate faţă de natură, care ar fi trebuit să se trădeze tocmai prin ceea ce neglijasem, ci continua să judece lucrurile prin prisma artei lui de interior.

Abstracţie făcînd de principiul privitor la limpezime şi la transparenţă, Habersaat mai respecta o singură tradiţie, pe care găsi cu cale să mi-o transmită ; mă refer la lucrurile ieşite din comun, morbide, pe care el le confunda cu pitorescul. Mă îndemna prin urmare să caut trunchiuri de salcie găunoase şi frînte, copaci mîncaţi de vreme şi stînci cu siluete extravagante şi fantomatice, purtînd pe ele culorile variate ale putreziciunii şi ale decăderii, spunîndu-mi că erau foarte interesante. Cum asta era pe gustul meu fiindcă-mi aţîţa fantezia, am pornit cu zel în căutarea unor asemenea aspecte. Dar fiindcă natura care se bucura de o sănătate mai solidă decît aş fi dorit eu, mi le punea rareori la dispoziţie, ceea ce am izbutit să descopăr în materie de vegetaţie bolnavă, a început să-mi pară curînd prea stupid şi prea inofensiv privirii mele prea aţîţate, aşa cum se întîmplă cu un beţiv care cere rachiu din ce în ce mai tare. În felul acesta, viaţa înfloritoare sus, pe munte şi în pădure, ajunse să mă lase nepăsător, drept care colindam de dimineaţa şi pînă în seară prin locuri sălbatice. Pătrundeam tot mai adînc în unghere şi ascunzători pe care nu le cunoscusem şi ori de cîte ori dădeam de locuri cu adevărat izolate şi misterioase, mă opream şi inventam la repezeală ceva, dornic să mă întorc acasă cu o realizare. În plus, mai veneam cu născocirile cele mai ciudate pe care le putea făuri fantezia mea, îmbinînd însuşirile naturii, observate pînă atunci, cu uşurinţa ce cîştigasem şi executînd lucruri

pe care le prezentam domnului Habersaat, afirmînd că există în natură, şi pe care el nu le putea pricepe. Meşterul mă felicita pentru descoperirile mele şi considera că sentinţele sale privitoare la rîvna şi la talentul meu erau confirmate, fiindcă dovedeam neîndoielnic un simţ ascuţit pentru pitoresc şi fiindcă descopeream lucruri pe lîngă care alţi oameni puteau trece fără să le vadă. Această inofensivă fraudă trezi în mine plăcerea răutăcioasă de a continua, căutînd anume să-l păcălesc pe omul acesta cumsecade. Instalat undeva, în inima pădurii, născoceam caricaturi tot mai trăsnite, tot mai viclene de stînci şi de copaci, bucurîndu-mă anticipat că dascălul meu le va crede autentice şi-şi va închipui că există undeva, prin apropiere. Se va considera, poate, drept circumstanţă atenuantă faptul că, în unele gravuri vechi, ca de pildă ale lui Swanefeldt, [1] am întîlnit forme dintre cele mai stranii care erau foarte apreciate, eu însumi fiind încredinţat că aşa era şi că, în orice caz, reprezintă un exerciţiu interesant. Căci potrivit unei toane tinereşti, creaţiile nobile şi normale ale lui Claude Lorrain nu mai erau în centrul atenţiei mele.

În serile de iarnă, în refectoriul nostru se făceau uneori şi portrete. După ce am copiat un număr de gravuri reprezentînd figuri de şevalet îmbrăcate, am ajuns să le schiţez cu oarecare superficială îndemînare. Şi aşa, pe lîngă peisajele mele ciudate, am început să descopăr oameni şi mai ciudaţi, nişte indivizi zdrenţăroşi, pe care-i aduceam în refectoriu, stîrnind risete strașnice. Era o adunătură de oameni de nimic, de nebuni, care, trăind în localitatea aceea ciudată, alcătuiau o lume, existentă doar în mintea mea şi care, în cele din urmă, trezi bănuielile superiorului meu. Totuşi nu-mi făcu prea multe observaţii, ci mă lăsă să-mi văd mai departe de treabă, pentru că, pe de o parte, nu avea destulă agerime de spirit ca să adulmece şmecheriile mele şi să mă prindă cu mîţa în sac, şi, pe de altă parte, propriile lui cunoştinţe nu erau destul de vaste. Secretul oricărei educaţii constă doar în următoarele două facultăţi : o tinereţe vie,

[1] *Herman van Swanefeldt* (poreclit Eremitul) (pe la 1600—1655) — pictor peisagist şi gravor olandez.

nesecată, pe care o cunosc și o inspiră numai tinerii și, în toate cazurile, superioritatea sigură și multilaterală a individului. La nevoie una o poate înlocui pe cealaltă, dar cînd lipsesc amîndouă, tinerețea e o scoică închisă în mîna dascălului și el n-o poate deschide decît zdrobind-o. Ambele însușiri au însă o singură și aceeași bază : cinstea necondiționată, curățenia și o conștiință sinceră.

Vara era în toi cînd am cedat chemării tainice a ceea ce consideram că e a doua mea patrie pentru mine, adică satul de departe, spre care m-am îndreptat cu toate catrafusele. Mama a rămas iar acasă, nestrămutată în renunțarea și autoconstrîngerea ei, refuzînd toate invitațiile prietenești care o îndemnau să încuie locuința și să vină iar prin locurile unde-și petrecuse tinerețea. Eu însă duceam cu mine bogatele roade ale activității din acest răstimp, sperînd să fac senzație grație lor.

Cantitatea mare de hîrtie, acoperită de trăsături negre, au provocat firește oarecare admirație în casa unchiului meu, unde totul a fost privit cu oarecare respect ; cînd însă unchiul s-a uitat la desenele pe care eu le consideram executate după natură (pentru că, întocmai ca și Münchhausen, aproape că eram și eu convins de asta, mai cu seamă fiindcă se născuseră totuși sub cerul liber), a clătinat îngîndurat din cap și m-a întrebat unde mi-au fost ochii. Deși neștiutor într-ale artei, realist cum era, în calitate de țăran și de pădurean, unchiul descoperea repede și cu ușurință greșelile.

„Copacii ăștia, spunea el, seamănă unul cu celălalt, dar toți la un loc nu seamănă cu nici unul adevărat ! Stîncile și bolovanii de aici n-ar putea rămîne o clipă așa unul peste altul, fără să se rostogolească ! Căderea asta de apă pare a fi o cascadă dintre cele mai impunătoare, numai că apa curge peste niște pietre mărunțele de rîu, ca un regiment de soldați care s-ar poticni de o aschie ; aici ar fi nevoie de un perete zdravăn de stîncă ; și apoi, mă mir unde naiba s-o fi găsind o asemenea cascadă în apropierea orașului ! Și aș mai vrea să știu, de ce merită să fie desenate asemenea trunchiuri de

salcie putredă ? Eu cred că un stejar sau un fag sănătos ar avea mai multă noblețe", și așa mai departe.

Pe femei le supărau vagabonzii, căldărarii și caricaturile și nu înțelegeau de ce nu înfățișasem mai bine o țărăncuță cuminte trecînd pe cîmp sau un plugar cumsecade în loc să mă ocup întruna de asemenea arătări ; băieții își rîdeau de peșterile mele monstruoase, de pădurile inexistente și ridicole, de capetele de piatră asemănătoare cu cele omenești, și de copacii schilozi, dînd fiecărei aiureli de acest soi cîte o poreclă hazlie, al cărei ridicol părea să se răsfrîngă și asupra mea. Stăteam așa, în mijlocul lor, și mă rușinam ca omul îndopat de prostii și de deșertăciuni și morbiditatea artistică pe care o adusesem cu mine se topea în fața sănătății simple a acestei case și a atmosferei din sat.

Chiar în prima zi după sosire și pentru a mă îndrepta iar spre realitate, unchiul îmi dădu sarcina să desenez cu exactitate și băgare de seamă proprietatea lui — casa, grădina și pomii — înfățișîndu-le într-un tablou fidel. El îmi atrase atenția asupra tuturor particularităților și asupra a tot ce voia să scoată în evidență și, cu toate că în vorbele sale răsunau mai curînd cerințele unui proprietar viguros decît ale unui cunoscător de artă, mă obligau totuși să privesc iar cu atenție obiectele și să respect specificul suprafețelor lor. Tot ce ținea de casă, pînă și cele mai simple lucruri, pînă și olanele de pe acoperiș, mi-au dat mai mult de furcă decît aș fi crezut și m-au silit să desenez cu mai multă precizie și copacii din jur ; am învățat iar ce înseamnă munca și truda cinstită, și cum am realizat o lucrare a cărei execuție fără pretenții îmi dădea satisfacții infinit mai mari decît desenele șarlatanești din ultima vreme, am ajuns după amarnică trudă să pătrund sensul lucrului simplu, dar adevărat.

Între timp mă bucuram regăsindu-i pe toți cei de care mă despărțisem în anul trecut, observam toate schimbările survenite și așteptam în liniște clipa cînd o voi revedea pe Anna, sau cînd voi auzi cel puțin rostindu-i-se pentru prima oară numele. Dar trecuseră cîteva zile, și eu tot nu primeam nici cea mai mică veste despre ea, și

cu cît această situație se prelungea cu atît mai puțin îmi venea să întreb ce face. S-ar fi zis că toată lumea o uitase cu desăvîrșire, de parcă n-ar fi intrat niciodată în casa unchiului și, ceea ce mă supăra în sinea mea, nimeni nu părea să bănuiască nici pe departe că am oarecare motive sau că simt nevoia să aud vorbindu-se despre ea. Ce-i drept, făceam jumătate din drumul care ducea peste deal, sau coboram pînă în valea plină de umbră a rîului, dar de fiecare dată mă întorceam brusc, cuprins de inexplicabila teamă că aș putea-o întîlni. M-am dus la cimitir, la mormîntul bunicii, care zăcea de aproape un an în pămînt, dar amintirea Annei nu adia în aer. Iarba nu voia să știe nimic despre ea, florile nu-i șopteau numele, dealul și valea păstrau tăcere în privința ei, numai inima mea o striga în liniștea nerecunoscătoare.

În cele din urmă, am fost întrebat de ce nu mă duc să-i facă o vizită învățătorului și așa am aflat întîmplător că Anna plecase din sat cu șase luni înainte și că toată lumea presupunea că știam asta. Veșnic însetat de cultură și de delicatețe sufletească, și gîndindu-se că după moartea lui, prea gingașă ca să fie țărancă, fata ar rămîne izolată în mediul grosolan de la țară, tatăl ei hotărîse pe neașteptate s-o trimită la un internat din Elveția franceză, ca să capete o pregătire serioasă și un spirit independent. În ciuda refuzului și a lacrimilor, pe care le vărsase Anna, învățătorul nu se lăsase înduplecat, preocupat cum era doar să-și realizeze dorința, și-și condusese fata, care se despărțea cu greu de el, în casa unui profesor distins și cu frica lui Dumnezeu, unde avea să mai rămînă cel puțin încă un an. Știrea asta mă lovi ca un trăsnet din cer senin.

Am început să merg zilnic la tatăl Annei ; îl însoțeam cînd se ducea undeva și-l ascultam vorbindu-mi despre ea ; deseori rămîneam cîteva zile la el și dormeam în odăița Annei unde însă abia îndrăzneam să mă mișc și contemplam cele cîteva obiecte simple pe care le conținea cu o sacră sfială. Era o încăpere mică și îngustă ; în amurg era scăldată în soare și noaptea în razele lunii, astfel că nu mai rămînea nici un punct de întuneric în ea.

Asfințitul o transforma într-o casetă de bijuterii, roșie-aurie, iar nopțile cu lună într-o altă casetă, de argint, și eu nu uitam niciodată să-mi imaginez în ea giuvaerul pe care-l conținea.

Ori de cîte ori porneam în căutare de pitoresc preferam în special locurile unde fusesem cu Anna ; așa, de pildă, am zugrăvit misteriosul perete de stîncă de pe malul apei, în locul unde ne odihnisem împreună și unde văzusem arătarea aceea, și nu m-am putut stăpîni să fac pe peretele alb ca neaua al odăiței un pătrat frumos în interiorul căruia am pictat cît am putut de bine „Odaia păgînilor". Era un omagiu destinat ei și trebuia să-i dovedească mai tîrziu cu cîtă consecvență mă gîndisem la ea.

Această amintire permanentă cît și absența Annei mă făceau în taină tot mai îndrăzneț și mai familiar cu imaginea ei ; am început să-i scriu lungi scrisori de dragoste, pe care la început le ardeam, dar pe care după aceea le-am păstrat, ajungînd în cele din urmă atît de cutezător, încît am așternut pe o hîrtie tot ce simțeam pentru ea. Frazele mele erau pătimașe și, după ce am menționat numele întreg al Annei, după ce m-am iscălit și eu, am pus hîrtia pe apa rîului ca s-o ducă în lumea largă, spre Rin și spre mare, căci așa credeam eu copilărește. M-am împotrivit multă vreme acestei intenții, dar pînă la urmă am fost învins, pentru că gestul acela era o eliberare pentru mine și o mărturisire a tainei mele, eu închipuindu-mi, firește, că nici unul dintre vecini n-o va găsi. Am văzut-o plutind fără grabă de pe un val pe altul, oprindu-se într-un loc, în ramurile plecate ale unui arbust, zăbovind apoi îndelung pe o floare, pînă ce, după multă chibzuire s-a desprins, și-a luat avînt și a pornit mai departe, pînă a dispărut din ochii mei. Dar scrisoarea trebuie să se mai fi oprit, undeva în drum, pentru că abia noaptea tîrziu a ajuns la peretele de stîncă al „Odăii păgînilor" și s-a lovit de pieptul unei femei care se scălda. Această femeie nu era nimeni alta decît Judith, care a luat-o, a citit-o și a păstrat-o.

Asta am aflat abia mai tîrziu, pentru că în tot timpul cît am stat atunci în sat, nu m-am dus niciodată pe la ea și am evitat cu grijă să mă îndrept în direcția aceea. Mă făcusem cu un an mai mare și mă gîndeam cu rușine la relațiile noastre intime anterioare, care-mi insuflau o sfială îndărătnică față de făptura aceea robustă și mîndră ; cînd a trecut o dată pe lîngă casa noastră, m-am ascuns repede, fără s-o salut. Totuși, ori de cîte ori o vedeam în depărtare, prin grădini și lanuri de grîu, priveam curios în urma ei.

Capitolul șapte

ZĂPĂCEALA CONTINUĂ

De data asta m-am întors mai devreme în oraș, cu sufletul plin de un dor adînc, sporit acum, și care conținea tot ce-mi lipsea, tot ce bănuiam că există undeva în lume.

Dascălul meu îmi dădea acum ultimele îndrumări artistice de care era în stare, învățîndu-mă să lucrez cu acuarelele lui și povățuindu-mă cu severitate să le mînuiesc curat și repede. Cum nici de data asta nu putea fi vorba să lucrez după natură, am învățat curînd să fac desene colorate, de genul celor ce i se cereau meșterului și, înainte de sfîrșitul celui de-al doilea an pentru care aveam contract, nu mai aveam mare lucru de învățat, deși nu știam nimic cumsecade. Mă plictiseam în vechea mănăstire și rămîneam săptămîni întregi acasă, ca să citesc sau să execut lucrări pe care nu i le arătam dascălului meu. Acesta se plînse mamei, îi spuse că eram distrat, făcu elogiul progreselor mele și propuse introducerea unor altfel de relații între noi, eu lucrînd pentru el cu zel și punctualitate și el dîndu-mi un salariu. Meșterul adăugă că aceasta ar fi o a doua etapă pentru mine în cursul căreia, continuînd deocamdată să învăț, m-aș obișnui să lucrez cu atenție și aș putea face totodată economii ca să pot pleca peste cîțiva ani în lume, proiect care acum ar fi încă prea timpuriu. Habersaat o asigura pe mama că printre pictorii cei mai vestiți au fost unii — și nu dintre cei mai slabi — care, după o muncă fără pretenții de ani de zile, s-au ridicat pînă pe culmile artei ; mai adăugă că o muncă modestă și grea de felul acesta constituie uneori o bază mai trainică pentru o faimă durabilă și independentă decît o distinsă și exclusivă educație artistică. Cît despre el, cunoscuse băieți talentați, copii ai unor părinți bogați, care nu făcuseră nici o treabă, numai fiindcă nu fuseseră niciodată siliți să se descurce singuri

şi să-şi cîştige repede pîinea, astfel încît, veşnic răsfăţîndu-se, veşnic stăpîniţi de o falsă mîndrie şi de tot felul de mofturi, se duseseră de rîpă.

Spusele lui erau foarte înţelepte, deşi puteau fi dictate de oarecare interes personal, dar nu treziră nici un ecou în mine. Gîndul că aş avea un salariu zilnic şi că aş face o muncă măruntă mă dezgusta ; voiam să pornesc singur, pe o cale dreaptă şi să ajung astfel la ţintă. Cu fiecare zi ce trecea, mi se părea tot mai mult că refectoriul e o piedică şi o îngrădire ; visam să-mi fac un atelier liniştit la noi acasă şi să mă descurc singur, cum voi putea. Aşa se face că într-o dimineaţă, înainte chiar de expirarea termenului uceniciei mele, mi-am luat rămas bun de la domnul Habersaat şi i-am declarat mamei că de-acum înainte voi lucra acasă, iar dacă ea îmi cerea să cîştig ceva, puteam face asta şi fără el, că de învăţat tot nu mai aveam ce învăţa în atelier.

Satisfăcut şi plin de speranţe, mi-am instalat sediul într-o mansardă a casei noastre, de unde se vedea o parte a oraşului pînă departe spre miazănoapte ; prin ferestrele acestei mansarde prima rază de soare intra dimineaţa în zori, iar ultima, seara. Înjghebarea unei lumi care să-mi aparţină numai mie era o treabă importantă şi plăcută totodată, astfel că am petrecut mai multe zile cu amenajarea camerei. Am spălat geamurile rotunde şi am instalat în faţa lor o scîndură largă pe care am semănat o grădiniţă de flori. Pe pereţii văruiţi am atîrnat gravuri în metal şi desene care făceau o impresie teatrală şi fantastică, apoi am desenat în cărbune măşti bizare şi am scris maxime de dragoste şi versuri pătimaşe care-mi atrăseseră atenţia. Am cărat aici mobilele noastre cele mai vechi şi mai de valoare, am adus tot ce semăna a carte şi le-am îngrămădit peste mobila închisă la culoare ; tot felul de obiecte dintre cele mai diferite se adunau mereu, sporind impresia de pitoresc. În mijloc însă, am instalat un şevalet, ţinta dorinţelor mele îndelungate.

Eram acum de capul meu, complet liber şi independent, nici o influenţă nu se exercita asupră-mi, n-aveam nici modele, nici regulamente. Am intrat pe rînd în legătură cu tineri care mă atrăgeau, fiindcă aveau aceleaşi

gusturi ca și mine sau fiindcă mă acceptau prietenește printre ei. Erau mai cu seamă foștii mei colegi, care pe vremea aceea își continuau studiile și care, venind în vizită în chilia mea, îmi povesteau în amănunte progresele pe care le făceau și tot ce se întîmpla la școală. Foloseam astfel de ocazii ca să mai prind și eu ceva firimituri din viața lor, și priveam deseori cu durere dincolo de zăbrele, în vasta grădină a unei educații mai serioase, simțind abia acum ce pierdusem. Dar datorită prietenilor mei, mai citeam cîte o carte și prindeam anumite puncte de legătură, apoi bîjbîiam mai departe agățat de firul subțire. Și așa, îmbinînd ceea ce aflam cu însușirile fantastice ale izolării în care trăiam, am ajuns la o anumită treaptă de comică erudiție, o erudiție candidă, care mi-a înmulțit și mi-a îmbogățit în mod ciudat ocupațiile. Dis-de-dimineață, în liniște, sau pînă tîrziu noaptea, scriam pagini declamatorii, descrieri și proclamații înflăcărate și eram deosebit de mîndru de niște aforisme cu tîlc pe care, împreună cu diverse desene și ornamentații, le copiam în jurnalele mele zilnice. În felul acesta chilia mea semăna cu bucătăria unui alchimist, în a cărui sobă fierbea o viață clocotitoare. Grația și sănătatea, urîțenia și ciudățenia, echilibrul și arbitrarul fierbeau împreună și se amestecau sau se separau în razele de lumină.

Totuși, în ciuda vieții, în aparență liniștită, ce duceam, cîte o tulburare pătrundea de timpuriu în ea, care mă îngrijora sau mă pasiona.

Pe vremea aceea aveam un prieten entuziast și ager la minte, care împărtășea înclinațiile mele mai mult decît toți ceilalți băieți, desena mult și avea năzuințe poetice ca și mine. Deoarece el continua să învețe, îmi aducea nenumărate noutăți de la școală. Era în același timp un băiat de viață și bătea deseori cîrciumile în tovărășia unor cheflii, povestindu-mi apoi despre splendorile lor și despre bețiile strașnice la care luase parte. Eu rămîneam de cele mai multe ori melancolic acasă, pentru că în privința asta mama era zgîrcită foc, și nu vedea nici un rost într-o cheltuială de acest gen. Prin urmare, mă

uitam la prietenul meu vioi și neastîmpărat ca o pasăre captivă la una ce zboară în înălțimi, visînd că voi fi și eu liber într-un viitor strălucit, cînd îmi propuneam să devin un nelipsit decor la toate chefurile. Deocamdată însă, asemenea vulpii căreia strugurii îi sînt prea acri, dezaprobam apucăturile aprige ale prietenului meu și încercam să-l atrag mai mult spre cămăruța mea liniștită. Drept urmare, anumite neînțelegeri s-au ivit între noi, astfel că m-am bucurat în sinea mea cînd, în cele din urmă, a plecat în depărtări, ceea ce mi-a dat binevenitul prilej să întrețin cu el un intens schimb de scrisori. Relațiile dintre noi s-au ridicat la rangul de prietenie ideală, netulburată de contactul personal și, cum ne scriam regulat, scrisorile noastre erau pline de elocvență și de entuziasm tineresc. Din vanitate neroadă mă sileam să fac epistole cît mai frumoase și mai avîntate și cum principiile mele filozofice n-aveau nici o experiență la bază, mă sileam din greu să le dau formă și coerență. Îmi venea mai ușor să îmbrac unele scrisori în haina fanteziei mele nestăvilite, condimentînd-o cu un umor imitat după scumpul meu Jean Paul. Dar oricît aș fi fost de înflăcărat și de plin de zel, răspunsurile prietenului meu erau de fiecare dată superioare, atît prin maturitatea și soliditatea ideilor, cît și prin umorul lor mai autentic, ceea ce scotea în evidență tot ce era țipător și dezordonat în efuziunile mele. Îl admiram pe prietenul meu, eram mîndru de el și făceam eforturi sporite să-mi adun ideile, să învăț din scrisorile lui și să fac și eu misive demne și la fel de reușite. Dar cu cît urcam în direcția lui, cu atît mai sus ajungea el, devenind mai inaccesibil, ca o nălucă pe care zadarnic mă sileam s-o prind. În afară de asta, ideile lui erau înveșmîntate în culorile cele mai variate, asemenea mării veșnice, la fel de fermecătoare în toanele ei, la fel de surprinzătoare și la fel de bogată în izvoare, care păreau să se reverse deopotrivă din adîncuri, din munți și din ceruri ; prietenul meu mă uimea de departe ca o apariție misterioasă și măreață, a cărei splendidă dezvoltare promitea zi de zi tot mai mult și-mi insufla dorința de a ține, pe cît posibil în viață, pasul alături de el.

În perioada aceea, mi-a căzut într-o zi în mînă cartea lui Zimmermann [1] despre singurătate. Auzisem multe despre ea, astfel că am citit-o cu aviditate sporită, pînă am ajuns la pagina care începe așa : „Aș vrea să te țintuiesc în camera ta de lucru, tinere !“ Recunoșteam tot mai bine fiecare cuvînt pînă cînd am dat în cele din urmă peste una din primele scrisori ale prietenului meu, reprodusă cu toată fidelitatea. Curînd după aceea am descoperit o altă scrisoare a lui, în cugetările fără pretenții ale lui Diderot despre desen, pe care le cumpărasem de la un anticar, și am ajuns astfel la izvoarele agerimii și clarității prietenului meu, care mă entuziasmaseră atît. Și fiindcă anumite întîmplări și coincidențe întîrziate ies deodată grămadă la lumină, descoperirile mele s-au acumulat cu repeziciune una după alta, dezvăluind o ciudată mistificare. Am găsit pasaje din Rousseau și din Werther, din Sterne [2], din Hippel [3] și din Lessing, splendide versuri din Byron și din Heine transpuse în proză epistolară, am găsit pînă și sentințele unor filozofi cu mare profunzime de gîndire, sentințe pe care nu le înțelesesem și care mă umpluseră de respect față de prietenul meu.

Împotriva unor aștri de acest rang luptasem neputincios ; acum eram ca lovit de trăsnet. Îmi vedeam în gînd prietenul rîzîndu-și de mine și nu-mi puteam explica purtarea lui decît printr-o incapacitate personală. Am fost, totuși, dureros jignit și, după o perioadă de tăcere, i-am scris o scrisoare plină de aluzii, prin care intenționam să anihilez superioritatea spirituală ce-și arogase, fără să renunț, însă, la prietenia noastră, ci mai curînd să-l aduc înapoi spre adevăr. Dar cum eram rănit în mîndria mea, am folosit cuvinte tari și violente ; adversarul meu nu voise să-și rîdă de mine, ci doar să țină pasul cu eforturile mele fără să-și bată prea mult capul. Așa a procedat și mai tîrziu, în probleme mai serioase,

[1] *Johann Georg Ritter von Zimmermann* (1728—1795) — medic, filozof și scriitor german.

[2] *Laurence Sterne* (1713—1768) — romancier englez, fondatorul sentimentalismului literar.

[3] *Gottlieb von Hippel Theodor* (1741—1796) — romancier german.

încercînd să recurgă totdeauna la asemenea mijloace, cu toate că avea destul talent și totodată sentimentul propriei demnități ca să poată face eforturi personale reale. Iată de ce, din dorința de a-și ascunde stinghereala și supărat de revolta mea, mi-a răspuns pe un ton și mai iritat, și mai jignitor. O ceartă aprigă s-a iscat între noi ; ne-am ocărît reciproc fără milă, și pe cît de devotați ne fusesem unul altuia înainte, pe atît de mare era acum risipa de fraze tragice prin care anunțam sfîrșitul prieteniei noastre, fiecare din noi străduindu-se orbește să fie primul care să și-l alunge pe celălalt din inimă.

Nu numai duritatea lui, ci și a mea îmi sfîșiau inima ; am suferit multă vreme pentru că-l respectam, îl iubeam și-l uram totodată pe prietenul de care mă depărtasem ; pentru a doua oară și la o vîrstă mai înaintată, încercam durerea provocată de întreruperea unei prietenii, dar suferința era cu atît mai mare, cu cît legătura dintre noi fusese mai nobilă. Că asta ar fi fost răsplata pentru farsele pe care le jucasem meșterului Habersaat, arătîndu-i studiile mincinoase după natură, nu mi-a trecut o clipă prin minte.

Capitolul opt

IARĂȘI PRIMĂVARĂ

Primăvara sosise ; ghioceii și viorelele dispăruseră în iarba tot mai deasă și nimeni nu băga în seamă micile lor roade. În schimb anemonele, steluțele albastre ale brebeneilor și trunchiurile albe ale mestecenilor tineri se înmulțeau tot mai mult la intrarea în pădure ; soarele primăvăratic privea printre ei și strălucea în spațiile goale dintre copaci. Căci în pădure era încă lumină și loc destul, ca în casa unui savant a cărui iubită a făcut ordine și curățenie înainte de întoarcerea lui dintr-o călătorie, înainte ca el să arunce din nou totul vraiște. Cu discreție și modestie, frunzișul verde și gingaș își relua locul, trădînd numai în parte impulsul năvalnic care creștea în el. Frunzulițele, puține la număr, dispuse simetric pe ramuri, gingașe și cam rigide, păreau ordonate de o modistă, cu crestăturile și cutele încă foarte precis conturate și netede, tăiate parcă din hîrtie și presate, cu cozile și codițele lăcuite în roșu, toate extrem de dichisite. Un vînt proaspăt adia, pe cer pluteau nori strălucitori, iarba tînără de pe răzoare unduia ca și lîna de pe spatele mieilor. Pretutindeni, totul era într-o continuă, tăcută și zglobie mișcare ; pe ceafa tinerelor fete care ieșeau în aerul primăvăratic, se înfiorau cîrlionți, inima mea se înfiora și ea. Hoinăream pe toate dealurile, prin locuri frumoase și singuratice, cîntînd ore întregi dintr-un flaut mare pe care-l aveam de un an. Învățasem primele mișcări de la cel care mi-l vînduse, un vecin cu simț muzical, dar nici prin gînd nu-mi trecea că aș putea să-mi continui studiile, iar vechile exerciții de școală se pierduseră de mult în oceanul adînc al uitării. Cîntînd însă fără nici o măsură, am căpătat o agilitate spontană, care se traducea prin triluri, rulade și cadențe ciudate. Cîntam cu aceeași ușurință la flaut ceea ce puteam flu-

iera sau cînta din gură după memorie, dar numai în tonalitățile dure ; bineînțeles că eram sensibil și la cele moi, pe care le puteam reproduce, numai că atunci trebuia să cînt încet și cu atenție, așa că aceste pasaje sunau melancolic și întrerupt în multe locuri, contopindu-se cu zgomotul din jur. Cunoscătorii de muzică, care mă auzeau de la mare depărtare, afirmau că știu să cînt corect, mă lăudau și mă invitau la petrecerile lor. Dar cînd mă înfățișam la ei înarmat cu țeava aceea cafenie cu o singură clapă și priveam stingherit, cu remușcări de conștiință la instrumentele din lemn de abanos cu nenumărate chei de argint, cînd vedeam partiturile mari, acoperite cu o mulțime de note negre, se putea constata că nu sînt bun de nimic și vecinii clătinau uimiți din cap. Acum însă, flautul meu umplea văzduhul cu și mai mult zel și sunetele lui puteau fi asemănate cu cîntecul asurzitor dar monoton al unei păsări mari. Trîntit sub umbra tăcută a copacilor din păduri, mă simțeam cuprins de bucuria pastorală a unui alt veac.

Cam atunci am auzit spunîndu-se în treacăt că Anna s-ar fi întors acasă. N-o mai văzusem de doi ani ; amîndoi trebuia să împlinim șaisprezece ani. M-am pregătit imediat să plec la țară și, într-o sîmbătă, am pornit plin de voie bună pe drumul cel drag. Glasul meu era răgușit dar, abuzînd de el, am cîntat pînă n-am mai putut prin pădurile sonore. Apoi am tăcut și, gîndindu-mă la adîncimea tonurilor mele, mi-am amintit de vocea Annei și am încercat să-mi închipui ce sunet avea acum. Apoi m-am întrebat cît de înaltă putea să fie și cum în acest răstimp crescusem și eu repede, m-a trecut un fior cînd m-am gîndit la statura fetelor de șaisprezece ani din orașul nostru. Tot timpul mi-a plutit în fața ochilor imaginea ei copilărească încă, așa cum o văzusem pe malul lacului sau lîngă mormîntul acela, cu horbota la gît, cu cosițele aurii și cu ochii nevinovați și prietenoși. Această imagine împrăștie într-o oarecare măsură nesiguranța care amenința să mă cuprindă, astfel că mi-am continuat drumul cu îndrăzneală și am găsit casa unchiului meu așa cum o știam și plină de veselie.

De fapt însă numai persoanele mai în vîrstă rămăseseră neschimbate, tinerii vorbeau și glumeau pe alt ton. Cînd, după cină, părinții se retraseră și își făcură apariția cîțiva tineri, băieți și fete din sat, ca să mai stea cîteva ore de vorbă, mi-am dat seama că problemele amoroase deveniseră acum, mai exclusiv și mai pronunțat, subiect de discuții și de tachinerii, dar în așa fel încît sub aparența unei galanterii ușor ironice, tinerii păreau că se străduiesc să ascundă sentimente mai profunde, în timp ce fetele se sileau să facă mai multe mofturi, să demonstreze dispreț față de bărbați și feciorelnică mulțumire de sine ; și după felul în care glumele și atacurile se încrucișau între ele, enervînd pe unii, ofensînd în aparență pe alții, se putea recunoaște lesne că o cristalizare era pe punctul de a se închega.

La început am tăcut, încercînd să mă orientez în această hărțuială, mai mult verbală decît spirituală ; fetele mă considerau un neutru lipsit de pretenții și păreau dornice să mă transforme într-un paj modest și credincios. Dar, pe nesimțite, luînd în serios această luptă simulată, am trecut de partea sexului meu. Așa-zisa simplitate și mîndra transformare a fetelor mi se părea primejdioasă, jignitoare, și deloc corespunzătoare simțămintelor mele. Dar în loc să mă folosesc de arme mai practice, de armele preferate ale tovarășilor mei, m-am împotrivit fetelor mai băiețește, mai necavalerește, adică procedînd așa cum procedau și ele. Stoicismul dîrz, cu care am ripostat feciorelnicei mulțumiri de sine ce manifestau față de propria lor situație, m-a pus astfel foarte repede într-o periculoasă situație de izolare mai ales că, în clipa aceea, naivul de mine, credeam în ea, afirmînd-o cu energie și cu seriozitate. Numaidecît, toate săgețile batjocurii s-au îndreptat împotriva mea ca împotriva unui instigator care nu trebuie să fie suportat. Persoanele prezente de gen masculin m-au părăsit și ele, sau m-au atițat cu perfidie, ca să se pună bine pe lîngă fetele supărate, ceea ce m-a înfuriat iar, m-a umplut de gelozie și m-a necăjit cumplit cînd, în toiul luptei, am observat că ocheadele pline de înțelesuri se înmulțeau tot mai

mult şi că mîinile frumoaselor duşmance întîrziau tot mai bucuros şi tot mai îndelung în mîinile băieţilor.

Pe scurt, cînd societatea s-a împrăştiat şi cînd eu am urcat scările cu aerul unui duşman declarat al femeilor, cele trei verişoare m-au urmărit, fiecare cu cîte o mică lampă de noapte în mînă şi şi-au bătut joc de mine pînă în faţa uşii camerei mele. Ajuns aici, m-am întors spre ele şi am exclamat :

— Fecioare nebune, plecaţi cu lămpile voastre cu tot ! Deşi fiecare dintre voi va avea mult prea curînd un logodnic aici, pe pămînt, tare mă tem că uleiul răbdării voastre nu va ajunge nici pentru cea mai mică zăbavă. Stingeţi-vă lămpile şi ruşinaţi-vă pe întuneric, măcar să faceţi economie la acest strop de uleĭ, amorezatelor !

O servitoare aducea tocmai un lighean cu apă ; fetele îşi muiară degetele în el şi mă stropiră în obraz, vîrîndu-mi totodată lămpile aprinse în nas şi în păr şi înghiontindu-mă.

— Prin apă şi prin foc, spuneau ele, te menim să fii în veci urît de femei ! Fie ca nici o femeie să nu dorească vreodată stingerea acestei uri, fie ca lumina dragostei să apună în veci pentru tine ! Somn uşor, domnule intransigent, nici o fată să nu vă tulbure visele ! Zicînd acestea, au suflat în flacăra lumînării mele care s-a stins şi s-au împrăştiat repede, făcîndu-se nevăzute cu lămpile în casa cufundată în întuneric şi lăsîndu-mă fără lumină. Am intrat bîjbîind în odaie, m-am lovit de toate mobilele şi, prost dispus cum eram, mi-am împrăştiat hainele pe jos. Cînd am ajuns în fine la căpătîiul patului şi am vrut să mă vîr repede sub pătură, am dat cu picioarele de un sac afurisit, care m-a împiedicat să mă întind, mi-a stînjenit în mod foarte neplăcut libertatea de mişcare şi m-a silit să mă chircesc. Potrivit unui obicei răspîndit la ţară, din dorinţa de a mă sîcîi, cearşaful fusese împăturit şi înnodat cu atîta artă, încît cu toate eforturile mele nerăbdătoare, n-am reuşit să-l netezesc şi am fost nevoit să mă pregătesc să dorm în poziţia cea mai incomodă şi mai caraghioasă cu putinţă. Numai că, în ciuda oboselii, somnul nu voia să vină ; enervarea şi ruşinea de a fi adoptat o atitudine greşită, îngrijorarea

de a şti ce părere va avea Anna faţă de toate astea şi patul acela blestemat nu mă lăsau să închid ochii decît pentru cîteva clipe şi atunci eram bîntuit de visuri încîlcite. Jos, în vale, noaptea era zbuciumată şi întreruptă de zgomote, căci era noaptea de sîmbătă spre duminică, cînd flăcăii rămîn împreună pînă în zori, îşi spun ofurile şi bat cărările dragostei. Cîţiva se plimbau în grup cîntînd şi chiuind prin satul cufundat în noapte şi glasurile lor se auzeau cînd mai departe, cînd mai aproape ; alţii se furişau cîte unul pe lîngă case, rostind cu glas înăbuşit numele fetelor, sprijinînd scări sau aruncînd pietricele în geamuri. M-am ridicat din pat şi am deschis fereastra ; aerul îmbălsămat de mai se revărsa asupra mea, stelele clipeau îndrăgostite din ochi, o pisicuţă se tupila după un colţ al casei, în timp ce o umbră zveltă cotì după celălalt colţ purtînd o scară lungă pe care o rezemă de zid, la o distanţă de vreo trei sau patru geamuri de mine. Umbra începu să urce treptele voinicește, apoi strigă cu jumătate glas numele verişoarei mele mai mari, după care fereastra ei se deschise încet şi începu o conversaţie intimă pe şoptite, întreruptă de nişte foşnete care nu se deosebeau cîtuşi de puţin de zgomotele ce ar fi făcut nişte sărutări aprinse. „Aha ! mi-am spus eu, ştii că-i frumos !" În timp ce gîndeam aşa, am zărit o altă umbră ieşind pe fereastra verişoarei mijlocii, a cărei cameră se afla la etajul inferior. Umbra îşi făcu vînt pe ramura unui pom din apropiere, apoi sări repede jos ; dar abia se depărtase cu vreo cincizeci de paşi de casă că, răspunzînd vagabonzilor nocturni din depărtare, scoase un chiot ucigaş, care răsună pînă departe.

Cuprins de sentimente foarte neobişnuite am închis cu grijă fereastra şi, vîrîndu-mă în labirintul meu de cearşafuri, am încercat să uit de fete, de dragoste, de noaptea de mai şi de necazul meu.

Dar a doua zi dimineaţă, cînd am reflectat la experienţele mele nocturne, am fost cuprins de sentimente şi mai amestecate. În primul rînd era indignarea şi grija ce-mi provocau verişoarele mele şi amorezii lor. Era ca şi cum o serie de practici francmasonice ar fi fost efec-

tuate într-o grădină închisă, în timp ce eu aș fi rămas batjocorit de toți, în fața porții.

De aceea, cînd a sosit timpul să cobor în odaia mare și să iau o atitudine, am hotărît să păstrez deocamdată o tăcere deplină și hotărîrea asta mi s-a părut atît de nobilă și de mărinimoasă încît, foarte mîndru de ea, am crezut că fetele îmi vor citi generozitatea pe față chiar în clipa în care-mi voi face apariția în cameră. Dar intrarea mea nu produse nici o impresie ; în schimb, am văzut în dreptul unei ferestre o siluetă feminină înaltă și zveltă, în jurul căreia erau adunate cele trei verișoare ale mele. Din trăsăturile chipului ei și din vocea ușor schimbată, deși rămăsese tot atît de plăcută, am recunoscut-o imediat pe Anna ; era fină și distinsă și eu m-am oprit locului nedumerit și năuc. Tăcută și modestă, Anna contempla peisajul de-afară, în timp ce verișoarele mele îi vorbeau în surdină, cu un aer familiar și grațios, așa cum fac femeile ori de cîte ori au un musafir a cărui prezență e o încîntare pentru ele. Era o scenă drăguță și cuminte de parcă cele patru fetițe drăgălașe veniseră chiar atunci dintr-o școală de maici ; în special, verișoarele mele nu mai păstrau în glas nici o umbră de amenințare din seara trecută. Cînd au remarcat în sfîrșit prezența mea, mi-au răspuns fără nici o stînjeneală la bună dimineața și m-au prezentat Annei. Cu privirile ațintite în pămînt ne-am întins degetele, abia atingîndu-ne vîrfurile și ea a făcut, pare-mi-se, o mică plecăciune politicoasă. M-am zăpăcit cu totul și am întrebat : „Va să zică v-ați întors ?" la care ea mi-a răspuns : „Da", cu tonul unui clopoțel care nu prea știe dacă trebuie să sune pentru prinz sau pentru vecernie. După aceea, fără să știu cum, m-am trezit iar exclus din cercul fetelor și m-am grăbit să-mi fac de lucru cu o pisică, aruncînd priviri furișe spre Anna. Se schimbase cu desăvîrșire. Purta o rochie neagră de mătase, părul ei auriu era netezit și strîns elegant, trădînd o îngrijire specială, în timp ce altădată, cîțiva cîrlionți pe care-i încrețea singură își făceau loc printre cosițe. Trăsăturile esențiale ale obrazului ei rămăseseră neschimbate, numai că erau mai liniștite, iar bieții, frumoșii ei ochi al-

baştri nu mai priveau deschis ca pe vremuri, ci se supuneau legilor bunei-cuviinţe. N-am remarcat din prima clipă şi foarte precis toate aceste amănunte, dar ansamblul a făcut asupra mea o impresie atît de puternică încît m-am speriat cînd, la micul dejun, care fusese pregătit între timp, a trebuit să mă aşez lîngă ea ; căci, ţinînd seamă că Anna se întorcea din Elveţia franceză, unchiul meu îşi revizuise cunoştinţele de franceză din epoca de fast a casei parohiale şi spuse adresîndu-se mie : *„Eh bien ! monsieur le neveu ! prenez place auprès de mademoiselle votre cousine, s'il vous plaît, parbleu ! est-ce que vous n'avez pas bien dormi ? Paraît que vous faites la triste figure !“* [1] apoi continuă către Anna, cu o comică plecăciune, şi salutînd cu micul lui corn de vînătoare : *„Veuillez accepter les services de ce pauvre jeune homme de la triste figure, mademoiselle ! Souffrez, s'il vous plaît, qu'il fasse votre galant, pour que notre maison illustre revisse les beaux jours d'autrefois ! Allons, parler français toute la compagnie !* [2] Şi începurăm să sporovăim ca nişte caraghioşi într-o ţîră de franţuzească, ale cărei frînturi se încrucişau cu veselie, fiindcă nimănui nu-i era ruşine să-şi mărturisească greutăţile şi ignoranţa, şi gluma aceasta trebuia să fie un fel de omagiu pentru Anna, dîndu-i ocazia să-şi arate cunoştinţele însuşite. Ea intervenea cu modestie, dar cu siguranţă, în conversaţia aceea ciudată şi rostea cuvintele cu accent corect, presărate cu exclamaţii curente în Elveţia franceză ca : *En vérité ! Tenez ! Voyez !* [3] etc., printre care, uitîndu-şi cinul preoţesc, unchiul meu intercala cîţiva *diables !* [4] Formele acestea nu-mi erau nicidecum familiare, eu nu-mi puteam exprima părerile decît într-o traducere strictă, fără artificii şi fără o pro-

---

[1] Ei bine, nepoate, ia loc lîngă domnişoara vară, te rog, ce Dumnezeu ! N-ai dormit bine ? S-ar zice că ai o mutră cam tristă.

[2] Binevoieşte să primeşti serviciile acestui biet tînăr al tristei figuri, domnişoară ! Îngăduie-i, te rog, să fie cavalerul dumitale, pentru ca ilustra noastră casă să retrăiască zilele frumoase de altădată ! Să vorbim franţuzeşte cu toţii !

[3] Într-adevăr ! Ia te uită ! Poftim !

[4] Drace !

nunție dintre cele mai reușite. Prin urmare mă mulțumeam să spun din cînd în cînd *oui* și *non* sau *je ne sais pas !* Singura expresie de care știam să mă folosesc era : *que voulez-vous que je fasse !*[1] Am repetat de cîteva ori perla asta fără să se potrivească grozav. Rîsetele pe care le-am stîrnit m-au întristat și m-am indispus ; pentru că din momentul în care atinsesem în treacăt rochia de mătase a Annei, eram mereu tot mai înspăimîntat la gîndul că par un oarecare și că nu fac doi bani, deși pînă atunci fusesem convins că știu să prețuiesc lucrurile cele mai bune și cele mai nobile, că tind spre ele și că tocmai de aceea port în mine valori considerabile. În teorie apucasem pînă atunci să cuceresc lumea și o meritam, dar mai ales, o cîștigasem total pe Anna. Acuma însă, cînd începea practica, o umilință dezarmantă mi se furișa de la început în suflet, umilință pe care am sintetizat-o aproximativ în următoarele cuvinte îndărătnice și violente : *„Moi, j'aime assez la bonne et vénérable langue de mon pays, qui est heureusement la langue allemande, pour ne pas plaindre mon ignorance du français. Mais mademoiselle ma cousine ayant le goût français et comme elle doit fréquenter l'église de notre village, c'est beaucoup à plaindre qu'elle n'y trouvera point de ces orateurs vaudois, qui sont élevés, savants et dévots. Aussi, que son déplaisir ne soit trop grand, je vous propose, monsieur mon oncle, de remonter en chaire, nous ferons un petit auditoire et vous nous ferez de beaux sermons français ! Que voulez-vous que je fasse"*[2] am adăugat eu ușor încurcat, după ce-am rostit această cuvîntare cît am putut de repede și de curgător. Comesenii erau uimiți de o frază atît de lungă și mă priveau

[1] Ce vreți să fac ?

[2] „Mie mi-e destul de dragă buna, venerabila limbă a țării mele, care e, din fericire, limba germană, ca să nu regret ignoranța mea în materie de franceză. Dar cum domnișoara vara mea e dornică să audă franceza și cum e obligată să frecventeze biserica din satul nostru, e de plîns că-i vor lipsi acei oratori din cantonul Vaud, distinși, eruditi și bigoți. Așadar, pentru ca să nu fie prea dezamăgită, vă propun, domnule unchi, să urcați din nou în amvon, o să alcătuim un mic auditoriu și dumneavoastră o să ne țineți predici frumoase în franceză. Ce vreți să fac ?"

ca pe un franțuz dat naibii, de care nu știuseră nimic pînă atunci, mai ales că, datorită iuțelii cu care vorbisem, nu pricepuseră nimic, afară de unchiul meu, care rîse vesel. Nimeni nu bănuia, firește, că-mi pregătisem în tăcere frazele și că n-aș fi fost în stare să continuu cu aceeași iscusință. Singura care mă înțelesese total era Anna, dar ea nu spuse nimic și părea jignită, pentru că roșise și plecase ochii stînjenită. Adevărul e că nu știa de glumă cînd era vorba de preoțimea cantonului Vaud, căci în afara cunoștințelor de limbă franceză, se întorsese de acolo cu idei ortodoxe despre esența bisericii. Observînd că modul ocolit în care-mi exteriorizasem lipsa de curaj făcuse o impresie destul de urîtă, am șters-o de la masă îndată ce s-a putut. Am auzit sunînd pentru ultima dată chemarea la biserică și întreaga familie s-a pregătit să meargă la slujbă. Anna își puse mănuși albe și lucioase de piele și cele trei verișoare care, deși îmbrăcate orășenește, mergeau ca toate fetele de la țară, cu mîinile goale la biserică, au scos și ele la iveală niște mănuși împletite, unele de mătase, altele de bumbac și s-au gătit cu ele. Cînd toată lumea a fost gata de plecare, chipul Annei a luat o expresie de reculegere și de evlavie ; a încetat să vorbească și și-a ațintit privirile în pămînt. Verișoarele mele care plecau totdeauna la biserică rîzînd cu veselie, au luat și ele o înfățișare solemnă, astfel încît m-am zăpăcit de tot și n-am mai știut cum să mă port. Stingherit cum eram, mă lipisem de sobă, deși un soare tînăr de vară se și așternuse deasupra grădinii ; am fost întrebat dacă nu vin și eu la slujbă și atunci, pentru a-mi reface în sfîrșit prestigiul, am răspuns cu un aer important că n-aveam **timp**, trebuia să scriu ceva !

În ziua aceea, toată familia mergea la biserică de hatîrul Annei, și eu am fost singurul care am rămas acasă. Am privit pe fereastră în urma alaiului care, pornind peste pajiști, a trecut pe sub pomi, s-a ivit pe dealul ce ducea spre cimitir, apoi a dispărut definitiv pe ușa bisericii. Curînd după aceea, ușa s-a închis, clopotele au amuțit și a început cîntarea, care răsuna limpede și frumoasă pînă în locul unde mă aflam eu. După ce a încetat

și ea, un ocean de liniște s-a revărsat peste sat, întrerupt cînd și cînd de vreo exclamație mai energică a predicatorului, ca de țipătul unui pescăruș.

Frunzele copacilor și milioanele de firicele de iarbă tăceau chitic, deși, legănîndu-se încolo și încoace, se dedau fără zgomot la tot felul de strengării, așa cum fac copiii zburdalnici în timpul unor dezbateri solemne. Sunetele frînte ale predicii, care, ieșind printr-unul din canaturile deschise ale ferestrei, se răspîndeau în împrejurimi, răsunau ciudat și uneori păreau niște holaho ! alteori niște iuhu ! sau hopa ! rostite cînd cu glas subțire, cînd cu un bubuit grav, ca un strigăt într-o noapte devastată de foc, apoi iar ca gîngurit unui porumbel.

În timp ce preotul își ținea predica, iar eu stăteam liniștit cu gîndurile concentrate asupra Annei, am pus mîna pe o hîrtie și pe o pană și mi-am așternut simțămintele față de ea în cuvinte înflăcărate. I-am amintit de clipele gingașe de la mormîntul bunicii, spunîndu-i pe nume și tutuind-o cît puteam de des, lucru care altă dată era firesc între noi. Scrisoarea asta mă umplu de fericire ; uneori mă opream, apoi o continuam spunînd lucruri și mai frumoase. Tot ce era mai bun în mine și în cunoștințele mele căpătate la întîmplare și fără metodă, se elibera în aceste pagini, îmbinîndu-se cu sentimentul situației mele actuale. Fundalul acestei scrisori era o mare tristețe și după ce am încheiat-o, am recitit-o de cîteva ori, de parcă în felul acesta aș fi putut striga fiecare vorbă în inima Annei. Apoi am simțit nevoia să las pagina pe masă și să mă duc în grădină, pentru ca cerul sau altcineva s-o poată citi prin fereastră ; dar numai certitudinea deplină că nici un suflet de om nu se afla prin apropiere îmi dădu îndrăzneala de a mă plimba încoace și încolo printre răzoare, privind în sus spre fereastra camerei unde se afla frumoasa mea declarație de dragoste. Credeam că am procedat bine și mă simțeam satisfăcut și eliberat, dar curînd m-am întors în odaie, pentru că tot nu aveam deplină încredere în liniștea aceea și am intrat pe ușă chiar în clipa cînd foaia, luată de curent, a țîșnit pe geam afară. S-a oprit întîi într-un măr și eu am dat iar fuga în grădină, dar

cînd am ajuns, am văzut-o înălțîndu-se și năpustindu-se spre stupină, unde s-a prins zdravăn de un stup zumzăitor și s-a făcut nevăzută. M-am apropiat de stup, dar albinele, care profitau de cele cîteva luni de vară, fuseseră scutite de poliție să sărbătorească duminica, și munca lor fiind declarată de mare urgență, zumzăiau și forfoteau în fața stupilor dovedind că nici nu putea fi vorbă să te apropii de ele. M-am oprit speriat și șovăind, dar o înțepătură dureroasă în obraz mi-a dat a înțelege că declarația mea de dragoste e deocamdată în paza armată a împărăției albinelor. Cîteva luni avea să fie negreșit în siguranță în spatele stupului ; cînd însă se va scoate mierea, scrisoarea mea va ieși cu siguranță la iveală și atunci ce se va întîmpla ? Îmi spuneam că toată întîmplarea aceea fusese predestinată de o forță superioară și eram în parte bucuros la gîndul că explicațiile mele, ieșind din sfera voinței mele, erau expuse unei descoperiri ce putea surveni oricînd.

Frecîndu-mi obrazul înțepat de albine, m-am depărtat în sfîrșit de ele, după ce m-am uitat cu atenție ca să văd dacă nu se zărește cumva vreun colțișor alb de hîrtie. În biserică răsună iar cîntarea, clopotele începură să bată și oamenii, răspîndindu-se în grupuri izolate, porniră spre casele lor. Mă instalasem iar la geam și am zărit-o pe Anna pășind prin iarbă și apropiindu-se treptat de casă. Își scoase pălăria albă și se opri un timp în fața stupului, părînd că urmărește cu plăcere munca harnicelor zburătoare ; dar și mai mare era plăcerea cu care o priveam eu, așa liniștită cum stătea în fața tainelor mele, și-mi închipuiam că presimțirea existenței lor o reține în locul acela frumos și înflorit. Cînd ajunse sus, era însuflețită de voia bună firească oamenilor evlavioși după ce se întorc de la biserică, astfel că începu să vorbească ceva mai tare și să fie mai accesibilă ca înainte. La masa de prînz, unde am fost iar așezat lîngă ea, reîncepu școala mea dulce-amară. În zilele de duminică și de sărbătoare masa unchiului meu arăta aidoma cu întreaga lui gospodărie, trădîndu-și amănuntele interesante și pitorești. Pe trei sferturi din suprafața ei, în zona ocupată de tineri și de servitori, se aflau castroane

mari, țărănești, cu diverse feluri de mîncare : bucăți mari de carne de vită și șunci zdravene. Vinul nou era turnat dintr-o cană mare în pahare simple, verzui, cuțitele și furculițele erau din cele mai ieftine, iar lingurile de cositor. Spre capul mesei, unde ședeau unchiul și musafirii, lucrurile stăteau altfel. Acolo se servea vînat, pește sau alte bunătăți, în porții mici ; cum mătușa nu se prea pricepea să pregătească și să mănînce astfel de lucruri, le trata cam farmaceutic cum ar fi făcut un potcovar care ar fi vrut să monteze un ceas. Pe farfurii vechi de porțelan colorat, zăcea cîte o pasăre friptă, cîte un pește, cîțiva raci roșii sau cîte o salată rafinat preparată. Tot astfel, în sticle mai mici se afla vin vechi și tare, iar alături, străvechi pahare ornamentate, de cele mai diferite forme ; lingurile erau de argint și celelalte tacîmuri erau rămășițe ale splendorii trecute ; ici un cuțit de fildeș, colo o furculiță cu dinții mici și coadă smălțuită. Printre aceste nenumărate lucruri de preț, se înălța ca un munte o pîine uriașă, asemenea unui pisc imens, făcînd parte dintr-un masiv scund, ai cărui vecini se răzbunau pe exclusivitatea gurmanzilor din capul mesei, criticîndu-le ascuțit dibăcia în a se servi. Cine nu știa să consume repede și elegant un pește, cine nu știa să desprindă oscioarele unei păsări, nu se putea plînge de lipsă de zeflemele. Obișnuit cu cea mai mare simplitate în casa mamei mele, mîncam pește și păsări fără multă iscusință așa că eram foarte des expus glumelor celorlalți comeseni. În ziua aceea, un argat îmi întinse o bucată de șuncă rugîndu-mă să-i îmbucătățesc aripa aceea de porumbel, dat fiind că eram atît de priceput ; un altul declară că era foarte potrivit pentru mine să rod șira spinării unui cîrnat. Pe deasupra, în calitatea mea de pretins amorez, trebuia s-o servesc pe frumoasa mea, ceea ce-mi era foarte incomod, deoarece pe lîngă că mi se părea caraghios să-i ofer din mîncarea ce-i stătea în fața nasului și aș fi preferat s-o servesc mai curînd cu inima decît cu mîinile într-o împrejurare în care nu era nevoie de așa ceva, cunoștințele mele în această direcție erau insuficiente și se întîmpla să-i întind uneori o coadă de pește, deși capul era mai gustos și invers.

Curînd am încetat s-o mai servesc mulțumindu-mă să mă bucur de apropierea ei, dar unchiul m-a trezit la realitate cerîndu-mi să desfac un cap de știucă pentru Anna și să-i arăt simbolurile patimilor lui Hristos, despre care se spune că se află acolo. Numai că, din nebăgare de seamă, și cu toate că se vorbise înainte despre asta, mîncasem eu capul, așa că m-am pomenit în postura unui păgîn ignorant. Înfuriat, am pus mîna pe osul știuciii, pe care între timp îl curățasem de carne, i l-am vîrît Annei sub nas și i-am spus că aici s-ar mai afla unul din cuiele sfinte ale crucii. Se înțelege că mi-am recăpătat prestigiul în ochii zeflemiștilor, însă Anna nu meritase tocmai o asemenea mojicie, pentru că nu mă luase peste picior și șezuse foarte liniștită lîngă mine. A început să roșească din ce în ce mai tare, eu mi-am dat numaidecît seama de greșeala pe care o făcusem și mi-a părut așa de rău că-mi venea să înghit osul. Asta nu m-a scutit însă de o scurtă mustrare din partea unchiului meu, care m-a rugat să renunț la asemenea expresii. A fost rîndul meu să roșesc și n-am mai scos nici o vorbă pînă la sfîrșitul prînzului. M-am retras supărat și plin de amărăciune, cu gîndul să nu mă mai arăt, dar verișoarele mele m-au căutat și mi-au cerut să vin cu ele și cu frații lor ca s-o conducem pe Anna acasă și să-i facem o vizită învățătorului. Cum mă aflam într-o situație rușinoasă, găsiseră cu cale să mă scoată din încurcătură făcîndu-mi această amabilă invitație ; știam doar prea bine că altfel n-aș fi putut veni, fiindcă așa se obișnuiește la această vîrstă, cînd bosumflarea constituie o chestiune de onoare și e reglementată de legi fixe.

Am pornit deci și am luat-o de-a lungul riulețului prin pădure. Nu vorbeam și cînd, siliți de îngustimea potecii, trebuia să înaintăm unul cîte unul, rămîneam în urma tuturora, venind imediat după Anna, dar păstrînd aceeași adîncă tăcere. Ochii mei erau ațintiți cu dragoste și evlavie asupra ei, dar eram pregătit să-mi întorc imediat privirile dacă ea s-ar fi uitat înapoi. Anna însă nu mă privi nici o singură dată ; în schimb, cu plăcere lăuntrică îmi imaginam că dintr-o dorință imperceptibilă de a plăcea, se îndrepta din cînd în cînd spre locuri mai

greu de trecut. De cîteva ori m-am pregătit sfios să-i sar în ajutor, dar ea mi-a luat-o totdeauna înainte.

Deodată, pe un povîrniș, am zărit-o pe frumoasa Judith la umbra unui brad întunecat, al cărui trunchi se înălța ca o coloană de marmură cenușie. N-o mai văzusem demult ; se făcuse și mai frumoasă, își încrucișase mîinile pe piept, și ținea în gură un trandafir cu care buzele ei se jucau nepăsătoare. Ne dădu bună ziua pe rînd tuturora fără să intre în vorbă cu noi și cînd, în cele din urmă, am ajuns și eu în dreptul ei, mă salută cu o plecăciune ușoară a capului și cu un zîmbet cam ironic.

Învățătorul ne primi cu bucurie, mai cu seamă pe fiică-sa, pe care o așteptase cu nerăbdare. Căci Anna era acum întruchiparea idealului său : o fată frumoasă, fină, cultivată, cucernică și distinsă și, odată cu foșnetul rochiei ei de mătase, răsărise pentru el — și nu în înțelesul rău al cuvîntului — o lume nouă și frumoasă. Pe lîngă averea de pînă atunci, mai moștenise o sumă rotundă de bani, pe care, fără să se umfle în pene, o folosea ca să se înconjoare de tot felul de comodități. Tot ceea ce, potrivit nevoilor cu care se întorsese din Elveția franceză, își putea dori fata lui, se procura imediat odată cu sumedenie de cărți frumoase pentru el însuși. Renunțase și la fracul său cenușiu schimbîndu-l cu o haină neagră de stofă fină, pe care o punea cînd ieșea undeva, în timp ce în casă purta un halat impozant, un fel de robă, ca să-și accentueze înfățișarea de profesor particular respectabil și oarecum de om al bisericii. Ori de cîte ori un articol din îmbrăcămintea sa ori o mobilă din casă puteau fi împodobite cu dantelă, materialul acesta era folosit sub toate formele și în toate culorile, deoarece îi plăcea extraordinar de mult, și Anna avea grijă să nu-i lipsească. În mica sală unde se afla orga, am văzut acum o splendidă sofa cu perne, lucrate în diferite culori, în fața căreia era așternut un covor cu flori mari, lucrat de Anna. Această bogăție de culori splendide, adunate într-un singur loc, contrasta ciudat dar admirabil cu încăperea simplă, văruită în alb. Sin-

gura ei podoabă în plus era orga cu tuburile ei scînteietoare şi uşile pictate.

Anna îşi puse o rochie albă şi se aşeză la orgă. La pension fusese obligată să înveţe să cînte la pian, dar cînd tatăl ei voise să-i cumpere acest instrument, refuzase ; era prea înţeleaptă şi prea mîndră ca să continue obişnuitele zdrăngăneli. În schimb, punea în practică ce învăţase şi cînta melodii simple la orgă ; în seara aceea, acompanie deci corul nostru şi învăţătorul cîntă şi el cu noi. Îşi privea mereu fata, ca şi mine de altfel, fiindcă eram adunaţi cu toţii în spatele ei ; arăta într-adevăr ca o sfîntă Cecilia [1], deşi poziţia degetelor ei albe pe clape avea încă ceva copilăresc.

Cînd ne-am săturat de desfătările muzicii, am ieşit în faţa casei ; şi aici avuseseră loc o serie de modificări. Pe scăricică erau ghivece cu rodii şi cu leandri, iar în grădiniţă nu se vedeau numai trandafiri şi micşunele creţe, aspectul ei fiind mai în concordanţă cu înfăţişarea actuală a Annei, adică avînd plante străine, o masă vopsită în verde şi cîteva scaune de grădină. După ce am luat afară o cină frugală, ne-am dus pe malul lacului unde am găsit o barcă nouă ; Anna învăţase să mînuiască vîslele pe lacul Geneva, din care cauză învăţătorul cumpărase această ambarcaţiune, prima pe care o văzuse vreo fiinţă omenească pe lacul acela atît de mic. Cu excepţia tatălui Annei, ne-am urcat cu toţii în barcă şi am pornit în larg pe apa liniştită şi strălucitoare ; vîsleam eu, pentru că, locuind în vecinătatea unui lac mare, voiam să-mi arăt şi eu talentele. Fetele erau strînse una într-alta, numai băieţii nu se mai astîmpărau şi se ţineau de glume şi de harţă. În cele din urmă reuşiră să se ia din nou la bătaie, dat fiind că surorile lor doreau să scape de constrîngere şi tînjeau după libertate. Se săturaseră să tot facă pe distinsele şi pe serioasele cu Anna şi voiau mai ales să se bucure de farsa grozavă pe care mi-o făcuseră în ajun devastîndu-mi patul. Aşa se face că am devenit curînd subiectul discuţiei ; Margot, cea mai mare dintre verişoare, o informă pe Anna că mă declarasem duşman neînduplecat al fetelor şi, deci,

[1] *Sfînta Cecilia* — patroana muzicii.

nu se putea spera că voi arăta vreodată îndurare față de o inimă duioasă ; de aceea îi atrăgea din timp atenția Annei ca nu cumva, eu fiind de altfel un băiat de treabă, să se îndrăgostească mai devreme sau mai tîrziu de mine. La care Lisette făcu observația că nu trebuie să te încrezi în aparențe ; părerea ei era că, în fond, eram îndrăgostit la nebunie, nu știa de cine, firește ; cea mai bună dovadă era somnul meu agitat, pentru că dimineața așternutul meu fusese găsit alandala, cu cearșafurile învălmășite, ceea ce dădea de bănuit că mă răsucisem toată noaptea ca un fus. Cu aparentă îngrijorare, Margot mă întrebă dacă într-adevăr nu dormisem bine. Căci dacă asta era situația, nu mai știa ce trebuie să creadă despre mine. Pînă una alta, spera că nu eram chiar atît de fățarnic încît să fac pe dușmanul fetelor, deși năuc de dragoste ! De altfel, eram încă prea tînăr pentru așa ceva. Lisette răspunse că tocmai asta era nenorocirea, că un mucos ca mine putea fi atît de îndrăgostit încît să-și piardă și somnul. Ultimele cuvinte mă scoaseră din sărite astfel că am exclamat :

— N-am putut să dorm numai fiindcă m-ați deranjat toată noaptea cu giugiulelile voastre. Cel puțin nu am fost singurul care am stat de veghe !

— Firește că și noi sîntem îndrăgostite pînă peste urechi ! răspunseră ele cam surprinse, dar își recăpătară imediat sîngele rece și sora cea mai mare continuă : Știi ce, verișorule, hai să ne unim, împărtășește-ne mai întîi suferințele tale și, drept mulțumire, ai să ajungi un confident și un înger salvator pentru noi ori de cîte ori o să avem necazuri în dragoste !

— Mi se pare că tu n-ai nevoie de nici un înger salvator, am răspuns, căci niște îngeri foarte veseli urcă și coboară pe scară pînă la fereastra ta !

— Auziți, a început să aiureze. E jale cu el ! exclamă Margot, îmbujorîndu-se la față, în timp ce Lisette, care voia să mi-o ia înainte, adăugă :

— Vai, lăsați-l în pace pe bietul băiat, mi-e drag și mi-e milă de el !

— Taci ! am strigat eu și mai mînios, ție îți pică în cameră iubiții din pomi !

Băieții bătură din palme și strigară :

— Aha ! va să zică așa stau lucrurile ? Precis că pictorul a văzut ceva ! Da, da, da ! Și noi am băgat de mult de seamă că așa stă treaba ! și-i numiră pe amorezii celor două domnișoare, care ne întoarseră spatele spunînd :

— Prostii ! Sînteți cu toții niște mișei și niște mincinoși și pictorul e capul minciunilor și al răutăților ! Apoi izbucniră în rîs și începură să șușotească cu celelalte două fete, care nu prea pricepeau cum stau lucrurile, dar nici una din ele nu ne mai învrednici cu vreo privire. În felul acesta, încă înainte de apusul soarelui, trădasem secretul pe care în dimineața aceea îmi promisesem cu atîta mărinimie să nu-l dau în vileag. Așa a început războiul între mine și fete și m-am pomenit dintr-o dată la o distanță ca de la cer la pămînt de ținta speranțelor mele ; căci îmi închipuiam că toate fetele erau strîns unite, că alcătuiau *o singură* ființă, că trebuia, deci, să fiu în relații bune cu întreagă această ființă dacă voiam să cuceresc o părticică din ea.

RĂZBOI CU FILOZOFII ŞI CU FETELE

Pe vremea aceea, al doilea învăţător al satului fusese mutat, şi în locul său veni un învăţător tinerel de tot, care n-avea mai mult de şaptesprezece ani şi care produse curînd vîlvă în regiune. Era un băieţandru de o frumuseţe rară, cu obraji trandafirii, cu o guriţă drăguţă, un născior mic şi cîrn, ochi albaştri şi păr blond cîrlionţat. Îşi dădea singur titlul de filozof, astfel că toată lumea începu să-i spună aşa, pentru că fiinţa şi felul său de a fi erau ciudate în toate privinţele. Înzestrat cu o memorie excelentă, îşi însuşise repede cunoştinţele necesare profesiunii sale şi în seminarul pedagogic se ocupase cu studiul a tot felul de filozofii, pe care le învăţase pe dinafară ; căci, după el, cel mai bun învăţător era acela care a atins culmea cunoştinţelor umane, are o privire largă asupra tuturor lucrurilor, şi-a îmbogăţit conştiinţa cu toate ideile lumii, dar şi-a păstrat smerenia şi simplitatea, rămînînd copilăreşte legat de copii şi, pe cît posibil, de cei mai mici. Într-adevăr, trăia în acest fel, dar fiindcă era şi el foarte tînăr, viaţa asta arăta ca un travestiu simpatic în miniatură. Cunoştea toate sistemele filozofice de la Thales încoace, numai că le înţelegea în sensul lor cel mai literal şi mai senzual, drept care, interpretarea pe care o dădea în special metaforelor şi imaginilor prilejuia încurcături hazlii. Cînd vorbea despre Spinoza, nu concepea ideea tuturor scaunelor din lume, ca fragment de materie folosit într-un anumit scop, ca modus deci, ci considera scaunul care se afla tocmai în faţa sa, un modus desăvîrşit, în care substanţa divină se afla ca o prezenţă reală, scaunul fiind în felul acesta sfinţit. Pentru el, nu lumea lui Leibniz se desfăcea într-o formidabilă pulbere de monade ; ceea ce ameninţa să se disloce, era cafetiera de

pe masă, cu ajutorul căreia își făcea tocmai exemplificarea, iar cafeaua, care nu era inclusă în metaforă, era gata să se verse pe masă, astfel încît, ca să putem savura această băutură înviorătoare, filozoful trebui să se grăbească să țină bine cafetiera, recurgînd la armonia prestabilită. Cînd era vorba de Kant, auzeam răsunînd postulatul divin individualizat și agreabil, ca un mic corn de poștă auzit de la mare depărtare, ca din adîncul pieptului ; la Fichte realitatea se făcea iar nevăzută, asemenea strugurilor din pivnița lui Auerbach [1], numai că n-aveam voie să credem nici măcar în existența nasurilor noastre, deși le țineam cu mîna ; cînd Feuerbach spunea : „Dumnezeu nu e decît produsul zămislit din însăși ființa omului, conform cu propriile lui nevoi, prin urmare, Dumnezeu e omul însuși și nimeni altul", filozoful se transpunea imediat în centrul unui nimb mistic și se contempla pe sine însuși cu adorație, cu venerație, astfel că, respectînd în continuare sensul religios al cuvîntului, ceea ce în carte însemna renunțare severă și autoînfrînare se transforma pe buzele lui în blasfemie comică.

Dar nimic nu era mai caraghios decît felul în care punea el în aplicare învățămintele vechilor filozofi, îmbinînd diferitele lor precepte de viață și exprimîndu-le în aspectul său exterior. Cînd era cinic, își tăia toți nasturii de prisos de la haină, își suprima șireturile de la ghete și-și rupea panglica de la pălărie, umbla cu un ciomag grosolan în mînă, care contrasta ciudat cu fețișoara lui gingașă, și dormea pe jos ; uneori își lăsa să fluture părul frumos, auriu și cîrlionțat, declarînd că foarfeca e un instrument de prisos, alteori îl tăia atît de scurt, că nici cu cleștele cel mai fin n-ai mai fi putut apuca un firicel de păr și afirma că buclele sînt un lux rușinos. În acest caz, căpșorul lui trandafiriu îl făcea să pară și mai caraghios. În schimb, în materie de mîncare era epicurean și, disprețuind obișnuitele bucate țărănești, prindea și frigea cîte o veveriță, prăjea cîte un peștișor sau cîte o prepeliță, mînca fasole tînără, aleasă, verdețuri tinere și alte bunătăți de acest fel, bînd apoi o jumătate

[1] Cramă renumită din Leipzig, amintită în *Faust* de Goethe.

de păhărel de vin vechi. În schimb, în calitate de stoic, juca tot felul de renghiuri glumețe, înfuria lumea, iar cînd se stîrnea scandal, rămînea calm și rece și nu se lăsa atras în dispută ; ceea ce-l caracteriza însă mai ales, era disprețul pe care-l afișa față de femei, împotriva cărora purta un război neîncetat, reproșîndu-le farmecele senzuale și vanitatea cu care încearcă să împrăștie virtutea și seriozitatea bărbaților. Cînd era cinic urmărea pretutindeni femeile și fetele ca să le spună naivități, cînd era epicurean le oferea glume erotice, cînd era stoic le debita grosolănii, în orice caz, însă, îl puteai găsi totdeauna acolo unde se alcătuia cîte un grup de trei femei. Ele se apărau cu indignare zgomotoasă împotriva lui, astfel că ori de cîte ori își făcea apariția începeau comicăriile ; cu toate acestea era destul de simpatizat. Bărbații nu-l luau în seamă, în schimb copii îl iubeau mult, pentru că se purta ca un mielușel și era în cele mai bune relații cu ei. Se ocupa de cei mai mici și știa perfect cum să-i ia, astfel că nu se mai văzuse în sat o generație de băieței și de fetițe atît de cuminți. Iată de ce celelalte isprăvi i se treceau cu vederea și erau atribuite tinereții sale nebunatice ; nici chiar faptul că se dădea drept ateu nu-i putea răpi favorurile femeilor din sat.

Tînărul învățător se introdusese și în casa unchiului meu, unde numărul mare de fete și de băieți, la care se adăugau numeroși vizitatori, constituia un public bun pentru reprezentațiile lui. M-am împrietenit cu el, pe de o parte fiindcă filozofările lui mă atrăgeau și pe de alta fiindcă ducea război împotriva femeilor, această poziție corespundea propriei mele atitudini ostile față de fete. Am început să facem plimbări lungi, în cursul cărora îmi expunea pe rînd sistemele filozofice, așa cum le avea în minte și cum le puteam eu pricepe. La început toate mi se păreau prețioase și înălțătoare, dar curînd, am admirat, după pilda lui și în aceeași măsură, toate concepțiile și toți gînditorii, indiferent dacă eram sau nu de acord cu ei. În privința credinței creștine am căzut repede la învoială și am început să ne întrecem în a critica pe popi și autoritățile de orice fel ; cînd însă a venit vorba să renunț la Dumnezeu și la nemurirea sufletului, lucru

pe care filozoful mi l-a cerut în cursul unei explicații sincere, am izbucnit într-un rîs la fel de sincer, fiindcă nici prin gînd nu-mi trecea să-mi pun serios această problemă. Am spus că, în definitiv, formula de bază a oricărei filozofii, oricît ar fi ea de logică, rămîne un misticism la fel de vast și de cumplit ca și dogma Sfintei Treimi, că nu voiam să țin seamă de nimic altceva decît de convingerea mea personală, înnăscută și că nu voi lăsa pe nici un muritor să mă convingă de contrariu. Am mai adăugat că fără credința în Dumnezeu nu știam încotro să mă îndrept, că după mine, în viață voi avea încă multă nevoie de providență, toate aceste fapte legîndu-mă într-un mod oarecare artistic de credința mea. După mine, orice realizare omenească e importantă numai pentru că e o realizare, pentru că e opera rațiunii și a liberului arbitru ; iată de ce natura, de care mă simțeam atras, mi se părea prețioasă numai dacă puteam vedea în ea opera unui spirit profetic și însuflețit de aceleași sentimente ca și mine. O pădure de fagi străbătută de razele soarelui putea fi un obiect de admirație numai dacă mi-o închipuiam creată de un astfel de sentiment al bucuriei și al frumosului.

— Privește floarea asta, i-am spus eu filozofului, e cu neputință ca simetria ei, punctele și crestăturile care au o anumită socoteală, dungulițele albe și roșii, mica corolă aurie din mijloc, e cu neputință ca toate să nu fi fost gîndite de cineva înainte ! Și ce frumoasă e, ce drăgălașă e ! E o poezie, o operă de artă, un spirit, o glumă colorată și frumos mirositoare ! Așa ceva nu se face de la sine !

— E frumoasă, în orice caz, spuse filozoful, fie că e sau nu făcută ! Întreab-o ceva ! Nu spune nimic, nici n-are timp pentru asta, pentru că trebuie să înflorească și nu-și poate bate capul cu îndoielile dumitale ! Pentru că toate spusele dumitale cuprind doar îndoieli, îndoiala în Dumnezeu și îndoiala jignitoare față de natură ; mi-e silă să aud pe cineva îndoindu-se, mi-e silă de un sceptic sentimental ! Vai de capul lui !

Prinsese acest atu din discuția oamenilor mai în vîrstă, și o dată cu alte trucuri de luptă, îl folosea împotriva

mea așa că pînă la urmă eram învins ; cu atît mai mult cu cît, în încheiere, îmi spunea totdeauna că încă nu înțelegeam problema și că nu știam să judec cum trebuie, ceea ce mă supăra îngrozitor. Așadar, uneori ne luam straşnic la harță. Pe urmă însă ne împăcam, iar cînd ne întîlneam cu fetele ne uneam, fiindcă atunci, atacați cum eram de pretutindeni, trebuia să luptăm cot la cot. O vreme eram victorioși și ne țineam la respect dușmancele prin sarcasme ; cînd însă nu mai puteau răbda și se înfuriau serios, războiul luneca spre acte de violență ; așa, de pildă, o fată turna fără veste în capul unuia din noi un pahar cu apă după care se pornea imediat o hăituială și o fugărire înfierbîntată prin casă și prin curte. Alți băieți săreau îndată în ajutor, fiindcă cinci sau șase fete furioase constituiau o ispită prea mare pentru ei. Ne bombardam cu fructe, ne plesneam cu urzici, încercam să ne împingem unii pe ceilalți în apă, după care ajungeam la lupta corp la corp și atunci mă minunam grozav văzînd cît de sprintene erau fetele acelea furioase și cît de bine știau să se apere. Cînd, încercînd s-o potolesc, strîngeam din răsputeri în brațe cîte o tînără sălbatică, dornică să-mi facă rău, luptam cinstit și cu curaj, fără să umblu după avantaje lăturalnice și nu-mi dădeam seama că strîng în brațe o fată. Asemenea lupte aveau loc numai în absența Annei ; o dată însă, cînd cearta se dezlănțui involutar de față cu ea, încercă să se depărteze repede ; cum însă eu urmăream tocmai cu aprindere o fată, dornic s-o pedepsesc pentru mișeliile ei, m-am pomenit deodată cuprinzînd-o pe Anna și mi-am lăsat speriat mîinile în jos.

Pe cît de curajos eram în tovărășia filozofului pe atît de tăcut deveneam cînd mă nimeream singur cu o fată ; în asemenea ocazii, nu exista altă scăpare decît să îndur totul. Filozoful nu se temea de acest botez al focului și se năpustea uneori neînfricat într-un iad de douăsprezece femei tinere și bătrîne, declarîndu-se cu atît mai încîntat, cu cît ieșea mai scărmănat de limbile și de mîinile lor, după ce le trîntise cîteva citate defăimătoare din biblie, la adresa femeilor, sau alte argumente lumești. În ce mă privește, o ștergeam cînd lucrurile luau o întorsătură prea primejdioasă sau declaram că aș fi dispus

să mă las dăscălit și convertit. Cînd eram singur-singurel cu o fată, încheiam totdeauna un armistițiu, fiind în orice clipă gata-gata să trădez cauza noastră și să mă pun sub protecția inamicului. Prin această comportare măsurată și prietenească, voiam să ajung treptat să pot vorbi iar cu Anna între patru ochi ; credeam prostește că-mi voi atinge mai bine ținta mergînd pe căile cele mai ocolite, adică ținîndu-mă de celelalte fete, în loc s-o iau pur și simplu o dată pe Anna de mînă și să-i vorbesc. Dar această din urmă eventualitate mi se părea extrem de îndepărtată, ba chiar o adevărată imposibilitate ; mai curînd aș fi sărutat un balaur decît să nesocotesc cu atîta ușurință anumite bariere, deși poate numai de această sărutare dată balaurului, de acest prim cuvînt depindea recucerirea frumoasei fete prinse de vrajă.

Dar cine știe ! Nu da cioara din mînă pe vrabia de pe gard, spune zicala. Preferam să fiu în apropiere de Anna chiar fără să-i vorbesc decît, jignind-o, să fiu nevoit să renunț pentru totdeauna la ea. Iată de ce deveneam din ce în ce mai bățos, ajungînd în cele din urmă incapabil să-i spun lucrul cel mai neînsemnat ; și asta fiindcă, potrivit unei convenții tacite, nici ea nu-mi vorbea niciodată. Am încetat să mai existăm unul pentru celălalt, ceea ce nu însemna, totuși, că ne evitam. Anna continua să vină la fel de des pe la noi cînd eram eu acolo și eu îi făceam ca de obicei vizite învățătorului, ea părînd atunci că umblă satisfăcută încoace și încolo, fără să se sinchisească de mine. Mă uimea faptul că nimeni nu părea să bage de seamă comportarea noastră ciudată, deși ar fi trebuit să bată la ochi că nu ne vorbeam niciodată. În vara aceea, Margot, verișoara cea mare, se logodise cu tînărul Müller, care era un călăreț chipeș ; cea mijlocie accepta pe față curtea pe care i-o făcea fiul unui țăran bogat, iar cea mai mică, un năpîrstoc de șaisprezece ani, care, ori de cîte ori ne războiam, era dușmanca cea mai fioroasă, fusese surprinsă îndată după o luptă dintre cele mai aprige lăsîndu-se pe furiș sărutată în chiosc de către filozof. Norii vrajbei se împrăștiară, deci pacea generală fusese restabilită, numai între mine și Anna, care nu ne războisem niciodată, nu era pace sau,

mai bine zis, era o pace foarte liniştită, pentru că relaţiile noastre rămîneau neschimbate. Anna se lepădase de manierele cu care venise din Elveţia franceză şi era acum mai proaspătă şi mai degajată, atîta doar că rămăsese o copilă fină şi fragilă, care nu vorbea mult, care se ofensa şi se necăjea uşor, ceea ce se trăda totdeauna prin graba cu care se îmbujora la faţă ; dar Anna dădea dovadă, mai ales, de oarecare trufie la care se adăuga o anumită îndărătnicie. Asta mă făcea s-o iubesc tot mai mult, astfel că eram în permanenţă preocupat de ea cînd eram singur, mă simţeam nefericit şi colindam singuratic prin păduri şi pe dealuri : deoarece acum eram iar unicul nevoit să-şi ascundă gîndurile — cel puţin aşa credeam — preferam să umblu neînsoţit şi de capul meu.

JUDECATA DIN CHIOȘC

Înarmat cu uneltele mele de lucru, îmi petreceam zilele în adîncul pădurii : desenam totuși puțin după natură și, cînd găseam cîte un loc foarte tăinuit, unde eram sigur că nimeni nu mă va surprinde, scoteam la iveală o coală frumoasă de hîrtie englezească, pe care făceam din memorie portretul Annei în acuarele. Era pentru mine cea mai mare fericire să mă instalez comod pe malul vreunui pîrîiaș cu apa limpede ca oglinda, ocrotit de un acoperămînt de frunze și ținînd tabloul pe genunchi. Nu desenam chiar așa de bine, astfel că ansamblul arăta cam bizantin, ceea ce, ținînd seamă de dibăcia mea și de strălucirea culorilor, îi dădea un aspect deosebit. În fiecare zi o examinam pe Anna pe furiș sau drept în față, după care îmi corectam tabloul, pînă ce în fine l-am făcut cu aproximație asemănător. Îmi înfățișasem iubita în mărime naturală, în mijlocul unei brazde de flori, ale căror tulpini și corole înalte se ridicau împreună cu chipul fetei spre cerul de un albastru întunecat ; partea de sus a tabloului era rotunjită în formă de arc și încadrată de plante agățătoare, printre ele zărindu-se păsări și fluturi strălucitori, ale căror culori le accentuasem cu o pulbere de aur. Aceste amănunte, ca și veșmintele Annei, pe care le imaginasem și le împodobisem într-un mod cam fantastic, au constituit în timpul celor cîteva zile petrecute în pădure munca mea cea mai plăcută și n-o întrerupeam decît pentru a cînta din flautul care mă însoțea totdeauna. Seara, după asfințitul soarelui, plecam adesea de acasă cu flautul, urcam sus pe deal, pînă unde lacul și casa învățătorului se vedeau așternute în vale, și acolo începeam să-mi cînt ariile sălbatice sau cîte o melodie frumoasă de dragoste, care răsuna prin noaptea luminată de lună.

Așa au trecut lunile de vară. Am ascuns cu grijă tabloul, intenționînd să-l țin mai multă vreme departe de priviri străine, pentru că oricine ar fi descoperit în el o declarație limpede de dragoste. Într-o după-amiază însorită de septembrie, scăldată într-o lumină blîndă de toamnă ce plutea deasupra grădinii și îndemna sufletul la bunătate, tocmai mă pregăteam să plec cînd un băiețaș veni să mă cheme în chioșcul mare din grădină. Știam că toate fetele erau adunate acolo, că lucrau la trusoul lui Margot și că Anna le ajuta ; inima a început numaidecît să-mi bată cu putere, pentru că presimțeam ceva, totuși am lăsat să treacă un timp, după care m-am îndreptat într-acolo cu o înfățișare indiferentă. Sub acoperișul verde de viță, fetele erau așezate în semicerc în jurul pînzeturilor și arătau toate frumoase și înfloritoare.

Cînd am intrat le-am întrebat ce doresc de la mine, au început să zîmbească și să chicotească încurcate, astfel că, simțind cum mă cuprinde mînia, mă pregăteam să le întorc spatele și să plec. Dar Margot luă cuvîntul și spuse :

— Rămîi aici, că doar n-o să te mîncăm ! Și după ce-și drese glasul, continuă : S-au adunat diferite plîngeri împotriva ta, așa că ne-am întrunit aici ca un fel de tribunal pentru a te judeca și interoga, dragă verișorule, de aceea îți cerem să ne răspunzi la toate întrebările într-un chip cinstit, sincer și modest ! În primul rînd vrem să știm... stai, ce anume voiam să-l întrebăm mai întîi, Caton ?

— Dacă-i plac caisele, răspunse Caton, iar Lisette exclamă :

— Ba nu, ar trebui să-l întrebăm mai întîi cîți ani are și cum îl cheamă !

— Vă rog, nu vă pierdeți vremea, am spus eu, dați-i drumul și spuneți ce vreți !

Dar Margot începu :

— Scurt și cuprinzător ; spune-ne ce ai împotriva Annei și de ce te porți așa cu ea ?

— Cum adică ? am răspuns eu încurcat și Anna a roșit toată, cu privirile ațintite asupra cearșafului la care lucra.

Margot continuă :

— Cum adică ? Asta vreau să te întreb şi eu ! Într-un cuvînt, ce motiv ai ca, de cînd ai venit aici, să nu-i adresezi Annei o vorbă şi să te porţi de parcă nici n-ar exista pe lumea asta. Nu numai pe ea o jigneşti în felul ăsta, ci pe noi toate, şi măcar de ochii lumii ar trebui să te porţi altfel ; dacă Anna te-a supărat fără să-şi dea seama, spune-i, are să-ţi ceară cu umilinţă iertare. Şi apoi, nu trebuie să-ţi iei nasul la purtare şi să-ţi închipui că e vorba de preţioasele tale favoruri ! Vrem doar să ducem tratative de dragul bunei-cuviinţe şi al corectitudinii !

Am răspuns că eram gata să vorbesc despre motivele comportării mele faţă de Anna îndată ce-mi va comunica şi ea motivele propriei sale comportări, dat fiind că nici eu nu mă puteam mîndri cu vreun cuvînt adresat mie. La aceasta mi s-a explicat că o fată poate proceda oricînd cum poftește, dar că în orice caz, eu eram acela care trebuia să fac începutul, după care Anna ar fi fost obligată să întreţină relaţii sociale prieteneşti şi amabile cu mine întocmai ca şi cu ceilalţi.

Acestea au fost lucrurile care mi s-au spus şi care mi-au părut conforme cu ideea de unitate conspirativă ce-mi făcusem eu despre femei ; era pentru mine o dovadă plăcută că e bine să li se încredinţeze o problemă dacă sînt dispuse s-o trateze cu simpatie. Cuvintele lor răsunătoare nu m-au înşelat şi m-au convins imediat că aveau mare nevoie de mine. Am răspuns zîmbind că mă supuneam cu plăcere unor vorbe înţelepte şi că nu aveam altă dorinţă decît să trăiesc în pace cu toată lumea. Dar nici de data asta nu mi-am aruncat privirile spre Anna, care continua să lucreze de zor. Lisette luă acum cuvîntul şi spuse :

— Pentru început, întinde-i mîna Annei şi promite-i răspicat că ai să-i dai ziua bună ori de cîte ori ai să te întîlneşti cu ea, că ai să-i spui pe nume şi ai s-o întrebi ce mai face ; în afară de asta să fie stabilit că oriunde şi oricînd vă veţi întîlni, o să vă daţi mîinile, aşa cum se obişnuieşte între creştini !

M-am apropiat de Anna, i-am întins mîna şi am rostit o mică şi încîlcită cuvîntare ; fără să se ridice de la locul

ei, mi-a dat și ea mîna, strîmbînd puțin din nas și zîmbind ușor.

După această ceremonie, am vrut să părăsesc chioșcul, dar Margot a reluat :

— Ai răbdare, domnule văr ! Urmează punctul al doilea, trebuie să găsim și aici o soluție ! Și Margot ridică pînzeturile de pe masă dînd astfel la iveală portretul Annei făcut de mine. Nu vrem să zăbovim prea mult asupra modului în care am descoperit această operă misterioasă, continuă ea. Am descoperit-o și gata, dar am dori să aflăm cu ce drept și în ce scop sînt zugrăvite fără știrea lor biete fete care nu fac nici un rău.

Anna aruncase o privire fugară asupra chipului colorat și rămăsese locului, la fel de stînjenită și de neliniștită pe cît eram eu de rușinat și de furios. Am declarat că portretul e proprietatea mea și că nu sînt dator să dau vreo socoteală nici unui muritor, indiferent dacă se ia cunoștință de el sau dacă rămîne ascuns, lucru ce aș dori să se întîmple în viitor cu tot ce-mi aparține. Zicînd acestea, am vrut să iau portretul, dar fetele l-au acoperit grabnic cu o pînză și au îngrămădit deasupra întreaga zestre.

Lor nu le putea fi indiferent, mi-au spus, că cineva le face portretele în taină și în scopuri necunoscute. Prin urmare trebuie să le explic limpede pentru cine executasem lucrarea respectivă și ce aveam de gînd să fac cu ea, căci, judecînd după comportarea mea de pînă acum, nu se putea presupune că aș fi vrut s-o păstrez pentru mine ; ceea ce de altfel nici n-ar fi de îngăduit.

— Chestiunea e foarte simplă, am răspuns eu în sfîrșit, am vrut să-i fac învățătorului, tatăl Annei, o mică bucurie de ziua onomastică și am crezut că cel mai nimerit ar fi să-i ofer portretul fiicei sale ; dacă am greșit, îmi pare rău și n-am să mai fac niciodată așa ceva ! Poate că, dacă aș picta casa și grădina de lîngă lac, aș face același serviciu domnului unchi, mie mi-e totuna !

Recurgînd la acest subterfugiu, mă lipseam singur de acest tablou, care-mi devenise drag și prin munca și osteneala depusă pentru executarea lui. Dar era o modalitate de a întrerupe discuțiile neplăcute cu fetele care

nu știau ce să mai obiecteze, ba chiar erau nevoite să aprecieze bunele mele sentimente față de învățător. Totuși ele hotărîră să păstreze portretul pînă în ziua respectivă, cînd aveam să i-l înmînăm cu toții învățătorului în mod solemn.

Asta însemna pierderea comorii mele ; mi-am tăinuit însă mîhnirea și micuța Caton, care tot nu era mulțumită, a reluat :

— Cică lui îi e totuna dacă desenează casa sau dacă o desenează pe Anna ! Ce să-nsemne asta ?

Și Margot răspunse :

— Asta vrea să însemne că e un îngîmfat, că pentru el o casă sau o fată frumoasă sînt unul și același lucru ! Dar, în primul rînd, asta trebuie să însemne : nu cumva să vă închipuiți că m-am sinchisit cît de cît de această fețișoară cînd am pictat-o ! Asta e o nouă jignire și biata Anna merită o strălucită satisfacție !

Margot scoase atunci din sîn o foaie împăturită, o desfăcu și o însărcină pe Lisette s-o citească cu glas tare și sărbătoresc. Eram foarte curios să aflu despre ce e vorba ; nici Annna nu știa ce putea fi și-și ridică ușor capul ; după primele cuvinte, am recunoscut însă declarația mea de dragoste, pierdută îndărătul unui stup. Cît timp a ținut lectura, m-a luat cu cald și cu frig și pe cît mi-am putut da seama în zăpăceala mea, Anna începea abia acum să vadă treptat despre ce era vorba ; celelalte fete, ale căror chipuri avuseseră la început expresii obraznice și zîmbitoare, surprinse și stingherite de liniștea care domnea în timpul lecturii și de energia sinceră a fiecărei vorbe, roșiră și ele pe rînd, de parcă declarația mea le-ar fi privit direct. Între timp frica, frica aceea care m-a cuprins înainte de rostirea ultimului cuvînt, mi-a inspirat un nou vicleșug. Cînd Lisette s-a oprit, ea însăși destul de stînjenită, am spus pe un ton cît se poate de sec :

— Drace ! Asta mi se pare ceva foarte cunoscut, ia arătați-mi și mie ! Exact ! Este o pagină veche scrisă de mine !

— Ei ? Și mai departe ? spuse Margot puțin uluită, pentru că acum era rîndul ei să se întrebe ce va urma.

— Unde ați găsit-o ? am continuat eu. E un fragment de traducere din franceză, am făcut-o acum doi ani aici la voi. E dintr-un roman pastoral, o carte veche cu cotor aurit, care se găsește sus, la mansardă, între niște spade și niște foliante vechi ; am înlocuit în glumă numele de Melisande cu cel de Anna. Adu cartea, micuță Caton ! O să vă citesc pasajul în limba franceză !

— De ce n-o aduci singur, micule Heinrich, sîntem exact de aceeași vîrstă ! răspunse fata, în timp ce celelalte făceau niște mutre foarte dezamăgite, fiindcă născocirea mea părea prea naturală și prea veridică. Singura care trebuia să știe că declarația mea îi era adresată exclusiv ei, era Anna, pentru că numai ea putea să-și dea seama, după aluzia la mormîntul bunicii, că atît conținutul cît și data erau recente. Dar Anna nu făcu nici o mișcare. Prin urmare, cuprinsul foii volante ajunsese totuși la destinație, și efectul dorit puteam să-l las chiar în seama scrisorii, fără nici un amestec personal și fără ca fetele să aibă vreun prilej de triumf. Siguranța și îndrăzneala mi-au revenit într-o măsură atît de mare, încît am luat hîrtia, am împăturit-o și, făcînd o plecăciune comică, i-am întins-o Annei spunînd :

— Întrucît acest exercițiu stilistic a avut odată un scop mai înalt, binevoiți, stimată domnișoară, să acordați prezentei pagini rătăcite adăpost și ocrotire, primind-o din partea mea drept amintire a unei după-amiezi memorabile !

Anna m-a lăsat un timp cu mîna întinsă, fără să ia hîrtia, dar cînd am făcut o mișcare spre stînga și am vrut să mă depărtez, a apucat-o repede și a azvîrlit-o pe masă, lîngă ea.

Gluma mea luase sfîrșit și acum încercam să ies din chioșc într-un mod elegant. Am făcut o nouă plecăciune glumeață și mi-am luat rămas bun ; toate fetele s-au ridicat grațios în picioare și m-au concediat cu temeneli de o politețe batjocoritoare, erau ironice de ciudă că nu reușiseră să mă umilească și să-mi vină de hac și erau politicoase, fiindcă purtarea mea le inspirase respect ; căci deși atît portretul cît și scrisoarea dovedeau prezența unui anumit sentiment, mă pricepusem, în ciuda acestor

dezbateri publice, să-mi apăr atît de bine taina, încît sub ocrotirea glumei, atît eu, cît și Anna păstrasem deplina libertate să admitem numai ce ne era pe plac.

În culmea satisfacției, m-am retras în odăița de la mansardă, unde-mi stabilisem reședința și am stat așa o oră cufundat într-o preafericită visare. Anna mi se părea mai drăgălașă și mai adorabilă ca oricînd și cum, în egoismul meu, mi-o închipuiam acum căzută fără scăpare în mrejele mele, aproape că o compătimeam, gîndindu-mă la gingășia ei și simțeam un fel de milă iubitoare față de ea. Curînd însă, m-am pus iar în mișcare și fiindcă soarele de septembrie începuse să asfințească, m-am furișat afară și m-am îndreptat spre grădină, dornic să încununez această zi și să văd dacă nu era rost s-o conduc acasă pe Anna, pentru prima oară după frumoasele zile ale copilăriei noastre. Dar Anna nu mai era acolo, plecase singură peste deal ; verișoarele își strîngeau lucrurile, foarte tăcute și liniștite ; mi-am aruncat ochii pe masa goală, dar m-am ferit să întreb dacă într-adevăr Anna luase cu ea scrisoarea și, necăjit, am pornit în sus de-a lungul văii, pe întuneric.

În zilele următoare Anna n-a venit la noi și nici eu n-am îndrăznit să mă duc la învățător ; avea acum o mărturisire scrisă din partea mea, din care cauză ne pierdusem amîndoi libertatea și comportarea noastră părea mai dificilă, pentru că eu resimțeam prea bine violența unei asemenea declarații. Cum zilele treceau una după alta, siguranța și satisfacția mea dispărură iar, mai cu seamă că nu descopeream nici aluzii și nici reminiscențe ale celor întîmplate în chioșc și eram din nou pe punctul de a-mi împietri îndărătnic inima, cînd sosi ziua onomastică a învățătorului, la care mă referisem în clipele de nevoie și verișoarele declarară că ne vom duce seara cu toții acolo, să-l felicităm. Abia acum mi-au dat înapoi tabloul pe care-l înrămaseră foarte frumos. Fetele găsiseră o gravură deteriorată, înconjurată de o ramă îngustă de lemn, foarte frumos cioplită, care trebuie să fi avut vreo șaptezeci de ani și care reprezenta un șir de scoici mici înșirate pe un băț subțire, în așa fel, încît se acopereau în parte una pe cealaltă. În interior se vedea un

lanț fin alcătuit din mici pătrate, iar în exterior, pe margine, se încolăcea un șnur de perle. Geamgiul satului, care se pricepea la tot felul de treburi și știa în special să meșterească obiecte vechi, lăcuite și casete de modă veche, dăduse scoicilor un luciu roșietic, așa că am rămas uluit revăzîndu-mi opera atît de dichisită. Portretul Annei stîrni admirația tuturor oamenilor din sat ; le plăcură mai ales florile și păsările, precum și agrafele de aur și pietrele prețioase cu care o împodobisem, evlavia și grija pe care o trădam în felul de a-i potrivi pieptănătura și horbota albă, ochii albaștri frumoși, obrajii rumeni ca trandafirul, gura roșie ca o cireașă, toate corespunzînd fanteziei unor ființe ale căror priviri se bucurau la vederea celor mai diferite lucruri. Forma feței era destul de nehotărîtă și culoarea pielii foarte deschisă, ceea ce plăcu în mod deosebit, deși aceasta se datora exclusiv nepriceperii mele.

Cînd am pornit la drum, a trebuit să-mi duc eu însumi opera și cum soarele se oglindea în geamul strălucitor, se dovedea cu prisosință că nu există fir tors destul de subțire, ca să nu iasă în cele din urmă la iveală. Cît despre fete, se uitau la mine și glumeau de zor, fiindcă trebuia să fiu atît de atent și să port cu atîta grijă portretul, încît s-ar fi zis că duc cu sudoarea frunții un pristol peste deal. În schimb, bucuria învățătorului mă despăgubi împărătește pentru toate, chiar și pentru pierderea tabloului, cu atît mai mult cu cît îmi pusesem în gînd să fac pentru mine altul și mai frumos. După ce a fost admirat din plin, tabloul a fost atîrnat deasupra sofalei din sala cu orgă, unde arăta ca icoana unei sfinte din povești, iar eu eram eroul zilei.

CHINURILE CREDINȚEI

Dar toate aceste amănunte n-au izbutit decît să îngreuieze relațiile dintre mine și Anna ; îmi era imposibil să folosesc un astfel de prilej ca să-i fac curte. Mi-am dat seama că tocmai acum trebuia să am o atitudine măsurată și am înțeles că, în realitate, nu-i glumă să-i arăți atît de precis unei fete că o iubești. În schimb, stăteam foarte bine cu învățătorul, cu care aveam discuții de tot felul. Cunoștințele sale erau în special de ordin moral și creștin, ele fiind influențate în parte de iluminism și în parte de un misticism cucernic ; principiul îndurării și al dragostei, avînd la bază cunoașterea de sine și studiul esenței lui Dumnezeu și al lumii, se afla pe primul plan. De aceea era la curent cu memoriile și cu însemnările oamenilor cucernici și luminați din diferite țări, avea și citea cărți rare și renumite de acest gen, procurate grație transmiterii unor năzuințe identice cu ale sale. În aceste cărți se puteau citi multe lucruri frumoase și înălțătoare și eu îi ascultam cu modestie și plăcere disertațiile, preocupat cum eram întruna de căutarea adevărului și al binelui. Obiecțiile mele se rezumau la protestele împotriva specificului creștin care, după el, trebuia să fie singurul indiciu al binelui. În această privință eram chinuit de îndoieli. Iubeam făptura lui Christos, deși îmi spuneam că perfecțiunea care ni se prezintă trebuie să fie un mit ; eram însă, fără să-mi dau prea bine seama de ce, un dușman a tot ce se cheamă creștin, ba chiar eram bucuros să simt această aversiune ; căci pretutindeni unde se impunea, creștinismul era pentru mine de o platitudine cenușie și lipsită de farmec. Era motivul pentru care de cîțiva ani nu mă mai duceam aproape deloc la biserică, frecventînd foarte rar lecțiile de religie, deși eram obligat să asist la ele ; vara scăpam fiindcă

mi-o petreceam în cea mai mare parte la țară ; iarna mă duceam de două-trei ori, și nimeni nu părea că remarcă lucrul ăsta, după cum nici greutăți nu-mi făcea nimeni, pur și simplu fiindcă mă numeam Heinrich cel verde, și deci eram un individ ciudat și retras ; de altfel, aveam o mutră așa de sinistră cînd mă duceam la lecție, încît preoții erau încîntați să mă vadă plecînd. Mă bucuram, deci, de o libertate deplină și, credeam eu, numai pentru că, în ciuda vîrstei mele tinere, mi-o arogasem cu hotărîre ; fiindcă, în privința asta, nu știam de glumă. Totuși, o dată sau de două ori pe an, trebuia să plătesc cu prisosință și anume cînd îmi venea rîndul să mă înfățișez în biserică, pentru a răspunde la cîteva întrebări învățate în prealabil pe dinafară. De mulți ani încoace, asta devenise un chin pentru mine, acum însă era de-a dreptul insuportabil ; totuși mă supuneam obiceiului sau, mai bine-zis, eram silit s-o fac pentru că, în afară de durerea pe care i-aș fi pricinuit-o mamei, refuzul ar fi însemnat o definitivă evadare de sub autoritatea legilor.

La viitoarele sărbători de Crăciun urma să fiu confirmat, ceea ce, în ciuda libertății depline care-mi surîdea după aceea, îmi provoca griji mari. Așa se explică de ce-mi exprimam față de învățător vederile anticreștine cu mai multă vigoare decît dacă aș fi făcut-o altminterea, deși le manifestam în cu totul altă formă decît față de filozof. Trebuia să fiu respectuos nu numai fiindcă era vorba de tatăl Annei, ci de un om în vîrstă ; dar răbdarea și blîndețea lui erau mai ales o firească indicație pentru purtarea mea, care trebuia să fie cumpătată și modestă, mai mult chiar, mă silea să recunosc că fiind un băiat tînăr, mai aveam cîte ceva de învățat. De altfel, învățătorul era mai curînd bucuros că aveam alte păreri decît el, fiindcă-i dădeau prilejul unor exerciții intelectuale și totodată mai mult temei pentru simpatia ce-mi purta, fiindcă-l sileam să facă anumite eforturi. Era bine, spunea el, ca și pentru mine creștinismul să fie un rezultat dobîndit de-a lungul vieții și nu în cadrul bisericii, era bine să ajung un bun creștin abia după căpătarea unei oarecare experiențe. Învățătorul nu era în relații bune cu biserica și susținea că actualii ei

slujitori erau niște ignoranți și niște bădărani. Am însă oarecare bănuială că spusele sale se explicau prin cunoștințele de ebraică și de greacă ale acestor preoți, cunoștințe inaccesibile lui.

Între timp, culesul se isprăvise de mult și trebuia să mă gîndesc la întoarcere. De data asta unchiul vru să vină cu mine la oraș, luîndu-și și fetele, dintre care cele două mai tinere nu mai făcuseră niciodată această călătorie. El puse să se înhame caii la o trăsură veche și am pornit împreună, fetele fiind gătite în rochiile cele mai bune, spre uimirea populației din toate satele prin care am trecut. Unchiul plecă înapoi în aceeași zi cu Margot, dar Lisette și Caton rămaseră o săptămînă la noi, fiind acum rîndul lor să facă pe proastele și pe sfioasele, în timp ce, cu un aer plin de importanță, le arătam splendorile orașului, de parcă eu aș fi fost autorul lor.

Puțin timp după plecarea lor, o trăsurică ușoară se opri într-o dimineață în fața casei noastre și din ea coborîră învățătorul și fata lui, care purta un văl verde, fîlfîind în vînt pentru a se apăra de frigul toamnei.

O surpriză mai plăcută nu mi-aș fi putut închipui ; cît despre mama, fu încîntată s-o cunoască pe fata asta drăguță. Învățătorul voia să caute o locuință bună pentru iarnă, dornic fiind ca fata lui să intre treptat în contact cu lumea, spre a-i da posibilitatea să-și dezvolte însușirile în toate direcțiile. Cum însă nu i se oferi nici o ocazie de acest fel, își făgădui să cumpere în anul următor o căsuță în apropierea orașului, unde să se mute definitiv. Această perspectivă mă umplu de o neașteptată bucurie, deși mi-ar fi făcut mai mare plăcere s-o știu pe Anna giuvaerul văilor verzi și depărtate pe care le îndrăgisem atît. Între timp mă bucuram în taină de legăturile prietenești dintre mama și tînăra fată care manifesta un adînc respect și o simpatie cordială față de ea, părînd bucuroasă să exprime aceste sentimente, spre cea mai mare satisfacție a mea. Ne întreceam acum în adevăratul înțeles al cuvîntului, arătîndu-ne respectul, eu față de învățător, ea față de mama, această plăcută dispută nelăsîndu-ne timp să comunicăm între noi, sau mai bine zis, să comunicăm altfel decît în acest scop. Așa că ne-am

despărțit fără să fi schimbat cu ea o singură privire mai semnificativă.

Iarna veni și, odată cu ea, sărbătoarea Crăciunului. De trei ori pe săptămînă, la ora cinci dimineața trebuia să mă duc la ajutorul preotului, în casa căruia, într-o încăpere lungă și îngustă ca o curea, erau pregătiți pentru confirmare vreo patruzeci de tineri. Eram adolescenți — așa ni se spunea — aparținînd tuturor păturilor societății ; sus, în frunte, unde ardeau cîteva lumînări chioare, se aflau băieții de neam și cei ce-și continuau studiile, apoi veneau odraslele burgheziei de mijloc, liberi în purtări și zburdalnici, iar la urmă pierduți în zona întunecată a odăii, bieții ucenici de cizmar, servitorii și muncitorii de fabrică, grosolani și timizi, în rîndurile cărora se isca din cînd în cînd cîte o agitație neelegantă, în timp ce în celălalt capăt lucrurile se desfășurau cu bunăcuviință și calmă neatenție. Această diferențiere nu era premeditată, ci se produsese de la sine. De fapt, eram așezați după purtare și după sîrguință ; dar cum numai cei veniți din case distinse fuseseră crescuți în spiritul strict al unor aparente relații pașnice cu biserica și cum ei aveau cea mai mare discursivitate în vorbire, aceste dispoziții micșorîndu-se odată cu coborîrea în grad, orînduirea noastră părea foarte firească, mai ales că cei ce făceau excepție de la regulă rămîneau alături de egalii lor și nu voiau pentru nimic în lume să se amestece cu cei din alte categorii.

Punctualitatea deșteptării și a drumului pe care trebuia să-l fac cu regularitate în anumite zile, în diminețile reci și întunecoase de iarnă, și șederea într-un anumit loc îmi erau insuportabile, deoarece mă dezobișnuisem de ele de cînd nu mai umblam la școală. Asta nu înseamnă că eram refractar la orice disciplină, dacă îmi dădeam seama că are un scop util și înțelept. Cînd, doi ani după aceea, mi-am făcut serviciul militar și, recrut fiind, a trebuit să mă prezint la oră fixă la locul de adunare, ca să mă sucesc și să mă răsucesc pe călcîie timp de șase ore după pofta unui instructor încovoiat de ani, m-am supus cu cel mai mare zel, silindu-mă cu sfială să cîștig laudele bătrînei cătane. Dar atunci se punea problema să

ajung în stare să-mi apăr patria și să lupt pentru libertatea ei. Țara era ceva aievea, pășeam pe pămîntul ei și mă hrăneam cu roadele ce le producea. Acum însă trebuia să mă smulg cu violență din somn și din vis pentru o viață dintre cele mai nebuloase, într-o odaie mohorîtă, laolaltă cu alți mulți tineri tot atît de buimaci de somn ca și mine, ascultînd poruncile plicticoase ale unui preot, cu care altfel nu aveam nici un fel de relații în viața de toate zilele.

Tot ce se petrecuse cu mii de ani în urmă, la umbra unor îndepărtați palmieri din răsărit, sau tot ce visaseră sfinții vizionari care-și așternuseră apoi viziunile pe hîrtie într-o carte a miturilor, totul se expunea aici cuvînt cu cuvînt și se considera drept cea mai înaltă, cea mai serioasă necesitate vitală, condiția primă pentru a fi cetățean, credința în aceasta fiind reglementată în conformitate cu cea mai mare precizie. Cele mai bizare himere ale fanteziei omenești, vesele și atrăgătoare uneori, sinistre, învăpăiate și sîngeroase alteori, dar totdeauna la fel de învăluite în ceața unei mari depărtări, trebuiau să fie considerate baza actuală și solidă a întregii noastre existențe. Pentru ultima oară, ele ne erau explicate și comentate cu cea mai mare seriozitate, pentru ca, în spiritul acestor fantezii, să putem gusta cît mai corect un strop de vin și o fărîmă de pîine ; și dacă lucrul acesta nu s-ar fi produs, dacă nu ne-am fi supus, cu sau fără convingere acestei discipline străine și ciudate, am fi devenit niște indivizi nuli pentru stat și n-am mai fi avut dreptul nici măcar să ne căsătorim.

Așa se petrecuseră lucrurile din veac în veac și diferitele interpretări ale noțiunilor simbolice fuseseră plătite pînă acum cu un ocean de sînge ; întinderea și situația actuală a statului nostru erau în cea mai mare parte o consecință a acelor lupte, astfel că, pentru noi, lumea visului era foarte strîns legată de realitatea prezentă și concretă. Cînd vedeam seriozitatea neclintită cu care, fără nici o tresărire, era mînuit fabulosul, mi se părea că oamenii bătrîni joacă pueril un joc încununat cu flori, dar că fiecare greșeală și fiecare zîmbet atrag după sine pedeapsa cu moartea.

Primul lucru, pe care profesorul nostru ni-l recomanda drept obligație creștinească alcătuind fundamentul unei vaste științe, a fost cunoașterea și mărturisirea culpabilității. Numai că sinceritatea față de mine însumi, cunoașterea propriilor mele greșeli și a faptelor rele nu-mi erau deloc străine, amintirea nelegiuirilor copilăriei și a aventurilor morale din școală îmi era încă atît de proaspătă încît pe solul conștiinței mele vedeam circulînd un tînăr păcătos, care-mi stîrnea o smerită căință. Dar cuvîntul acesta nu izbutea să-mi placă ; avea o nuanță prea meșteșugărească, un iz tehnic antipatic de parc-ar fi venit de la o fabrică de clei sau de la o țesătorie părăsită. Că manipulațiile divine în legătură cu căderea în păcat erau contradictorii nu înțelegeam bine pe vremea aceea, pentru că subtilitățile supreme ale profunzimii teologice nu ne erau accesibile. Iată de ce, fără nici o trufie și simțind că e vorba oricum de o problemă grea, că ar fi grav să mă pomenesc întîmplător alungat din cercul celor drepți și cuminți, am lăsat lucrurile să-și urmeze cursul. De altfel, în mine mijea bănuiala că și oamenii drepți sînt expuși unor dezordini sufletești, fiecare dintre ei purtînd în sine propria măsură a responsabilității sale.

După învățătura despre dogma păcatului urma imediat învățătura despre dogma credinței, care mîntuie de păcat și pe care se punea de fapt accentul principal al lecțiilor la care asistam ; cu toate adăugirile, ca de pildă nevoia de fapte bune, refrenul final rămînea totdeauna unul și același : „Credința te face fericit !“, și pentru a ni-l lămuri nouă, adolescenți în toată firea, omul bisericii făcea uz de elocvența cea mai accesibilă și mai înțeleaptă în aparență. Cînd urc în fugă muntele cel mai înalt și număr toate stelele de pe cer, de parcă ele ar fi leafa pe o săptămînă, nu descopăr în asta meritul credinței, și nici cînd mă așez cu capul în jos și privesc spre potirele lăcrămioarelor nu găsesc vreun amănunt meritoriu al credinței. Cine crede în ceva poate să fie un om bun, cine nu crede, poate fi la fel de bun. Cînd mă îndoiesc că doi ori doi fac patru, nu înseamnă că nu fac patru, și cînd cred că doi ori doi fac patru, n-am mo-

tiv să mă umflu în pene și nimeni n-are de ce să mă laude pentru asta. Dacă Dumnezeu ar fi creat lumea și ar fi populat-o cu ființe cugetătoare, după care s-ar fi învăluit într-un văl de nepătruns, îngăduind ca cei pe care i-a zămislit să se stingă în mizerie și în păcat, iar apoi s-ar fi arătat în mod excepțional și miraculos cîtorva oameni, ar fi trimis și un mîntuitor în împrejurări care ulterior n-ar mai fi putut fi înțelese cu mintea, făcînd însă să depindă de credința în ele mîntuirea și fericirea tuturor ființelor, și toate acestea numai pentru a savura plăcerea credinței în El, deși, personal, ar trebui totuși să fie destul de sigur că există, toată această procedură ar fi fost o comedie artificială care ar fi însemnat în ochii mei excluderea oricărui element consolator și îmbucurător din existența lui Dumnezeu, a lumii și chiar a mea.

Să crezi ! Vai, cît de prostește sună în urechile mele acest cuvînt ! E născocirea cea mai trăsnită pe care putea s-o facă spiritul omenesc într-o toană acută de tîmpenie ! Dacă am nevoie de existența lui Dumnezeu și a providenței sale, dacă sînt convins de ele, cît de departe e acest simțămînt de cel care poartă numele de credință ! Cît de sigur sînt că providența plutește deasupra mea ca o stea pe cer, care-și urmează drumul, fie că mă uit sau nu mă uit la ea ! Pentru că e atotștiutor, Dumnezeu cunoaște orice gînd care se naște în mine, știe din ce gînd anterior a izvorît, și-l vede pe cel în care se va transforma apoi ; el a hotărît calea tuturor gîndurilor mele, și ea e la fel de neabătută ca și drumul stelelor, ca și circulația sîngelui ; pot spune deci că vreau să fac un lucru sau că nu vreau să fac un altul, că vreau să fiu sau să nu fiu bun, putînd realiza această hotărîre prin fidelitate și antrenament. Dar nu pot spune niciodată : vreau să cred sau să nu cred ; nu vreau să primesc un adevăr sau vreau să-l primesc ! Nici măcar nu mă pot ruga să cred pentru că nu-mi pot dori niciodată ceea ce nu pricep, deoarece o nenorocire pe care n-aș înțelege-o, ar însemna totuși un aer pe care pot să-l respir, în vreme ce o fericire neînțeleasă ar fi un aer înăbușitor pentru sufletul meu.

Cu toate acestea, cuvintele „Credința te face fericit !“ au un sens adînc și adevărat, în măsura în care conțin simțămîntul satisfacției nevinovate și naive, care cuprinde pe toți oamenii cînd cred fără împotrivire și cu dragă inimă în ce e bun, frumos și remarcabil, spre deosebire de cei care din întîmplare, îndîrjire sau egoism se îndoiesc de toate și critică cu răutate tot ce li se prezintă drept bun, frumos sau remarcabil. Cînd, în lipsa inteligenței, credința religioasă se bazează pe o credulitate amabilă și blajină, se spune pe drept cuvînt că e izvor de fericire, în timp ce despre necredința, care are alte motive la bază, se poate afirma cu ușurință că e un izvor de nefericire. Numai că, nici una nici alta n-au absolut nimic comun cu dogma credinței, pentru că în timp ce există creștini credincioși care în orice altă privință sînt cei mai antipatici indivizi, îndoindu-se de orice și criticînd totul, există necredincioși, ba chiar atei la fel de numeroși, care cred lesne în tot ce inspiră speranță și bucurie. Pentru polemiștii bisericii e un argument favorit să vorbească pe un ton disprețuitor despre niște oameni care cred în realitatea unor fleacuri, fiindcă le iau ochii și se hrănesc cu iluzii, dar refuză să creadă tocmai ceea ce e măreț și unic. Și așa asistăm la spectacolul caraghios al unor oameni care se dăruiesc celei mai abstracte ideologii, pentru a da însă după aceea numele de ideolog celui care crede într-un bine și într-un frumos accesibil. Cine vrea să cunoască semnificația credinței, nu trebuie să se ia după ortodocșii bisericii care nu fac *nici* o deosebire în nici o privință, din care cauză specificul dispare, ci mai curînd după acei credincioși sălbatici și nedisciplinați care forfotesc în libertate dincolo de zidurile bisericii, fie că se adună, fie că rămîn izolați. Aici apar cauzele adevărate, originile destinelor și caracterelor, aruncînd lumină asupra imaginii îmbătrînite și înțepenite a marilor mase istorice.

În orașul nostru locuia un străin care se numea Wurmlinger și căruia-i plăcea să prezinte cunoscuților lui tot felul de născociri și de bazaconii, pentru ca pe urmă să-și bată joc de credulitatea lor, declarîndu-le că nimic nu era adevărat. Dacă însă altcineva povestea indiferent

ce, Wurmlinger îl combătea cu o viclenie specifică lui, care ridiculiza buna-credință a celui ce vorbea, după cum știa să-și bată joc de bună-credința a celor care-i dădeau lui crezare. Fiecare fărîmă de pîine pe care o punea în gură fusese procurată printr-o minciună, pentru că mai curînd ar fi murit de foame decît să muște din hrană cinstit cîștigată. Dar cînd se apuca să-și mănînce pîinea, spunea că e bună dacă era rea, și că e rea dacă era bună. De altfel, se străduia din răsputeri să se dea drept altcineva decît era în realitate, fapt care-l obliga la un efort continuu, astfel că, deși nu făcea nici o treabă în fond și nici nu fusese vreodată bun la nimic, era în permanență antrenat în cele mai complicate acțiuni. Iată de ce era veșnic nevoit să se furișeze și să fie veșnic la pîndă, pe de o parte ca să prindă momentele cele mai nimerite pentru a-și spune prostiile, pe de altă parte, ca să descopere slăbiciunile altora, întrucît una din pasiunile sale de căpetenie era să facă dovada că toată lumea e guvernată de neadevăr ; și nimic nu era mai caraghios decît să-l vezi, după ce pîndise îndărătul unei uși unde se strecurase în vîrful picioarelor, că se proțăpea deodată în fața ei, privind în jur cu ochii bulbucați și făcînd în cuvinte bombastice elogiul sincerității, al cinstei și al durității lui lipsite de răutate. Dar fiindcă-și dădea prea bine seama că toată lumea îi era superioară în această privință, sufletul său se umplea de o invidie nespusă care-l mistuia ca un foc arzător și pe care-o manifesta rostind mereu cuvîntul „invidie". El afirma că se afla într-o veșnică și fericită stare de superioritate morală, descoperind din acest motiv un adevărat pizmaș în fiecare frunză care nu fremăta după gustul lui, toată lumea fiind, după părerea lui, o pădure care tremura de invidie. Dacă îl contrazicea cineva, atribuia invidiei orice contrazicere ; dacă cineva tăcea în timpul peroraților sale, turba de furie și abia aștepta să plece pentru a-l acuza de invidie, astfel că din cauza neîncetatei repetări a cuvîntului invidie, vorbăria lui se transforma de fapt într-un imn răsunător închinat tocmai invidiei. Prin urmare, era în toate privințele dușmanul personal al adevărului și nu respira decît în absența lui, așa după cum șoarecii joacă pe masă

numai cînd pisica nu-i acasă. În schimb, adevărul se răzbună pe el în modul cel mai simplu. Cel mai mare cusur al lui era că, încă din pîntecul mamei, voise să fie mai deștept decît maică-sa și, prin urmare, putea trăi numai dacă nu trebuia să creadă nimic din ce spunea altcineva, toată lumea trebuind să creadă însă ce spunea el. Firește că știa să se prefacă, alcătuind o sinteză viguroasă între minciunile lui izolate și minciuna principală ; numai că adevărata stare de lucruri se trăda adesea în hohotele de rîs ale semenilor săi. Acesta era pentru el cel mai solid punct de sprijin pentru dogma care alege drept stindard credința absolută. Simplul fapt că tendința generală a vremii noastre era înstrăinarea de credință și că majoritatea oamenilor cu judecată, chiar dacă nu luau atitudine împotriva ei, nu se sinchiseau de ea și nu se bizuiau decît pe lucruri inteligibile și concrete, îl făcea să se împotrivească și să afirme totodată că epoca noastră se îndreaptă incontestabil spre o reînnoire a credinței ; asta fiindcă nu putea renunța nicicînd la minciună. Adevărații credincioși îl plictiseau cumplit și nu-i trezeau interesul ; de altfel, nimeni nu-l văzuse vreodată într-o biserică sau la vreo întrunire religioasă. În schimb, avea mult mai multe relații cu necredincioșii. Nu fiindcă s-ar fi sinchisit prea mult de mîntuirea sufletelor lor, deși urmărea lucrul acesta cu un zel plin de teamă. Iată de ce se temea : din moment ce declarase că *el* crede, toți cei ce nu credeau trebuiau să fie niște măgari, și dacă nu era crezut pe cuvînt cînd afirma asta, atunci își închipuia că e și el considerat drept un măgar. În realitate, am putea numi măgărească această dispută funestă, deoarece nu încape îndoială că din o mie de fanatici care și-au scos ochii pentru convingerile lor religioase, nouă sute nouăzeci și nouă s-au războit și au aprins ruguri numai pentru că din îndîrjirea celor prigoniți li se părea că aud răsunînd cuvîntul : măgar.

Omul acesta ura cu patimă cercetarea conștiincioasă și onestă precum și descoperirile științei ; ori de cîte ori afla despre vreo nouă realizare științifică, se năpustea cu pumnii și picioarele împotriva ei căutînd s-o ridiculizeze și cînd se dovedea justă, cînd consecințele ei impor-

tante deveneau pretutindeni vizibile și palpabile, turba de-a binelea și spunea fără înconjur că-i o minciună. Tabla înmulțirii și formulele chimice îi erau mai nesuferite decît îi e diavolului *Tatăl nostru* și cădelnița ; dar natura se răzbuna și ea zîmbind împotriva lui. Căci deși nu recunoștea existența celor cinci simțuri, se străduia să le sporească numărul născocind alte simțuri, a căror descriere ridicolă o făcea pentru a explica miraculosul lumii creștine. Cum, în felul acesta se făcea de cîteva ori vinovat în fața creștinismului, dacă i se făcea respectiva dovadă cu ajutorul *Noului Testament*, spunea că puțin îi pasă de *Noul Testament*, că el are capul lui propriu și asta îndată după ce afirmase că *Noul Testament* e cartea vieții. Totuși, credea sincer în Dumnezeu pentru că, într-un fel, orice om trebuie să privească într-o anumită direcție ; și credea cu atît mai sincer cu cît, pe de o parte, obiectul credinței nu putea fi dovedit, era neinteligibil și supranatural, iar pe de altă parte, sentimentul tainic că avea o fire nenorocită făcea din el un om neajutorat și plîngăreț.

Într-o zi Wurmlinger făcu o plimbare în tovărășia unui grup vesel pe o stîncă de pe malul lacului. În tinerețe fusese un flăcău bine făcut, dar de cînd se țicnise, malformația sufletească avusese influență și asupra trupului său, astfel că arăta ca o sfîrlează îndoită. Totuși, frumusețea trupească proprie era o temă favorită de conversație pentru el și era oricînd gata să se dezbrace ca să și-o arate, în timp ce găsea cusururi tuturor celorlalți muritori, descoperind — fără să-l întrebe nimeni — o cocoașe unuia sau picioare strîmbe altuia. De data asta, în timp ce, ușor indispus, urca dealul în fruntea grupului, al cărui membri îl cam luaseră de cîteva ori în zeflemea, unul din ei, privindu-l pentru prima oară mai atent, exclamă :

— Ascultă, domnule Wurmlinger, să știi că ești al dracului de strîmb !

Uimit, Wurmlinger se întoarse și spuse :

— Visezi sau glumești ?

Celălalt însă se adresă grupului și ceru tuturor să-l examineze și ei mai bine ; îl puseră să facă cîțiva pași

înainte, omul nostru se supuse, după care admiseră cu toții : da, e strîmb ! Minios, Wurmlinger trecu îndată lîngă adversarul său și vru să-i demonstreze că el era cel strîmb. Dar acesta era drept ca un brad și toată lumea izbucni în rîs. Atunci, fără să spună nimic, se dezbrăcă în grabă și, gol pușcă, păși în fața tuturor. Fiindcă ori de cîte ori își bătea joc de cineva, ridica mereu umărul drept, acesta era mai sus decît cel stîng, în timp ce, din cauza gesturilor de înfumurare deșartă, coatele îi erau răsucite în afară și șoldurile deplasate ; în plus, efortul pe care-l făcea ca să pară mai drept îl strîmba și mai mult. Gol cum era, avea cele mai ciudate picioare cînd pășea privind din cînd în cînd cu teamă înapoi, ca să vadă dacă e însoțit de admirația și de atenția grupului. Dar cînd tovarășii lui de drum izbucniră într-un rîs nestăvilit, Wurmlinger fu cuprins de o furie nemaipomenită, începu să sară și să facă mișcări grotești ca să arate cît era de viguros. Rîsetele se întețiră și oamenii se țineau de burtă. Cînd Wurmlinger, care țopăia gol încoace și încolo, văzu că cei ce se distrau se așezau pe jos ca să rîdă mai în voie, fu cuprins brusc de un acces de mînie nespusă și, dorind să obțină un efect *extraordinar*, făcu un salt puternic peste mal și se aruncă în apa lacului. Din fericire, nimeri într-o plasă pescărească larg întinsă, pe care pescarii din două bărci o strîngeau chiar în clipa aceea, astfel că-l prinseră literalmente ca pe un pește care se zvîrcolește și-l salvară. Gol și împleticindu-se trebui să mai alerge o bucată de drum pe mal pînă să găsească o casă unde să se poată refugia așteptînd să i se aducă hainele. Imediat după aceea dispăru din părțile noastre.

A treia dogmă fundamentală, pe care preotul ne-o prezenta drept creștinească, vorbea despre dragoste. În acest domeniu nu pot spune mare lucru ; n-am avut încă prilejul să-mi dovedesc prin fapte această dragoste, totuși simt că ea există în mine, numai că nu pot iubi teoretic și la poruncă. Pînă și gîndul prezenței nemijlocite a bunului Dumnezeu înseamnă oarecum o piedică pentru mine, și piedica asta mă stinghерește cînd dragostea firească vrea să-și afirme drepturile. Mi s-a întîmplat să

refuz un om sărman care cerșea pe stradă pentru că în clipa cînd mă pregăteam să-i dau ceva, mă gîndeam la bunul plac al lui Dumnezeu și nu puteam face o acțiune egoistă. Pe urmă însă, mă apuca iar mila de omul sărman și alergam după el ; dar în timp ce făceam cale întoarsă, mi se părea iar că exagerez cu mila, mă opream și în cele din urmă ajungeam la următorul gînd înțelept : fie ce-o fi, omul sărac trebuie totuși s-o scoată la capăt și asta-i problema numărul unu ! Numai că uneori, gîndul ăsta vine prea tîrziu și nenorocitul nu-și capătă pomana. În schimb, mă bucur totdeauna cînd se întîmplă să-mi fac datoria pe negîndite și abia ulterior să-mi vină în minte că asta trebuia să fie o faptă meritorie ; atunci pocnesc foarte satisfăcut din degete ridicîndu-mi ochii spre cer și spun : Vezi, moșulică ! De data asta n-ai pus gheara pe mine ! Dar în asemenea clipe, cea mai mare plăcere pentru mine e să mă gîndesc cît de caraghios trebuie să-i par pentru că, dacă bunul Dumnezeu le înțelege pe toate, trebuie să înțeleagă și de glumă, deși tot pe drept cuvînt s-ar putea spune că bunul Dumnezeu nu înțelege de glumă !

Doar dogma despre spirit, care e veșnic și atotbiruitor, mi s-a părut cea mai senină și mai frumoasă. Firește, mi-e teamă că am înțeles cam greșit această dogmă și că n-am fost străbătut de un adevărat spirit religios. Pentru că Dumnezeu nu mi se părea un spirit religios, ci un spirit lumesc, el fiind lumea și lumea fiind în el ; Dumnezeu strălucește de viață lumească.

Judecînd în ansamblu, cred totuși că aparțin acelei categorii de oameni care trăiau într-un creștinism spiritual, și cînd a trebuit să recunosc lucrul acesta față de tatăl Annei, învățătorul mi-a cerut ca, deocamdată, lăsînd cu liberalitate miraculosul și problema credinței, să admit creștinismul măcar pentru această semnificație spirituală, sperînd că acesta abia urma să apară în puritatea lui adevărată și că atunci va ști să-și impună numele ; deocamdată ceva mai bun decît creștinismul nu există, nici nu se poate prezice. La asta am răspuns că spiritul se poate exprima foarte frumos prin intermediul unei ființe omenești, dar că nu poate fi niciodată inventat, pentru

că e de cînd lumea și n-are sfîrșit ; iată de ce, acel care dă adevărului un nume omenesc, fură dintr-un bun comun nemărginit, un astfel de furt fiind la baza jafurilor permanente de care se fac vinovate autoritățile de orice fel. Într-o republică, am spus eu, se cere ca fiecare cetățean să dea cît mai mult și cît mai bine, fără să fie nevoie să-i trîmbițezi numele, să-l ridici la rangul de principe, răsplătindu-l astfel prin distrugerea republicii. După mine și lumea spirituală e o republică, singurul ei protector fiind Dumnezeu, a cărui maiestate respectă cu sfințenie și în deplină libertate legea pe care a dat-o, libertatea lui fiind și libertatea noastră, iar libertatea noastră fiind și a lui ! Și dacă fiecare nor al înserării e pentru mine echivalent cu un steag al nemuririi, vreau ca fiecare nor al dimineții să fie în ochii mei steagul de aur al republicii mondiale ! „În care oricine poate deveni stegar !" spuse învățătorul rîzînd prietenește, dar eu am susținut că importanța morală a acestui sentiment al independenței mi se părea foarte mare, mai mare chiar decît ne-o putem închipui noi.

ZIUA CONFIRMĂRII

Pregătirea noastră religioasă se apropia de sfîrşit; trebuia să ne gîndim la hainele cu care aveam să ne îmbrăcăm spre a ne înfăţişa cum se cuvine la solemnitate. O tradiţie nestrămutată cerea ca, pentru această ocazie, tinerii să-şi comande primul frac, să poarte cămaşă cu guler înalt în jurul căruia să-şi petreacă o cravată scrobită şi să-şi pună pe cap primul cilindru. În plus, băieţii care purtaseră pînă atunci plete lungi, tinereşti, le tăiau scurt ajungînd să semene cu capetele rotunde [1] din istoria Angliei. Toate acestea îmi produceau o oroare nespusă, astfel că am jurat să nu-i imit pe băieţii aceştia nici acum, nici altădată. Culoarea verde devenise caracteristică pentru mine şi nu voiam să mă descotorosesc de porecla care mi se dădea încă ori de cîte ori se vorbea despre mine. Mi-a fost uşor s-o conving pe mama să-mi cumpere un postav verde şi, în loc de frac, să-mi comande o jachetă scurtă cu cîteva galoane, iar în loc de temutul cilindru, să-mi facă o beretă de catifea neagră, fiindcă o pălărie şi un frac se poartă rareori şi, cum eu eram în creştere, ar fi însemnat să cheltuim fără rost. Explicaţiile mele îi conveneau mamei cu atît mai mult cu cît ucenicii săraci şi băieţii muncitorilor cu ziua nu purtau nici ei costum negru şi veneau la festivitate în obişnuitele lor haine de sărbătoare, iar eu îi declarasem că-mi era cu totul indiferent dacă voi fi sau nu trecut în rîndul onorabililor copii burghezi. Mi-am răsfrînt gulerul cît am putut, mi-am pieptănat cu îndrăzneală părul lung după urechi şi aşa, cu bereta în mînă, mi-am făcut apariţia în ajunul Crăciunului în camera preotului unde,

[1] Denumirea ironică pentru puritanii englezi datorită tunsorii lor scurte.

în cerc intim, trebuia să aibă loc o ultimă pregătire. Cînd m-am alăturat celorlalți tineri gătiți sărbătorește, am fost privit cu o oarecare uimire, pentru că așa cum eram îmbrăcat, arătam ca un protestant desăvîrșit ; cum însă, fără nici un fel de trufie sau obrăznicie, căutam mai curînd să mă pierd printre ceilalți, m-am făcut iar nevăzut și n-am mai fost luat în seamă. Cuvîntarea preotului mi-a plăcut foarte mult ; spunea în esență că, de-acum înainte, începea pentru noi o viață nouă, că toate greșelile de pînă atunci vor fi iertate și date uitării, dar că cele viitoare vor fi măsurate cu o unitate de măsură mai strictă.

Îmi dădeam bine seama că o asemenea trecere era necesară și că venise timpul să aibă loc, de aceea am legat cu bucurie și sinceritate proiectele mele serioase, anume luate, de acest eveniment public și m-am simțit plin de simpatie față de preot cînd ne-a îndemnat stăruitor să nu pierdem niciodată încrederea în ceea ce e mai bun în noi înșine.

Am plecat de la locuința sa și am intrat în biserică unde, în fața întregii comunități, se desfășura festivitatea propriu-zisă. Aici, preotul a devenit dintr-o dată cu totul alt om ; călca apăsat și măreț, își alegea efecte de elocvență din arsenalul bisericii existente și invoca în cuvinte răsunătoare raiul și iadul. Cuvîntarea sa era artistic construită, îndreptîndu-se cu încordare crescîndă spre clipa care trebuia să zguduie întreaga comunitate și anume cînd, adunați într-un cerc mare în jurul său, noi trebuia să rostim un „da" puternic și solemn. Nu eram atent la sensul cuvintelor sale și am șoptit „da" laolaltă cu ceilalți, fără să fi înțeles limpede întrebarea : totuși, am simțit că mă străbate un fior și nu mi-am putut stăpîni tremurul care mă cuprinsese. Era un amestec nelămurit de participare involuntară la emoția generală și de spaimă adîncă la gîndul că, atît de tînăr încă și lipsit de experiență, mă aflam în opoziție cu o credință străveche și cu o comunitate puternică, a cărei neînsemnată părticică eram.

În dimineața primei zile de Crăciun, trebuia să mergem din nou în cortegiu la biserică, pentru a lua împăr-

tășania. Încă de dimineață eram bine dispus ; peste cîteva ore aveam să fiu liber de orice constrîngere spirituală, liber ca păsările cerului ! Mă simțeam deci blînd și împăciuitor și am pornit spre biserică însuflețit de sentimentul cu care te duci pentru prima oară într-o societate care-ți este străină, dar de care, tocmai pentru acest motiv, te desparți cu veselie și politețe. Cînd am intrat în biserică, ni s-a îngăduit să ne amestecăm printre oamenii vîrstnici și să ne așezăm fiecare unde doream. Pentru prima și ultima oară am luat în stăpînire jilțul care aparținea bărbaților din familia noastră și al cărui număr mama, mînată de sentimentele ei de familie, mi-l întipărise cu grijă în minte.

După moartea tatei, adică de mulți ani încoace, jilțul acesta rămăsese neocupat sau, mai bine zis, fusese folosit de un biet om care n-avea nici o proprietate. Cînd sosi și el și mă găsi șezînd, îmi ceru, pe un ton prietenesc dar cucernic, să eliberez „locul său", adăugînd în chip de explicație că în acea parte a bisericii, toate locurile erau proprietate personală. Cum eram un tinerel crud încă, aș fi putut să ascult, să-l las pe acest om împovărat de ani să se așeze în jilțul meu și să-mi caut loc în altă parte ; dar spiritul lui de proprietate, precum și sistemul de a alunga pe cineva chiar din inima bisericii creștine mi-a stîrnit spiritul critic ; totodată am vrut să-l pedepsesc pe acest cucernic frecventator al bisericii pentru pașnica uzurpare la care se dedase și, în sfîrșit, am procedat așa numai fiindcă știam că în curînd își va putea lua iar și pentru totdeauna locul obișnuit în primire, gînd care-mi făcea cea mai mare plăcere. După ce i-am făcut la rîndul meu morală și l-am văzut uluit și întristat, căutîndu-și la mare distanță un loc printre cei lipsiți de proprietate care umblă încolo și încoace, mi-am propus să-i dau de înțeles a doua zi că se putea folosi oricînd de scaunul meu, fiindcă eu nu mai aveam nevoie de el. O singură dată însă voiam să mă așez și să stau în el, așa cum făcuse tata, care mergea la biserică în toate zilele de sărbătoare, pentru că toate sărbătorile mari îl umpleau de o bucurie senină și-i dădeau curaj. În aceste zile el simțea și adora mai mult ca oricînd spiritul mare și bun, pe care-l vedea

realizîndu-se pretutindeni în lume şi în natură. Crăciunul, Paştele, Înălţarea şi Rusaliile erau pentru el cele mai minunate zile de bucurie, pe care le petrecea meditînd, rugîndu-se în biserică sau urcînd plin de bucurie pe dealurile înverzite.

Această predilecţie pentru sărbători am moştenit-o şi eu ; cînd, într-o dimineaţă de Rusalii mă aflu undeva, sus pe munte, aerul limpede ca de cristal, dangătul clopotelor care vine din adîncuri îndepărtate e cea mai frumoasă muzică pentru mine ; mi s-a întîmplat adesea să meditez prin ce datină s-ar putea păstra acest sunet frumos, în cazul că biserica ar fi cu desăvîrşire desfiinţată. Nu mi-a venit însă nimic în minte care să nu-mi fi părut nebunesc şi artificial şi, pînă la urmă, am ajuns la concluzia că farmecul plin de nostalgie al clopotelor care bat trebuie explicat tocmai prin situaţia actuală, prin depărtarea şi adîncurile albastre de unde soseşte glasul lor, ca să spună că în locurile acelea poporul e adunat de puterea unor vechi amintiri religioase. Liber cum eram, respectam aceste amintiri, aşa cum respectam amintirile copilăriei şi tocmai pentru că mă despărţisem de ele, eram cuprins de atîta melancolie auzind clopotele care răsunau de veacuri în locurile acelea vechi şi frumoase. Simţeam că nu se poate „face" nimic, că nestatornicia, că veşnica schimbare a tot ce e pămîntesc satisfac destul de bine nevoia de farmec poetic plin de dor.

Spiritul de libertate al tatălui meu în materie de religie se îndrepta cu precădere împotriva abuzurilor, ultramontanismului, împotriva intoleranţei şi a închistării ortodocşilor reformaţi, împotriva îndobitocirii intenţionate şi a făţărniciei de orice fel şi de aceea cuvîntul popă revenea des în gura lui. Îi respecta însă pe preoţii care meritau respect şi-şi arăta bucuros supunerea faţă de ei ; şi dacă dădea de vreun preot catolic pînă în măduva oaselor, dar foarte demn, căruia putea să-i dovedească preţuirea sa, era cu atît mai mulţumit cu cît se simţea perfect ocrotit în sînul bisericii lui Zwingli [1]. Imaginea re-

[1] Denumită astfel după reformatorul elveţian *Huldrych Zwingli* (1484—1531) ; în 1549 s-a reunit cu biserica calvină.

formatorului uman și liber, căzut pe cîmpul de luptă, era pentru tatăl meu o călăuză și o chezășie scumpă și sigură. Dar eu mă aflam acum în altă tabără și simțeam că, oricîtă venerație aș fi avut pentru acest reformator și erou, nu voi avea totuși aceeași credință ca tatăl meu, convins fiind că el ar fi arătat o toleranță totală și un respect desăvîrșit față de independența convingerii mele. Această pașnică disensiune dintre tată și fiu în probleme de credință, disensiune pe care o presupuneam inofensivă, o sărbătoream acum instalat în jilțul din biserică, închipuindu-mi-l pe tata încă în viață și purtînd cu el o discuție cu subiect religios ; iar cînd comunitatea intonă cîntecul lui favorit de Crăciun *Iată ziua pe care a hotărît-o Dumnezeu !* l-am cîntat și eu de dragul tatei, fiindcă în dreapta aveam un căldărar bătrîn și în stînga un prăpădit de turnător, ale căror ciudate arabescuri muzicale încercau să mă abată de pe drumul cel bun, devenind cu atît mai îndrăzneți și mai energici cu cît eu rămîneam mai statornic. Pe urmă am ascultat cu atenție predica, am judecat-o și am găsit că nu era rea ; cu cît se apropia de sfîrșit, cu cît libertatea mă îmbia mai mult, cu atît mai reușită găseam predica, și în adîncul inimii îmi spuneam că preotul era un om de treabă.

Eram din ce în ce mai bine dispus ; în sfîrșit avu loc și cumineCătura ; am urmărit cu atenție preparativele și și am observat totul în amănunte ca să nu uit nimic, pentru că aveam de gînd să nu mai pun piciorul în biserică. Pîinea de împărtășanie constă din foi albe de mărimea și grosimea unei cărți de joc și seamănă cu o hîrtie fină și lucioasă. O coace paracliserul și copiii cumpără de la el ce rămîne în chip de nevinovată trufanda ; și eu îmi cumpăram uneori cîte o căciulă plină, minunîndu-mă că, de fapt, n-aveam ce minca din ea. Numeroși slujitori ai bisericii o împart printre rînduri, credincioșii rup cîte un colț și dau mai departe foile, în timp ce alți slujitori aduc vinul în cupe de lemn. Unii, în special femeile și fetele, păstrează cîte o foiță ca s-o strecoare cu evlavie între paginile cărții de cîntări bisericești. Pe o astfel de foiță, pe care o găsisem în cartea uneia din verișoarele

mele, pictasem o dată un miel de Paşte şi un amoraş călare ; cînd opera mea a fost descoperită, am fost supus unui interogatoriu straşnic şi am înghiţit morala respectivă ; acum, cînd aveam în mînă mai multe foi de acest fel, mi-am amintit de acel episod şi nu mi-am putut stăpîni un zîmbet. O clipă, m-am gîndit să opresc una şi să pictez pe ea ceva vesel care să-mi amintească despărţirea mea de biserică. Mi-am dat seama însă că şedeam în scaunul tatălui meu şi am întins mai departe pîinea, după ce am pus o bucăţică în gură, în chip de cucernic, dar ultim rămas bun în momentul despărţirii de copilărie şi de bunătăţile ei cumpărate de la paracliser.

Am luat paharul în mînă, şi înainte de a bea, am privit ţintă vinul ; n-am simţit nici o emoţie, am sorbit odată din el, am dat cupa mai departe şi, în timp ce, cu gîndurile departe, pe drumul spre casă, înghiţeam vinul, îmi răsuceam nerăbdător în mînă bereta de catifea şi abia aşteptam sfîrşitul slujbei religioase fiindcă picioarele începuseră să-mi degere tare şi-mi era tot mai greu să rămîn locului.

Cînd uşile bisericii s-au deschis, mi-am făcut loc sprinten prin mulţimea de oameni, fără să-mi trădez bucuria de a fi liber şi fără să îmbrîncesc pe cineva şi, cu toate că îmi păstrasem calmul, am fost totuşi primul care s-a depărtat mai repede de biserică. Am aşteptat-o pe mama, care, în rochie neagră, s-a desprins în sfîrşit smerită din mulţime, apoi am pornit amîndoi spre casă fără ca eu să mă mai sinchisesc de colegii mei de învăţămînt religios. Nici unul din ei nu-mi era apropiat, pe mulţi nu i-am mai întîlnit nici pînă în ziua de azi.

Ajunşi în odaia noastră bine încălzită, m-am descotorosit încîntat de cartea mea de rugăciuni, în timp ce mama se îngrijea de mîncarea, pe care o pusese de dimineaţă în cuptor. În ziua aceea, masa trebuia să fie bogată şi sărbătorească, aşa cum nu mai fusese de pe vremea cînd trăia tata ; drept oaspete aveam o văduvă sărmană, care-i făcea mici servicii mamei şi care sosi fără întîrziere. De Crăciun se mănîncă totdeauna prima varză acră ; aşa a servit-o şi mama, de data asta împreună cu nişte

cotlete de porc gustoase! Considerațiile asupra mîncării au oferit femeilor un început excelent de discuție. Văduva era o femeie cumsecade dar foare gălăgioasă ; cînd după cotlete a fost servit un mic pateu, a bătut din palme și a declarat că n-are să pună gura pe el, pentru că ar fi păcat. La urmă am mîncat friptură de iepure, animalul fiind trimis de unchiul meu. Văduva ne-a îndemnat să nici nu ne atingem de el și să-l lăsăm pentru a doua zi de Crăciun, pentru că eram sătui pînă-n gît ; cu toate acestea am mîncat cu toții din el și am zăbovit multă vreme la masă, distrîndu-ne admirabil cu cele ce spunea biata văduvă, care introducea în conversația cu privire la mîncare, povestiri din viața ei, deschizîndu-și larg zăgazurile inimii.

Cu mult timp în urmă, fusese măritată un an de zile cu un ticălos, care plecase în lumea largă. Îi lăsase un băiat, pe care în marea ei sărăcie izbutise cu chiu cu vai să-l bage calfă la un croitor într-un sat, în timp ce ea era nevoită să-și cîștige pîinea la oraș cărînd apă, spălînd rufe și făcînd alte treburi de acest fel. Însăși descrierea bărbatului ei, porcul de cîine, cum îi spunea ea, ne-a făcut să rîdem în hohote, dar și mai cu poftă am rîs de relațiile dintre ea și fiu-său. Deși vorbea cu cel mai mare dispreț despre el numindu-l plodul porcului de cîine, era totuși unicul obiect al dragostei și al preocupărilor sale, așa că vorbea mereu despre el. Îi făcea tot felul de daruri și tocmai lipsa lor de valoare, deși pentru ea însemnau atît de mult, ne mișca și ne provoca totodată rîsul, cînd o auzeam înșirînd cu blîndă fanfaronadă „jertfele" pe care le făcea mereu. Anul trecut, de Paște, povestea ea, îi dăruise un fular roșu și galben de stambă, de Rusalii o pereche de ghete și acum, de Anul Nou, pregătise o pereche de ciorapi de lînă și o căciulă de blană pentru această pușlama, pentru acest năpîrstoc, pentru acest papă-lapte ! În ultimii trei ani, aiuritul ăsta, păcală ăsta, primise de la ea vreo doi galbeni de aur. Numai că, de fiecare dată, trebuia să-i dea cîte o chitanță pentru că, Dumnezeu îi era martor ! bărbatu-său, vagabondul, avea să-i restituie fiecare bănuț, în clipa cînd avea să se arate în sfîrșit la față. Chitanțele pe care i le dădea tăn-

tălăul de fiu-său erau, pare-se, foarte frumoase, pentru că băiatul avea un scris mai grozav decît însuşi cancelarul federal ; mai ştia şi să cînte la clarinet ca o privighetoare, că te podidea plînsul cînd îl ascultai. Numai că era un nenorocit, nimic nu se lipea de el şi oricîtă slănină şi cartofi înfuleca în drumurile pe care le făcea cu meşterul lui pe la ţărani după comenzi, tot nu-i ajutau la nimic, fiindcă rămînea slab, verde şi palid ca un nap. O dată i-a venit în gînd să se însoare, că doar avea treizeci de ani. Dar cum tocmai atunci maică-sa îi făcuse o pereche de ciorapi, i-a luat la subsuoară, a cumpărat şi un cîrnaţ şi a dat fuga pînă în sat să-i scoată ideea asta trăsnită din cap. Cît i-a trebuit să dea gata cîrnaţul, se şi împăcase cu soarta, după care a şi cîntat minunat de frumos la clarinet. La croitorie se pricepe ca un diavol, că nici taică-său n-a fost om prost, ştie să facă depănătorie, şi cît umbli în lung şi-n lat ale lui sînt cele mai bune ; numai atîta doar că se vede treaba, are un sînge rău, blestematul, şi trebuie ţinut în frîu, nătăfleţul, şi cu însurătoarea s-o ia mai domol.

Invitata noastră lăuda mereu mîncarea, aprecia fiecare îmbucătură în termenii cei mai exaltaţi, regretînd doar că nu poate să-i ducă ceva şi spînzuratului de fiu-său, deşi nici n-ar merita. Între timp ne spuse povestea a trei sau patru familii de meşteri, la care lucrase feciorăşul ei, nevinovatele conflicte pe care le avusese cu ei, precum şi diverse întîmplări hazlii petrecute în satele unde lucraseră meşterul şi calfa, astfel că prînzul nostru fu condimentat de destinele unui mare număr de oameni, fără ca aceştia să bănuiască ceva. După-masă, înveselită de cîteva pahare de vin, văduva luă flautul meu, încercă să sufle în el, apoi mi-l dădu mie şi mă rugă să cînt o melodie de dans. M-am executat şi, atunci, apucîndu-şi şorţul de duminică, se învîrti graţios prin odaie ; ne prăpădeam cu toţii de rîs şi eram cît se poate de încîntaţi. Văduva spuse că nu mai dansase de la nunta ei ; fusese totuşi cea mai frumoasă zi din viaţă, chiar dacă mirele fusese un porc de cîine, şi la urma urmelor trebuia să mărturisească plină de recunoştinţă că bunul Dumnezeu se purtase totdeauna frumos cu ea, că n-o lăsase să moa-

ră de foame, ba-i mai dăruise totdeauna și cîte o oră de veselie ; așa, de pildă, în ajun n-ar fi crezut că va petrece o zi de Crăciun atît de plăcută. După aceea, cele două femei găsiră cu cale să treacă la considerații mai serioase și pline de mulțumire, în timp ce eu aveam prilejul să arunc o privire în viața unei văduve care ar fi vrut să facă din fiul ei un om, dar nu era în stare să-l ajute decît împletindu-i ciorapi. A mai trebuit să admit că viața pe care o duceam eu, care mi se părea adesea sărăcăcioasă și lăsată pradă sorții, era aur curat în comparație cu sărăcia în care trăiau văduva și bietul, slăbănogul ei fiu, despărțiți unul de altul.

Capitolul treisprezece

CARNAVALUL

La cîteva săptămîni după Anul nou, tocmai cînd tînjeam după primăvară, am primit din sat vestea că mai multe comune din regiune se asociaseră vrînd să sărbătorească de data asta lăsatul secului printr-o reprezentație teatrală grandioasă. Carnavalul catolic de odinioară se menținuse la noi sub forma unei sărbători generale a primăverii și de cîțiva ani încoace, grosolanele mascarade populare se transformau treptat în spectacole patriotice sub cerul liber, la care la început lua parte numai tineretul, pe urmă însă și adulții mai veseli. Uneori se reprezenta o bătălie elvețiană, alteori un episod din viața unor eroi vestiți, aceste spectacole fiind pregătite cu mai multă sau mai puțină seriozitate, cu mai multă sau mai puțină cheltuială, potrivit cu gradul de cultură și cu bunăstarea regiunii respective. Unele localități își și cîștigaseră un renume datorită reprezentațiilor date, altele se sileau să și-l cîștige. Împreună cu alte comune, satul meu natal fusese invitat de un tîrgușor vecin la un mare spectacol cu piesa *Wilhelm Tell*, drept care, prin mijlocirea rudelor mele, am fost chemat din nou să vin și să iau parte la pregătiri, fiindcă mi se atribuia o anumită experiență și îndemînare, în special ca pictor. Asta cu atît mai mult cu cît satul nostru se învecina aproape exclusiv numai cu alte sate și avea prea puțină rutină în asemenea treburi. Eram absolut stăpîn pe timpul meu și un răgaz, folosit în asemenea scop, era prea conform cu vederile tatălui meu pentru ca mama să aibă ceva de obiectat; așadar, n-am așteptat să fiu poftit a doua oară și am început să petrec în fiecare săptămînă cîteva zile în sat; însăși hoinăreala în acest anotimp, uneori peste cîmpuri și păduri acoperite de zăpadă, îmi făcea o deosebită plăcere. Aveam prilejul să văd cum arată regiunea iarna, să

cunosc ocupațiile și distracțiile țăranilor în acest anotimp, precum și felul în care întîmpinau primăvara care se trezea la viață.

Punctul de plecare al spectacolului era *Wilhelm Tell* al lui Schiller, care se găsea reprodus într-un manual de școală primară, tipărit în numeroase exemplare ; singură scena de dragoste, dintre Berta de Brunneck și Ulrich de Rudenz fusese omisă. Piesa e foarte cunoscută oamenilor pentru că exprimă admirabil sentimentele lor și tot ceea ce înseamnă adevăr pentru ei ; se întîmplă rar ca un muritor să ia în nume de rău faptul că a fost mai mult sau mai puțin idealizat într-o operă poetică.

Marea majoritate a actorilor avea să reprezinte poporul, jucînd roluri de ciobani, de țărani, pescari și vînători, circulînd dintr-un loc într-altul, adică în punctele unde se petrecea acțiunea și urmîndu-i pe cei ce se considerau chemați să interpreteze roluri mai îndrăznețe. Printre oamenii din popor se aflau și fete tinere, care se mulțumeau să cînte în cor, în timp ce personajele feminine erau interpretate de flăcăi. Scena unde se petrecea acțiunea propriu-zisă era stabilită, potrivit diferitelor ei particularități, prin toate comunele, astfel că atît actorii costumați cît și masa spectatorilor circulau încoace și încolo.

M-am dovedit util la pregătiri și am fost însărcinat cu o serie de treburi care trebuiau rezolvate în oraș. Am cotrobăit prin toate magazinele unde se puteau găsi diverse podoabe și măști încercînd să propun spre cumpărare lucrurile cele mai solide, mai ales că alți împuterniciți erau ispitiți să pună mîna în primul rînd pe ce era mai strident și mai bătător la ochi. Am intrat chiar în contact cu funcționarii republicii și am găsit prilejul să mă dovedesc un vajnic reprezentant al locurilor mele natale, întrucît mi se încredințase sarcina alegerii și achiziționării armelor vechi, pe care autoritățile le aprobau cu condiția să fie perfect întreținute. Dar cum tocmai de data asta aveau loc mai multe serbări de acest fel, mai toate depozitele fuseseră devastate și numai trofeele cele mai prețioase, de care erau legate anumite amintiri, rămăseseră pe loc. De altfel, delegații comunelor se certau

pentru arme, toți voindu-le pe aceleași, deși nu se potriveau la orice. În ce mă privește, alesesem niște spade mari de luptă și niște ghioage țintuite pentru confederații mei, dar un rival voia neapărat să mi le smulgă, deși îi explicam că pentru perioada în care se petrecea acțiunea piesei ce aveau s-o prezinte oamenii săi era nevoie de cu totul altceva. În cele din urmă, m-am adresat gardului de artilerie, care mi-a dat dreptate și respectabilul, zdravănul gospodar, delegat de satele mele, care se afla îndărătul meu așteptînd să care lucrurile, a început să jubileze și mi-a făcut prietenește complimente. Numai că rivalii mă considerau un individ primejdios, care ia tot ce e mai bun, și mă urmăreau pas cu pas în toate vechile arsenale, alegînd tocmai lucrurile asupra cărora îmi aruncam privirile, astfel că numai după multă stăruință am putut pune deoparte încă o căruță de coifuri de fier și de halebarde pentru călăreții care aveau să joace pe slujitorii tiranilor mei. Așa se face că m-am simțit un personaj foarte important cînd, împreună cu custozii, am întocmit lista lucrurilor predate, deși adevăratul garant era omul din sat, și el o iscăli.

Apoi am avut iarăși de lucru pînă peste cap în sat, și am plecat într-acolo cu cîteva pachete de culori și cu pensule mari pentru a transforma cu desăvîrșire, grație unor ornamentări și unor panouri în culori, o casă țărănească nouă, de lîngă șosea, în locuința lui Stauffacher ; căci aici urma să aibă loc discuția dintre Stauffacher și nevastă-sa și înainte de asta despotul trebuia să se arate călare, în dreptul ei, rostindu-și tirada mîrșavă.

În casa unchiului meu eu eram un adevărat factotum, străduindu-mă ca hainele băieților să aibă un aspect cît se poate de istoric și să conving fetele să nu apară în gâteli prea moderne. Cu excepția vară-mi, care se logodise, toți copiii unchiului voiau să ia parte la spectacol și încercau s-o convingă și pe Anna, pe care și comitetul de conducere o invitase cu stăruință. Ea însă nu voia să accepte, nu numai din sfială, cred, ci și din mîndrie în oarecare măsură ; pînă la urmă, entuziasmat de această nobilă transformare a unor vechi jocuri grosolane, învățătorul îi ceru cu hotărîre să contribuie și ea cu ceva.

Acum însă, marea întrebare era ce rol să joace ; finețea și cunoștințele ei trebuiau să fie o podoabă a serbării și totuși, principalele roluri feminine fuseseră atribuite unor băieți. Eu însă, care mă gîndeam de mult la ceva pentru ea, le-am convins lesne pe verișoarele mele și pe învățător că propunerea mea era excelentă. Deși era cu desăvîrșire exclus să joace rolul Bertei de Brunneck, putea totuși, în calitate de personaj mut, să dea strălucire alaiului de cavaleri ai lui Gessler. De altfel, acest alai avea o nuanță de umor popular cam grosolan și cam sălbatic, tiranul în special fiind grotesc și ridicol ; în schimb, reușisem să obțin ca alaiul guvernatorului să fie măreț și plin de fast, deoarece biruința asupra unui adversar jalnic n-ar fi însemnat mare lucru. În ce mă privește, preluasem rolul lui Rudenz ; relațiile sale cu Attirghausen fură eliminate, astfel că abia la sfîrșit el trebuia să treacă de partea poporului, ceea ce-mi lăsa libertate și timp ca să dau ajutor unde era nevoie și, mai ales, să nu vorbesc mult. Unul dintre verii mei juca rolul lui Rudolf Harras, Anna aflîndu-se deci sub ocrotirea a două rude. Întîmplător, în casa unchiului nu era cunoscută ediția originală a lui Schiller, cît despre învățător nici el nu citea opera acestui poet, cunoștințele lui îndrumîndu-i interesul în alte direcții ; nimeni nu bănuia, așadar, situația prevăzută în planul meu și Anna se îndreptă fără să bănuiască nimic spre capcana ce i se întinsese.

Cel mai greu a fost s-o convingem că trebuie să învețe să călărească. În grajdul unchiului meu se afla un cal bălan, blînd și rotund ca un pepene, care nu făcuse niciodată vreun rău cuiva și pe care încăleca unchiul meu cînd pleca la cîmp. În pod se găsea o șa femeiască de pe vremuri, care fu îmbrăcată cu pluș roșu luat de pe un fotoliu venerabil, și cînd Anna se așeză pentru prima oară în ea, totul merse de minune, mai ales că morarul vecin, cunoscător într-ale călăriei, îi dădu cîteva îndrumări. În cele din urmă, Anna ajunse să se împace admirabil cu bunul cal bălan. O draperie mare de damast verde deschis, care atîrnase odată în jurul unui pat cu polog, fu tăiată și transformată într-o rochie de călărie ; învățătorul moștenise o coroană veche din fire împletite de argint,

din cele purtate odinioară de mirese ; părul Annei, strălucitor ca aurul, fu împletit frumos lîngă tîmple, dar rămase despletit mai jos cît era de lung și coroana fu pusă apoi pe cap. În jurul gîtului își trecu un colier lat de aur și, la sfatul meu, își puse cîteva inele în degetele înmănușate în alb. Cînd încercă pentru prima oară întregul costum, arăta nu numai ca fiica unui cavaler, ci ca regina zînelor și toți ai casei nu se mai săturau s-o privească. Dar Anna începu iar să se codească dacă să participe sau nu la serbare pentru că-și părea ei înseși străină, și dacă întreaga populație din partea locului, reprezentată de cele mai onorabile familii, n-ar fi luat și ea parte, n-am fi reușit s-o convingem. Între timp, nu pierdusem vremea degeaba și, împreună cu verii mei, făcusem puțină șelărie, înfășurînd hățurile cam murdare ale unchiului meu într-o mătase roșie, cumpărată ieftin de la un evreu ; căci mîinile Annei nu trebuiau să atingă direct obiectele acelea din piele.

Propriul meu costum era de mult pregătit ; îl alesesem verde, în stil vînătoresc, ceea ce simplifica lucrurile date fiind mijloacele mele modeste. Era însă destul de autentic și o pătură mare de culoarea scorțișoarei, transformată, fără să fie stricată, într-o mantie cu falduri bogate, îi ascundea imperfecțiunile ; pe spate purtam o arbaletă și pe cap o pălărie de pîslă cafenie. Dar cum orice om trebuie să aibă o slăbiciune, mi-am încins și spada cea lungă de Toledo din mansardă ; pe toți ceilalți îi îndemnam să respecte adevărul istoric, adusesem personal de la arsenal un mare număr de arme de epocă, totuși pentru mine am ales această frigare spaniolă, fără să-mi pot da nici azi seama ce anume era în capul meu.

Ziua cea mare și mult așteptată sosi ; era o dimineață superbă, cerul strălucea fără nori în acest februarie atît de cald, încît pomii începuseră să înmugurească și pajiștile să înverzească. La răsăritul soarelui, tocmai cînd bălanul nostru era spălat pe malul rîuleților ale cărui unde scînteiau, se auziră răsunînd prin sat buciumele și tălăngile turmelor, și un alai de mai bine de o sută de vaci splendide, împodobite cu coronițe și cu tălăngi, se apropie, însoțit de o mulțime de băieți și de fete, pregătindu-se

să urce dealul spre celelalte sate, pentru a înfăţişa astfel o plimbare la munte. Oamenii nu trebuiseră să-şi îmbrace decît tradiţionalele haine de sărbătoare, renunţînd la orice inovaţii şi adăugînd unele podoabe ale părinţilor şi bunicilor, pentru a căpăta un aspect foarte sărbătoresc şi pitoresc, cel mai puternic anacronism fiind lulelele [1], pe care flăcăii le ţineau cu nepăsare în gură. Mînecile albe ale cămăşilor băieţilor şi fetelor, vestele lor roşii şi pieptarele înflorate străluceau din depărtare în îmbulzeala plină de însufleţire şi, cînd se opriră în faţa casei noastre şi a morii învecinate, sub copaci se iscă brusc o forfotă pestriţă. Din sînul ei se auziră cîntece, chiuituri şi rîsete, cînd, după ce dădură bineţe cu glas răsunător, oaspeţii cerură un pahar de băutură ; atunci ne-am ridicat voioşi din jurul mesei unde ne luam un mic dejun şi unde, cu excepţia Annei, venisem gata îmbrăcaţi şi-ne-am pomenit surprinşi de realitatea bucuriei, mai năvalnic şi mai fierbinte decît ne aşteptam. Ne-am repezit cu vinul gata pregătit şi cu o mulţime de pahare în rîndul noilor veniţi, în timp ce unchiul şi soţia lui aduceau coşuri mari, pline cu prăjituri ţărăneşti. Această primă explozie zgomotoasă de fericire, care nici pe departe nu însemna că am şi obosit, era doar prevestirea sigură a unei zile lungi, pline de bucurii şi de fapte şi mai mari. Mătuşa examină cu elogii frumoasele vite, mîngîie şi scărpină grumazurile unor vaci renumite, pe care le cunoştea prea bine şi făcu o mulţime de glume cu cei tineri ; unchiul turna neîncetat de băut, fiicele sale întindeau paharele şi încercau să convingă fetele să bea, deşi ştiau prea bine că, din decenţă, nu vor bea vin dis-de-dimineaţă. În schimb, văcăriţele se repezeau cu multă însufleţire la cozonacul gustos, hrănind şi copiii care întovărăşeau caprele şi măreau alaiul. Înaintînd în mulţime, ne-am izbit de oamenii morarului, care, sub conducerea fiului său, atacaseră inamicul din cealaltă parte ; cu platoşa lui de cavaler, flăcăul se învîrtea zornăind încolo şi încoace, îngăduind oamenilor să atingă cu evlavie vechea armură de fier. Deodată se ivi şi Anna, timidă şi ruşinoasă ; sfiala

[1] Acţiunea piesei *Wilhelm Tell* se petrece în secolul al XIV-lea, iar tutunul a fost introdus în Europa abia în secolul al XVI-lea.

ei dispăru însă imediat sub presiunea bucuriei generale, care într-o clipă o transformă şi pe ea. Acum zîmbea, veselă şi sigură de ea, cu coroana de argint scînteind în soare, cu părul fluturînd frumos în vîntul de dimineaţă. Păşea cu atîta graţie şi cu atîta siguranţă în rochia de călărie cu poalele sumese, pe care le ţinea cu mîinile ei împodobite cu inele, încît ai fi zis că toată viaţa numai aşa a umblat îmbrăcată. Cînd trebui să treacă printre rînduri, fu întîmpinată cu admiraţie şi uimire. Dar alaiul porni în sfîrşit mai departe şi în clipa aceea se despărţi şi familia noastră. Cele două verişoare mai tinere şi doi dintre fraţii lor se ataşară alaiului, sora logodită şi învăţătorul urcară într-o trăsură uşoară ca să-şi vadă de drum, ca spectatori, urmînd să ne întîlnim eventual după aceea, pentru ca Anna să plece cu ei dacă toată povestea nu-i va fi pe plac. Unchiul şi mătuşa mea au rămas acasă pentru a ospăta pe alţi plimbăreţi şi pentru a se duce să tragă pe rînd cu ochiul prin apropiere. Anna, Rudolf Harras şi cu mine ne-am urcat pe cai, escortaţi de zgomotosul morar. Acesta alesese dintre caii săi un murg onorabil şi, pentru mai multă siguranţă, legase peste şa o blană de oaie. Dar mie nu-mi păsa cîtuşi de puţin de arta călăriei şi, cum nici altora nu le păsa de ea, m-am aruncat pe cal fără nici o şovăire, apoi, plin de îndrăzneală, l-am făcut să joace pe loc. La ţară, chiar şi cine ar cădea de pe un cal dresat ştie să călărească. Aşadar, am trecut călări cu fală prin sat oferind un spectacol celor rămaşi acasă şi copiilor care alergară după noi pînă ce un alt grup le atrase atenţia.

Cînd ne-am apropiat de marginea satului, am văzut nenumărate culori scînteietoare legănîndu-se în faţa ochilor noştri. Am mai călărit un sfert de oră şi am ajuns la o răscruce de drumuri, unde se afla o cîrciumă în faţa căreia erau instalaţi cei şase fraţi milostivi care urmau să-l aducă pe Gessler. Erau cei mai veseli flăcăi de prin partea locului ; îşi confecţionaseră sub rase nişte burţi enorme, îşi legaseră nişte bărbi înfiorătoare de cîlţi şi-şi înroşiseră nasurile ; aveau intenţia să-şi facă toată ziua de cap pe cont propriu, şi în clipa aceea jucau cărţi cu mare tărăboi, scoţînd alte cărţi de joc din glugi şi dăruin-

dușle oamenilor în loc să le dea sfinților. Aveau cu ei saci mari de merinde și păreau să fie de pe acum destul de înfierbîntați, astfel că eram cam îngrijorați de felul în care aveau să se achite de misiunea lor la moartea lui Gessler.

În satul următor l-am văzut pe Arnold de Melchthal, gătit în vechiul port, vînzînd liniștit un bou unui măcelar de la oraș. Apoi se înfățișă un alai cu tobe și fluiere, ai cărui participanți își purtau pălăriile în vîrful unor prăjini : erau cei care anunțau în tot ținutul proclamarea legii ticăloase. Căci amănuntul cel mai interesant al festivității era că nu se ținea seamă de chingile impuse de legile teatrului, că se prevăzuseră și unele surprize, că toată acțiunea se desfășura în libertate și cu sentimentul realității, că actorii se adunau parcă de la sine în locurile unde se petreceau faptele. Sute de mici piese se nășteau între timp, peste tot aveai cîte ceva de văzut, peste tot găseai de ce rîde, în timp ce la episoadele importante, mulțimea era totuși reculeasă și concentrată.

Alaiul nostru crescuse simțitor, îngroșat de mai mulți călăreți și chiar de pedeștri, ceea ce era foarte potrivit pentru cortegiul unui cavaler ; am ajuns la un pod nou, care ducea peste rîul cel mare ; din partea cealaltă se apropiau o mulțime de săteni care voiau să ducă vitele acasă pentru ca, după aceea, să ia din nou parte la reprezentație ca oameni din popor. Pe pod însă era un vameș zgîrcit, care se încăpățînă să ceară vamă pentru vaci și pentru cai, conform legii, pentru că, susținea el, animalele făceau parte dintr-un transport ; omul coborîse bariera și nu era chip să-l înduplecî să renunțe de data asta la pretențiile sale, ținînd seama că oamenii nu erau pregătiți și nici dispuși să se supună formalităților. Se produse o mare învălmășeală, totuși nimeni nu cuteza să treacă cu forța.

Capitolul paisprezece

WILHELM TELL

În clipa aceea, Tell, care venea singur, însoțit doar de băiatul lui, se ivi pe neașteptate. Era un cîrciumar destoinic și un arcaș strașnic, un om respectat și de încredere, în vîrstă de vreo patruzeci de ani, căruia în mod unanim și firesc i se hărăzise rolul lui Tell. Își pusese costumul pe care, o dată pentru totdeauna, l-au stabilit oamenii din popor pentru vechii helveți, un costum roșu și alb, cu multe zorzoane și găitane, cu pene albe și roșii pe pălăriuța încrestată în roșu și alb. Mai purta și o eșarfă de mătase peste piept, și dacă amănuntele acestea nu se potriveau deloc, e drept, cu vînătorul simplu pe care-l înfățișa, dovedeau totuși cît de mult înțelegea cîrciumarul să cinstească prin acest fapt imaginea eroului, așa cum și-l închipuia el ; căci, în sensul acesta, Tell nu era un simplu vînător, ci un patron politic și un sfînt, care nu putea fi imaginat decît în culorile țării, învești mîntat în catifea și mătase și împodobit cu pene filfîitoare. Naiv și cumsecade cum era, Tell al nostru nu bănuia ironia fastuosului său costum.

Însoțit de fiul său a cărui găteală îl făcea să semene cu un mic geniu, Tell puse piciorul pe pod și întrebă înțelepțește ce era zăpăceala aceea. I se spuse motivul și atunci el explică vameșului că nu avea nici un drept să ceară taxă, fiindcă vitele nu veneau de departe și nici departe nu plecau, că trebuia deci să considere că fac un drum obișnuit. Vameșul însă dornic să pună mîna pe mulți creițari, susținu cu subtilitate că vitele sînt minate în convoi mare pe șosea, că nu vin de pe cîmp și că deci e îndreptățit să ceară vamă. Atunci vajnicul Tell puse mîna pe barieră, o ridică de parc-ar fi fost un fulg și lăsă toată lumea să treacă, luînd asupra lui toată răspunderea. Apoi le aminti țăranilor să se adune iar la

vreme ca să asiste la faptele sale ; în schimb, pe noi, cavalerii, ne salută cu mîndrie și răceală, părînd că ne consideră așa cum arătam pe caii noștri, adevărate slugi ale tiranului ; atît de adîncit era în demnitatea sa.

În cele din urmă am ajuns în tîrgușorul care, în ziua aceea, avea să fie pentru noi comuna Altdorf. Cînd am intrat călare pe vechea poartă, am găsit orășelul, care consta dintr-o piață, nu prea mare, plin de însuflețire, răsunînd de cîntece, cu steaguri și ramuri de brad la toate casele. Domnul Gessler care ieșea tocmai călare din oraș pentru a săvîrși cine știe ce nelegiuiri în împrejurimi, îi luase cu sine pe morar și pe Harras ; în fața primăriei, unde erau adunați ceilalți domni, am descălecat împreună cu Anna și am însoțit-o în sală, unde a fost întîmpinată cu admirație de comitet și de soțiile consilierilor comunali care erau de față. Eu eram puțin cunoscut prin locurile acestea și trăiam din strălucirea pe care o arunca Anna asupra mea. Apoi sosi și învățătorul cu însoțitoarea sa ; după ce se găsi cu greu un adăpost pentru trăsura cu care veniseră, amîndoi se alăturară grupului nostru și povestiră că mai adineauri, pe șosea, fuseseră luați boii de la plugul tînărului Melchtal, că el fugise, dar că tatăl său fusese prins ; tiranii își făceau de cap, în fața casei lui Stauffacher, și în prezența unui mare număr de spectatori avuseseră loc scene ciudate.

Spectatorii se năpustiră curînd pe poartă ; pentru că nu putea să fie pretutindeni, majoritatea ținea să asiste la episoadele principale, la cele mai semnificative, dar, mai presus de orice, la clipa cînd Tell va trage cu săgeata. De la fereastra primăriei, am văzut sosind sulițașii cu prăjina odioasă, împlîntînd-o în mijlocul pieții, după care, în răpăitul tobelor anunțară legea. Piața fu evacuată, tot poporul, cu sau fără costum, împins în lături, astfel că prin fața ferestrelor, pe scări, pe balcoanele de lemn și pe acoperișuri începu să mișune mulțimea. Două santinele se învîrteau încolo și încoace în apropierea prăjinii. Tell sosi însoțit de băiatul lui și străbătu piața salutat de aplauze răsunătoare ; dialogul între el și copil nu avu loc, pentru că se luă imediat la harță cu zbirii, urmărit de toată lumea cu atenție încordată. Între timp,

Anna şi cu mine împreună cu alţi membri din clica tiranilor, am ieşit pe uşa din dos şi am încălecat, fiindcă era timpul să ne alăturăm alaiului de vînătoare al lui Gessler, care se şi oprise în faţa porţii. În sunetele trompetelor, am intrat călare în piaţă şi am găsit acţiunea în plină desfăşurare, pe Tell la mare strîmtoare, iar poporul în culmea agitaţiei, gata-gata să-l smulgă pe erou din mîinile asupritorilor săi. Cînd însă guvernatorul îşi începu cuvîntarea, se făcu linişte. Rolurile nu erau rostite pe un ton teatral şi nici cu mimică exagerată, ci mai mult în felul în care se ţin cuvîntările la o adunare populară, adică cu glas tare, monoton şi cam cîntat, pentru că erau totuşi versuri. Vocile răsunau în toată piaţa şi cînd glasul vreunui personaj, sugrumat de emoţie, nu se auzea bine, poporul striga : „Mai tare ! Mai tare !" şi era foarte încîntat să mai asculte o dată pasajul, fără ca iluzia să i se risipească din cauza asta.

Aşa mi s-a întîmplat şi mie, cînd mi-a venit rîndul să spun cîteva cuvinte ; din fericire însă am fost întrerupt de o întîmplare hazlie. Doisprezece indivizi, purtînd costume de modă veche, nişte amărîţi care îşi trăseseră cămăşi albe peste hainele lor sărăcăcioase, peticite cu zdrenţe de toate culorile, începură să umble de colo-colo. Pe cap purtau căciuli înalte de hîrtie, în formă de popice, pe care erau desenate tot felul de desene trăsnite, iar faţa le era acoperită cu o pînză găurită. Genul acesta de deghizare fusese foarte răspîndit pînă atunci cu prilejul carnavalului şi oamenii din partea locului îl foloseau pentru a face tot felul de feste ; iată de ce noile jocuri nu erau pe placul amărîţilor care, obişnuiţi să capete de pomană graţie vechilor costume, erau dornici să le menţină. Acum încercau să reprezinte oarecum reacţiunea şi depravarea, şi dansau destul de bine cu bîte şi mături. Cînd mi-a venit rîndul să iau cuvîntul, doi dintre ei împiedicau mai ales desfăşurarea reprezentaţiei, smucindu-se unul pe altul pe la spate de poalele cămăşilor, care erau unse cu muştar. Fiecare ţinea cîte un cîrnat în mînă şi, înainte de a muşca din el, îl freca de cămaşa celuilalt, amîndoi, rotindu-se neîncetat ca doi ciini care încearcă să-şi înhaţe unul altuia coada. Şi aşa ţopăiau

între Gessler și Tell crezînd, în ignoranța lor, că fac cine știe ce mare lucru ; se auziră rîsete răsunătoare, pentru că, în primul moment, poporul nu putuse rezista vechilor sale capricii. Imediat însă urmară ghionturi și lovituri vîrtoase date cu mînerele spadelor și cu sulițele cu două tăișuri ; speriați, glumeții își căutară refugiu printre spectatori, dar de pretutindeni fură respinși cu rîsete, astfel că nu-și găsiră scăpare în mulțimea plină de voie bună și începură să rătăcească speriați, cu căciulile turtite, strîngîndu-și cu spaimă măștile în jurul chipurilor, ca să nu fie recunoscuți. Annei îi fu milă de ei și ne însărcină pe Rudolf Harras și pe mine să-i facem scăpați pe nenorociții aceia pe care toată lumea îi brutaliza. Și iată de ce nu mi-am mai ținut cuvîntarea. De altfel, n-a fost nici o pagubă, pentru că nimeni nu stătea să socotească cuvintele, ba, uneori, iambii lui Schiller erau împodobiți cu expresii tari, în măsura în care erau justificate de emoția momentului. Dar umorul popular își dădu frîu liber abia spre sfîrșitul spectacolului.

Din timpuri imemoriale, se obișnuia prin partea locului și ori de cîte ori se juca după moda veche o piesă, reprezentînd fapta lui Tell, ca profitînd de diversele conciliabule, fiul eroului să ia mărul de pe cap și să-l mănînce în tihnă, spre marea încîntare a poporului. Distracția se repetă și de data asta, introdusă pe furiș, și cînd Gessler se năpusti ca turbat asupra băiatului, întrebîndu-l ce înseamnă asta, el răspunse cu îndrăzneală : „Domnule ! Tatăl meu e un țintaș atît de bun că i-ar fi rușine să tragă într-un măr așa de mare ! Puneți-mi pe cap unul care să nu depășească generozitatea dumneavoastră, iar tata are să-l nimerească cu atît mai bine !"

Cînd Tell își slobozi săgeata, s-ar fi zis că regretă lipsa carabinei și obligația de a trage în gol, ca la teatru. Totuși, în timp ce ținteа, tremura cu adevărat și involuntar, atît de pătruns era de onoarea de a reprezenta gestul sacru. Și cînd, sub privirile poporului, care încremenise cu răsuflarea tăiată, îi arătă amenințător tiranului a doua săgeată, mîna sa tremură iar, căutătura lui îl străpunse pe Gessler și o clipă glasul îi răsună atît de pătimaș, încît Gessler păli și un fior de spaimă străbătu

întreaga piață. Apoi se auzi un murmur vesel, care suna adînc, și oamenii își scuturară mîinile declarînd că omul nostru, circiumărul, e un om dintr-o bucată, că atît timp cît astfel de oameni există printre noi, nu trebuie să ne temem de nimic !

Deocamdată însă cutezătorul arcaș fu arestat și mulțimea se repezi afară pe poartă, îndreptîndu-se în diferite direcții, ca să asiste la alte scene, sau să hoinărească în voie. Mulți rămaseră pe loc, pentru a dansa în sunetele viorilor, care se auzeau ici și colo.

Pe la ora prînzului însă toată lumea se pregăti să urce pe muntele Rütli, unde se făcuse legămîntul alianței, renunțîndu-se la episoadele piesei lui Schiller, care se petreceau în timpul nopții. O pajiște frumoasă de pe malul rîului larg și crîngul din jurul ei, care urca pe deal, erau locurile unde trebuia să se petreacă ceremonia, în timp ce rîul avea să țină locul lacului și să servească drept scenă pescarilor și marinarilor. Anna se sui în trăsură lîngă tatăl ei, eu am pornit călare alături, și așa am luat-o domol într-acolo, pentru a ne odihni în calitate de spectatori și a savura spectacolul odihnindu-ne. Sus, pe Rütli, lucrurile se petreceau cu mare solemnitate și seriozitate ; în timp ce mulțimea pestriță se îngrămădea îndărătul copacilor de pe coasta dealului, confederații țineau ședință în vale. Puteai vedea acolo adevărați luptători, bărboși, purtînd spade mari, tineri voinici, cu ghioage țintuite și în mijlocul lor pe cei trei conducători. Toate se desfășurau în cea mai perfectă ordine și cu cea mai mare conștiinciozitate în vecinătatea rîului, care unduia fericit și scînteietor ; învățătorul obiectă doar că atît tinerii cît și bătrînii nu se îndurau să-și scoată lulelele din gură în timpul reprezentației și că preotul Rösselmann priza mereu tutun.

Cînd, în uralele tunătoare ale oamenilor de care era înțesat muntele, se rosti legămîntul de constituire a Confederației elveține, întreaga mulțime — spectatori și actori laolaltă — se puse în mișcare ; cei mai mulți porniră în valuri, asemenea unei migrații a popoarelor, spre orășelul unde era pregătit un prînz simplu, pentru că, în schimbul unei plăți modeste, mai toate casele se transfor-

maseră în ospătării, fie pentru prieteni sau cunoscuți, fie pentru străini ; căci procedînd cu aceeași siguranță cu care jucasem diferitele scene ale piesei, fără să ținem seamă de ordinea lor, am considerat că e bine să întrerupem acțiunea și să facem o pauză ca să îmbucăm ceva, după care, îmbărbătați și înviorați, să întîmpinăm zguduitoarele episoade finale. Dată fiind vremea neobișnuit de caldă, cîrciumarii transformaseră orășelul într-o sufragerie ; șiruri lungi de mese fuseseră instalate și așternute pentru „costumați" și pentru notabilitățile care voiau să ia parte la masa comună ; ceilalți intrară prin case și se așezară la mesele întinse în fața lor. În felul acesta orășelul căpătă iar înfățișarea unei singure familii ; prin toate ferestrele, grupuri izolate priveau spre masa cea mare, masa principală, în timp ce mesele instalate în fața caselor căpătară curînd aspectul unor ramificații. Discuțiile se purtau cu glas tare și se învîrteau în jurul criticii generale a acțiunii teatrale, critică ce se întinse la toate mesele, articolele sale orale fiind alcătuite chiar de artiști. Această critică se referea mai puțin la conținutul dramei și la interpretarea ei cît la aspectul romantic al eroilor și la comparația cu atitudinea lor de toate zilele. A fost punctul de plecare pentru sute de referiri și de aluzii glumețe, de care numai Tell izbuti să scape, dat fiind că părea inatacabil. În schimb tiranul Gessler fu prins în astfel de focuri încît, în toiul luptei, se chercheli nițel și fu curînd în stare să-și exprime cu multă naturalețe oarba înverșunare. Toate acestea nu mă distrau însă cine știe ce, pentru că eram destul de preocupat de Anna, care ședea la locul de onoare între tatăl ei și guvernator, avîndu-i în față pe Tell și pe soția lui veritabilă. Drăgălășia și distincția tinerei fete atrăseseră atenția generală, acum însă ieșea în evidență reputația tatălui ei, educația deosebită pe care i-o dăduse și, ca un fundal, moștenirea serioasă care o aștepta. Spre marea mea mîhnire am văzut că locul ei era asediat de tot felul de indivizi plini de speranțe, în timp ce reprezentanții celor patru facultăți se străduiau să se dea bine pe lîngă gravul învățător, căci un tînăr medic de țară, un grefier, un vicar și un agricultor diplomat se vîrau în el. Pînă la

urmă i-au înmînat cu toții Annei cărțile de vizită, pe care și le comandaseră după terminarea studiilor. Erau niște flăcăi chipeși și arătoși și aveau perspective înfloritoare de viitor, pe cînd eu îmi alesesem o profesiune care, potrivit concepției generale, trebuia să rămînă legată de o sărăcie veșnică. Așa mi-am dat seama, pentru prima oară și cu groază, ce puternice erau forțele în fața cărora mă aflam, și cum stăteam în spatele Annei, m-am cufundat într-o mîhnire întunecată, pregătindu-mă să mă depărtez.

Deodată însă Anna s-a întors spre mine și m-a rugat să țin eu cărțile de vizită; mi-a atras zîmbind atenția să le păstrez cu grijă și, cînd le-am vîrît în buzunar, aveam impresia că i-aș fi băgat acolo pe toți cei patru eroi.

Capitolul cincisprezece

DISCUȚII ÎN JURUL MESEI

Lumea începuse să plece de peste tot cînd, în apropierea noastră, adică lîngă locurile ocupate de guvernator, de Wilhelm Tell, de cîrciumar și de alți oameni cu greutate, se încinse o conversație chibzuită. Și anume era vorba despre direcția noii șosele naționale care, venind dinspre capitală, trebuia să treacă prin locurile noastre în drum spre graniță. Pentru traseul din ținutul nostru se discutau două planuri care prezentau în egală măsură avantaje și dezavantaje. În una din variante, șoseaua trebuia să treacă peste o mare înălțime, suprapunîndu-se aproape peste un vechi drum secundar, dar fiindcă trebuia construită în zig-zag, avea să fie foarte costisitoare ; cealaltă, mai dreaptă și mai lină, trecea peste rîu, numai că terenul care trebuia cumpărat era mai scump și, în plus, era nevoie de un pod. Cheltuielile erau deci egale, iar condițiile de circulație aproape identice și ele. Pe drumul cel vechi, sus pe munte, se afla însă cîrciuma lui Tell, avînd o largă perspectivă și fiind foarte frecventată de oamenii de afaceri și de căruțași ; dacă drumul mare ar fi trecut prin vale, circulația s-ar fi mutat într-acolo, iar casa aceea veche și faimoasă ar fi rămas izolată ; iată de ce, sprijinit de un grup de adepți care locuiau și ei pe înălțimea aceea, cutezătorul Tell afirma cu energie că șoseaua cea nouă trebuia să treacă peste munte. Numai că în vale era stabilit un bogat negustor de cherestea, a cărui marfă naviga pe apă în aval, astfel că șoseaua pentru transportul la deal i se părea indispensabilă. De cîțiva ani era membru în Marele Consiliu, deosebindu-se nu printr-un aport de idei în sînul autorității legislative, ci prin cunoașterea situației comerciale și a stărilor de lucruri locale, făcînd parte din acea categorie de oameni lipsiți de strălucire, dar indispensa-

bili, și a căror prezență permanentă folosește în aceeași măsură partidului lor și tuturor partidelor.

Negustorul era radical și dornic de progres în materie de politică, dar fără exagerări, preferînd să influențeze mai mult prin exemplul său personal decît prin vorbărie. Numai cînd se ajungea la probleme de bani, întîrzia discuțiile, cerînd dezbateri și explicații amănunțite. Căci era de părere că și liberalismul e o afacere și că economiile realizate la cheltuielile necesitate de șase întreprinderi pot fi folosite pentru a pune pe picioare o a șaptea. El voia ca problema libertății și a instrucțiunii să fie tratate cam după metoda folosită de un fabricant deștept, care nu se repede dintr-o dată la cheltuieli fantastice pentru o clădire uriașă, somptuoasă, unde, la nevoie, ar putea da de lucru unor muncitori, ci care preferă să ridice una după alta edificii modeste și înnegrite de fum, să construiască atelier lîngă atelier, magazie lîngă magazie, după necesitățile și după posibilitățile de cîștig, provizorii unele, definitive altele, să procedeze mereu așa, într-un ritm tot mai rapid, ca să iasă fum și aburi, să se audă de pretutindeni pocnind și trosnind, fiecare muncitor știind ce are de făcut în agitația aceea plăcută. Potrivit acestor principii, negustorul nostru lua totdeauna atitudine împotriva clădirii unor școli mari și frumoase, împotriva măririi salariilor învățătorilor și a altor măsuri de acest gen, convins fiind că numai în țara unde există din belșug săli de clasă modeste, dispunînd de un confort mediocru, dar situate pretutindeni, în imediată apropiere, chiar și în locuri unde există doar cîțiva copii, numai acea țară unde se învață peste tot cu temei și cu rîvnă, deși fără nici o pompă, dovedește că posedă o adevărată cultură. Pompa și lăudăroșenia, susținea cherestegiul, pot fi doar o piedică pentru o activitate serioasă. Nimeni n-are nevoie de o spadă de aur, al cărei mîner bătut în pietre scumpe să rănească mîna, ci de o secure ușoară și ascuțită, a cărei coadă de lemn, lustruită de întrebuințare la munci grele, să se potrivească deplin mîinii pentru apărare ca și pentru muncă, luciul ei cinstit fiind mai frumos decît scînteierea aurului și a nestematelor de pe mînerul spadei. Un popor care ridică palate își pregă-

teşte doar morminte fastuoase ; poţi rezista mai bine vicisitudinilor acceptînd stindardul lor şi lăsîndu-te remorcat de timp cu viclenie, cu isteţime şi pe nesimţite. Numai poporul care a înţeles acest lucru, care e totdeauna înarmat şi gata de drum, care nu se încarcă cu bagaje inutile, dar are totdeauna bani pentru nevoile războiului, numai acel popor ale cărui palate, temple, redute şi case de locuit se rezumă la simplul cort de pribegie, uşor, bine aerisit dar indestructibil al experienţelor sale spirituale şi al principiilor sale, cort care poate fi transportat şi instalat peste tot, numai acel popor poate spera să dureze cu adevărat şi să-şi menţină singur multă vreme poziţia geografică. Elveţienii, în special, ar face o prostie dacă ar voi să-şi cţtere pe munţi clădiri frumoase ; cel mult la intrarea în ţară s-ar putea tolera eventual cîteva oraşe impunătoare, restul însă ar trebui lăsat cu totul pe seama naturii, care să facă singură onorurile ; ar fi nu numai soluţia cea mai ieftină, ci şi cea mai înţeleaptă. Dintre arte, negustorul de cherestea aprecia numai elocinţa şi muzica, ele fiind pe măsura „cortului de pribegie" deoarece nu costă nimic şi nu ocupă loc. Proprietatea lui arăta conform principiilor sale ; grămezi mari de fier şi de piatră alcătuiau un depozit mare ; între ele se vedeau petece verzi de grădină, mai mari şi mai mici, fiindcă ori de cîte ori, în timpul verii, rămînea liber un spaţiu, era sădit în grabă cu zarzavat ; ici-colo, brazii înalţi, pe care nu-i tăiase încă, îşi aruncau umbra peste un joagăr sau peste o fierărie. Locuinţa lui se zărea şi ea pe acolo, semănînd mai curînd cu coliba unui muncitor decît cu casa unui domn, iar femeile din familie trebuiau să se războiască în permanenţă cu el, ca să obţină un petec modest pentru o grădiniţă de flori, fugărite cum erau în jurul casei şi grădina fiind mutată cînd într-un colţ, cînd într-altul, iar gardurile vii şi spalierele fiind inexistente.

Terenul acesta era foarte bogat, dar de o bogăţie care-şi schimba zilnic înfăţişarea. Omul nostru vindea uneori pînă şi acoperişurile de pe case, cînd i se oferea vreo ocazie favorabilă, deşi proprietatea îi aparţinea de multă vreme şi deşi şoseaua în chestiune părea să fie pentru el o încununare. Căci, după el, o şosea bună era

lucrul cel mai necesar pe lumea asta, atîta doar că n-avea nevoie de indicatoare kilometrice costisitoare, de salcîmi și de alte fleacuri de acest fel. El circula mai totdeauna pe șosea într-o trăsură ușoară, simplă, dar excelentă, pe care o ținea într-un șopron, construit și el în vederea unei veșnice pribegii, adică din simple scînduri detașabile.

Cherestegiul își dădu cu părerea că Tell, cîrciumarul, ar trebui să-și părăsească casa de pe deal și să clădească o cîrciumă jos, pe șoseaua cea nouă, în dreptul podului unde se putea aștepta la o circulație mai mare, pentru că aici aveau să vină și vaporenii. Cîrciumarul însă era de părere contrarie. El locuia în casa străbunilor săi, care din vremuri străvechi fusese mereu cîrciumă ; din înălțimile însorite ale muntelui privea departe peste cîmp, și zidurile casei fuseseră zugrăvite după dorința lui cu frumoase povești elvețiene. Nici prin minte nu-i trecea să se apere cu o secure prăpădită, aceasta putînd sluji în cel mai bun caz pentru a ucide un lup [1] ; altminteri, el dorea să aibă o carabină bună și migălos lucrată, mînuirea ei constituind după părerea lui cea mai nobilă ocupație. Mai era de părere că un cetățean liber trebuie să muncească pentru a se chivernisi și pentru a-și asigura o viață independentă, dar mijloacele lui de existență să nu depășească necesarul. Și dacă treburile merg bine, omul trebuie să se bucure de odihnă, de un cuvînt chibzuit rostit la un pahar de vin și de considerații înălțătoare asupra trecutului și viitorului țării. Cîrciumarul vindea vin, dar în cantități mici ; era numai vin bun și scump, dar negoțul acesta prefera să-l facă la anumite ocazii fără să-l considere o ocupație ; în casa lui viața se desfășura normal, fără ca el să se zbuciume prea tare. Era și el un om de nădejde, dar mai mult în probleme de morală, fiind totodată popular și influent în politică, deși nu făcea parte din Marele Consiliu. Mulți ascultau de cuvîntul său în alegeri, iată de ce guvernul nu voia să-l nemulțumească după cum nu voia să-l nemulțumească nici pe cherestegiu.

---

[1] Aluzie la o scenă din piesa *Wilhelm Tell*.

Guvernatorul avea acum prilejul de a-i îndemna pe amîndoi să se învoiască în problema construirii şoselei. Acesta era un bărbat simpatic şi corpolent, cu o figură plăcută, cu părul cărunt şi bine coafat de parcă ar fi fost pudrat, purta rufărie fină, haine elegante, inele de aur pe degetele albe, şi era veşnic gata să rîdă. Era totdeauna calm, îşi făcea datoria cu energie, fără să recurgă la forţă şi fără să se umfle în pene fiindcă era omul cîrmuirii. Licenţiat în ştiinţe politice, îşi arăta cunoştinţele numai atît cît era necesar şi o făcea în aşa fel încît ai fi zis că povesteşte ţăranilor un lucru aflat întîmplător, pe care ei l-ar fi putut şti la fel de bine, dacă ar fi fost cazul. În hainele lui elegante cu manşete, îl vedeai în toate locurile unde ai fi putut vedea şi un ţăran, nu se sinchisea de găteala lui şi totuşi nu şi-o murdărea. Cu oamenii nu se purta ca un guvernator faţă de supuşi, sau ca un ofiţer faţă de soldaţi, nici ca un tată faţă de copii sau ca un patriarh faţă de enoriaşi ; atitudinea lui era firească, amintind de atitudinea unui om simplu care vrea să încheie cu altul o afacere şi să-şi îndeplinească o datorie. Se străduia să nu fie nici popular, nici afabil, nu voia nici să joace rolul de slujitor plătit al poporului. Forţa sa nu se întemeia pe cinstea profesională, ci pe simţul datoriei ; dar dacă nu voia să fie mai presus decît alţii, nu voia să fie nici mai prejos decît ei.

Şi totuşi, guvernatorul nu era un om independent ; vlăstar al unei familii bogate, dar risipitoare, el însuşi mare chefliu în tinereţe, dobîndise o oarecare înţelepciune şi se întorsese în casa părintească tocmai în momentul prăbuşirii ei. Aşa se face că tînărul ruinat se văzuse silit să-şi caute imediat o slujbă şi, după multe peregrinări şi multe experienţe, devenise în sfîrşit unul dintre cei care, odată rămaşi fără slujbă, sînt nişte cerşetori, ajungînd prin urmare profesionişti ai cîrmuirii. Dar slujba lui putea trece drept o salvare a onoarei şi schimbarea la faţă a unui mod de viaţă compromis. Primul pas îl făcuse în tinereţe şi de nevoie, iar cînd ulterior nu mai era nimic de schimbat, guvernatorul se descurcase onorabil şi cu adevărată înţelepciune. Învăţăto-

rul spunea despre el că e unul dintre puținii pe care exercitarea autorității îi transforma în înțelepți.

Dar toată înțelepciunea lui nu-l ajută acum să-i împace pe cherestegiu și pe cîrciumar, pentru a informa guvernul care variantă a șoselei era dorită de toată lumea. Cei doi își apărau cu îndîrjire interesele. Cherestegiul afirma mai departe că a alege între o linie directă și dreaptă și un munte era o operație care, în zilele noastre, nu trebuia să dea loc la nici o ezitare. În felul acesta, își camufla interesul în spatele rațiunii, dînd totodată de înțeles că în calitatea lui de membru în conducere, va sprijini victoria acestei variante. Cît despre cîrciumar, spuse ritos că tare ar vrea să vadă cum de a meritat din partea statului să-i lase casa moștenită din bătrîni într-o pustietate ! Căci nimeni nu-l va putea convinge să-și facă un cuib în umezeala de pe malul apei, ca o vidră. El s-a născut sus, la loc uscat și însorit, și acolo va rămîne ! La care adversarul său replică zîmbind că dacă e rob al prejudecăților, nimeni n-are să-l împiedice să facă așa ceva și să viseze mai departe la libertate, dar că alții preferă să fie cu adevărat liberi și activi.

Calmul începea să dispară și partizanii celor două tabere rosteau acum cuvinte ca : „încăpățînare" și „egoism", cînd o ceată veselă veni să-l ducă pe Tell să-și continue isprăvile, pentru că mai trebuia să-și facă saltul și să-l împuște pe guvernator. Cîrciumarul plecă destul de mînios, ceilalți se împrăștiară și ei, astfel că numai Anna cu tatăl ei și cu mine am rămas pe loc. Discuția produsese asupra mea o impresie penibilă. Mă supăra în special lupta fățișă a cîrciumarului pentru interese personale, tocmai în ziua aceea și sub veșminte atît de încărcate de sens. Pretenții personale de acest fel, cînd era vorba de o operă de folos obștesc, pretenții apărate cu tărie de oameni care trebuiau să dea exemplu, precum și sublinierea unor merite personale și a prestigiului de care se bucurau, totul era în absolută contradicție cu ființa nepărtinitoare a statului, așa cum trăia în mine, și cu ideile ce-mi făurisem în privința oamenilor vestiți din popor. Mi-am exprimat cu impertinență această impresie

față de tatăl Annei, adăugînd că învinuirea ce se aduce uneori elveţienilor de a fi meschini, egoişti şi mici la suflet mi se pare destul de îndreptăţită. Învăţătorul atenuă reproşurile mele şi mă sfătui să fiu tolerant faţă de imperfecţiunea umană, care micşorează şi pe comesenii noştri, deşi sînt, de fapt, nişte oameni destoinici. De altfel, spuse el, nu se putea tăgădui că dragostea noastră de libertate continua să fie în bună parte un rod al solului natal şi că oamenilor noştri progresişti le lipsea spiritul religios, care să introducă într-o viaţă politică complicată acea nepăsare senină, plină de evlavie şi de dragoste, izvorînd dintr-o caldă încredere în Dumnezeu şi făcînd posibilă existenţa adevăratului devotament, care dă cea mai mare mobilitate trupului şi sufletului. Numai cînd oamenii destoinici de la noi vor înţelege că evanghelia ne dă exemplul unei activităţi mai vii şi mai frumoase decît cea pe care o predică cherestegiul, va merge mai bine politica şi abia atunci va da roade. Tocmai voiam să mă declar net împotriva acestei idei cînd cineva mă bătu pe umăr ; m-am întors şi l-am văzut îndărătul nostru pe guvernator, care spuse prietenește :

— Deşi nu sînt de părere că într-o republică bine condusă trebuie să se ţină prea mult seama de opinia tineretului, atîta vreme cît bătrînii nu şi-au pierdut încă busola şi nu s-au smintit, voi încerca totuşi, tinere domn, să-ţi alin grijile pentru ca frumuseţea acestei zile să nu se risipească pentru dumneata din cauza unor pretinse experienţe triste. În plus, nici n-ai atins încă anii tinereţii la care mă refer ; sînt sigur că, dacă te pricepi să critici cu atîta energie, trebuie să mai ştii să înveţi tot atît de aprig. Înainte de toate mă bucur că-ţi pot ridica moralul în legătură cu cei doi, care au plecat adineauri de aici ; firește, nu toţi oamenii seamănă în Elveţia noastră. Totuşi, atît în ce-l priveşte pe domnul consilier cantonal, cît şi pe cîrciumar, poţi fi sigur că dacă ţara ar fi în primejdie şi-ar da tot avutul în folosul ei, după cum ar fi gata să şi-l sacrifice unul pentru binele celuilalt dacă vreo nenorocire s-ar abate asupra lor. Şi ar face-o cu atît mai puţină ezitare, cu cît s-au războit azi mai înverşunat pentru şosea. Aşadar, ţine minte pentru vii-

tor : cine nu se pricepe să dobîndească şi să păstreze fără ascunzişuri un avantaj, acela nu va fi niciodată în stare să-i dea de bună voie aproapelui său o mînă de ajutor! Căci există (şi aici guvernatorul păru să se adreseze mai mult învăţătorului) o mare diferenţă între a da sau a împărţi fără constrîngere un bun dobîndit, un bun cîştigat, şi între a renunţa cu nepăsare la un lucru care n-a fost niciodată al tău sau pe care eşti prea prost ca să-l aperi: În primul caz foloseşti cu generozitate o avere inteligent dobîndită, în al doilea, risipeşti o bogăţie pe care ai moştenit-o sau ai găsit-o. Un om care renunţă mereu, la nesfîrşit, şi care are oricînd o atitudine plină de blîndeţe poate să fie cumsecade, poate să fie paşnic. Nimeni însă nu va avea de ce să-i mulţumească şi să afirme despre el : ăsta mi-a făcut un bine! Pentru că, după cum am mai spus, numai cine ştie să obţină şi să-şi apere propriile avantaje e în stare de aşa ceva. Acolo unde lucrul acesta se face cu curaj şi fără făţărnicie, domneşte, după mine, sănătatea, şi izbucnirea întîmplătoare a unei scărmăneli serioase pentru apărarea unor interese este un indiciu de sănătate. Eu n-aş trăi într-un loc unde oamenii nu ştiu să lupte în libertate pentru interesele şi averea lor, pentru că într-un astfel de loc nu te poţi hrăni decît cu supa chioară a prefăcătoriei, a milosteniei şi a decăderii romantice. Într-un astfel de loc, toată lumea e dispusă să renunţe, pentru că strugurii par tuturora prea acri, şi vulpile, pline de sentimente dulci-amare îşi izbesc coastele descărnate cu cozile. Cît despre părerile străinilor (aici se întoarse iar către mine), în călătoriile pe care le vei face odată şi odată, vei învăţa să nu pui prea mare preţ pe ele!

După acest discurs, guvernatorul ne strînse mîinile şi se depărtă. Nu mă socoteam convins de cele ce auzisem, după cum nici învăţătorul nu părea încîntat de întorsătura pe care o luase discuţia. Totuşi am căzut de acord că guvernatorul era un om simpatic şi deştept şi, fiindcă mă simţeam onorat de cuvintele ce-mi adresase, am privit cu simpatie în urma lui, făcîndu-i elogiul faţă de învăţător şi afirmînd că era un om plin de merite, prin urmare cu siguranţă că era fericit. Învăţătorul însă clă-

tină din cap și spuse că nu tot ce strălucește e aur. De la o vreme începuse să mă tutuiască, așadar, continuă astfel : Fiindcă ești un tînăr care gîndește, se cuvine să-ți poți arunca o privire în viața oamenilor. După mine, cunoașterea unui număr cît mai mare de cazuri și de situații este mult mai folositoare tineretului decît toate teoriile despre morală, care nu se potrivesc decît oamenilor cu experiență și constituie un fel de despăgubire pentru ceea ce nu se mai poate schimba. Antipatia guvernatorului față de ceea ce el numește renunțare se explică numai prin propria lui capacitate de a renunța. Căci și el și-a sacrificat o activitate care l-ar fi făcut cu adevărat fericit și ar fi corespuns aptitudinilor sale. În ochii mei, această autocalomniere e o virtute, deși, în actualele lui funcții, guvernatorul e un om atît de util și plin de merite încît nici nu știu cum ar putea fi altfel, el nu e totuși de această părere și trece uneori prin momente grele și dureroase pe care nu le-am putea atribui firii lui senine și prietenoase. Natura l-a înzestrat cu un temperament aprins și cu o judecată sigură și limpede. Iată de ce e mai potrivit să conducă cu curaj și să dispună în mare de oameni într-un conflict de principii și în ciocniri între mentalități diferite, decît să rămînă în aceeași slujbă și să fie un funcționar oarecare. Atîta doar că nu are curaj să stea o singură zi fără slujbă ; habar n-are din ce se hrănesc și cum se îmbracă păsările și crinii de pe cîmp deși n-au un venit fix, iată de ce s-a consacrat punerii în practică a propriilor sale păreri. Nu o dată s-a împotrivit, în calitate de om de onoare și de funcționar, cînd în cursul schimbărilor pe care lupta între partide le prilejuia în conducere, învingătorii voiau să-i hărțuiască pe învinși prin măsuri nedrepte. Ar fi preferat însă, ținînd seamă de temperamentul lui, să-și arunce funcția la picioarele cîrmuirii, să se pună în fruntea unei mișcări și, grație priceperii și energiei sale, să-i alunge pe autocrați, trimițîndu-i de unde veniseră. Dar n-a făcut așa ceva, ceea ce înseamnă pentru el un efort de zece ori mai mare decît cel necesar slujbei unde muncește în permanență și din greu. Ca să-și mențină poziția în fața țăranilor e destul să trăiască așa cum trăiește. Cînd e

vorba însă de autorități, sau cînd pleacă în capitală, e nevoit să zîmbească, să facă unele piruete, nevinovate chiar, dar în împrejurări cînd ar prefera să spună: „Domnule ! Sînteți un mare idiot !" sau „Domnule ! Cred că sînteți un ticălos !" Căci, după cum ți-am mai spus, are o spaimă cumplită de ceea ce înseamnă a fi fără slujbă.

— Dar, la naiba ! am spus eu, sînt domnii noștri regenți altceva decît o parte din popor ? și nu trăim oare într-o republică ?

— Firește, fiule ! răspunse învățătorul, dar e uluitor să te întrebi cum oare, în special în vremurile mai noi, o asemenea parte din popor, care prin simplul procedeu al votării devine un corp reprezentativ, se transformă numaidecît în ceva cu totul diferit, rămînînd pe de o parte popor, dar pe de altă parte ajungînd adversarul lui declarat, sau, mai bine zis, dușmanul lui. Este ceea ce se întîmplă cu o substanță chimică, în care e destul să introducem un bețișor, ba chiar e destul s-o lăsăm pur și simplu în nemișcare, ca să se transforme misterios în compușii ei. S-ar zice că uneori, mai curînd vechile cîrmuiri patriciene dovedeau că în sînul lor există și se menține caracterul popular fundamental. Dar nu te lăsa indus în eroare, să nu-ți închipui că democrația noastră reprezentativă n-ar fi cea mai bună soluție ! Pentru un popor sănătos fenomenul de care ți-am vorbit e doar prilej de binefăcătoare seninătate și-i îngăduie să facă o glumă cu sufletul împăcat. Din cînd în cînd, el scutură ușor substanța miraculos transformată, înalță sticluța în dreptul luminii, o privește cercetător și, în cele din urmă o întrebuințează în folosul său propriu.

Aici l-am întrerupt pe învățător și l-am întrebat dacă, avînd un asemenea bagaj de cunoștințe și fiind atît de inteligent, guvernatorul n-ar putea trăi mai bine dintr-o profesie particulară decît din slujbă. La care am primit următorul răspuns :

— Tocmai faptul că nu poate sau crede că nu poate trăi așa e probabil secretul situației sale. Unii oameni se gîndesc foarte tîrziu că ar putea trăi din produsul unei profesiuni libere, alții nu se gîndesc niciodată la asta.

Pentru mulți e doar un obicei, o idee care le-a venit instantaneu sau grație unei întîmplări sau fiindcă au avut noroc, dar pentru mulți alții, e o artă care se însușește greu. Cine nu prinde încă din tinerețe, prin antrenament, din exemplul celor din jur, din tradiția moștenită în casa părintească, să zicem, cine nu prinde deci la momentul oportun chițibușul respectiv, rămîne uneori pînă la patruzeci sau pînă la cincizeci de ani un biet nenorocit, ghiontit de colo pînă colo ca un cerșetor și moare adesea ca un golan. Mulți funcționari de stat, care în tot timpul vieții au fost oameni capabili, habar n-au ce înseamnă să cîștige. Căci toți salariații publici constituie un falanster, ei își împart munca între ei, fiecare primind din veniturile comune cele necesare pentru trai, fără să se mai îngrijească de ploaie, de secetă, de recolte proaste, de război sau de pace, de succes sau de insuccese. În felul acesta, ei alcătuiesc o lume cu totul deosebită în fața poporului pe care-l administrează. Pentru cine a trăit totdeauna în sînul ei, lumea aceasta conține un element moleșitor în ce privește capacitatea de a-ți cîștiga existența. Oamenii aceștia știu ce înseamnă munca, conștiinciozitatea, spiritul de economie, dar nu știu cum a fost realizată în vîrtejul concurenței suma rotundă pe care o primesc drept salariu. Cite unul din ei, după ce a fost toată viața judecător sau executor plin de zel în probleme financiare, e incapabil să completeze o poliță și s-o achite la vreme. Cine vrea să mănînce trebuie să și muncească ; salariul cîștigat corespunde muncii depuse și-ți dă siguranță, iar dacă în afară de o muncă banală îți dă preocupări și-ți cere iscusință, merită să devină o cucerire. Iată două variante și eu nu mă încumet să decid care e mai înțeleaptă și care din ele e mai potrivită pentru un om superior. Poate că o astfel de decizie e de domeniul viitorului. În lumea noastră există însă ambele posibilități, ceea ce explică de ce dependența, libertatea și diferite alte concepții se amestecă și se întrepătrund. Guvernatorul crede că depinde de alții, și ori de cîte ori se produce vreo criză, păstrează rezerva și se abține să-și manifeste o părere proprie, fără măcar să știe cîți se străduiesc să-i afle gîndurile cele mai intime pentru a se orienta după ele.

M-am simțit cuprins de o mare compasiune și de respect față de guvernator, fără să-mi pot da seama de ce. Căci dezaprobam cu hotărîre teama ce-i inspira sărăcia, și abia mai tîrziu am înțeles că găsise o soluție pentru problema cea mai grea : se achita de o obligație impusă în așa fel, încît să pară că era făcut pentru ea, fără să ajungă un om posac sau chiar grosolan. Totodată, spusele învățătorului cu privire la cîștig și la chițibușul cel mai potrivit nu-mi erau pe plac ; mă întrebam dacă aș putea să-mi însușesc și eu un astfel de chițibuș, căci începeam să-mi dau seama că pentru acest popor viguros, libertatea nu însemna un bun decît în clipa cînd își știa pîinea asigurată. În fața șirurilor lungi de mese, acum pustii, simțeam că și această sărbătoare ar fi fost foarte tristă pentru cine avea stomacul flămînd și punga goală.

M-am bucurat cînd am plecat în sfîrșit. Tatăl Annei ne propuse să urcăm amîndoi în trăsura lui ca să vedem în continuare spectacolul, dar Anna își exprimă dorința să încalece bălanul care se odihnise și să mai călărească puțin, pentru că după aceea nu va mai avea niciodată o asemenea ocazie. Învățătorul se declară de acord și spuse că are să ne însoțească măcar pînă va întîlni o persoană în vîrstă pe care s-o ajute să ajungă mai repede acasă, fiindcă tineretul oricum se descotorosea de el. Eu însă eram fericit și, dînd fuga spre casă în grajdul căreia se aflau caii noștri, am cerut să fie scoși în stradă. În timp ce-i ajutam Annei să se urce în șa, inima-mi bătea de o bucurie violentă. Apoi încetă să se frămînte, cuprinsă de o spaimă plăcută, căci presimțeam că peste puțin vom călări amîndoi singuri prin împrejurimi.

Capitolul șaisprezece

PE ÎNSERATE. BERTA DE BRUNNEK

Visul acesta se împlini și el, deși într-un alt mod decît sperasem. Nu ne depărtasem încă prea mult de poartă că generosul învățător încărcase în trăsurică trei bătrîni și, în trapul voios al calului, își vedea de drum pe poteca strîmtă. Tăcuți, am continuat să mergem la pas, salutînd mereu, în stînga și în dreapta, pe trecătorii veseli cu care ne întîlneam, pînă ne-am apropiat de mulțimea care forfotea și zumzăia. Atunci am dat peste filozof, al cărui obrăjor frumos era îmbujorat și însuflețit și ne prevenea că făcuse destul tărăboi pînă atunci. Purta haine de toate zilele și ținea în mînă o carte pentru că, împreună cu un alt învățător, preluase rolul de sufleur, gata pretutindeni să sară în ajutorul vreunui erou pe care l-ar fi trădat memoria. Acum însă povestea că oamenii nu mai voiau să audă nimic și că totul se desfășura spontan și cam la întîmplare. Prin urmare, exclamă el, avea acum timp berechet să ne sufle amîndorura scena de vînătoare pe care, fără îndoială, ne retrăsesem ca s-o jucăm ; era și timpul să facem asta și trebuia să ne apucăm fără întîrziere de treabă !

Am roșit și am îndemnat caii, dar filozoful i-a apucat de frîu ; Anna l-a întrebat ce înseamnă toată povestea cu scena de vînătoare, la care celălalt a exclamat rîzînd că n-o să ne spună el un lucru care distrează pe toată lumea și pe noi, desigur, mai mult decît pe toți ceilalți ! A fost rîndul Annei să roșească după care a vrut neapărat să știe despre ce era vorba. Atunci filozoful i-a întins cartea deschisă și, în timp ce murgul meu și bălanul Annei se adulmecau în voie, în timp ce eu stăteam ca pe cărbuni aprinși, Anna și-a instalat cartea pe genunchiul drept și a citit cu atenție scena în care Rudens și

Berta pecetluiesc legătura dintre ei, a citit-o de la început pînă la sfîrșit, roșind din ce în ce mai tare.

Și așa a ieșit la iveală că, deși fără gînd rău, îi întinsesem o cursă. Filozoful se pregătea în mod vizibil pentru o nelegiuire nemaipomenită, cînd Anna a închis brusc cartea, a aruncat-o și a declarat cu cea mai mare hotărîre că vrea să plece imediat acasă. Și-a întors numaidecît calul și a luat-o peste cîmp, pe o potecă îngustă, cam în direcția satului nostru. Încurcat și nehotărît, am privit o vreme în urma ei, după care mi-am luat inima în dinți și, puțin după aceea, am plecat și eu în trapul calului, fiindcă tot trebuia s-o însoțească cineva. Tocmai o ajunsesem din urmă, cînd l-am auzit pe filozof cîntînd după noi un cîntec cam slobod, care însă răsuna din ce în ce mai slab, pînă cînd n-am mai auzit decît o melodie veselă de nuntă, venind de departe, din defileu, apoi chemări prietenești și chiuituri izolate din diferite puncte ale peisajului. Locurile păreau, însă și mai liniștite din cauza acestor izbucniri, cîmpiile și pădurile tăcute erau scăldate în strălucirea soarelui de după-amiază ca într-o lumină de aur curat. Acum călăream peste un deal mare, eu ținînd mereu calul meu cu un cap în urma calului Annei și neîndrăznind să rostesc nici un cuvînt. Atunci ea a lovit zdravăn bălanul cu nuiaua și l-a pornit în galop, iar eu i-am urmat exemplul ; un vînt călduț ne bătea în față și cînd am văzut deodată că, rumenă la față și aspirînd aerul îmbălsămat, Anna zîmbea bucuroasă, ținîndu-și drept capul pe care purta coroniță scînteietoare, în timp ce pletele îi fluturau în jur, m-am apropiat de ea și am gonit așa amîndoi vreo cinci minute peste dealul singuratic. Drumul era încă jilav dar pămîntul se întărise ; în dreapta, la picioarele noastre, curgea rîul, ale cărui șerpuiri scînteietoare le priveam. În partea cealaltă se înalța malul abrupt, acoperit de pădurea neagră, deasupra căreia, spre nord-vest, peste cîteva creste de munte, am zărit munții Suabiei ca niște piramide singuratice, desfășurîndu-se într-o liniște și într-o depărtare nesfîrșită. Spre sud-vest, pînă hăt-departe în jur, se întindeau Alpii, acoperiți încă pînă la poale de zăpadă, iar deasupra lor se adunase un masiv minunat, colosal de nori, a cărui stră-

lucire și ale cărui umbre aveau exact aceeași culoare ca și munții, o mare de alb luminos și de albastru închis, turnat însă în mii de forme, îngrămădite unele peste altele. Totul alcătuia o imagine verticală, sălbatică, strălucitoare și splendidă, viguroasă și apropiată de sufletele noastre, deși tăcută, nemișcată și depărtată.

Am cuprins totul dintr-o dată cu ochii, fără să privim anume într-acolo. Lumea largă părea că se rotește ca o imensă coroană în jurul nostru, îngustîndu-se pe măsură ce coboram treptat la vale, către rîu. Aveam însă impresia că intram în vis, într-un vis visat, cînd am trecut pe un bac peste rîu, în timp ce valurile verzi, străvezii, se spărgeau cu zgomot de el, apoi treceau mai departe sub noi, iar noi eram tot călare și pluteam într-o mișcare circulară la suprafața curentului. Apoi iar ne-am crezut într-un vis, altul de data asta, cînd, ajunși pe celălalt mal, am urcat încet un defileu îngust, plin de zăpadă care se topea. Era rece, umed și înfricoșător. Din tufișurile negre cădeau stropi de apă și nenumărați cocoloși de zăpadă. Eram cu desăvîrșire pierduți într-un întuneric vast și negru, în umbra căruia zăpada scînteia tristă și numai sus, deasupra noastră, strălucea cerul auriu. Ne rătăcisem și nu ne dădeam prea bine seama unde ne aflam, cînd, deodată, totul în jurul nostru începu să fie verde și uscat. Am ajuns pe deal și ne-am pomenit într-o pădure înaltă de brazi, care se înșirau la trei patru pași distanță unul de altul, pe un sol acoperit de mușchi uscat ; ramurile lor se întrepătrundeau alcătuind un acoperiș de un verde închis, astfel că nu mai zăream nici un petec de cer.

O adiere caldă ne-a întîmpinat, licăriri aurii clipeau ici și colo peste stratul de mușchi și trecînd printre brazi nu auzeam pașii cailor. Călăream în voie printre ei, dîndu-le ocol, depărtîndu-ne, apoi apropiindu-ne mult și trecînd printre trunchiuri care ni se păreau asemenea porților raiului. Una din aceste porți era însă pecetluită de pînza unui păianjen timpuriu ; firul era luminat lateral și strălucea în toate culorile, albastru, verde și roșu, ca razele unui diamant. Ne-am aplecat în același timp ca să trecem sub el, și în clipa aceea, fețele noastre s-au apropiat atît de tare, încît ne-am sărutat fără să vrem.

La trecerea prin defileu, începusem să vorbim, și acum am stat o vreme fericiți la taifas, pînă ne-am dat seama că ne sărutasem și am remarcat că roșeam amîndoi de cîte ori ne priveam. Atunci am amuțit iar. Pădurea începea să se încline în partea cealaltă și se cufunda din nou în umbră. În adîncuri am zărit strălucind o apă și, în imediată apropiere, coasta dealului de peste drum strălucea cu stîncile și pinii ei în razele luminoase ale soarelui printre trunchiurile întunecate, pe sub care treceam, aruncînd o tainică lumină difuză în galeriile umbroase ale pădurii noastre de brazi. Drumul era acum atît de prăpăstios, că a trebuit să descălecăm. Cînd am ridicat-o pe Anna de pe cal, ne-am sărutat a doua oară, dar ea s-a dat imediat înapoi și a luat-o înaintea mea, coborînd pe covorul verde și moale, în timp ce eu duceam ambele animale de căpăstru. Privind făptura aceea fermecătoare, ca din povești, care pășea așa printre brazi, am crezut iar că visez și a trebuit să fac un mare efort ca să nu dau drumul cailor, să mă reped la ea și s-o iau în brațe ca să mă conving că totul era adevărat. Așa am ajuns în cele din urmă pe malul apei și am văzut că ne aflam la „Odaia păgînilor", în locuri bine cunoscute nouă. Aici liniștea și misterul erau și mai desăvîrșite decît în pădurea de brazi. Peretele de stîncă era luminat de soare și se oglindea în apa curată, iar deasupra lui se roteau în văzduh trei ulii mari, care dădeau mereu unul peste altul, culoarea brună de pe aripile lor și cea albă de pe burtă alternînd și scînteind la fiecare fluturare de aripi și la fiecare mișcare pe care o făceau în lumina soarelui, în timp ce noi priveam de jos, din umbră.

Contemplam totul cuprins de fericire, în timp ce scoteam căpestrele de pe mîrțoagele noastre însetate. Anna zări o floricică albă, nu știu cum îi spunea, o rupse, veni spre mine și mi-o înfipse în pălărie ; cînd ne-am sărutat a treia oară, nu mai vedeam și nu mai auzeam nimic. Am cuprins-o în brațe, am strîns-o cu putere la piept și am acoperit-o cu sărutări. Întîi a rămas o clipă nemișcată și tremurînd, apoi și-a încolăcit brațele de gîtul meu și mi-a înapoiat sărutările ; dar la al cincilea sau al șaselea sărut s-a făcut galbenă ca ceara și a încercat să se de-

părteze de mine, în timp ce simțeam că și în mine se petrecea o schimbare ciudată. Sărutările au încetat ca de la sine și mi s-a părut că țin în brațe un obiect străin, lipsit de realitate. Ne-am privit înstrăinați și speriați, în timp ce brațele mele îi înconjurau încă trupul fără convingere și, neîndrăznind să se desprindă, dar nici s-o strîngă mai tare la piept. Mi se părea că dacă i-aș da drumul, aș lăsa-o să cadă într-un abis fără fund, în timp ce, ținînd-o mai departe îmbrățișată, aș putea s-o ucid; o spaimă și o tristețe mare au coborît în inimile noastre de copii. În cele din urmă, brațele mi s-au muiat și i-am dat drumul; am rămas locului, rușinați și abătuți, cu privirile ațintite în pămînt. Apoi Anna se așează pe o piatră, chiar pe malul apei limpezi și adînci, și începu să plîngă amarnic. Abia atunci am fost în stare să mă îngrijesc iar de dînsa, atît de mult mă adîncisem în propria mea nedumerire și în răceala de gheață care ne covîrșise. M-am apropiat de frumoasa și întristata Anna și am încercat să-i apuc mîna, rostindu-i cu sfială numele. Dar ea și-a ascuns fața în faldurile rochiei lungi și verzi, continuînd să verse lacrimi din belșug. În cele din urmă se liniști puțin și spuse doar atît: „Doamne! Am fost atît de fericiți pînă acum!" Am avut impresia că înțeleg ce vrea să spună, pentru că simțeam și eu același lucru, deși nu atît de bine ca ea; de aceea n-am răspuns nimic, ci m-am așezat la oarecare depărtare, pe jumătate întors spre ea și am privit așa, într-o tăcere apăsătoare, suprafața lichidă a apei. Așa se face că i-am văzut chipul cu coroniță strălucitoare, venind parcă dintr-o altă lume, ca o stranie zînă a apelor, care amenință să dispară în adîncuri fiindcă s-a abuzat de încrederea ei.

O strînsesem și o sărutasem furtunos și, în zăpăceala ei, îmi răspunsese la fel, înclinasem deci prea mult cupa nevinovăției noastre, băutura turnase peste noi o bruscă răcoală și sentimentul aproape dușmănos al existenței trupului nostru ne smulsese cu desăvîrșire din paradis. Consecințele unei porniri atît de nevinovate și de sincere între doi tineri, care altădată, în anii copilăriei, mai făcuseră exact același lucru fără să-și pună probleme, va părea multora caraghioasă. Noi însă nu luam lucrurile în

glumă și, cuprinși de o reală mîhnire, stăteam așa, pe malul apei care nu era în orice caz mai pură decît sufletul Annei. Nici nu bănuiam măcar adevărata cauză a înfricoșatei întîmplări ; nu știam că la vîrsta aceea, sîngele roșu e mai înțelept decît mintea și se înfrînează de la sine, dacă se răspîndește în valuri prea mari. În schimb Anna trebuie să-și fi imputat mai cu seamă că era pedepsită pentru a fi acceptat să participe la serbare abătîndu-se cu brutalitate de la purtarea ei de toate zilele.

Un fîșnet puternic în coroanele copacilor din jur ne trezi din melancolica noastră visare, care acum se transformase din nou într-un alt gen de frumoasă fericire ; căci, în amintirea mea, ultimele clipe înainte ca vîntul violet de miazăzi să ne fi trezit au rămas la fel de duioase și de scumpe ca și plimbarea călare peste deal și prin pădurea de brazi. Anna părea și ea mai bucuroasă ; cînd ne-am ridicat, a zîmbit în fugă imaginii mele care dispărea în apă, dar mișcările ei grațioase și hotărîte păreau să spună : Să nu mai îndrăznești să te atingi de mine !

Caii se adăpaseră de mult și acum așteptau uimiți în locul acela îngust și sălbatic, între stînci și apă, unde abia-abia aveau loc să se miște. Le-am pus zăbalele, am urcat-o pe Anna pe bălan și am început să-l călăuzesc, înaintînd cum puteam pe cărarea îngustă, în multe locuri stricată de ape, în timp ce murgul răbdător și credincios venea după noi. Am ajuns teferi pe pajiști și, tot umblînd pe sub copaci, ne-am pomenit în cele din urmă în fața vechii case parohiale. Nu era nimeni acasă, pînă și unchiul și mătușa plecaseră spre seară și în jurul casei era liniște. Anna se repezi imediat înăuntru, în timp ce eu duceam bălanul în grajd, îi scoteam șaua și-i aduceam porția de fîn. Apoi am urcat în casă ca să iau niște pîine pentru murg, căci aveam de gînd să mai plec cu el la spectacol. Asta-mi ceruse și Anna îndată ce am intrat în cameră. Își schimbase rochia și-și împletea tocmai în grabă părul în codițele obișnuite. Surprinsă în timpul acestei îndeletniciri, roși din nou și fu cuprinsă de sfială.

Am coborît să-i dau murgului de mîncare și, în timp ce-i tăiam pîinea și i-o vîram în gură bucată cu bucată,

Anna apăru la fereastra deschisă terminînd să-şi lege părul, şi privi spre mine. Mişcările domoale ale mîinilor noastre şi liniştea ce domnea în ogradă, ne strecură în suflete o pace adîncă, fericită şi simţeam că am fi putut sta ani întregi aşa ; uneori muşcam şi eu din pîine înainte de a o întinde calului, aşa că Anna luă şi ea nişte pîine din dulap, o aduse la fereastră şi începu să mănînce. Am pufnit amîndoi în rîs şi aşa cum pîinea uscată ne plăcea după masa sărbătorească şi gălăgioasă, ni se părea că viaţa, pe care o trăiam împreună în clipa aceea, avea să fie elementul adevărat în care intrasem după o mică furtună şi în care trebuia să rămînem. Anna era atît de bucuroasă încît nu se depărtă de la fereastră decît după ce am plecat şi eu călare.

FRAȚII MILOSTIVI

În capul satului m-am întîlnit cu trăsura învățătorului în care se aflau și unchiul meu cu nevastă-sa și le-am spus tuturor că Anna e acasă ; ceva mai încolo am dat peste argatul morarului, care ducea calul acestuia acasă. Cînd am aflat că toată lumea se și adunase la Zwinguri unde era zarvă mare, fiindcă nu era prea departe pînă acolo, i-am dat argatului și calul meu și, cu pași repezi, mi-am văzut mai departe de drum pe jos. Se hotărîse ca Zwinguri să fie o veche ruină părăginită, situată în punctul cel mai înalt al unui deal comunal, de unde se întindea o vastă priveliște pînă departe, spre munți. Pe ruine fuseseră cocoțate cîteva schele din bîrne și scînduri, astfel încît păreau a fi în construcție și nu în paragină și cununile tiraniei biruitoare erau atîrnate pe ele. Am sosit tocmai în clipa cînd soarele apunea și am văzut poporul dărîmînd schelele și aruncîndu-le cu cununi cu tot pe o grămadă mare de lemne și de cetină pe care o aprinse. Ceremonia glorificării lui Tell se desfășura tot aici și nu în fața casei sale, căci actorii nu mai respectau planul obligatoriu, ci aveau să se lase călăuziți de ingeniozitatea și de bunul plac de moment, după directivele date de mii și mii de oameni. Deznodămîntul acțiunii se pierdu în bucuria zgomotoasă și sărbătorească. Tiranii alungați și oamenii lor se întorseseră pe furiș și umblau prin mulțime ca niște stafii voioase, întruchipînd cea mai inofensivă reacțiune. Pe toate colinele și dealurile vedeam acum arzînd focurile carnavalului, al nostru întinzîndu-și și el văpaia pînă departe. Eram adunați cu sutele în cerc și Tell, arcașul, dovedi că era și un bun cîntăreț, ba chiar un profet, căci intonă un cîntec popular plin de vigoare

în care era vorba despre bătălia de la Sempach [1]; toată lumea repeta pasajele ce trebuiau cîntate în cor. Vin era din belşug; se alcătuiră cîteva grupuri de cîntăreţi, care cîntau simplu, pe o singură voce şi care întonară melodii vechi în timp ce corurile bărbăteşti pe patru voci le cîntau pe cele noi, iar alte grupuri mixte, cuprinzînd băieţi, fete şi cete de copii, cîntau de asemenea, făcînd mare vuiet şi legănîndu-se împreună pe păşunea comunală, luminată de reflexele roşietice ale flăcărilor. Dinspre munţi, vîntul de miazăzi bătea tot mai puternic şi mai cald, rostogolind pe cer convoaie mari de nori. Cu cît se lăsa întunericul, cu atît mai zgomotoasă devenea bucuria, concentrată masiv lîngă ruinele cetăţii şi lîngă foc, coborînd apoi coasta dealului odată cu nenumărate grupuri şi cu spectatori răzleţi, care se plimbau încă, luminaţi de licărirele roşietice sau chiuiau în întuneric. Şi mai încolo, pe cîmpiile întunecate, se auzea zumzetul bucuriei care reapărea strălucitoare în nenumăratele văpăi ce se vedeau la orizont. Deşi putea aduce după sine primejdii şi lipsuri, suflul străvechi şi robust al primăverii de pe aceste meleaguri făcea să renască, dîrz şi voios, un simţămînt al naturii de mult cunoscut. Şi în timp ce vîntul adia peste chipuri şi peste flăcările fierbinţi, gîndurile călătoreau înapoi, pornind de la semnul de foc al conştiinţei politice, pluteau peste rugurile aprinse de creştinism în Evul mediu şi ajungeau la focurile pe care păginii le încingeau primăvara şi care ardeau poate la aceeaşi oră şi în acelaşi loc. În norii negri păreau că trec oştile generaţiilor dispărute, oprindu-se uneori deasupra mulţimii care cînta cu vuiet mare în noapte, ca şi cum ar fi dorit să coboare şi să se amestece printre cei ce colo, lîngă foc, uitaseră de timpul ce le era menit. Dar cît de minunată era această păşune! Pămîntul brun, pe care explodase prima generaţie de iarbă sălbatică ce începea să înverzească, ni se părea mai moale şi mai elastic decît o pernă de catifea. Încă înainte de domnia francilor el însemnase pentru locuitorii de prin locurile acelea ceea ce însemna şi azi.

[1] Oraş din Elveţia, unde pedestrimea confederaţilor a învins în anul 1386 cavaleria austriacă.

Odată cu lăsarea nopții, glasurile femeilor deveniseră mai sonore ; cei mai bătrîni se retrăseseră, bărbații însurați se apropiau căutînd locuri ferite ca să bea și fetele își exercitau tot mai hotărît autoritatea, veselindu-se întîi în grupuri separate, pînă se alcătuiră cuplurile care se arătau ori se fereau, după cum îi venea bine fiecăruia. Cînd însă flăcările începură să scadă, cununile de siluete îmbrățișate se desfăcură și toată lumea porni în grupuri mai mari sau mai mici către orășelul unde trompetele și viorile așteptau la primărie și în cîteva cîrciumi.

Mă tot învîrtisem prin mulțime și acum priveam cu bucurie la văpaia care se stingea treptat și în jurul căreia, în afară de cîțiva băieți, mai dansau doar caraghioșii în costume grotești, pentru că această distracție nu-i costa nici un ban. În eămășile lor care fîlfîiau în vînt, cu căciulile înalte de hîrtie, arătau ca niște vedenii coborîte de pe zidurile cenușii. Unii își numărau banii căpătați, alții încercau să mai scoată din foc cîte o surcică carbonizată ; eu mă uitam mai cu seamă la unul din ei, care se străduia să facă salturile cele mai nebunești și pe care-l orezusem un tînăr pierde-vară. Numai după ce-și scoase masca, am văzut că era un omuleț cărunt care lupta aprig cu o buturugă fumegîndă de pin.

În cele din urmă m-am îndepărtat și am pornit încet, neștiind încă dacă să mă întorc acasă sau s-o iau spre oraș. Mantia, spada și arbaleta mă stînjeneau mai de mult, astfel că le-am luat pe toate sub braț și, în timp ce coboram de pe deal grăbind pasul, mă simțeam viu și plin de viață de parc-ar fi fost dimineața în zori și abia m-aș fi deșteptat. Și cu cît umblam mai mult, cu atît mai tare se trezea în mine dorința semeață de a chefui o dată toată noaptea, dorință care se amesteca cu remușcarea de a o fi părăsit cu atîta ușurință pe Anna. Îmi închipuiam că mi s-ar potrivi foarte bine rolul bărbatului care petrece cu drăguța lui o întreagă noapte de sărbătoare dansînd, bînd și glumind. Mi-am adus cele mai amarnice învinuiri pentru că irosisem cu atîta stîngăcie și lipsă de energie o zi unică și, plin de vanitate, mi-am închipuit imediat că același lucru își spune și Anna, că

poate nu doarme și se gîndește cu dor la mine ; căci se făcuse ora nouă și ceva.

Am ajuns pe negîndite în tîrgul care răsuna de muzică, și intrînd într-o sală supraaglomerată, în care se roteau perechi tinere în floarea vîrstei, sîngele meu a început să clocotească tot mai neastîmpărat și tot mai fierbinte ; nu m-am gîndit că am fi fost singurii tinerei de șaisprezece ani care ar fi apărut în public și cu atît mai puțin că întîmplările pe care le trăisem noi în ziua aceea erau de zece ori mai frumoase decît desfătările din care se putea înfrupta tineretul gălăgios din sală, nu mi-am spus nici că ar fi trebuit să mă simt destul de bogat și de fericit cu amintirile mele. Nu vedeam decît bucuria tinerilor care-și atinseseră majoratul, a celor logodiți și independenți, și mi-am atribuit drepturile lor, fără să-mi dau cîtuși de puțin seama că sîngele meu trufaș s-ar fi potolit pe dată dacă Anna ar fi fost aievea lîngă mine. Nu-mi face nici o cinste faptul că era nevoie de prezența ei în carne și oase alături de mine ca să redevin modest. Totuși, cînd verii și cunoscuții mei, care crezuseră că m-am pierdut, m-au întîmpinat cu însuflețire și m-au atras în vîrtej, lumina bucuriei m-a orbit, am uitat de mine și de supărarea mea și am dănsat pe rînd cu cele trei verișoare. Mă înfierbîntam din ce în ce mai tare, dar nu simțeam nici o mulțumire. Plăcerea aceea care, privită în ansamblu, era atît de violentă, mi se părea prea lîncedă și prea searbădă dacă o analizam mai îndeaproape. Toți ceilalți tineri străluceau de bucurie, mie însă mi se părea că bucuria lor era un licăr stins în comparație cu strălucirea care se deșteptase în imaginația mea. Am început să mă învîrtesc agitat prin cîteva încăperi de lîngă sala unde se bea, pînă mi-au ațînut calea niște flăcăiandri care beau vin roșu ca purpura și cîntau. Dorul meu păru să-și găsească în sfîrșit o țintă ; am băut vinul cel rece, a cărui culoare frumoasă mi-a plăcut foarte mult și am început să cînt cu patimă. Cum se isprăvea un cîntec, începeam altul într-un ritm tot mai grăbit, ridicînd glasul la pasajele mai expresive, astfel că aproape acopeream vocile celorlalți. Uimiți că fătămicul de la oraș știe să bea și să facă și mai mult

tărăboi decît ei, băieţii nu voiau să se lase mai prejos ; ne întăritam reciproc, eu cîntam întruna şi abia la un cîntec de beţie, pe care fiecare l-a cîntat pe rînd, am remarcat în momentul unei pauze că verişoarele mele se opriseră în prag, trăgeau cu ochiul şi se uitau cu uimire, admirîndu-mi splendoarea. Îmi rideau, mă ameninţau cu degetul fiindcă părăsisem stindardul lor şi-mi cereau să dansez iar cu ele. Dar acum eram un bărbat făcut şi bine văzut printre tovarăşii mei de băutură, ca pe vremuri, cînd jucasem un timp rolul de fanfaron, şi în clipa cînd unii începură să umble iar după fete, am plecat cu alţi doi băieţandri sălbatici să cutreierăm tîrgul. Braţ la braţ cu aceşti tineri ţărani voinici, am năvălit pe stradă. Ne cinsteam cu cele mai comice expresii, cîntam şi simţeam plăcerea pe care o dă întîlnirea între firi diferite care petrec împreună.

Dar chiar în a doua casă de dans, în care am intrat, i-am pierdut unul după altul pe noii mei prieteni, deoarece găsiseră ceea ce căutaseră probabil, astfel că, singur dar neobosit, am hoinărit mai departe. Priveam o clipă ici-colo, răspundeam prompt la glumele ce mi se adresau, pînă am ajuns într-un local unde, în jurul unei mese mari, rotunde, mai zăboveau patru fraţi milostivi. Doi se lăsaseră păgubaşi şi se făcuseră nevăzuţi, iar cei ce se mai aflau acolo, trecuseră de a doua fază a beţiei şi ajunseră în acea stare de indolenţă care încheie o zi de veselie pentru nişte beţivi experimentaţi, care în aceste momente fac glume îndoielnice şi-şi beau vinul de parcă n-ar mai avea nici o valoare pentru ei, cu toate că se feresc să piardă o singură picătură.

La aceeaşi masă şi la oarecare depărtare, şedea Judith căreia, conform tradiţiei, fraţii îi oferiseră un pahar de vin. Părea să se considere absolut izolată în mijlocul serbării, singura ei plăcere fiind să răspundă cu promptitudine la glumele şi vorbele în doi peri ale acestor domni şi să-i ţină la respect, lucru pentru care era nevoie de o iscusinţă şi de o energie remarcabilă. Şedea rezemată de spătarul scaunului şi atitudinea ei manifesta tot indolenţă, iar replicile le rostea cu un calm perfect, întorcîndu-se pe jumătate spre ei. Călugării îşi scoaseră bărbile de cilţi şi-şi spălaseră nasurile boite : doar cel

mai bătrîn, care poseda un început de chelie și al cărui nas era din naștere roșu ca focul, se mai făIea cu nuanța lui aprinsă. Era cel mai netrebnic dintre toți și văzînd că vreau să-mi văd de drum, mi-a strigat :

— Hei, țîncule ! Încotro ?

M-am oprit și i-am răspuns :

— Amice ! Ai uitat să-ți ștergi chinovarul de pe nas, ca ceilalți frați ! Ți-o spun ca nu cumva să-ți mînjești perna cu roșu !

Risetele celorlalți mă introduseră imediat în simpatica lor societate ; a trebuit să iau loc și să accept un pahar de vin, apoi mi-au spus :

— Crezi că individul ăsta a mai avut nevoie să-și dea azi cu roșu pe nas ?

— A făcut o prostie, firește ; e ca și cum ar fi vopsit un trandafir, am răspuns eu.

— Și e mult mai primejdios, adăugă un altul, pentru că dacă vopsești în roșu un trandafir înseamnă că vrei să îmbunătățești un lucru ieșit din mîna lui Dumnezeu, și bunul Dumnezeu te iartă ! dar cînd dai cu roșu un nas roșu, înseamnă că-ți bați joc de diavol, și ăsta nu te iartă !

Și au ținut-o întruna așa ; apoi s-au legat de chelia respectivului, dar în domeniul ăsta eu am rămas de căruță, fiindcă asupra acestui subiect au făcut vreo douăzeci de glume diferite, stîrnind cele mai caraghioase imagini, care se întreceau una pe alta prin ineditul și îndrăzneala lor. Judith rîdea cînd acești pierde-vară s-au năpustit unul asupra celuilalt iar cînd cel atacat a văzut asta, a încercat să se salveze întorcîndu-se împotriva ei. Judith purta o rochie simplă, cafenie și avea un șal alb pe piept, care lăsa descoperită o porțiune din gîtul ei superb. Un lanț delicat era prins în jurul lui și se pierdea apoi în faldurile șalului. Altă podoabă, în afară de frumosul ei păr castaniu, nu avea. Pleșuvul clipi din ochi și cîntă :

Comoara mea, pe albul tău gît
Un lănțișor galben coboară,
Adînc pe lîngă sînul tău,
În prefăcuta-ți inimioară !

Judith răspunse repede :

— Ca să uitați de gîtul meu alb, am să vă cînt și eu un cîntec despre ceva alb ! Dar nu-l cîntă, ci-l spuse simplu și melodios :

Ce vreme-amărîtă-i afară !
Luna, fata cea castă de-odinioară,
Pe păcătoși învechiți cu ocheade-i măsoară.
Rușinează-te, Lună !
Deschis-am în noapte fereastra
Și mersul Lunei am căutat ;
Chiar în prag îmi lucea măiastră,
Și, mînioasă, apă pe lacul alb am turnat.
Rușinează-te, Lună !

După moartea maică-si, Judith cîștigase cîteva mii de guldeni, jucînd la o loterie din străinătate, pentru că, de plictiseală, se ocupa și cu așa ceva. Astfel că, mai mult ca oricînd, părea o pradă bună pentru șnapanii mari și mici ; pleșuvul ceruse diferite împrumuturi, pe care ea i le acordase rîzînd, și crezuse c-o va putea lua cu asalt, dar fusese respins tot cu rîsete. Cîntecul de mai sus părea însă să facă aluzie la o pățanie neplăcută întîmplată lui cu ocazia peștitului. Pentru că ceilalți trei se priviră cu ochii scînteietori și cu o formidabilă discreție și, înăbușindu-și rîsul, începură să zumzăie cu jumătate de glas :

Hm ! hm ! hm ! — hm ! hm ! hm ! hm !
Hm ! hm ! — hm ! hm ! hm !

Ritmul acestui zumzăit era atît de seducător încît l-am preluat și eu, simțindu-mă cuprins de o mîndră beatitudine că puteam cînta împreună cu zeflemiștii : „Hm ! hm ! hm ! hm ! hm ! hm !“ Era liniște, și în încăperea slab luminată domnea o atmosferă solemnă astfel că am continuat cu solemnă plăcere ciudatele cadențe. Judith începu să rîdă sonor și strigă : „Ah, prostovanilor !“ Atunci toți am izbucnit cu putere „Ha ha ha ! — ha ha ha !“.

Zeflemistul aruncă însă o privire iscoditoare în jur, trase pe furiș o coală de hîrtie ce ieșea din rasa celui mai zgomotos dintre detractorii lui și citi următorul titlu : *Curiera creștinească, foiță săptămînală conservatoare*. Sarcasmele se revărsară acum asupra celui surprins, a cărui slăbiciune era un conservatorism pe care nu se pricepea nici să-l explice cum trebuie și nici să-l apere. Era o denumire care căpătase de cîtva timp putere de circulație și începea să cîștige oameni ce bîjbîiseră pînă atunci în incertitudine. Pleșuvul îi ceru conservatorului să spună la ce anume face aluzie cînd susține că e conservator. Acesta voi să arate că nu știe de glumă în această privință și, cu un aer serios, ceru să nu se mai discute politică, dar celălalt exclamă :

— Explicația trebuie căutată în rai ! Cînd Adam a dat fiecărui animal cîte un nume, a nimerit peste unul care mișca încet din urechi și spunea că e conservator ; dar fiindcă nu putea găsi nici o justificare, Adam îi spuse : „Tu să te numești măgar !".

Supărat, conservatorul începu să dea la iveală cele mai intime și mai ciudate motive care se aflau la baza ideii sale fixe și învinui radicalismul că ar fi acrit vinul și i-ar fi urcat prețul. Cine mai vrea să bea un pahar de vin dulce și ieftin, nu-l poate găsi decît în străvechi cîrciumi izolate, unde se duc tot felul de hoaște bătrîne ca să se ascundă de lume.

— Beți poșirca radicală a faimoșilor voștri cîrciumari politici, strigă el. Eu țin cu hoaștele !

Cum această învinuire conținea totuși o părticică de adevăr, ceilalți trei se mîniară la rîndul lor, îl acuzară de calomnie și încercară să-i demonstreze că fără radicalism n-ar mai exista nici un fel de vin, nici bun nici rău ; că el însuși, în calitate de slujitor al partidului conservator, e o ființă cu totul de prisos și că de la hoaștele lui n-ar putea primi decît o gheată în fund drept vinișor reconfortant, răsplată a prozeliților.

Se iscă o luptă înverșunată, în cursul căreia acești domni își criticară reciproc și cu asprime principiile, acțiunile și conducătorii de partid, folosind una după alta expresii, comparații și întorsături de frază pe care

nu le-ar fi întrecut în calitate și originalitate nici un dramaturg, autor de scene populare. Glumele țișneau cu atîta ușurință și cu o iuțeală atît de fulgerătoare din aluziile, cînd adevărate și juste, cînd doar răutăcioase — dar totdeauna întemeiate pe anumite situații și caractere — încît nici măcar n-ar fi putut fi așternute pe hîrtie. E drept că acest turnir n-ar fi putut ajuta la confecționarea unui articol de fond sau a unei cuvîntări ; totuși se putea vedea cît de usturătoare e critica pe care o exercită în felul său poporul și cît de mult se înșală acela care, din înaltul tribunei îndemnînd „poporul bun și cumsecade" să lupte pentru scopuri echivoce, își încarcă vorbele cu un patos prea blînd și naiv. Pînă și aspectul exterior, deprinderile și defectele corporale erau puse în legătură cu vorbele și faptele oamenilor de vază, în așa fel încît acestea din urmă păreau doar o consecință necesară a primelor ; ai fi zis că în persoana unor oameni din popor lipsiți de cultură, dar cu imaginația bogată, ai dat de cei mai doctrinari fizionomiști. Cîte un personaj de frunte era transformat într-o momîie caraghioasă și înfricoșătoare de ziceai că-l vezi în carne și oase, și dacă acesta ar fi auzit pe cineva luîndu-i apărarea s-ar fi considerat umilit.

Capitolul optsprezece

JUDITH

Eram aici într-o lume cu totul alta decît cea din casa învățătorului ; cu toate acestea m-am simțit imediat în largul meu și am sorbit expresiile tari și nemiloase, precum și ideile ironice și crude cu aceeași evlavie cu care ascultam frazele liniștite și alese ale tatălui Annei. Mi se părea că eram de fiecare dată altul, rămînînd totuși mereu același. Mă bucuram că viața întoarce una după alta paginile în fața mea și eram mîndru de asta, închipuindu-mi că oamenii aceia veseli mă consideră demn de societatea lor și nu ezitau să glumească în prezența mea. Mă gîndeam cu plăcere la învățător, la seriozitatea și la cuviința cu care aveam de gînd să discut cu el de azi înainte, deși acum mai știam și altele. Pentru că acum mi se părea important să nu fiu exclus de nicăieri și să cuprind totul cu privirea.

Tot discutînd politică, frații milostivi își recăpătară vigoarea, se înviorară și, deși trecuse de mult de miezul nopții, cerură să li se umple din nou sticlele, cînd Judith se sculă brusc și spuse :

— Acum, femeile și băieții tineri trebuie să se ducă acasă ! Nu vii și dumneata, vere, că avem același drum ?

Am acceptat, dar am spus că mai întîi trebuia să văd pe unde sînt rudele mele care, probabil, aveau să vină și ele cu noi.

— Or fi plecat, răspunse Judith, e tîrziu ; dacă nu m-aș fi bizuit pe tovărășia dumitale, demult aș fi plecat și eu.

— Oho ! exclamară chefliii, dar ce, nu sîntem și noi pe-aici ? O să te conducem cu toții ! Ca să nu se poată spune că Judith n-are însoțitori pe alese !

Se ridicară în picioare, dar nu uitară să dea pe gît şi vinul adus în ultimul moment, în timp ce Judith îmi făcea semn, apoi, odată ajunşi în antreu, îmi spuse :

— Las că-i ducem noi de nas pe păgînii ăştia patru !

Cînd am ieşit în stradă, am văzut că sala în care rămăseseră verii şi verişoarele mele era cufundată în întuneric şi cîţiva îmi confirmară că plecaseră acasă. A trebuit deci s-o urmez pe Judith cînd, luînd-o pe o străduţă lăturalnică întunecoasă, m-a scos la aer liber şi am apucat-o pe nişte drumuri de ţară, pînă pe şosea, astfel că am cîştigat un avans şi i-am auzit pe cei patru strigînd în urma noastră. Ne grăbeam, aşa că mergeam la mică distanţă unul de celălalt ; mă ţineam rezervat înapoi, dar urechea mea nu pierdea nici un sunet făcut de paşii apăsaţi şi totuşi uşori ai lui Judith şi ascultam cu lăcomie foşnetul lin al rochiei sale. Noaptea era întunecoasă, dar feminitatea, siguranţa şi plenitudinea care se desprindeau din fiecare amănunt al fiinţei ei aveau asupra mea un efect îmbătător. Trăgeam mereu cu ochiul spre ea, ca un călător înfricoşat, însoţit de un spirit al cîmpiei. Şi după cum acel călător cuprins de teamă cheamă religia în ajutor împotriva teribilului său tovarăş de drum, aşa am purtat şi eu în minte, cît timp a durat drumul acela plin de ispite, certitudinea discreţiei şi a infailibilităţii. Judith vorbea despre bărbaţi rîzînd de ei ; îmi povesti fără stînjeneală prostiile pe care le făcuse unul din ei şi mă întrebă dacă Luna nu e cumva o veche zeiţă a lumii. În orice caz, aşa bănuise ea citind cîntecul acela într-o carte. Se şi potrivise pentru trîntor. Apoi mă întrebă pe neaşteptate de ce devenisem atît de arogant, de ce nu-i mai dădeam atenţie de atîta amar de vreme, şi de ce nu-i mai făcusem nici o vizită ? Am încercat să mă scuz menţionînd lipsa totală de relaţii între ea şi familia unchiului meu, ceea ce însemna că eticheta nu mă obliga s-o văd.

— Aiurea ! spuse ea. Eşti şi vărul meu şi ai dreptul să vii să mă vezi cînd vrei ! Eraj atunci atît de tînăr şi ţineai atît de mult la mine... Mie tot îmi mai eşti puţin drag ; dar acum ai o drăguţă pe care o iubeşti şi crezi că nu mai ai voie să te uiţi la nici o altă femeie !

— Eu, o drăguță ? am întrebat și cînd ea și-a repetat afirmația și a numit-o pe Anna, am negat cu cea mai mare hotărîre. Pe nesimțite, ajunsesem aproape de sat, unde se mai auzeau încă multe glasuri și unde mai erau tineri care umblau pe uliță ; Judith dorea să-i evite și, deși aș fi putut să-mi văd liniștit de drum, n-am opus nici o rezistență și am urmat-o fără voie cînd m-a prins de mînă și cînd, strecurîndu-se printre garduri vii și printre ziduri, m-a condus prin locuri întunecoase și întortocheate, ca să ajungem nevăzuți la ea acasă.

Își vînduse pămîntul și păstrase numai o livadă frumoasă lîngă casa în care locuia absolut singură. Vinul pe care-l băusem îmi sporea surescitarea în timp ce ne furișam pe cărările înguste și cînd, ajunși la casa ei, Judith spuse : „Hai înăuntru, vreau să fac și o cafea !" am intrat, iar cînd ea a zăvorît bine ușa, inima a început să-mi bată cuprinsă de o teamă nelămurită, deși mă bucuram și eram mîndru de aventură, hotărît s-o întreprind cu cinste, dar și cu îndrăzneală. La Anna nu mă gîndeam deloc, sîngele răscolit îmi întuneca imaginea ei și nu îngăduia să strălucească decît steaua mîndriei mele ; căci, dacă judec bine lucrurile, voiam doar să-mi pun la încercare statornicia. Trebuie să mărturisesc însă că, în fond, era vorba de un sentiment romantic al datoriei, care mă îndemna să nu evit nici o experiență importantă. De altfel, surescitarea aceea înfricoșătoare dispăru de îndată ce Judith făcu lumină și aprinse un foc care începu să ardă vesel. Ședeam lîngă plită și flecăream bucuros cu ea și, tot privindu-i obrazul luminat de foc, îmi închipuiam cu mîndrie că mă puteam juca cu pericolul, visîndu-mă cu doi ani în urmă, cînd îi împleteam și-i despleteam părul. În timp ce cafeaua fierbea cu zgomot, Judith se duse în cameră ca să-și scoată șalul și să-și dezbrace rochia de călătoare, apoi se întoarse într-un jupon alb, cu brațele goale și cu umerii de o frumusețe orbitoare, răsărind prin pînza albă ca neaua. Mi-am pierdut iar cumpătul și abia încetul cu încetul, privind-o mereu, ochii mei aprinși s-au potolit grație liniștitei armonii a acestor forme. O mai văzusem

o dată sau de două ori așa, cînd se îmbrăca, dar atunci eram un băiețaș și nu mă prea lua în seamă și, deși acum priveam cu alți ochi decît atunci, umerii aceia de zăpadă păreau să-și fi păstrat perfecțiunea. Mișcările lui Judith erau atît de sigure și de libere încît siguranța și libertatea lor mi se transmiseră și mie.

Cînd cafeaua fu gata, o duse în cameră, se așeză lîngă mine și, deschizînd cartea de rugăciuni pe care o adusese în același timp, îmi spuse :

— Vezi, mai am încă toate micile desene pe care mi le-ai făcut !

Am privit unul după altul fleacurile acelea copilărești și liniile nesigure de atunci mi s-au părut foarte ciudate, ca niște semne uitate din vremuri pierdute în neant. Am rămas uimit în fața acestor abisuri de uitare, care se așternu între perioadele de scurtă durată ale tinereții și am privit îngîndurat foițele acelea. Pînă și scrisul, cu care notasem niște maxime, era cu totul altul, era scrisul din anii de școală. Liniile șovăitoare mă priveau cu tristețe ; Judith examină și ea un timp în liniște desenul la care mă uitam eu, apoi deodată mă privi țintă în ochi și, petrecîndu-și brațele în jurul gîtului meu, spuse :

— Ai rămas același ! La ce te gîndești acum ?

— Nu știu ! am răspuns.

— Știi, continuă ea, că-mi vine să te înghit cînd stai așa pierdut pe gînduri ! și mă strînse mai tare, în timp ce eu răspundeam :

— De ce ?

— Nici eu nu înțeleg prea bine ; dar oamenii sînt atît de plicticoși, că ești adesea încîntat să te poți gîndi la altceva ; și eu aș vrea să pot face asta, dar nu știu prea multe și mă gîndesc mereu la același lucru, deși mi se învîrtesc prin cap și altele, necunoscute ; cînd te văd privind așa în gol, am impresia că te gîndești la ceea ce mi-ar face plăcere să mă gîndesc și eu. Îmi spun totdeauna că trebuie să fie atît de bine să poți hoinări pînă departe cu gîndurile tale intime !

Așa ceva nu auzisem încă niciodată ; îmi dădeam bine seama că Judith se înșela acordîndu-mi prea mult credit cînd vorbea de gîndurile mele intime și, adînc rușinat, am roșit. Mi-am spus că roșeața de pe obrajii mei arzători trebuie să ardă umărul alb de care mă sprijineam. Totuși am sorbit cu lăcomie și cuvînt cu cuvînt această dulce măgulire, în timp ce ochii mei se opriseră la nivelul sînilor ei, care se întrezăreau, liniștiți și curați din pînza proaspătă, strălucind în imediata apropiere a privirilor mele ca o patrie veșnică a fericirii. Judith nu știa, sau cel puțin nu știa bine, că la pieptul ei puteam sta liniștit și cuminte, trist și totuși fericit. Mă simțeam cu totul în afara timpului ; eram la fel de bătrîni sau la fel de tineri în clipa aceea și inima îmi spunea că puteam sorbi cu anticipație liniște pentru toate suferințele și toată truda ce aveau să vină. Da, clipa aceea părea să conțină cu atîta plenitudine propria-i justificare, încît nici nu m-am speriat cînd răsfoind cartea de rugăciuni, Judith a scos o coală de hîrtie împăturită, a desfăcut-o, mi-a ținut-o în fața ochilor și după multă gîndire, am recunoscut în ea scrisorica de dragoste adresată Annei și încredințată odată, cu ani în urmă, apelor rîului.

— Mai negi și-acum că fetița asta e drăguța ta ? întrebă Judith și, pentru a doua oară, am negat în joacă, declarînd că era vorba de o copilărie de mult uitată.

În clipa aceea, în fața casei au răsunat voci, pe care le-am recunoscut a fi ale fraților milostivi. Judith a stins imediat lumina și am rămas în întuneric ; totuși cei de-afară cereau să li se dea drumul în casă, strigînd :

— Deschide, frumoaso, și dă-ne o ceașcă de cafea fierbinte ! O să ne purtăm ca niște domni și o să mai schimbăm cîte o vorbă înțeleaptă ! Deschide, vrem să ne scoatem pîrleala că ne-ai dus de nas ; sîntem în noaptea carnavalului, nu-i nici o primejdie dacă ospătezi odată pe cei mai vestiți cheflii din regiune !

Dar noi nu făceam nici o mișcare ; picături grele de ploaie începură să bată în geamuri, un fulger se zări și în depărtare tunetul bubui puternic de parcă am fi fost în mai sau iunie. Pentru a o îndupleca pe Judith

cei patru începură să cînte cu fățarnică grijă și cît puteau de frumos un cîntec pe patru voci și atenția cu care cîntau dădea într-adevăr vocilor lor o vibrație de emoție. Dar cum nici asta nu le folosi la nimic, începură să înjure, după care unul se urcă pe spalier apropiindu-se de fereastră, ca să privească în odaia întunecată. I-am văzut bine gluga ascuțită pe care și-o trăsese pe cap ; în clipa aceea un fulger lumină brusc odaia, și spionul putu s-o recunoască pe Judith după juponul ei alb.

— Vrăjitoarea asta afurisită e trează și stă la masă ! strigă el în surdină spre cei de jos ; un altul spuse :

— Lasă-mă să văd și eu !

Dar pe cînd cei doi schimbau locurile și în odaie se făcuse iar întuneric, Judith se repezi spre pat, apucă pătura albă de pe el și o aruncă pe scaun, după care mă trase încet spre patul care nu era vizibil de la fereastră. De data asta, cînd al doilea fulger, și mai puternic, lumină în întregime camera, individul, care-și îndreptase spre scaun ochii, asemenea unei carabine cu două țevi, spuse :

— Nu e ea, e numai o pînză albă ; serviciul de cafea e pe masă și cartea de rugăciuni alături. Te pomenești că drăcoaica e mai cucernică decît s-ar fi crezut !

Judith însă îmi șopti la ureche :

— Nemernicul ăsta te-ar fi văzut cu siguranță dacă am fi rămas acolo !

Dar ploaia care curgea cu găleata, fulgerele și tunetele alungară spionul de la geam ; i-am auzit pe cei patru scuturîndu-și rasele apoi luînd-o la fugă în toate direcțiile ca să-și caute un adăpost prin sat, fiindcă toți locuiau departe. Nu-i mai auzeam, dar am mai rămas o vreme nemișcați pe pat ascultînd zgomotul furtunii, care făcea să se cutremure căsuța, astfel încît nu-mi puteam deosebi propriul meu tremur ușor. Am îmbrățișat-o pe Judith numai pentru a opri acest fior penibil și am sărutat-o pe gură ; ea mi-a răspuns cu hotărîre și cu înflăcărare, apoi însă mi-a desfăcut brațele de pe gîtul ei și a spus :

— Fericirea e fericire, şi nu există decît o *singură* fericire, dar nu pot să te ţin mai departe aici dacă nu vrei să mărturiseşti că tu şi fata învăţătorului vă iubiţi ! Pentru că numai minciuna atrage după ea toate relele !

Nu m-am mai stăpînit şi am început să-i spun toată povestea de la început pînă la sfîrşit, tot ce se întîmplase între Anna şi mine, făcînd o legătură între descrierea elocventă a fiinţei ei cu sentimentele pe care le nutream pentru ea. Am povestit exact şi ceea ce se petrecuse în ziua aceea şi m-am plîns de chinul pricinuit de rezerva şi sfiala care reapăreau totdeauna între noi. După ce am tot povestit şi m-am jeluit aşa multă vreme, Judith m-a întrebat fără să răspundă lamentărilor mele :

— Şi ce părere ai de prezenţa ta la mine în clipa asta ? Complet zăpăcit şi ruşinat am tăcut căutîndu-mi cuvintele, apoi în cele din urmă am răspuns cu sfială :

— Păi tu mi-ai spus să vin !

— Desigur, răspunse ea, dar ai fi urmat orice altă femeie drăguţă care te-ar fi îmbiat ? Ia gîndeşte-te !

M-am gîndit într-adevăr şi am spus apoi foarte hotărît :

— Nu, pe nici una !

— Va să zică ţii totuşi puţin la mine ? continuă ea.

Mă aflam acum în cea mai mare încurcătură ; îmi dădeam prea bine seama că, răspunzînd afirmativ la această întrebare, ar fi însemnat să comit pentru prima oară un adevărat act de infidelitate ; totuşi, cinstit vorbind, îmi era cu atît mai imposibil să scot din mine un „nu". În cele din urmă, n-am mai avut încotro şi am spus :

— Da, dar nu cum ţin la Anna !

— Atunci cum ?

Am îmbrăţişat-o cu patimă şi, în timp ce o mîngîiam şi o alintam în toate felurile, am continuat :

— Vezi tu ! De dragul Annei aş fi în stare să îndur orice, să ascult de orice gest al ei ; de dragul ei aş vrea să fiu curajos şi cinstit, să fiu un om cu desăvîrşire curat şi fără ascunzişuri pentru ca să poată privi prin

mine ca printr-un cristal ; să nu fac nimic fără să mă gîndesc la dînsa, să trăiesc veşnic sufleteşte alături de ea, chiar dacă, începînd de azi ar trebui să n-o mai văd niciodată ! Toate astea nu le-aş putea face pentru tine ! Şi totuşi te iubesc din toată inima şi dacă drept dovadă, mi-ai cere să te las să-mi împlînţi un cuţit în piept, aş rămîne nemişcat în clipa asta şi aş lăsa să-mi curgă sîngele liniştit în poala ta !

M-am speriat imediat de cuvintele pe care le rostisem şi am descoperit că nu erau deloc exagerate, ci în perfectă concordanţă cu sentimentul pe care, fără să ştiu, îl purtasem totdeauna în mine pentru Judith.

Deodată mi-am întrerupt mîngîierile, i-am cuprins obrazul cu mîna şi am simţit imediat o lacrimă. Judith oftă şi spuse :

— Ce să fac cu sîngele tău ! Doamne ! Nici un bărbat n-a dorit să-mi arate că e curajos, cinstit şi sincer şi totuşi iubesc adevărul ca pe mine însumi !

Întristat am spus :

— Dar eu n-aş putea fi pentru tine nici un adevărat amant şi nici un soţ !

— Vai, ştiu prea bine asta şi nici prin cap nu-mi trece ! răspunse ea. Vreau să-ţi spun ce trebuie să crezi despre mine ! Te-am chemat aici în primul rînd pentru că voiam să dau iar sărutări unui bărbat — asta am să şi fac imediat — şi tu eşti foarte nimerit pentru aşa ceva. În al doilea rînd, am vrut să-ţi dau o lecţie, fiindcă eşti un băieţaş îngîmfat şi, în al treilea rînd, cum n-am pe altcineva la îndemînă e o bucurie pentru mine să iubesc bărbatul care se ascunde încă în tine, după cum încă de pe cînd erai copil, îmi plăcea să te privesc !

Apoi Judith mă cuprinse în braţe şi începu să mă sărute, de mă trecură fierbinţelile şi numai ca să domolesc arşiţa din mine, a trebuit să-i prind gura umedă şi s-o sărut şi eu. Cînd o sărutam pe Anna mi se părea că gura mea atinge un trandafir, acum sărutam însă o gură fierbinte, materială şi răsuflarea tainică, îmbălsămată a unei femei frumoase şi sănătoase pătrundea din plin în mine. Diferenţa asta era atît de sensibilă că, în toiul unor sărutări înflăcărate, steaua Annei răsări în

fața ochilor mei, chiar în clipa cînd Judith șoptea mai mult pentru sine :

— Te mai gîndești la drăguța ta ?

— Da, am răspuns, și acum plec ! și am vrut să mă depărtez de ea.

— Du-te ! spuse ea zîmbind, dar își desprinse brațele moi și goale cu o mișcare atît de ciudată, încît simțindu-mă liber, am avut impresia că sînt săgetat de o durere ascuțită. Mă pregăteam tocmai să mă cufund din nou în îmbrățișarea ei, cînd Judith sări în sus, mă mai sărută o dată, apoi mă respinse șoptind :

— Acum șterge-o, e timpul să te duci acasă !

Rușinat, mi-am căutat pălăria și am luat-o la sănătoasa, astfel că ea a început să rîdă cu hohote și abia s-a putut ține după mine ca să-mi deschidă ușa.

— Stai, șopti ea, în clipa cînd mă pregăteam s-o iau la fugă, ieși pe sus, prin livadă și pe urmă ocolește puțin prin sat ! și veni cu mine în grădină, sumar îmbrăcată cum era, deși ploua și bătea vîntul și cerul își deschisese băierile. Lîngă gard se opri și spuse : Ascultă ! În casa mea nu intră niciodată un bărbat, tu ești primul pe care-l sărut după multă vreme ! Abia acum doresc să-ți păstrez cu adevărat credința, nu mă-ntreba de ce, trebuie să dovedesc ceva pentru mult timp și-mi face plăcere să fie așa. În schimb, îți cer ori de cîte ori ești în sat, să vii la mine noaptea și pe ascuns ; ziua și față de oameni să facem așa de parcă abia ne-am putea suporta. Îți promit că nu vei regreta niciodată. Pe lumea asta lucrurile nu merg așa cum crezi tu, poate că nici chiar cu Anna ; odată și odată ai să vezi tu singur că-i așa. Îți spun doar că mai tîrziu ai să fii bucuros cînd ai să vii la mine !

— N-am să mai vin niciodată ! am exclamat cu oarecare violență.

— Pst ! Nu așa de tare, spuse ea, apoi mă privi cu atîta seriozitate, încît, în ciuda întunericului și a furtunii am văzut cum îi străluceau ochii. Judith continuă : Dacă nu-mi promiți solemn și dacă nu-mi dai cuvîntul de onoare că ai să mai vii, atunci te duc înapoi în casă, te iau la mine ! Ți-o jur pe Dumnezeu !

Nici prin minte nu mi-a trecut să rîd de această amenințare sau să-mi bat joc de ea ; ba chiar am promis pe loc că am să mai viu, am bătut palma cu Judith și mi-am luat tălpășița.

Alergam fără să știu încotro, pentru că ploaia care curgea șiroaie îmi făcea bine. Am ieșit curînd din sat, am ajuns pe un deal și am mers mai departe pe creasta lui. Mijea de ziuă și zorile răspîndeau o lumină slabă prin furtună ; îmi aduceam cele mai mari învinuiri, mă simțeam plin de căință, și cînd, deodată, la picioarele mele, am zărit micul lac și casa învățătorului, pe care cu greu le puteam distinge prin vălul cenușiu al ploii și al zorilor, m-am aruncat sleit la pămînt și am izbucnit jalnic în plîns.

Ploaia continua să șiroiască peste mine, rafalele de vînt treceau șuierînd prin văzduh și urlau cumplit printre copaci, iar eu plîngeam ca un copil. Învinuiri nu-mi aduceam decît mie, nici prin minte nu-mi trecea s-o învinuiesc pe Judith. Mă simțeam sfîșiat în două, aș fi vrut să mă ascund de Anna la Judith și de Judith la Anna. Am jurat să nu mă mai duc la Judith, să calc jurămîntul pe care i-l dădusem, pentru că simțeam o milă nemărginită pentru Anna, pe care o știam în clipa aceea dormind atît de liniștită în valea cenușie și umedă de la picioarele mele. În cele din urmă m-am ridicat și am coborît iar spre sat ; fumul urca din hornuri și se înălța în smocuri splendide prin ploaie. Îmi revenisem puțin și mă întrebam ce pretext pentru lipsa mea nocturnă să găsesc față de familia unchiului meu, gîndindu-mă să spun că rătăcisem și că bătusem drumurile toată noaptea. Pentru prima oară din anii critici ai copilăriei, eram nevoit să mint iarăși pentru un anumit scop. De multă vreme nu mai știam ce e minciuna și descoperirea asta îmi dădu impresia că eram izgonit dintr-o grădină frumoasă, unde fusesem un timp musafir.

Cuprins

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul întîi Elogiu obîrşiei 6
Capitolul doi Tata şi mama 13
Capitolul trei Copilăria. Prime noţiuni de teologie. Banca de la şcoală 23
Capitolul patru Laudă lui Dumnezeu şi mamei. Despre rugăciune 31
Capitolul cinci Meretlein 38
Capitolul şase Tot despre bunul Dumnezeu. Doamna Margret şi oamenii ei 45
Capitolul şapte Tot despre doamna Margret 53
Capitolul opt. O poznă copilărească 66
Capitolul nouă Zori de zi în şcoală 70
Capitolul zece Copilul se joacă 77
Capitolul unsprezece Poveşti despre teatru. Gretchen şi macacul 84
Capitolul doisprezece Familia de cititori. Vremea minciunilor 94
Capitolul treisprezece Începuturile vieţii de soldat. Fac datorii cam devreme 103
Capitolul paisprezece Lăudăros, plin de datorii şi filistin printre copii 114
Capitolul cincisprezece Pace şi linişte. Primul duşman şi prăbuşirea lui 122
Capitolul şaisprezece Învăţători nepricepuţi şi elevi răi . 131
Capitolul şaptesprezece Refugiu la mama natură . . . 140
Capitolul optsprezece Rubedeniile 146
Capitolul nouăsprezece Viaţă nouă 153
Capitolul douăzeci Presimţirea unei vocaţii 161
Capitolul douăzeci şi unu Idilă duminicală. Învăţătorul şi copila sa 168

PARTEA A DOUA

Capitolul întîi **Alegerea unei profesiuni. Mama și sfetnicii ei** 182
Capitolul doi **Judith și Anna** 188
Capitolul trei **Romanța fasolei** 195
Capitolul patru **Dansul morților** 204
Capitolul cinci **Începe munca : Habersaat și școala sa** . . 212
Capitolul șase **Șarlatanul** 226
Capitolul șapte **Zăpăceala continuă** 234
Capitolul opt. **Iarăși primăvară** 240
Capitolul nouă **Război cu filozofii și cu fetele** 257
Capitolul zece **Judecata din chioșc** 264
Capitolul unsprezece **Chinurile credinței** 272
Capitolul doisprezece **Ziua confirmării** 286
Capitolul treisprezece **Carnavalul** 295
Capitolul paisprezece **Wilhelm Tell** 303
Capitolul cincisprezece **Discuții în jurul mesei** 310
Capitolul șaisprezece **Pe înserate. Berta de Brunnek** . . 322
Capitolul șaptesprezece **Frații milostivi** 329
Capitolul optsprezece **Judith** 338